

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები
INTERCULTURAL COMMUNICATIONS
МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

INTERCULTURAL RELATIONS SOCIETY

ISSN 1512-4363

საერთაშორისო სამეცნიერო-პერიოდული გამოცემა
International scientific periodical edition
Международное научно-периодическое издание

კულტურათაშორისი კომუნიკაციები

INTERCULTURAL COMMUNICATIONS

МЕЖКУЛЬТУРНЫЕ КОММУНИКАЦИИ

№23

თბილისი – Tbilisi – Тбилиси
2014

UDC (უკ) 008 (100)

კ-897

მთავარი რედაქტორი ინდირა ძაგანია
Editor-in-chief Indira Dzagania
Главный редактор Индира Дзагания

რედაქტორები
ლირა გაბუნია
ოლღა პეტრიაშვილი
მარინე ტურავა
ირინე ჯობავა
ირმა ზაკარაია

Editors
Lira Gabunia
Olga Petriashvili
Marina Turava
Irina Jobava
Irma Zakaraia

Редакторы
Ли́ра Габу́ния
Ольга Пётриа́швили
Ма́рина Тура́ва
Ири́на Джоба́ва
Ирма Закара́я

კომპიუტერული რედაქტირება
რობერტ მესხი

Computer Editing
Robert Meskhi

Компьютерное редактирование
Роберт Месхи

პასუხისმგებელი მდივანი
ლიანა გვასალია

Executive Secretary
Liana Gvasalia

Ответственный секретарь
Лиана Гвасалия

სარედაქციო საბჭო

ჯონი აფაქიძე (საქართველო), დელვინ ჰარნიშჩი (აშშ), ბილალ დინდარი (თურქეთი), ქემალ აბდულა (აზერბაიჯანი), ენდრიუ ჰარისი (დიდი ბრიტანეთი), მარია კორნელია ბარლიბა (რუმინეთი), დორის ფოგელი (ავსტრია), სვეტლანა ტერ-მინასოვა (რუსეთი), პეტრე კონონენკო (უკრაინა), გიორგი პოპა (მოლდავეთი), ილონა მანელიდუ (საბერძნეთი), ილიას უსთუნერი (თურქეთი), ანა აგრანატი (ისრაელი), ლალა ანმედოვა (აზერბაიჯანი), აიტენ მუსტაფაევა (აზერბაიჯანი), დავით გოცირიძე (საქართველო), ლეონიდე ჯახაია (საქართველო), მიხეილ ბოგუცკი (პოლონეთი), ვილემ ჰენდრიკ დე ბოფორტი (ნიდერლანდების სამეფო), ვენტა კოცერე (ლატვია), ჟანა ტოლისბაევა (ყაზახეთი), ზაირინისო იუსუფი (ტაჯიკეთი), მერი მადარშახი (საფრანგეთი), რობერტო რიჩი (იტალია), რობერტო რიჩი (იტალია), იორდან ლიუცკანოვი (ბულგარეთი), ქემალ მაკილი-ალიევი (აზერბაიჯანი), ირინა ანდრიუშენკო (უკრაინა), მარია დიმასი (საბერძნეთი), რიტსუკო ინოუ (იაპონია), ალა საინენკო (მოლდავეთი), მანუელ ფილიპე დე კოსტა (პორტუგალია), რომან დიაკონი (ლატვია).

Editorial Board

Joni Apakidze (Georgia), Delwyn Harnisch (USA), Billal Dindar (Turkey), Kamal Abdulla (Azerbaijan), Andrew Harris (Great Britain), Maria Cornelia Barliba (Romania), Doris Fögel (Austria), Svetlana Ter-Minasova (Russia), Peter Kononenko (Ukraine), Gheorghe Popa (Moldova), Iona Manelidu (Greece), Ilyas Ustunyer (Turkey), Ann Agranat (Israel), Lala Akhmedova (Azerbaijan), Ayten Mustafaeva (Azerbaijan), David Gotsiridze (Georgia), Leonid Jakhiaia (Georgia), Mikhael Bogutski (Poland), Willem Hendrik de Beaufort (the Netherlands), Venta Kotsere (Latvia), Jhana Tolisbaeva (Kazakhstan), Hairiniso Yusufi (Tajikistan), Mehri Madarshahi (France), Roberto Righi (Italy), Yordan Lyutskanov (Bulgarian), Kamal Makili-Aliyev (Azerbaijan), Irina Andriushenko (Ukraine), Maria Dimasi (Greece), Ritsuko Inoue (Japan), Ala Sainenco (Moldova), Manuel Filipe da Costa (Portugal), Roman Dyakon (Latvia).

Редакционный совет

Джони Апакидзе (Грузия), Делвин Гарнишч (США), Билял Диндар (Турция), Кямал Абдулла (Азербайджан), Эндрю Харрис (Великобритания), Мария Корнелия Барлиба (Румыния), Дорис Фегель (Австрия), Светлана Тер-Минасова (Россия), Петр Кононенко (Украина), Георгий Попа (Молдова), Илона Манелиду (Греция), Ильяс Устуньер (Турция), Анна Агранат (Израиль), Лала Ахмедова (Азербайджан), Айтен Мустафаева (Азербайджан), Давид Гоциридзе (Грузия), Леонид Джахия (Грузия), Михаил Богущкий (Польша), Виллем Хендрик де Бофорт (Нидерланды), Вента Коцере (Латвия), Жанна Толысбаева (Казахстан), Хайринисо Юсуфи (Таджикистан), Мери Мадаршахи (Франция), Роберто Ричи (Италия), Йордан Люцканов (Болгария), Кямал Макили-Алиев (Азербайджан), Ирина Андриушченко (Украина), Мария Димаси (Греция), Ритсуко Иноуэ (Япония), Алла Сайненко (Молдова), Мануэль Филипе де Коста (Португалия), Роман Дьякон (Латвия).

EAN 9771512 43 6007

თამარ ხიტორი
(საქართველო)

**კოლექტიური არაცნობიერის არქეტიპები ქართულ, ფრანგულ და
რუსულ სიმბოლიზმში: კონსულტურული ანალიზი**

შეუძლებელია არქეტიპებზე საუბარი, თუ უარყოფთ კოლექტიური არაცნობიერის არსებობას. ეს ის საკითხია, რომელიც დღემდე მწვავე პოლემიკის საგნად რჩება, თუმცა კროსკულტურული ანალიზის დროს, ჩვენ, პრაქტიკულად, მივდივართ იმ დასკვნამდე, რომ ადამიანის გონებაში არსებობს რაღაც შრე, სადაც მისთვის გაუცნობიერებლად ინახება სახეები და სიუჟეტები, რომლებიც, საჭიროების შემთხვევაში, სიმბოლოების მეშვეობით ვლინდება ხელოვნებაში. არქეტიპების თემა ძალიან სათუთია, რადგან უმნიშვნელო გადახრის შემთხვევაშიც კი ჩვენ გადავდივართ ფილოსოფიურ პოლემიკაში, სადაც არ არსებობს მცდარი და მართალი, სადაც დისკუსიის აზრს არა იმდენად ჭეშმარიტების ძიება, არამედ თვით დისკუსიის პროცესი წარმოადგენს. ჩვენ, როგორც ემპირიკოსები, საკუთარ თავს ამის საშუალებას ვერ მივცემთ და არქეტიპებზე ვისაუბრებთ კონკრეტული თვალსაზრისიდან გამომდინარე.

არქეტიპის ცნება (ბერძ. ნიმუში, ფორმა) ანალიტიკურ ფსიქოლოგიაში 1919 წელს კარლ გუსტავ იუნგმა შემოიტანა. ეს ტერმინი გამოიყენებოდა როგორც ქრისტიანობის აპოლოგეტებთან – ირინეოსთან, ავგუსტინესთან, არეოპაგელთან, ასევე იუდეველებთანაც, მაგალითად, ფილონთან.

კარლ იუნგის განმარტებით, არქეტიპი არის „უნივერსალური პირველადი თანდაყოლილი ფსიქიკური სტრუქტურა, რომელიც კოლექტიური არაცნობიერის შინაარსს წარმოადგენს და ვლინდება სიზმრებში, მითებსა და ზღაპრებში“ (3, 281). იუნგი ეყრდნობოდა ნეტარი ავგუსტინეს გამონათქვამს და იმეორებდა, რომ „არქეტიპი არის ფსიქიკური შინაარსის კლასი, რომლებსაც არ აქვთ საკუთარი წყარო ცალკეულ ინდივიდში. ამ შინაარსის სპეციფიკა იმაში მდგომარეობს, რომ მათ აქვთ მთელი კაცობრიობის, როგორც ერთი მთლიანის, თვისებები“ (3, 291).

არქეტიპი, თავისი არსიდან გამომდინარე, არის არქაული ფენომენი, ამიტომაც ის ვლინდება ფოლკლორში, მითებსა და ლიტერატურაში. აუცილებელი პირობა არის ის, რომ არქეტიპს, რომელიც ცნობიერში ირეკლება, უნდა გააჩნდეს სიმბოლო, შეიძლება ერთზე მეტი. ზუსტად ეს არის ის შემთხვევა, რომელიც კვალად გასდევს XX საუკუნის ლიტერატურას. არქეტიპს, როგორც ამბივალენტურ სახეს, გააჩნია დადებითი და უარყოფითი თვისებები. ერთფეროვანი სახე, რომელსაც აქვს მხოლოდ დადებითი (ან მხოლოდ უარყოფითი) თვისება, არ შეიძლება ჩაითვალოს არქეტიპად.

არქეტიპების გამოყენება ყველა ეპოქაში ხდებოდა, თუმცა არასდროს ყოფილა ისეთი აქტუალური, როგორც XX საუკუნეში. სიმბოლისტები, ფუტურისტები, პოსტმოდერნისტები – ყველა მათგანი უარყოფდა მარადიულ ფასეულობებს და თავისი შემოქმედებით, პარადოქსულად, მხოლოდ ამტკიცებდა მათ არსებობას. ტიციან ტაბიქე, შარლ ბოდლერი, პაოლო იაშვილი, კონსტანტინე ბალმონტი, გალაკტიონ ტაბიქე – ყველა მათგანი სასოწარკვეთილი და იმედგაცრუებულია, ექსტერიორისგან ინტერიერში იმალება და შეველას მაინც მარადიულ ძალებს სთხოვს.

XX საუკუნის დასაწყისში გადამწვეტი გარდატეხა მოხდა აზროვნებაში. ქართველი სიმბოლისტები, ქვეყანაში განვითარებული მოვლენების გამო, ნიჰილიზმთან მიასლოებულნი, ძალაუნებურად დასავლეთის ზეგავლენის ქვეშ მოექცნენ. ქართველი მწერლებისთვის ყოველთვის მნიშვნელოვანი იყო ტრადიცია, წინაპართა პატივისცემა და რელიგია, რაც, შესაბამისად, მათ შემოქმედებაში აისახებოდა და რაზეც იყო აგებული ქართული ლიტერატურა. ქართველი სიმბოლისტები, ფრანგების მსგავსად, უარყოფენ ტრადიციას. ს. სიგუას აზრით, პირველ რიგში, ეს გამოიხატება ენობრივ ცვლილებებში. სინტაქსი დეფორმირებულია, სასვენი ნიშნები გადაადგილებულია, დაშვებულია უჩვეულო ინვერსიები. პოეზია გაურბის განზოგადობას, ეძებს რაღაც ინდივიდუალურს და არატიპურს (1, 45). სტილის მნიშვნელოვან ნიშნებად იმ დროს იყო ანარქიულობა, დიფერენციულობა, სიმრავლის კატეგორია. სიმბოლისტები უარყოფენ მათ წინამორბედებს, აპირებენ ისტორიის თავიდან შექმნას. რელიგიისადმი მათი დამოკიდებულება არაერთგვაროვანია. საინტერესო ფაქტია, რომ ფრანგი, რუსი და ქართველი სიმბოლისტების უმრავლესობა ქრისტიანები იყვნენ. თუმცა ფრანგები ღმერთის უარყოფამდე მიდიან, რუსი სიმბოლისტები ორ ნაწილად იყოფიან, მაგრამ ბიბლიური მოტივები მათ შემოქმედებაში მარადიულად რჩება და, უარყოფის მიუხედავად, თითოეული მათგანი მაინც უბრუნდება იმ საწყის წერტილს, საიდანაც სვლა დაიწყო, უარყოფით ამტკიცებენ მარადიულის არსებობას. ის, რაც ოდესღაც ჩნდებოდა მითებში, თავს იჩენდა ფოლკლორში, მოგვიანებით სხვადასხვა ეპოქის ლიტერატურაში, განსაკუთრებით, სიმბოლისტებთან გვხვდება. სიმბოლიზმმა ახალი ფრთები შეასხა არქექტიპებს და, ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად, სიმბოლისტი პოეტები კარლ იუნგთან უნისონში ამტკიცებდნენ მის თეორიას. ბედის ირონიაა, რომ იუნგი წერდა არქექტიპების თეორიას, ამ დროს კი სხვადასხვა ქვეყანაში, ერთმანეთისგან ძალიან განსხვავებული პოეტები, სხვადასხვა ენაზე, მაგრამ ერთი და იმავე არქექტიპებითა და სიმბოლოებით ლაპარაკობდნენ მარადიულზე.

სანამ გადავიდოდეთ კონკრეტული არქექტიპების ანალიზზე, ორიოდ სიტყვით ვახსენოთ ის ტენდენციები, რომლებიც ქართულ, ფრანგულ და რუსულ სიმბოლიზმში დამკვიდრდა. ფრანგული სიმბოლისტური სკოლა ძველი კაპიტალიზმის იმპერიალიზმში გადასვლის ფაზაში შეიქმნა. ყველა ის ტენდენცია (სენსუალიზმი, სუბიექტივიზმი), რომელიც აქ გაჩნდა, მოგვიანებით რუსულ და ქართულ სიმბოლიზმში აირეკლა. რუსი სიმბოლისტები (ვ. ივანოვი, ა. ბლოკი, მ. სოლოვიევი) ცდილობდნენ პესიმიზმის, პასიურობის დაძლევას.

ის ხაზი, რომელიც აერთიანებს სამი ქვეყნის სიმბოლისტებს, არის რეალობისგან გაქცევა. სიმბოლისტები ეძებენ შველას არა რეალურ სამყაროში, არამედ ირეალურში, ობიექტური იდეალიზმის რელიგიურ-მეტაფიზიკურ კონცეფციებში. შესაბამისად, ისინი ებრძვიან რეალიზმს, რაციონალიზმს, მატერიალიზმს. თავისუფალი ფანტაზიის სანაცვლოდ გვაქვს სიმბოლო, რომელიც უმაღლეს წესრიგს აღნიშნავს და მითი, როგორც რელიგიური მსოფლმხედველობის საერთო გახსნა (მითი ქალზე ბლოკთან და გალაკტიონთან, ანტიქრისტესა და ქრსტიტეზე მერეჟოვსკისთან და გალაკტიონთან). მატერიული სამყარო იხატება როგორც ნიღაბი, საიდანაც ჩანს არაამქვეყნიური.

შეუძლებელია ვილაპარაკოთ არქექტიპებზე სიმბოლისტთა შემოქმედებაში და არ დავიწყოთ გალაკტიონის „ლურჯა ცხენებით“, რომელიც 1915 წელს დაიწერა და კონსტანტინე ბალმონტის «Конь Блед»-ის გამოძახილს წარმოადგენს. საინტერესოა, რომ ქართული საზოგადოების უმრავლესობისთვის „ლურჯა ცხენები“ ასოცირდება ცისფერთან, როგორც პოეზიისა და ამაღლებული განწყობის ფერთან. ასეთ ნიუანსებში ჩანს, თუ რატომაა აუცილებელი თითოეული არქექტიპის ამბივა-

ლენტური მნიშვნელობის სწორი გაგება. ლურჯა ცხენის არქეტიპის ამოხსნა ლექსის გაგების გასაღებს წარმოადგენს. ცხენი არის ქარის სიმბოლო, ამავე დროს ცხენს მიაწერენ ადამიანის ქვეცნობიერის თვისებებს. ახალ აღთქმაში, იოანეს აპოკალიფსში ნახსენებია ოთხი ცხენი: თეთრი ცხენი – შავი ჭირი, წითელი ცხენი – ომი, შავი ცხენი – შიმშილი და ლურჯა ცხენი – სიკვდილი. ეს აპოკალიფსის მარადიული ტექტრადია. ბალმონტის «Конь Блед»-ში კარგად ჩანს არქეტიპის რეალური მნიშვნელობა. თვითონ ლექსიც იწყება სტროფით სახარებიდან: «И се конь блед и сидящий на нем, имя ему смерть». გალაკტიონის სიკვდილის გამომხატველი ლურჯა ცხენები მის სასოწარკვეთილებას და იმედგაცრუებას აჩვენებს. გალაკტიონის ცხენები იმდროინდელი ქართული პოლიტიკური სიტუაციის ანარეკლია, იგივე ხდება ბალმონტთანაც. განსხვავება იმაშია, რომ გალაკტიონთან მთელი ლექსი სავსეა სევდითა და პესიმიზმით, ქიმერები იცინიან, „ჩონჩხიანი ტყეების შეშლილი სახეებია“ ირგვლივ. გალაკტიონთან ხალხი შეგუებულია შექმნილ სიტუაციასთან, მიიღეს სიცივე და სიცივის ნაწილად იქცნენ თვითონ. ბალმონტთან ლურჯა ცხენზე ამხედრებული სიკვდილი შემოიჭრება ქალაქში, წამები გასტანს პანიკა და მერე ყველაფერი დალაგდება. ხალხი ვერ ამჩნევს ცვლილებებს, ვერ ამჩნევს, რომ მკვდარია შინაგანად. ეს ერთი ბიბლიური არქეტიპი ორივე პოეტთან ერთსა და იმავეს აღნიშნავს, უფრო მეტიც, წინასწარმეტყველურ როლს თამაშობს. რამდენიმე წელიწადში რუსეთის იმპერიაში, ისევე, როგორც საქართველოში, დაუვიწყარი კომშარი დაიწყება. საინტერესოა ის ფაქტიც, თუ რითი იყო გამოწვეული პოეტების მიერ ამ არქეტიპის გამოყენება. და ისევე ვუბრუნდებით არქეტიპულ თეორიას, მარადიული განმეორების პრინციპს. კაცობრიობა ისტორიის განმავლობაში ბევრჯერ იდგა უფსკრულთან, ბევრჯერ განიცდიდა კრიზისს და ამ დროს, ქვეცნობიერად ადამიანი მაინც უბრუნდება იმ ერთადერთს და მარადიულს, რაც მას გააჩნია.

ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო და მრავლისმეტყველი არქეტიპი ლიტერატურაში, უდავოდ, დედის (ქალის) არქეტიპია. როგორც კარლ იუნგი ამბობს: „ფილოსოფოსები რომ ვყოფილიყავით, პლატონის სტილში გავაგრძელებდით: „სადღაც, ღრუბლებს მიღმა, დედის არქეტიპის პირველსახე იმალება“. მაგრამ ჩვენ ემპირიკოსები ვართ და შეუძლებელია, სუბიექტური დამოკიდებულება გვკონდეს რომელიმე თემის მიმართ“ (3, 325). დედის არქეტიპი, ისევე როგორც ნებისმიერი სხვა, შეუზღუდავია თავის გამოვლენაში, ერთდროულად ამბივალენტურია და ბინარული. აქ შედის დედა, ბებია, ცოლი, საყვარელი და სხვადასხვა ქალღმერთი; მითოლოგიური პერსონაჟები, ისეთი, როგორიცაა დემეტრე ანკორა. დედის სხვა სიმბოლოები გადატანითი მნიშვნელობით არსებობენ და გამოხატავენ ჩვენს მისწრაფებას გადარჩენისაკენ: სამოთხე, ზღვა, მთვარე. ყველა ამ სიმბოლოს შეიძლება გააჩნდეს როგორც დადებითი მნიშვნელობა, ასევე უარყოფითი. ეს ამბივალენტობა ბედის ქალღმერთებთანაც ჩანს. ქალღმერთის არქეტიპი მუდმივად ჩნდება სიმბოლისტებთან, მეტიც, ის სიმბოლიზმის ცისფერ ელფერს იღებს: გალაკტიონის „მერი“, პაოლო იაშვილის „წერილი დედას“, ბლოკის „უცნობი ქალი“, ჟანა-მარია რემბოსთან, და ელეგია სახელად „ქალს“ ვერლენთან. ზოგი სიმბოლისტი პირდაპირ იხსენებს დეთისმშობელს, ზოგი მას მიწიერი ქალის არქეტიპში მალავს და სთხოვენ მას შევლას, ყოველთვის მხოლოდ შევლას, მიწირ ქალსაც და ზეციერსაც.

გალაკტიონთან ქალის სახე ყოველთვის იდუმალია. ჯერ კიდევ ლექსი „დომინო“ მთლიანად აგებულია ქალის არქეტიპზე, თუმცა ის არ ჩანს. პირველ პლანზე სახლის სულის „დომინოს“ რეფრენი გამოდის:

სუროში, საშიშრად მივარდნილ კედლებით

ეს სახლი მაგონებს დაწყვეტილ სამარს,

აქ მკვდრები დაქრიან ზღაპრული რაშებით და ბედის ეტლებით,

ჰაერი სიკვდილით დაფარეს.

მ. ჯალიაშვილის აზრით, გალაკტიონის ამ ლექსში სასახლე დანტეს ჯოჯოხეთისა და პოს აშერთა სახლის ნარევია. სასახლიდან გასულს ვის დომინო ეგებება, უკვე უნიღბოდ, ვის – დემონი. ღვთისმშობლის სახელთან დაკავშირებით, განმარტებით ბიბლიაში ვკითხულობთ: «Мария – слово греческое, по-арамейски – Мариам, от Румь – быть возвышенным, высоким. По Иерониму имя это значит Do-mi-na» (2, 67). ერთი შეხედვით მარტივ და სხვა თემაზე აგებულ ლექსში ისევ მარადიული საკითხებია: ცხოვრების ჯოჯოხეთიდან გამოსულს საიქიოში ღვთისმშობელი შეეგებება თუ დემონი...

რემბოსთან თითქმის იგივე მოტივია – დედის, ქალის არქეტიპი ხსნასთან და გადარჩენასთან არის დაკავშირებული.

ისიც არ არის შემთხვევითი, რომ ყველა სიმბოლისტს ქალის სახელად აქვს არჩეული მარია, მარიამ, მერი, მირიამ. მათი ყველა სახელი პირდაპირ ღვთისმშობელს უკავშირდება. ჟანა-მარიას ხელები ლექსში გაშავებულია და, ამავე დროს, განსაცდელისგან ფერმკრთალი. ეს ის ხელებია, რომლებსაც ბევრი დაუწყნარებია და ბევრი დაუსჯია კიდევ. ტანჯულია რემბოს ქალი, ისევე, როგორც ბლოკის უცნობი ქალი. ის მოდის ყოველ საღამოს, როდესაც პოეტი სიმბოლისტთა მარადიულ ვნებას – ღვინოს ეტანება:

И медленно, пройдя меж пьяными,

Всегда без спутников, одна,

Дыша духами и туманами,

Она садится у окна.

Поетс, ქალის შემხედვარე, ამადლებული განწყობა ეუფლება:

...Смотрю за темную вуаль

И вижу берег очарованный

И очарованную даль.

ღვთისმშობელზე ფიქრი, მისი მფარველობა და არსებობა არის ერთადერთი იმედი გადარჩენისა. ის ყოველთვის ასოცირდება დედასთან, სახლთან, სიმყუდროვესთან. პაოლო იაშვილი წერს:

ღმერთო! აპატიე...

მე თუ ვერ მიშველი,

დედას, რომ დაგინთოს ჩემი სიგრძის სანთელი,

მისთვის, რომ ჩემს გულში

დაყუჩდეს გრიგალი და კორიანტელი.

მიუხედავად იმისა, რომ სიმბოლისტები ღმერთსა და რელიგიაზე უარის თქმით არიან ცნობილი, მათ ლექსებში ვერასდროს ვიპოვით ღვთის გმობას. ეჭვი, იმედგაცრუება, გულისტკენა – ყველაფერი ეს გამომდინარეობს იმ პოლიტიკური და სოციალური ვითარებიდან, რომელიც მათ ირგვლივ იყო. და მაინც, პოეტების უმრავლესობა ხელებს მაღლა ალაპყრობს, ღმერთს შენდობას და ანგელოზებს მფარველობას სთხოვს. ბლოკის ბევრი ლექსი აღსარებასა და ანგელოზთან საუბარს ჰგავს. ლექსში „მფარველი ანგელოზი“ ბინარული არქეტიპია წარმოდგენილი. ბლოკი დასძახებს:

Люблю тебя, Ангел – Хранитель во мгле,

მის ლექსში გალაკტიონის პოეზიის გამოძახილს ვპოულობთ, გალაკტიონიც ყოველთვის ანგელოზსა და დემონს შორის იყო. ბლოკი ასე ამთავრებს ამ ლექსს:

Кто кличет? Кто Плачет? Куда мы идем?

Вдвоем – неразрывно – навеки вдвоем.

Воскреснем? Погибнем? Умрем?

აქ უკვე რიცხვის არქეტიპი ჩნდება – ორნი. და შეუძლებელია თავი ავარი-
დოთ გალაკტიონის ლექსს „მე მივდიოდი ერთი“, სადაც გამოყენებულია ბიბლიუ-
რი რიცხვების არქეტიპები: ერთი, ორი, სამი, შვიდი. ჯერ იყო ერთი – მარადიული
ღმერთი, შემდეგ გახდნენ ორი – ღმერთმა ადამიანი შექმნა, სამი – ერთ შემთხვე-
ვაში სამოთხისგან განდევნილ ადამს, ევას და მათ შვილს გულისხმობს, მეორეში
– მარადიულ ტრიადას, შვიდი – ბიბლიური საკრალური რიცხვია. ბლოკი სვამს
კითხვას: „სად მივდივართ და რით დამთავრდება ყველაფერი?“ გალაკტიონი უფრო
პესიმისტურადაა განწყობილი. მისი რიტმული ლექსი უცებ წყდება უხეში ფრაზით:
ახლა მივდივართ მთელი
ლეგიონების წყება.

Nomen illis legio – მისი სახელია ლეგიონი. ახალ აღთქმაში ნახსენებია: ჰკით-
ხა მას იესუ: რად არს სახელი შენი? ხოლო მან პრქუა: ლეგიონ, რამეთუ ეშმაკნი
მრავალნი შესრულიყვნეს მისა.

და ეს ლეგიონი XX საუკუნეში ბრუნდება კომუნიზმის სახით.

არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო სიმბოლისტიკისთვის მამის არქეტიპი. მკვეთ-
რად გამოხატულია ის ტიციან ტაბიძის ლექსებში. როგორც ცნობილია, ტიციანის
მამა მღვდელი იყო, ასე რომ, მამის არქეტიპი პოეტისთვის პირდაპირ ღმერთთან
ასოცირდება. ტიციანი მიწიერი მამისგან მიდის და ამით ზეციერსაც ტოვებს, თუმ-
ცა სინანულისა და დანაშაულის გრძნობა სულ თან დასდევს მას. და საბოლოოდ,
ის მაინც საწყის წერტილს უბრუნდება – ორპირს, მამას, ზეციურ მამას. პოლიტი-
კურმა სიტუაციამ დიდი გავლენა იქონია პოეტზე და მრავალი იმედგაცრუება მოუ-
ტანა. ეს გრცელდება მის შინაგან სამყაროზეც. სახლში დაბრუნებული პოეტი ვე-
ლარ გრძნობს იმას, რასაც ადრე გრძნობდა, აღარ ენდობა არავის, საკუთარ მამა-
საც კი:

ეს არ არის მართლა ორიპირი,

ეს მხოლოდ ორპირის ბაყაყია...

მისთვის ქრება მარადიული ფასეულობები და რჩება მხოლოდ „ობობა მამის
ოღარეზე“, თუმცა მონანიებასაც ცდილობს პოეტი:

ძვირფასო მამა, იყავ იქაც

ყოველთვის მშვიდი,

გახსოვდეს, ქვეყნად რომ დატოვე

შვილი პოეტი.

და მეასეჯერ გადიხადე

იქ პანაშვიდი,

რომ დამიწყნარდეს

მე ცხოვრება მიეთ მოეთი.

მე მხოლოდ შენთვის ავატირე

ძველი არია,

ძვირფასი მამა - გიჟი ღვდელი,

და მაღარია.

როგორც ვხედავთ, ბიბლიური არქეტიპები დიდ როლს თამაშობდნენ სიმბო-
ლისტთა შემოქმედებაში და თითქმის ყოველთვის ბინარულ ხასიათს ატარებდნენ.
კროსკულტურული ანალიზის დროს ირკვევა, რომ გეოგრაფიულად და კულტურუ-
ლად დაშორებული ქვეყნების პოეტები ერთი და იმავე არქეტიპების მეშვეობით გა-
მოხატავდნენ თავიანთ მსოფლმხედველობას, რაც კიდევ ერთხელ ამტკიცებს კო-
ლექტიური არაცნობიერის არსებობას და არქეტიპების უნივერსალობას.

ლიტერატურა:

1. სიგუა ს., ქართული მოდერნიზმი, თბ., 2002.
2. ჯალიაშვილი მ., სიცოცხლის საიდუმლო, თბ., 2006.
3. Юнг К. Г. Аналитическая психология и психиатрия. Архетипы коллективного бессознательного, Санкт-Петербург. 2001.

Tamar Khitiri

***Archetypes of collective unconsciousness in French, Russian and Georgian
symbolism poetry: cross-cultural analysis***

Summary

The aim of given article is to show similarities between Georgian, French and Russian symbolism poetry through cross-cultural analysis. Nowadays, problem of archetypes of collective unconsciousness is urgent, especially in XX century literature. Comparing archetypes of different nations with different languages and cultures, we can point out similarities, which prove existence of collective unconsciousness and make real theory of “eternal repetition”.

Тамар Хитири

***Архетипы коллективной бессознательности во французской, русской и
грузинской поэзии символизма: кросс-культурный анализ***

Резюме

Целью данной статьи является выявление сходства между грузинской, французской и русской поэзии символистов посредством кросс-культурного анализа. В настоящее время, проблема архетипов коллективной бессознательности актуальна, в особенности в литературе XX века. Сравнивая архетипы разных наций с различными языками и культурами, мы можем выделить сходства, которые подтверждают существование коллективной бессознательности и подтверждают теорию «вечного повторения».

Тea Цагурия
(Грузия)

ВЛИЯНИЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ ОБСТОЯТЕЛЬСТВ НА ГРУЗИНСКИЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЯЗЫК В РАЗНЫЕ ПЕРИОДЫ ЕГО РАЗВИТИЯ

Литературный язык постоянно меняется и развивается. Особенно языковые изменения актуальны, когда в стране происходят политические и экономические изменения. Именно поэтому грузинский язык неоднократно подвергался опасности. Исторический отчет грузинского литературного языка начинается с произведения Иакоба Хуцеси «Мученичество святой царицы Шушаник», который был написан в V веке. С течением времени грузинский язык подвергся определенным изменениям. Развитие грузинского языка включает два периода: древний - с V по XI век и новый - с XII века, хотя, некоторые выделяют и средний период – это с XII по XVIII вв. Именно тогда творили такие известные поэты, как Ш. Руставели, С.-С. Орбелиани и др. В основу древнего литературного грузинского языка лег диалект, который был распространен в районе Мцхеты. Этот диалект характеризовался употреблением формы ханмети (ხანმეთი), то есть употребление х – как префикса 3 лица объекта и 2 лица субъекта в глаголе. Но уже в VIII веке литература переходит на другой диалект, и началось использование хаемети (ხაემეთი), то есть употребление префикса h в той же функции. Но несмотря ни на что, древний грузинский язык имел установленные нормы языковой системы. Основу нового грузинского литературного языка, который начал свое формирование в XII веке, составили диалекты Восточной Грузии – картлийский и кахетинский. Литературный язык этого периода имеет все функции, которые характерны для литературного языка. Именно в этот период создается богатая художественная и научная литература.

Эволюцию грузинского литературного языка мы можем проследить по произведениям, которые дошли до нас и они не нуждаются в переводе на современный грузинский язык. В грузинских школах такие литературные произведения как «Мученичество святой царицы Шушаник» (V в) и «Витязь в тигровой шкуре» (XII-XIII вв) изучают в оригинале.

В XVIII веке Антон Первый сформировал и установил теорию трех стилей. Согласно этой теории разговаривать на разные темы одним и тем же языковым стилем было недопустимо. На религиозные темы следовало говорить на возвышенном языке, исторические рассказы велись на среднем стиле языка, а каждодневный и бытовой разговор велся на простом языке. Против трех стилей языка выступили деятели второй половины XIX века национально-освободительного движения, во главе с писателем И.Чавчавадзе. В реформе грузинского литературного языка и в стремлении приблизить его к разговорным нормам, огромную роль сыграли И.Чавчавадзе, А.Церетели и Я.Гогебашвили.

Грузинским литературным языком стал литературный язык, основанный на естественной разговорной народной речи. Именно тогда составил Иакоб Гогебашвили букварь для детей «Деда Эна». В итоге, новый грузинский литературный язык обосновался в грузинской литературе. Хотя, с возрастанием влияния царской России на Грузию, произошли некоторые изменения в языке. Стало заметным звуковое произношение, которые было схожим с русским, внедрилось много русских слов.

В 1879 году возродился грузинский театр. Во главе этой национальной деятельности был И. Чавчавадзе. Театр был именно тем местом, где собиралось высшее общество, местом, где формировалась грузинская правильная речь.

«Наконец-то, будет одно общественное место, где мы сможем говорить на родном языке», - писал И. Чавчавадзе. («О грузинском театре». Тбилиси. 1955:57). Илья и его сторонники, всячески старались укрепить грузинский литературный язык, который был приближен к разговорным нормам. Они подвергали жесткой критике тех актеров, которые неправильно говорили. Во времена Советской Грузии, грузинский язык все больше утрачивал свою значимость, и даже говорить на нем считалось непрестижным.

В 20-30 годах началось формирование идеологии советского гражданина, которая изначально опиралась на отказ от национального и преданности социальной идеологии. Большая часть молодежи поверила в ее искренность и включилась в строительство советского строя. Часть грузинского народа превратилась в исполнителей воли этой политической системы. Из-за этих событий в Грузии образовалась сильное оппозиционное движение.

С целью сохранения системы в стране начались массовые репрессии тех людей, кто старался защитить культуру, традиции и грузинский язык. Большинство деятелей грузинской культуры провели много лет в ссылках и тюрьмах, а многие из них были расстреляны.

В 1978 году должна была быть рассмотрена и утверждена Конституция Советской Грузии, в которой не было бы закона, по которому грузинскому языку был присвоен статус государственного языка. Новую Конституцию Верховный Совет должен был утвердить 14 апреля. В Тбилиси, на проспекте Руставели, прошла грандиозная акция, в которой большую роль сыграли Тбилисский государственный университет и другие учебные заведения. В 1978 году 14 апреля грузинское общество не позволило Советскому правительству заменить грузинский язык, в качестве государственного языка, другим языком.

С 1992 года в грузинском языке чувствуется использование английской лексики, которая оказывает большое влияние на грузинский язык. Так называемое «элитарное» общество, чтобы доказать свое знание иностранного языка, использует английскую лексику в разговорной речи.

Быстро развивающаяся цивилизация, глобализация и информационный бум оказывают большое влияние на изменение языка и его новое формирование. В XXI веке огромная роль в формировании языка принадлежит СМИ, которые очень влиятельны и популярны, а также имеют большое влияние на формирование общественной мысли. Но несмотря на это, именно СМИ часто являются причиной внедрения варваризмов. Журналисты, проповедующие «стильную» жизнь, начали часто использовать варваризмы, которые затем стали укрепляться в обществе. В грузинский язык начали внедряться такие иностранные слова, у которых есть альтернатива в грузинском языке.

Грузинский язык с большой скоростью загрязняется варваризмами, которые безболезненно укрепляются в грузинской литературной речи. Сегодня, если русский варваризм считается ошибкой, то английский варваризм, наоборот, считается обязательным и даже престижным. Часто мы слышим в СМИ такие слова, у которых есть грузинский эквивалент, например: *event – wveuleba, fashionweek – modis kvireuli, message – gzavnili, mail – fosta, sale – fadagleba, shopping – sayidlebe siaruli*.

К увеличению варваризмов в грузинском языке приводят межъязыковые контакты в современном обществе.

Таким образом, бывают такие периоды в истории языка, когда происходит интенсивное употребление и влияние иноязычной лексики. Это может расцениваться не только как засорение родного языка, которое является недопустимым, но и как символ чужой культуры и идеологии. Те люди, которые принимают непосредственное участие в формировании литературного языка и использованию новых терминологий, должны с большей ответственностью относиться к данной задаче.

ლიტერატურა:

1. Николаишвили М. Грузинская сценическая речь. Тб., 1979.
2. Чавчавадзе И. О грузинском театре. Тб., 1955.
3. Кекелидзе К., Барамидзе А. История древнегрузинской литературы» (V-XVIIIвв). Тб., 1987.
4. Кекелидзе К. История древнегрузинской литературы. Тб., 1981.
5. Зозрашвили Т. Великие грузины. Тб., 2009.

თეა ცაგურია პოლიტიკური ზეგავლენა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების სხვადასხვა პერიოდში რეზიუმე

სალიტერატურო ენა მუდმივად იცვლება და ვითარდება. ასეთი ცვლილებები განსაკუთრებით აქტუალურია ქვეყანაში პოლიტიკური და ეკონომიკური ძვრების დროს. სწორედ ამიტომ ქართული ენა არაერთხელ მოექცა საფრთხის ქვეშ.

პირველი ქართული ლიტერატურული ნაწარმოები, რომელმაც ჩვენემდე მოაღწია „შუშანიკის წამებაა“. სწორედ ამ პერიოდიდან შეგვიძლია თვალი მივადევნოთ ქართული ენის ცვალებადობას.

XVIII ს.-ში ანტონ პირველმა დაამკვიდრა სამი სტილის თეორია, ამ თეორიის მიხედვით, სხვადასხვა თემაზე სხვადასხვა სტილით უნდა ესაუბრა. თეორიის წინააღმდეგ გამოვიდა ილია ჭავჭავაძე თანამოაზრეებთან ერთად.

20-30-იან წლებში საბჭოთა იდეოლოგიის მომძღვარებამ და ეროვნული ფასეულობების უგულვებელყოფის მოწოდებამ ისევ საფრთხე შეუქმნა ქართულ ენას. საბჭოთა სისტემის შენარჩუნების მიზნით დაიწყო რეპრესიები იმ ადამიანთა წინააღმდეგ, ვინც ქართული ენისა და კულტურის შენარჩუნებას ცდილობდა.

1992 წლიდან ქართულ ენაზე დიდ ზეგავლენას ახდენს ინგლისური ენა, იგრძნობა ინგლისური ლექსიკის მოძალეობა. სწრაფად განვითარებადი ცივილიზაცია, გლობალიზაცია და ინფორმაციული ბუმი დიდ გავლენას ახდენს ენის ცვლილება-სა და ფორმირებაზე, ამაში უდიდესი როლი კი მასმედიას მიუძღვის.

პოლიტიკურ ცვლილებებს თან სდევს ცვლილებები ენაში. ხშირად ეს ცვლილებები კი საფრთხეს უქმნის მას.

Tea Tsaguria The political influence on literary language development periods Summary

The literary language is constantly changing and developing. Such kind of changes is especially essential during the political and economical changes in the country. That is why the Georgian language has so often been put under the danger.

The first Georgian literary work that has survived is “The Martyrdom of the Holy Queen Shushanik”. This is very period of Georgian language undergoing the changes.

In XVIII Anton the First has established the theory of three styles. According to this theory, the different themes should be discussed in frames of different styles. Ilia Chavchavadze has fought against this theory together with his associates.

The strengthening of the Soviet ideology and the ignorance of cultural values has put the Georgian language under the danger again. In order to maintain the Soviet system, the repressions had begun against people who were trying to preserve the Georgian language and culture.

English language is importantly influencing the Georgian language. English lexicology is rushing through the Georgian language. The greatest part in it is played by Mass Media.

So during the period of different political changes, the language undergoes the influences and in most cases, these changes are putting the language under the danger.

Наталья Певная
(Грузия)

ВЕРБАЛЬНЫЕ МАРКЕРЫ ГЕШТАЛЬТА «ТЕРПЕНИЕ» В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

В работе анализируется опредмечивание гештальта «терпение» на эпидигматическом, окказиональном и синтагматическом уровне.

Современные лексикографические источники предлагают следующие формулировки лексемы «терпение»:

в «Большом толковом словаре русского языка» С. А. Кузнецова (1998) (Большой толковый словарь русского языка. 1-е изд.: СПб.: Норинт С. А. Кузнецов, URL: http://mirslouvrei.com/content_kuznec/terpenie-122254.html#ixzz2t73WqfGH) выделяется ЛСВ1 – способность стойко и безропотно переносить физические и моральные страдания, муки, лишения; ЛСВ2 - способность долго, настойчиво, упорно делать что-л.

В «Толковом словаре» Т. Ф. Ефремовой (2000) (Толковый словарь Ефремовой/Т. Ф. Ефремова, URL: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/efremova/253695/>) лексема «терпение I» определяется как процесс действия по мотивирующему глаголу «терпеть»: «1. Стойко переносить физические или моральные страдания, лишения. 2. *перех.* Переносить что-либо, мириться с чем-либо в ожидании перемены или каких-либо результатов. *отт.* Не требовать от кого-либо чего-либо немедленно, соглашаясь ждать». «Терпение II» фиксируется как «способность заниматься чем-либо долго, проявляя упорство и настойчивость».

Таким образом, в толковании лексической единицы выделяются два вектора развития значения: «терпение 1» - трансцендентное качество; «терпение 2» - экзистенциальное качество. Выстраиваются логосхемы:

Терпение 1 → человек + нравственность → возможность + сила + действие + мужество + смиренность + боль + телесность + затруднение + урон + время.

Терпение 2 → человек → деятельность + воля + длительность + преодоление + препятствие + социум + позиция.

Для построения базового прототипического инварианта необходимо обратиться к диахронической парадигме, т. к., согласно концепции Дж. Лакоффа, эволюционная направленность логических связей позволяет различать имманентные структуры, которые существенны и ценны «для людей в силу их телесного опыта» (1, 356).

Этап лексико-этимологического развития лексемы «терпение», зафиксированный в словаре В. И. Даля, описывает лексическую единицу в словарной статье глагола «терпеть»: «ТЕРПЕТЬ, терпловать что, выносить, переносить, сносить, нуждаться, страдать; крепиться, об (пере) могоаться, мужаться, держаться, стоять не изнемогая, не унывая; ожидать, выжидать чего лучшего, надеяться, быть кротким, смиряться; снисходить, допускать, послаблять, потакать, поноравливать, давать повадку; не спешить, не торопить, не гнать, сноравливать; безличн. (...) **Терпение**, свойство, состояние по гл.; **противоп. нетерпение**, спешливость, непостоянство, опрометчивость, горячность, запальчивость, требовательность напр. В терпении является сила и величие духа, терпение же есть признак кротости, смирения, снисхождения» (Толковый словарь Даля, В. И. Даль: URL: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc2/>).

Диахронный аспект демонстрирует этимологические составляющие: «цепенеть», «страдать», «длиться», «становиться терпким», «затекать», «нижняя часть ствола с корнями, ствол, **дерево**, род» (2).

Итак, базовая прототипическая модель содержит когнитивный отклик на восприятие рассматриваемого явления. Используя логические операторы, выстраиваем ментальную изоглоссу. В пралексеме фиксируются лингво-ментальные элементы:

[терпение] = «неподвижность» → «мучение» → «период» → «кислота»/«горечь» → «дерево» → «рост» → «движение» → «низ/верх» → «семейство».

На основании выстроенной логической последовательности можно сделать вывод о характере базовой конструкции, которая согласно теории Дж. Лакоффа, соответствует схеме «источник – путь – цель» и является «естественной метафорой», базирующейся на соматическом способе познания мира.

Исследование парадигмы приведенных словарных статей декларирует понятийные спецификации, в которых сознания манифестируют секвестрированный перечень идентификаторов слова.

Так, лексическая единица «терпение» включает структурные компоненты: «процессуальность» U «нативная или приобретенная способность человека» U «выдержка» U «психофизическое воздействие» U «хронометрия». Таким образом, терпение представляется как комплекс ментальных и соматических состояний, реакция человека на травмирующее внешнее воздействие. Кроме того, лексема «терпение» обладает темпоральной характеристикой.

Определение понятийного состава гештальта «терпение» также предполагает анализ с гносеологических и теистических позиций. Энциклопедическое издание «Основы духовной культуры» (Безрукова, URL: http://spiritual_culture.academic.ru/) трактуют терпение как аксиологически качественную характеристику личности, коррелируют между эндогенными и экзогенными установками, чувствительную, интеллектуальную, деятельную способность человека, христианскую добродетель.

В «Философском словаре» Г. Шмидта понятие «терпение» интерпретируется как сдержанность, как наивысшее проявление фундаментальных трансцендентных качеств личности; также выделяется бинарная оппозиция в отношении достижения поставленной цели: инициативное терпение vs инертное терпение (Шмидт, UR: <http://www.harc.ru/slovar/2168.html>).

Еще одна гносеологическая дефиниционная справка интерпретирует «терпение» как антропологический классификатор, т.е. свойство индивидуального склада личности, и как одну из основных теологических категорий (Философский словарь, URL: <http://slovari-online.ru>).

Прослеживается процесс дивергенции: терпение 1 - modus operandi человека; терпение 2 - одно из основных богословских положений. Для наглядного анализа и выявления коррелирующих и отличительных характеристик гештальта приведенные метафизические определения представлены в виде последовательности множества элементов:

качественная характеристика личности → {непоколебимость, стоицизм, настойчивость, стремление, уступчивость, примирение}.

религиозная характеристика личности → {испытание, добродетель}.

С гносеологической позиции воссоздание объемной модели концептуально-текстуального конструкта-гештальта и установления изоморфизма между энциклопедической, наивной и художественной (индивидуально-авторской) базовой моделью невозможно без исследования прецедентных и художественных текстов.

Фольклорные изречения о терпении определяются прагматическим характером. Следует отметить, что всего было выявлено 23 пословицы (Пословицы русского народа, URL: <http://enc-dic.com/rusproverb/Терпение---nadezhda-5857.html>).

Исследуемая лексема - дериват, образованный оператором –ени (j-e). Производное слово мотивировано глаголом «терпеть» и сохраняет процессуальный признак. Этим

можно объяснить тот факт, что в поговорках в основном представлена производящая единица – предикат «терпеть» (лишь в четырёх поговорках употребляется субстантив «терпение»).

Интерпретации предиката манифестируют в поговорках о терпении мелиоративное описание этого качества и соотносят его с ценностной шкалой. Поговорки, выявленные в ходе эмпирического исследования, можно классифицировать, исходя из их контент-наполнения, по категориям: «**терпение 1**» - бытийный контекст; «**терпение 2**» - спиритуальный контекст.

Категория «**Терпение 1: бытийный контекст**» состоит из элементов:

1. настойчивость: *Терпенье* и труд все перетрут.
2. упорство: *Терпи* горе: пей мед. *Терпи*, голова, в кости скована.
3. целеустремлённость: *Терпи*, казак, атаман будешь. *Терпенье* дает уменье.
4. честолюбие: *Оттерпимся* - и мы люди будем. *Терпя*, в люди выходят.
5. воля: Час *терпеть*, а век жить.
6. ситуационное мужество: *Терпи* горе неделю, а царствуй год. Лучше пропасть, чем *терпеть* злую напасть.
7. возмущение/раздражение/несогласие: Тут и у святого *терпенье* лопнет. *Терпя*, и камень треснет. Молчан-собака (*не лающая*) - да и та, *терпя*, вавкнет. *Терпит* брага долго, а через край пойдет - не уймешь.
8. ситуационное наставление при манипулятивных действиях со стороны другого человека: На хотенье есть *терпенье*.
9. примирение: Лихо *терпеть*, а *оттерпится* - слюбится. *Оттерпимся* - до чего-нибудь *дотерпимся*.

Категория «**Терпение 2: спиритуальный контекст**» представлена 6 поговорками, в которых фиксируется понятие об этом качестве личности как вершинном модусе трех основных христианских добродетелей Веры, Надежды, Любви:

Бог *терпел*, да и нам велел. *Терпенью* - спасенье. Без *терпенья* нет спасенья. *Не потерпев*, не спасешься. Работай - сыт будешь; молись - спасешься; *терпи* - взмилуются. За *терпенье* дает Бог спасенье.

В фольклорной концепции данного феномена прослеживается связь с библейским осмыслением детерминированного понятия. Так, в Книге Притчей читаем: «Вспыльчивый человек возбуждает раздор, а *терпеливый* утишает распрю» (Глава 15, Стих 18), «*Долготерпеливый* лучше храброго, и владеющий собою [лучше] завоевателя города» (Глава 16, Стих 32), «Леность погружает в сонливость, и нерадивая душа будет *терпеть* голод» (Глава 19, Стих 15). Таким образом, можно сделать вывод об изоморфном характере лексикографического, энциклопедического, наивного и прецедентного представления базовой модели «терпение», но при этом каждое описание отличается специфическими чертами.

Итак, дискурс гештальта «терпение», актуализированный в поговорках, формируется следующими интерпретантами и может быть представлен в виде скриптов в терминологии А. Вежбицкой:

- (а) люди считают, что *терпение* – это *настойчивость*;
- (б) люди считают, что *терпение* – это *упорство*;
- (в) люди считают, что *терпение* – это *достижение поставленной цели*;
- (г) люди считают, что *без терпения не будет хорошей карьеры*;
- (д) люди считают, что *терпение показатель силы характера*;
- (е) люди считают, что *терпение в определенный момент – это героизм*;
- (ё) люди считают, что *терпение имеет границы*;
- (ж) люди считают, что *капризы – это отсутствие терпения*;
- (з) люди считают, что *терпение – это способность адаптироваться*;

(и) люди считают, что терпение – это важный элемент религиозной нравственности.

Для построения субстанциональной дискурсивной модели гештальта «терпение» проведен анализ текстов художественной литературы. Данная операция, в частности, позволит установить насколько идиолектное использование единиц языка совпадает с узуальным.

Нами было изучен корпус текстов русской литературы 19-21 вв.¹ Известно, при текстуальных исследованиях интертекстуальная когезия, выходя за границы внутренней архитектоники текста и разрывая его линейный строй, стимулирует «парадигматическое чтение». (6, 381).

С этой точки зрения, межтекстуальные аналогии и их соотнесенность актуальны не только с позиции воздействия одного идиолекта на другой, но и наличием экстра-текста, в котором соплагаются и индивидуальные мыслеобразы, и базовый ментальный конструкт. Лексема «терпение» на синтагматическом уровне активизируется в сочетании как с глаголами, так и с атрибутивами. Далее предлагается континуум топосов, в которых зафиксированы контекстуальные реализации анализируемой лексемы. В приведенных ниже примерах выявлены предикативные интерпретанты, формирующие ментальную модель гештальта «терпение».

На малое *терпение* у меня часто недоставало характера, даже и зарождения «идеи», а на большое – всегда достанет. [Ф. М. Достоевский. Подросток].

терпение + /недоставать/достать/→/количественная оценка/выполнение/ намерение/ совершение/

- Лисе, - сказал сухо князь Андрей, поднимая тон на ту степень, которая показывает, что *терпение* истощено. [Л. Н. Толстой. Война и мир].

терпение + /истощить/существование/ → /окончание/недостаточность ресурсов /возбужденность нервной системы.

Мои большие несчастья, *мое терпение* тронули сердца обывателей и теперь меня уже не зовут маленькой пользой, не смеются надо мною [...]. [А. П. Чехов. Моя жизнь].

терпение + /тронуть/ → /психическая сфера/эмоция - переживание/этические нормы/ контакт/воздействие/ причинить/плохое/

Не могут ведь они свое время и *терпение* расходовать на ложную цель. [Виктория Токарева. Японский зонтик].

терпение + /(не) мочь + расходовать/→/поссесивная область/ возможность/ использовать запас/.

Лексема «терпение» в идиолекте писателей оформлена атрибутивами, в которых отражается пропозициональная ориентация и оценочная система автора. Атрибутивы демонстрируют определенную концептуальную модель и выражают гносеологический опыт автора.

«Но ей не было даровано ни счастливое облегчающее рыдание, ни заламывание рук, ни освобождающая молитва – только *терпение*, каменное крестьянское *терпение*». [Людмила Улицкая. Медея и ее дети].

терпение + /каменное/ + /крестьянское/ → /психо-перцептивная сфера/эмотивно-волевое качество/индивидуальное свойство/поведение/ситуация/противостояние/ трудности/ → /социальная группа/→/ местоположение/→/оценка/.

¹ Национальный корпус русского языка Электронный ресурс: <http://search.ruscorpora.ru/search.xml?env> (дата обращения: 11-02-2014)

«Нет, положительно здешний водила должен иметь железное терпение!» [Дина Рубина. Белая голубка Кордовы].

терпение + /железное/ → /человек/ → /поведение/свойство/эмотивно-волевое качество/ → /оценка/.

«Шевели мозгами... У меня терпение не резиновое...» [Михаил Елизаров. Библиотекарь].

терпение + /резиновое/ → /человек/ → /физическое свойство/эмотивное качество/поведение/ситуация/.

Совокупность предикатов определений образует цепь кодов. Элементы цепи объективируют релевантные признаки лексемы «терпение», опираясь на которые можно сделать заключение о характерных свойствах национальной и авторской картины мира. На основе анализа контекстуальных атрибутивных интерперетантов текста «терпение» выстраивается последовательность скриптов. Расположенные в цепи интерперетанты демонстрируют те осмысления языковой единицы, которые определяют оппозицию узуальных и экстраязыковых элементов функционирования языкового высказывания. Апелляция к общей информации полезна, т. к. универсальные свидетельства допускают более объемное и глубинное комментирование исследуемого материала:

терпение→железное→железо→вещество→металл→крепость→прочность→духовная стойкость.

терпение→каменное→камень→земное→твердое→вещество→крепость→устойчивость→несокрушимость.

терпение→крестьянское1→крестьянин→сельский житель→земля→труд→производить/созидать.

терпение→крестьянское2→крестьянин→christianos→христианин→крещение→православие.

терпение→резиновое→резина→смола→дерево/каучук→тянуться→объем→уменьшение/увеличение.

Выявленные на синхроническом и диахроническом уровне интерперетанты создают прагматический квазитекстовый интенционал. Так, выражения «каменное крестьянское терпение», «железное терпение», «терпение, не резиновое» устанавливают имплицитную связь между семами: *терпение*→земля, *терпение*→христианство, *терпение*→труд, *терпение*→объем. Выявленные интерперетанты позволяют заключить, что актуализируются интенциональные атрибуты мелиоративной эвальвации в определении параметров понятия «терпение». Например, в представленной выше иллюстрации: «Но ей не было даровано ни счастливое облегчающее рыдание, ни заламывание рук, ни освобождающая молитва — только *терпение*, каменное крестьянское терпение» (Л. Улицкая) десигнат *терпение* коррелирует с двумя атрибутами: терпение-1 и каменное, терпение-2 и крестьянское. Контекст актуализирует мелиоративный признак при отсутствии очевидного аксиологического квантора. Коннотации, связанные со значениями лексем «каменный» и «крестьянский» проявляются на уровне метафорического уподобления. Так, член классификационного класса /природа/ соотносится с составляющими классов: /человек/ → /хозяйственная деятельность/ → /религия/. Положительную окраску придает элемент класса «религия». Выделенный элемент изменяет координаты устоявшихся отрицательных ассоциативных моделей, связанных с метафорическим использованием атрибутива «каменный», например, «каменное сердце», «каменное лицо».

Таким образом, воссоздание дискурсивного пространства и выявление максимального количества скриптов для его описания соплагается с применением различных поисковых

стратегий в процедуре расшифровки вербальных кодов идентифицируемого ментального конструкта.

Литერატურა:

1. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи: Что категории языка говорят нам о мышлении. М. 2004.
2. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. М. 1967.
3. Безрукова В.С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога). Екатеринбург, 2000. Электронный ресурс: http://spiritual_culture.academic.ru/ (Дата обращения: 26-02-2014).
4. Философский словарь Г. Шмидта. Электронный ресурс: <http://www.harc.ru/slovar/-2168.html> (Дата обращения: 17-02-2014).
5. Философский словарь. Электронный ресурс: <http://slovari-online.ru> (Дата обращения: 17-02-2014 г).
6. Даль В. И. Пословицы русского народа. М. 1989. Электронный ресурс: <http://enc-dic.com/rusproverb/Терпение---nadezhda-5857.html> (Дата обращения: 12/02/2014).
7. Женетт Ж. Фигуры. В 2-х томах. М. 1998.

**ნატალია პეენაია
გეშტალტ «терпение»-ს („მოთმინება“) ვერბალური
მარკერები რუსულ ენაში
რეზიუმე**

სტატიაში გაანალიზებულია მენტალური კონსტრუქტის – გეშტალტ «терпение»-ს („მოთმინების“) რეალიზაცია დისკურსულ სივრცეში.

„მოთმინება“ – საერთოადამიანური ფასეულობის მქონე ფენომენია, რომელიც განიმარტება ფილოსოფიური, თეოლოგიური, ფსიქოლოგიური და პედაგოგიური თვალსაზრისით.

მოცემულ ნაშრომში შემოთავაზებულია ლექსემა «терпение»-ს („მოთმინება“) დერივაციული ტერნარის – «терпение – терпеть - терпеливый» („მოთმინება-მოთმენა-მომთმენი“) კუმულაციური ანალიზი, როგორც ენობრივი, კონცეპტუალური, ლინგვოკულტურული, დისკურსული სივრცის ერთეულისა.

Natalia Pevnaya
The verbal markers of the Gestalt "patience" in Russian
Summary

The article examines the implementation of the mental construct - Gestalt «patience» in discursive space.

Patience is a phenomenon that has a universal value, and it is interpreted from positions of philosophical, theological, psychological, educational facilities. This article presents a cumulative analysis of lexeme «patience» - vertex in derivational ternary «patience - to endure – patiently» as a unit of the language, conceptual, linguistic, cultural, discursive space.

Лалезар Садыгова
(Азербайджан)

К ВОПРОСУ ОБ УСТРОЙСТВЕ СЕМЕМЫ ГЛАГОЛЬНЫХ ЛЕКСЕМ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

(на материале конструкций с глаголами говорения и звучания)

Реализуемый говорящим в процессе спонтанной речи выбор той или иной глагольной лексемы не всегда имеет своё однозначное объяснение в рамках обучения РКИ, что заставляет лингвистов ещё и ещё раз обращаться к особенностям семантического устройства рассматриваемых лексем.

В данной статье основное внимание уделяется исследованию семантической организации глаголов говорения и звучания в русском языке, что предполагает следующее:

1. Выявление семного состава каждой отдельно взятой глагольной лексемы;
2. Определение характера взаимодействия компонентов разного рода в семеме исследуемого глагольного слова.

Заметим, что в семантической структуре каждого отдельно взятого лексико-семантического варианта (ЛСВ) исследуемых глаголов наличие полного набора сем необязательно; в то же время с помощью такого набора достаточно исчерпывающе может быть описана семантика любого ЛСВ, которая, в конечном счете, определяется той или иной организацией, комбинацией или иерархией сем.

В соответствии со сказанным выделим принятые в работе основные принципы проведения компонентного анализа семантической структуры глаголов говорения и звучания в русском языке:

1. В семеме **глаголов говорения/звучания** традиционно выделяются архисема, дифференцирующие семантические признаки, интегральные семантические признаки.

Так, архисемой для всех членов лексико-семантической группы **глаголов говорения** является сема *говорение*, а для всех членов лексико-семантической группы **глаголов звучания** – сема *звучание*. Деление на интегральные (объединяющие) и дифференцирующие (различающие) семантические признаки варьируется при сопоставлении каждой отдельной взятой пары глаголов говорения и звучания.

2. В русском языке глаголы говорения связаны между собой отношениями семантической мотивации, что предполагает определение направления семантической мотивации, т.е. поиск исходной точки, от которой можно вести «отсчет» изменений лексических значений. Подобной точкой отсчета считаем семему глагола «говорить», при этом мы исходим из известного теоретического положения о существовании глубоких подобий в семантическом строении слова и предложения. Это означает следующее: в семеме глагольного слова, как и в семантической организации предложения, возможно выделение признаков двух принципиально различных родов:

а) **объективных (диктумных)**

б) **субъективных (модусных)**

Объективными семантические признаки называются потому, что обозначают признаки, обязательно сопровождающие говорение при реализации его в действительности. Например, говорение интенсивное (кричать), неинтенсивное (шептать), публичное (дебатировать), тайное (суфлировать), необъективное (лгать).

Субъективными мы называем такие признаки, которые обозначают отношение говорящего или слушающего к тому, как реализуется в действительности действие **говорение** в целом. Например, отношение говорящего к предмету говорения

положительное (*хвалить*), отрицательное (ворчать), отрицательное с точки зрения этики поведения (*орать, оскорблять*). В семасиологической литературе такого рода признаки называют ещё и **прагматическими**.

С учетом всего вышеизложенного, а также на основе применения методики компонентного анализа нами была исследована семантическая структура глаголов говорения и звучания в русском языке, которая нашла своё отражение в предлагаемом ниже **перечне семантических составляющих указанной лексико-семантической группы глаголов**.

Диктумные компоненты значения глаголов говорения в русском языке

Характеристика субъекта говорения (S_г) = говорящего: 1. Специалист, профессионал (*учить, преподавать, рекомендовать – Это Вы мне порекомендовали это лекарство, это Вы меня спасли, спасибо, вам, доктор, за всё, за всё*); 2. Лицо официальное, подчиняющее (*приказывать, распоряжаться, командовать – Милая, по какому праву вы здесь командуете, распоряжаетесь*); 3. Лицо официальное, подчинённое (*рапортовать, докладывать, доносить – Доложите обстановку, что у вас там происходит, в конце – концов?*).

Характеристика адресата говорения (A_г) = слушающего: 1. Лицо официальное, подчиняющее (*рапортовать, докладывать*); 2. Лицо официальное, подчинённое (*приказывать, распоряжаться, докладывать*).

Характеристика предмета говорения (П_г): 1. Конкретное лицо (*обвинять, злословить – Женьку обвиняли напрасно, вся улица знала о его связи с этой девицей*); 2. Информация проблемного характера (*обсуждать, спорить, выяснять – Хватит! Я не желаю больше с вами спорить, вы сами не слышите, что говорите*); 3. Информация для субъекта говорения неожиданная (*воскликнуть, вскричать – Да кто Вы такой, – воскликнула она вдруг. – Кто Вас просил за меня заступаться! Вы же ничего не знаете, Вы всё перепутали.*); 4. Информация, с точки зрения субъекта говорения, достоверная (*гарантировать, настаивать, клясться – Не надо клясться, я и так Вам верю*); 5. Информация преднамеренно недостоверная (*лгать, врать, обманывать – Зачем Вы сами себя обманываете, Вам что, так легче жить?*); 6. Информация, хранимая втайне от адресата говорения (*сознаться, высказаться, намекать – Не можете сказать прямо, ну хоть намекните, кого же нам послали вместо Захарова*); 7. Информация, представленная как результат действий, реализованных субъектом говорения в недалёком прошлом (*доложить, рапортовать*); 8. Информация, имеющая отрицательные последствия для адресата (*грозить, запретить – Отец запретил нам видеться, и я не знаю, как мне теперь поступить*); 9. Информация о действиях, непременно реализуемых субъектом говорения в будущем (*обещать, клясться, божиться – Мама, да не волнуйся ты так, я обещаю звонить тебе каждый вечер.*); 10. Информация, получение которой значимо для субъекта говорения (*интересоваться, угадывать – Я поинтересовалась, откуда у неё такая дорогая шубка*); 11. Информация, получение которой значимо для адресата говорения (*намекать, подсказывать – На что Вы намекаете, Пал Палыч, Вы хотите сказать, что я уже так стара?*).

Характеристика процесса говорения:

1. Говорение адресованное (*просить, требовать – Я требую к себе уважения*); 2. Говорение неадресованное (*бредить, приговаривать – Он всю ночь стонал, бредил, что-то приговаривал*); 3. Говорение взаимонаправленное (*спорить, беседовать, разговаривать – Я очень рада, что мне удалось с Вами побеседовать, так сразу полегло, что не передать*); 4. Говорение интенсивное (*умолять, клясться, оскорблять – Умоляю Вас прекратить это безобразие*); 5. Говорение публичное (*заявлять, дебатировать – Наше правительство много раз заявляло о неправомерности подобного рода действий*); 6. Говорение

сопровожительное (*подсказывать, поддакивать, подпевать* – Зал дружно подпевал нам, так что нас приняли хорошо); 7. Говорение тонирующее (петь – Петь Вы точно не умеете); 8. Говорение лексически маркированное (*здороваться, прощаться, клясться, божиться* – Я подожду, пока Вы попроситесь со своими товарищами).

Модусные компоненты значения глаголов говорения в русском языке

Оценка слушающим психо-физического состояния субъекта говорения:

1. Состояние отрицательное (*бредить, орать, ругаться, оскорблять* – *Пожалуйста, перестаньте ругаться и ведите себя прилично*); 2. Состояние положительное (*хвалить, шутить* – *Вы всё шутите, шутите, а ведь речь идёт о будущем вашей дочери*); 3. Состояние эмоционально – напряженное (*умолять, упрашивать* – *Не надо его упрашивать – не поможет*).

Оценка говорящим предмета говорения:

1. Информация положительная (*хвалить, одобрять* – *Поздравляю! Ваш проект одобрили*); 2. Информация отрицательная (*бранить, ругать* – *Поругайте, поругайте его, может, вы до него достигнете*); 3. Информация значимая (*сообщать, беседовать* – *По радио сообщили о надвигающемся шторме*); 4. Информация незначимая (*болтать* – *О чем же вы так весело болтали, не обо мне ли?*); 5. Информация социально-значимая (*заявлять, проповедовать* – *Он проповедует библейские истины и ничего более*).

Оценка слушающим процесса говорения:

1. Говорение императивное в категорической форме (*приказывать, требовать* – *Вы не смеете мне приказывать, я Вам не подчиняюсь*); 2. Говорение императивное в некатегорической форме (*просить* – *Просите, что хотите, но только не это*); 3. Говорение бессвязное (*бормотать, бредить*); 4. Говорение монотонное (*брюзжать, ворчать* – *Слушай, может, хватит уже, что ты всё ворчишь, ворчишь, – надоело*).

Характеристика отношений между говорящим и слушающим:

1. Отношения социально-возрастной субординации (*наставлять* – *Зачем кого-то наставлять, что-то советовать?! Посмотрите на их лица – они уже всё знают наперёд*); 2. Отношения официально-деловой субординации (*приказывать, рапортовать*); 3. Отношения положительные, дружеские (*болтать, шептаться* – *Целый вечер они о чем-то шептались, думаю, нас ждут перемены!*); 4. Отношения негативные, недружественные (*грозить, оскорблять, орать* – *Вы не меня оскорбляете – вы себя оскорбляете*).

Целеустановка субъекта говорения:

1. Каузировать осознанное восприятие предмета говорения слушающим (*пояснять* – *Поясните вашу мысль на примерах*); 2. Каузировать осознанное восприятие и последующее воспроизведение предмета говорения слушающим (*преподавать* – *Я преподаю русский язык уже много лет, и, Слава Богу, пока ещё никто не жаловался*); 3. Каузировать восприятие предмета говорения как достоверной информации (*божиться* – *Много раз он клялся, божился, что не брал этих денег, но я ему не поверила*); 4. Каузировать реализацию предмета говорения слушающим (*просить, умолять*); 5. Каузировать осуществление коммуникации между другими участниками говорения (*представлять, знакомить* – *Разрешите познакомить вас с нашим коллективом*); 6. Каузировать переоценку мнения слушающего относительно предмета говорения в плане идентификации его со своим собственным мнением (*спорить, дебатировать*); 7. Каузировать слушающего на осуществление действий помимо его воли (*дразнить, уговаривать* – *Уговаривай – не уговаривай – он всё сделает по-своему*); 8. Осознать предмет говорения как информацию недостоверную и каузировать переоценку мнения слушающего в плане идентификации его со своим собственным мнением (*опровергать, отрицать* – *Вы будете отрицать свою причастность к этому преступлению? Не стоит. У нас есть веские доказательства, свидетельствующие об обратном*).

Касаясь вопроса о семантической организации **глаголов звучания** в русском языке, подчеркнём главное: **базовым** семантическим компонентом для данной лексико-семантической группы является **сема звучания**, выражающая эту идею посредством глагола *звучать* в наиболее отвлечённой, т. е. недифференцированной форме.

Что касается установления **дифференцирующих сем**, отражающих многообразие реальных звуков и специфику восприятия их человеком, то их количество в работах различных лингвистов представлено по-разному. Единогласно признаётся дифференциация по следующим семантическим характеристикам: 1. Источник звука. 2. Высота и тембр звука. 3. Длительность звука. 4. Интенсивность звука.

Данный набор дифференциальных признаков Н.А. Дементьева, например, предлагает расширить за счёт включения в него ещё 4-х обязательных составляющих: а) Подражание естественным шумам и звукам; б) Передвижение в пространстве; в) Направление звука; г) Стилистический компонент значения, что несколько отличается от концепции Г. В. Горбаневской, которая считает обязательным включение сюда таких компонентов, как *вид движения, характер звучания, производимое впечатление, каузатор*.

Весьма плодотворной в этом плане представляется нам также точка зрения Кузнецовой Т.В., которая достаточно убедительно доказывает релевантность включения в набор дифференцирующих признаков семы *слуховое восприятие*. Наличие её в составе глаголов звучания убедительно подтверждают словарные дефиниции слова-идентификатора *звук*, т.е. все без исключения основные толковые словари современного русского языка фиксируют в значении слова *звук* смысловой компонент *слуховое восприятие*, причём в ряде случаев этот компонент выносится на первое место или даже отмечается как единственный и определяющий.

Достаточно оснований, на наш взгляд, имеется и для выделения в наборе сем глаголов звучания семантического признака *каузатор звучания предметов неодушевлённой субстанции: если*. является какой-либо неодушевлённый предмет, который сам по себе не способен порождать звуковой эффект, то в ситуацию звучания вводится предмет, каузирующий звучание неодушевлённого предмета. В качестве каузатора звучания неодушевлённых предметов могут выступать: а) живые существа (лица, животные), б) природные объекты (вода, воздух и др.).

Однако, как показывают наблюдения, так называемый **каузатор звучания** не всегда вербально выражен в языке и выделяется в структуре ЛСВ лишь в том случае, когда найденные в результате познавательной деятельности человека причинно - следственные связи между объектами фиксируются языковым сознанием. Наличие этой семы различает два лексических значения (*издавать звук* (при подлежащем - неодушевлённом предмете), и *производить звук* (при подлежащем - одушевлённом предмете) у довольно большой группы глаголов звучания, в которую входят такие глаголы, как *греметь, звенеть, звонить, скрипеть, стучать, шуршать*, (все они высокочастотны, т.е. имеют частотность свыше 10 единиц).

Таким образом, семантические признаки, *каузатор звучания предметов неодушевлённой субстанции* и *слуховое восприятие звука* можно смело вводить в предлагаемый ниже **перечень содержательных составляющих глаголов звучания в русском языке**.

Диктумные компоненты значения глаголов звучания в русском языке

1. Акустическая характеристика звучания по высоте, тембру, интенсивности, длительности (*гудеть, звенеть, орать, шептать – Непривычно громко гудит паровоз – опять что-то случилось*);

2. Пространственная характеристика звучания, указание на распространение звука (*раздаваться – Тут и там раздаются девичьи голоса, шум, крик, хохот*);

3. Характеристика источника звука по принципу: а) вещественный / невещественный: (*звенеть, скрипеть, трещать / визжать, кричать, выть – Тихо звенит колокольчик*); б) человек / животное: (*произносить, плакать, рыдать, хохотать / шипеть, лаять, рычать, выть – Слышно, как воют волки в лесу*);

4. Указание на ослабление и постепенное прекращение звучания: (*заглушать, затихать, стихать – Всё стихло и погрузилось в глубокий сон*);

5. Указание на полное прекращение звучания: (*молчать – У нас за стеной непрерывно плачет ребёнок, но сейчас он почему-то молчит – так непривычно*);

6. Указание на каузатора звучания: русск. – *звонить (в колокол), шлёпать (тапочками), хлопнуть (дверью), скрипеть (сапогами), звенеть (ложкой в стакане – Ненавижу, когда скрипят новыми сапогами)*.

Модусные компоненты значения глаголов звучания в русском языке

слуховое восприятие звука и его характеристика:

а) положительная (веселиться, смеяться – *Она так заразительно смеялась, что как бы тебе ни было плохо – нельзя было не улыбнуться*); б) положительная в наивысшей степени проявления (*хохотать – В нашей компании всегда дружно хохотали даже над самым простым его анекдотом*); в) отрицательная (*плакать, стонать, скулить, ныть – За дверью скулит собака – опять хозяина нет дома*); г) отрицательная в наивысшей степени проявления (*рыдать, выть – Так воют у нас только по умершему*); д) эмоциональная в высшей степени проявления (*восклицать, визжать – Когда объявили счёт – все вокруг завизжали от восторга*).

Думается, что если бы описанные семантические характеристики нашли своё отражение в словарных дефинициях по глаголам говорения и звучания, это значительно облегчило бы использование их в спонтанной речи иноязычных студентов.

Литература:

1. Борисова Е. Г., Латышева А. Н. Лингвистические основы РКИ, М., 2003.
2. Васильев Л. М. Семантика русского глагола. Глаголы речи, звучания и поведения. Учебное пособие. Уфа, 1981.
3. Горбаневская Г. В. Семантическое поле звучания в современном русском языке/ Автореф. дисс. ...канд. филол.наук. М., 1984.
4. Дементьева Н. А. Сопоставительно-семантический анализ глаголов звучания в немецком и русском языках 1982.
5. Современные проблемы науки о языке. Учебное пособие. М. 2005.
6. Кузнецова Т. В. Семантические особенности глаголов физического восприятия //Русский язык в школе», 1982, №4.
7. Словарь русского языка в 4-х томах. М. 1981.

ლალეზარ სადიგოვა
რუსულ ენაში ზმნური ლექსემების სტრუქტურის საკითხისათვის
(სასაუბრო და ჟღერადი ზმნების კონსტრუქციის მასალაზე დაყრდნობით)
რეზიუმე

მოცემულ სტატიაში შესწავლილია სასაუბრო ზმნების სემანტიკური ორგანიზაცია და ჟღერადობა რუსულ ენაში, რაც გულისხმობს შემდეგს: 1. თითოეული ზმნური ლექსემის სემემური შემადგენლობის გამოვლენა. 2. საკვლევი ზმნის სემემის სხვადასხვა კომპონენტის ურთიერთობის ხასიათის განსაზღვრა.

ნაშრომში განხილულია სასაუბრო ზმნების სემანტიკური თავისებურებების ახალი სია.

Lalezar Sadigova
On the sememe structure of verbal lexemes in Russian
(on the basis of structures with verbs of speaking and sounding)
Summary

The article deals with the difficulties of usage of structures with verbs of speaking and sounding in Russian language related to the lack of study of semantics of these verbs. The author offers to consider a new list of semantic characteristics of verbs of speaking and sounding, which will help to include the changes in corresponding vocabulary articles on noted verbs.

მანანა ღამბაშიძე

(საქართველო)

მარცხენა ველის სატელიტი სახელურ ფრაზაში ბერმანული პროზის მასალაზე

ლათინური სიტყვა „nomen“ და გერმანული სიტყვა „Name“ ისტორიულად მონათესავე სახელებია და მათ დღეს ერთი და იგივე მნიშვნელობა აქვთ. ისინი ამ სამყაროს საგნებს სახელწოდებებს აძლევენ და ამით მნიშვნელოვნად ეხმარებიან წინადადების მაწარმოებელ ზმნებს. ნომინალური – „სახელური“ (პაულის განმარტებით „სახელს მიკუთნებული“ (10, 709) ელემენტები ასახელებენ ყველა საგანს, რომლებიც ზმნით არიან შეკავშირებულნი. ამით ისინი სინამდვილეს გამოეყოფიან და ფაქტის, ვითარების, მოვლენების აღწერილობები ხდებიან. შემდგომში ნომინალურ ელემენტებს მიაკუთვნეს არსებითი სახელებისა და ნაცვალსახელების ყველა სატელიტი, უპირველეს ყოვლისა, დეტერმინანტები და ზედსართავი სახელები.

თითოეულ ნომინალურ ელემენტს შეუძლია იყოს ფრაზის ბირთვი. აქედან გამომდინარე, თითოეული სიტყვათა კლასისათვის მნიშვნელოვანი იქნება ფრაზის მაწარმოებელი შესაძლებლობებისა და ფორმების დადგენა.

განსხვავება სახელსა და სახელურ ფრაზას შორის ფუნდამენტურია. სახელს მხოლოდ დასახელების ფუნქცია აქვს (Benennungsfunktion). მაგ.: ჭურჭელი წარწერით „Knoblauch“ აღნიშნავს ჭურჭლის ფუნქციას და არა აქვს მნიშვნელობა, მასში რაიმე არის მოთავსებული, თუ არა. მაგრამ, როცა ვინმე კითხულობს: „Hast du den Knoblauch vergessen?“, მაშინ ეს სანელებელი¹ აღინიშნება სახელური ფრაზით „den Knoblauch“ და ამით იგი ვირტუალური სინამდვილის ნაწილი ხდება.

არსებობს ერთადერთი გარეგნულად უმნიშვნელო ელემენტი, რომელიც სახელიდან სახელურ ფრაზაში გადასვლის მარკირებას ახდენს. სახელური ფრაზის ეს მარკერი დეტერმინანტია (ლათ. determinans), „განმსაზღვრელი ფაქტორი“, „bestimmender Faktor“ (4, 394), „მსაზღვრელი სიტყვა“, „Bestimmungswort“ (9, 147).

„სახელური ფრაზა განისაზღვრება როგორც სახელისა და მასზე დამოკიდებული წევრებისაგან შემდგარი წინადადების ნაწილი“ (6, 926).

არსებითი სახელის შესაძლო სატელიტების გათვალისწინებით თვალსაჩინო ხდება სახელური ფრაზის მდიდარი სტრუქტურა. დეტერმინანტის გვერდით მათ წარმოადგენენ: ზედსართავი სახელები, მართული სახელური ფრაზები (Genitivattribute), წინდებულიანი ფრაზები, მიმდებარელები, დამოკიდებული წინადადებები, ინფინიტიური ჯგუფები. დეტერმინანტი დგას ყველა ამ სატელიტიდან უკიდურესად მარცხნივ, ის ხსნის სახელურ ფრაზას. ყველა დანარჩენი სატელიტი თავსდება მარჯვნივ. მათ, თავის მხრივ, შეუძლიათ უსასრულოდ განივრცონ, მაშინ როდესაც დეტერმინანტის გავრცობის შესაძლებლობები შეზღუდულია.

არსებობს შესიტყვებები, რომლებიც ჰგვანან სახელურ ფრაზებს, მაგრამ თვითონ სახელად ბირთვს არ შეიცავენ: Aufs Äußerste, Aufs Ganze.

„Aufs Ganze gesehen jedenfalls fehlte es weder an Geld noch an Nahrungsmitteln“ (3, 152).

ამ შემთხვევაში წარმოიშობა სახელური ფრაზა გამქრალი სახელით, რომელიც ხშირად გვხვდება ტექსტთან დამოკიდებულებებში და ფრაზეოლოგიზმებში.

Dem habe ich es aber gegeben (11, 200).

Der kann mich gern(e) haben (11, 214).

¹ სანელებელი (მ. ღამბაშიძე)

სახელური ფრაზის წრფივი სტრუქტურა ორდინარული და მყარია. „არსებით სახელს სახელურ ფრაზაში აქვს შუა პოზიცია (Mittelstellung), მისგან წარმოიშობა მარცხენა და მარჯვენა ველი (linkes Feld, rechtes Feld)“ (5, 289). მრავალ გრამატიკოსთან ანალოგიური მნიშვნელობით გამოიყენება ტერმინები: წინაველი, შუაველი, ბოლოველი (Vorfeld, Mittelfeld, Nachfeld) (დუდენი, ზომერფელდი, შრაიბერი, შტარკე).

მარცხენა ველში ობლიგატორულად თავსდება დეტერმინანტი და ზედსართავი სახელი. აქვე ფაკულტატიურად განლაგდება მართული განსაზღვრებები (Genitivattribute), კუთვნილებითი, სუბიექტური, ობიექტური დამოკიდებულებით, ინვარიანტული არსებითი სახელი, ვარიანტული არსებითი სახელი და ოკაზიონალურად ადგილმონაცვლე სიტყვები (დიზიუნქტები), რომლებიც შესაძლოა მოსცილდნენ სახელად ბირთვის.

დეტერმინანტი და ზედსართავი სახელი, იქიდან გამომდინარე, რომ ყველა არსებითი სახელის თანმხლები ელემენტებია, თავისუფალ წევრებს წარმოადგენენ (Nomenangaben; Nom A); ინვარიანტული და ვარიანტული არსებითი სახელი სუბსექციფიკური ელემენტებია. ამდენად, არსებითი სახელის აქტანტებს წარმოადგენენ (Nomenärrenzungen; Nom E). მართული განსაზღვრებები ნაწილობრივ აქტანტები არიან, ნაწილობრივ – თავისუფალი წევრები. ადგილმონაცვლე სიტყვები გამონაკლისის გარეშე თავისუფალი წევრებია.

„დეტერმინანტებია სიტყვები, რომლებიც არსებითი სახელის სატელიტებს წარმოადგენს და შეუთავსებელია „პრეპოზიციურ მართულ განსაზღვრებებთან“ (sächsischer Genitiv)“ (5, 312).

Ich erkannte .., dass er im Sinne mancher Aussprüche Nietzsches, in sich eine geniale .. Leidensfähigkeit herangebildet habe (13, 10). manche Aussprüche Nietzsches.

Nietzsches Aussprüche.

შეიძლება ითქვას, რომ დეტერმინანტი „პრეპოზიციურმა მართულმა განსაზღვრებამ“ გამოდევნა სახელური ფრაზიდან. თუ ამ ერთეულ შემთხვევებს გამოვრიცხავთ, დეტერმინანტი არსებითი სახელის მუდმივად თანმხლები ელემენტია. იგი ობლიგატორულია ადწერილობით, ამხსნელ (ილუსტრირებულ) ტექსტებში, მაგრამ ფაკულტატიურია ეტიკეტური სახის მოკლე ტექსტებში.

ასეთ ტექსტებში დეტერმინანტს აქვს ფუნქცია, არსებითი სახელი, შესაბამისად, არსებითი სახელის ჯგუფი სახელურ ფრაზად გარდაქმნას და ამით სიდიდეს სინამდვილეზე პრეტენზიულობის მოთხოვნა აღუმაღლოს. ცალკეულ დეტერმინანტებს სახელურ ფრაზაში შემოაქვთ სპეციფიკური მნიშვნელობის ნიშნები. ეს არ ხდება იმის გამო, რომ ისინი (ზედსართავი სახელების მსგავსად) არსებით სახელს თვისობრივად ან რაოდენობრივად განსაზღვრავენ, არამედ იმიტომ, რომ ისინი ქმნიან მიმართებებს სხვა სიდიდეებთან.

მაგ., determinantimein სახელურ ფრაზაში: „Mein Onkel Fred“ (3, 120).

ეს ფრაზა არაფერს ამბობს ამ ბიძის თვისებების შესახებ, არამედ იგი მხოლოდ მიუთითებს მთქმელის მიმართ მეორე თაობის სისხლით ნათესავის წარმომადგენელზე დედის ან მამის მხრიდან. თუკი შეიცვლება mein დეტერმინანტიით dieser, წარმოიშობა მიმართება ტექსტის სხვა მონაკვეთთან, თუ მათ მაგივრად რელიზდება ein, მაშინ გაურკვეველი რჩება, საერთოდ არსებულ ბიძათაგან ტექსტში რომელი პირი იგულისხმება. იგივე შეიძლება ითქვას მიმართების აღმნიშვნელ ზედსართავ სახელებზე: hiesig, obengenannt, kommunal.

უ. ენგელის კლასიფიკაციით, დეტერმინანტები იყოფა 6 ქვეკლასად: არტიკლი

კუთვნილებითი -
ჩვენებითი -
განუსაზღვრელი -
უარყოფითი -
კითხვითი ნაცვალსახელები (5, 313).

აქვე შემოდის განუსაზღვრელი ნაცვალსახელი beide, რომელსაც, როგორც ზოგიერთ დეტერმინანტს დეფინიციურ-იდენტიფიკაციური ფუნქცია აქვს:

„**Beide Möglichkeiten** veranlaßten ihn, sich wütend über das Geschlecht unserer Großeltern auszulassen“ (3, 121).

„dieser“ კი ამ წინადადებაში:

„**Dieser** konnte aus dem Dunkeln auf ihn schießen“ (8, 64).

შეიძლება აღწერილ იქნეს როგორც სახელური ფრაზა:

Dieser Mann konnte aus dem Dunkeln auf ihn schießen,
რომელშიც ბირთვი გამოტოვებულია.

დეტერმინანტები (ნულოვანი არტიკლის ჩათვლით), უგამონაკლისოდ, არსებით სახელთან შეთანწყობადია: von einer Treppe, die Abfahrt des Zuges, blondes Mädchen.

დეტერმინანტი სახელურ ბირთვთან ერთად იცვლება სქესის, ბრუნვისა და რიცხვის მიხედვით. დეტერმინანტი ემსახურება სახელური ფრაზით აღნიშნულ სიდიდეთა იდენტიფიკაციას. დეტერმინანტის სუბკლასები მართავენ ზედსართავი სახელის ფლექსიას: das schöne Mädchen, ein schönes Mädchen; die schönen Mädchen, schöne Mädchen.

აქედან გამომდინარე: „ზედსართავი სახელი დეტერმინანტის დეკენდენსია“ (5, 290). სქემატურად ეს შემდეგნაირად გამოისახება:

Nom
Mädchen
|
Det
das
|
Adj
schön

დეტერმინანტები მარცხენა ველის ყველა სატელიტთან კომბინირებადია. გა-
მონაკლისს წარმოადგენს „პრეპოზიციური მართული განსაზღვრებები“.

„**Das Gesicht der Mutter** Gottes war grob“ (3, 109).

* das Mutter Gesicht

* სახელური ფრაზა არაგრამატიკულია.

მარცხენა ველის ფართოდ გავრცელებულ სატელიტს წარმოადგენენ ზედსარ-
თავი სახელები.

ტექსტში გამოყენების შესაძლებლობების მიხედვით, ყველა ზედსართავი სა-
ხელი გამოიყენება განსაზღვრების ფუნქციაში (ამას მოითხოვს მათი დეფინიცია).

ამავე დროს მრავალი ზედსართავი სახელი მონაწილეობს პრედიკატულ დამა-
ტებებში, რომლებშიც ზედსართავი სახელი პრინციპულად უცვლელი რჩება:

Ich bin ermächtigt (8, 30).

Und nun werden die Frauen lebendig (8, 30).

Es war so still hier (3, 97).

ზედსართავი სახელები ხშირად გამოიყენება როგორც დიზიუნქტები (აღვილ-
მონაცვლე სიტყვები):

Zornig ging ich nach Hause (13, 49).

Wütend lief ich durch die graue Stadt (13, 48).

... wie er **regungslos** dalag, die Hände zum Greifen gespreizt (3, 80).

ზედსართავი სახელები შეიძლება ფუნქციონირებდეს როგორც წინადადების ობლიგატორული გამაგრებლები (აქტანტები) ან წინადადების თავისუფალი წევრები:

Auch für die Deutschen ist die Sache **klar** (7, 9).

Um halb sechs sind alle da und jeder scheint ganz **zufrieden** (7, 11).

Sie sind auch nicht der einzige, der **wahrscheinlich** lange leben wird (3, 34).

Diese Kombination wurde **allmählich** zur fixen Idee (3, 40).

წინადადებაში ზედსართავი სახელები „klar“ და „zufrieden“ წინადადების ობლიგატორულ აქტანტებს წარმოადგენენ. ზედსართავი სახელები: *wahrscheinlich*, *allmählich* წინადადების თავისუფალი წევრებია.

აღსანიშნავია, რომ ყველა ზედსართავ სახელს არ შეუძლია ყველა სინტაქსური ფუნქციის რეალიზაცია:

1. ზოგი ზედსართავი სახელი ასრულებს სამივე – განსაზღვრების, პრედიკატივის, გარემოების ფუნქციას.

განსაზღვრება: „Die Wände mit **grüner Ölfarbe** gestrichen“ (3, 50).

Die **grün gestrichene** Wände.

პრედიკატივი: Die Wände sind grün.

გარემოება: Die Wände sind **grün gestrichen**.

გარემოების ფუნქციით ზედსართავმა სახელმა შეიძლება დაახასიათოს სუბიექტი, ობიექტი ან შემასმენელი.

2. მხოლოდ ატრიბუტულად გამოიყენება: *bischöflich*, *ober*, *heutig*, *mittler*, *dortig*, *ander*.

Er hatte sich auf **die oberste Treppenstufe** gesetzt und rückte beiseite (13, 13).

Dann kam **ein anderes Stück**, eine kleine Symphonie von Friedemann

Bach (13, 16).

Eine Natur wie Nietzsche hat **das heutige Elend** um mehr als eine Generation

voraus erleiden müssen (13, 19).

3. მხოლოდ პრედიკატულად გამოიყენება: *angst*, *bang*, *leid*, *schuld*, *schade*, *quitt*.

„Mir war **bang**“ (15, 102).

4. მხოლოდ ატრიბუტულად და გარემოების ფუნქციით გამოიყენება ზედსართავი სახელები: *wöchentlich*, *täglich*.

Er war von seiner Vereinsamung, seiner Entwurzelung so bewußt überzeugt, dass tatsächlich und ohne jeden Hohn zuweilen der Anblick einer **alltäglichen** bürgerlichen **Handlung**, ihn begeistern konnte (13, 15).

So ging ich fast **täglich** zum Diebstahl oder Verscheuern aus (3, 121).

პ. აიზენბერგი გამოყოფს ზედსართავი სახელის გამოყენების ორ შემთხვევას: ზედსართავი სახელი ბრუნებადი ფორმით არტიკლთან და არსებით სახელთან ერთად წარმოადგენს განსაზღვრებას, ხოლო პრედიკატივის ფუნქციით ზედსართავი სახელი როგორც გარემოება, უფლექსიო, მოკლე ფორმით გამოიხატება. მოკლე ფორმა ყოველთვის ფლექსიური პარადიგმის გარეთ დგას და უცვლელია:

„Sie **war kalt**, sie war aber auch **still**“ (13, 27).

„Ihr Blick **war gespannt** und wach und **unheimlich lebendig**“ (13, 10).

პ. აიზენბერგი ზედსართავ სახელთა ფლექსიურობის მიხედვით, ორ ძირითად თავისებურებაზე მიუთითებს: „ზედსართავი სახელები არა მხოლოდ იბრუნვის, არამედ მათ ხარისხიც ფორმებიც მოეპოვება, რომლებიც ფლექსიის სახეს წარმოადგენს და ის მხოლოდ ზედსართავ სახელებს ახასიათებს. მეორე თავისებურება კი ისაა, რომ ზედსართავი სახელები არა მხოლოდ ერთ, არამედ რამდენიმე ფლექ-

სიურ ნიმუშს ექვემდებარება, რომელთა დროსაც ნიმუშის არჩევანს სინტაქსური გარემოცვა განსაზღვრავს. შესაბამისად, ზედსართავ სახელთან, წერილობით სტანდარტულ ენაში მაინც, სისტემატურად განსხვავებენ ძლიერ, სუსტ და შერეულ ბრუნებას (განუსაზღვრელი არტიკლის შემდეგ)“ (1ა, 177).

გრამატიკოსების უმეტესობა განსხვავებს სამ ფლექსიურ ტიპს (ერბენი, ჰელბიგი/ბუშა, ენგელი, დუდენი).

სხვა კონცეფციები განსხვავებენ მხოლოდ ძლიერ და სუსტ ფლექსიებს და გამოტოვებულ ფორმათა განსხვავებულობას ინდივიდუალურად ხსნიან (ვურცელი, იუნგი, ვაინრიხი).

ენგელის (5), მეცლერის ლექსიკონის (9), აიზენბერგის (1ა) განმარტებები ზედსართავი სახელის დეფინიციისა და გამოყენების შესახებ ემთხვევა იმ პუნქტში, რომ ყველა მათგანი მიზანშეწონილად მიიჩნევს ზედსართავ სახელთა კლასიფიკაციის შესაძლებლობას მათი ფლექსიის შესაბამისად, რადგან თითქმის ყველა ზედსართავი სახელი ცვალებადია და განსაზღვრების ფუნქციით გამოყენებისას იბრუნვის.

გ. ჰელბიგი და ი. ბუშა ზედსართავი სახელების დისტრიბუციის საშუალებით, სინტაქსური აღწერილობის ჩარჩოებში გვაძლევენ მათ სემანტიკურ და მორფოსინტაქსურ დიფერენციაციას.

განსხვავებულობა სემანტიკური სახისაა, გააჩნია ზედსართავი სახელები პრედიკატივის ფუნქციაში რომელ ზმნასთან არიან დაკავშირებული - sein-თან თუ werden-თან. „Sein-თან ერთად ზედსართავი სახელები ქმნიან სტატიკურ პრედიკატებს, ხოლო werden-თან - პროცესუალურ პრედიკატებს“ (12, 280).

სტატიკური პრედიკატების წარმოება ნებისმიერი ზედსართავი სახელის მიერ არის შესაძლებელი, ხოლო პროცესუალური პრედიკატების წარმოებისას ზედსართავი სახელები ამუღავნებენ გარკვეულ შეზღუდვებს. ამ თვალსაზრისით განარჩევენ ზედსართავ სახელთა ორ ჯგუფს:

1. ზედსართავი სახელები, რომლებიც ორივე კოპულატურ ზმნასთან გამოიყენება:

Er **war/wurde**, wie ich nicht anders sagen kann, **höflich**, ja **freundlich** (13, 6).

Das Kind **war/wurde** sofort **ruhig** (3, 128).

Das kleine grüne Zimmer **war/wurde** jetzt **hell und freundlich** (3, 105).

2. ზედსართავი სახელები, რომლებიც მხოლოდ sein-თან გამოიყენება:

„Die kleine Schranz **war**/*wird **tot**“ (3, 79).

* წინადადება werden-ით არაგრამატიკულია.

ზოგიერთი ზედსართავი სახელი, რომელიც მხოლოდ პრედიკატივის ფუნქციით გამოიყენება, ფუნქციონირებს მხოლოდ ზმნასთან წერდნენ. ეს კავშირი იდიომატური სახიათისაა.

სემანტიკური განსხვავებულობა იგულისხმება სემანტიკურ მოდელებში, ცალკეულ ზედსართავ სახელთა კლასიფიკაციაში, შესაძლო სემანტიკური ბრუნვის საფუძველზე (Semantischer Kasus). უმეტესობა ზედსართავ სახელს მხოლოდ ერთი სემანტიკური ბრუნვა აქვს (ძირითადად მდგომარეობის გამომხატველი - Zustandsträger, ZT). მხოლოდ მცირე რაოდენობის ზედსართავ სახელს აქვს ორი ან მეტი ბრუნვა:

..eine Wohnung **voll von strahlendem Mahagoni** und ein Leben **voll Anstand und Gesundheit** (13, 22).

.. dann sieht er immer ein wenig **einem Tier ähnlich** (13, 22).

... da dieser **des Glücks teilhaftig** werden wird (3, 88).

... war ich fast froh, offenbar **keines Lohnes würdig** zu sein (3, 98).

Ich fand keine Sünde, die *des Beachtens wert* gewesen wäre (3, 107).

Der Mensch ist *des Denkens nicht in hohem Maße fähig* (13, 19).

გ. ჰელბიგი და ი. ბუშა, ლექსიკურ-სემანტიკური თვალსაზრისით, ახდენენ ზედსართავ სახელთა დიფერენციაციას კვალიტატიურ (თვისობრივ) და რელაციურ (მიმართებით) ზედსართავ სახელებად.

„კვალიტატიური ზედსართავი სახელები გამოხატავენ ობიექტების ნიშან-თვისებებს უშუალოდ საკუთარი მნიშვნელობებით“ (12, 281).

Das alte Stadtviertel nahm mich auf, erloschen und unwirklich stand im Grauen **die kleine Kirche** (13, 28).

Zwei schöne Mädchen zogen meine Blicke an, **beide gute Tänzerinnen** (13, 70).

Der junge Arzt zückte automatisch sein Hörrohr (3, 65).

„მიმართებითი ზედსართავი სახელები აღნიშნავენ სინამდვილის ობიექტების ნიშნებს სხვა ობიექტებთან, შესაბამისად, სინამდვილის ფაქტორებთან მიმართებაში, როგორცაა სივრცე, დრო და ა.შ.“ (12, 281).

..der Anblick einer alltäglichen *bürgerlichen Handlung* → (13, 15).

→ Handlungen, die den Burgern gehören.

Es handete von einem *englischen Dichter* → (3, 236).

→ (der Dichter aus England).

“Adieu”. sagte *der belgische Posten* → (3, 268).

→ (der Posten aus Belgien).

ზედსართავ სახელს, სემანტიკური ნიშნების გარდა, აქვს მორფო-სინტაქსური ნიშნების მთელი რიგი. გ. ჰელბიგი და ი. ბუშა გამოჰყოფენ ზედსართავ სახელთა შემდეგ მორფო-სინტაქსურ ნიშნებს:

1. ზედსართავი სახელები გამოიყენება განსაზღვრების და/ან პრედიკატივის ფუნქციით.

2. ზედსართავი სახელი ატრიბუტული გამოყენებისას უმეტესად იბრუნვის.

3. მრავალ ზედსართავ სახელს აქვს ხარისხი.

4. ზედსართავი სახელი შეიძლება იყოს ვალენტობის მეორადი მტარებელი (12, 281).

ზედსართავი სახელი, როგორც არსებითი სახელის თავისუფალი წევრი, მარცხენა ველში თავსდება რეალიზებულ დეტერმინანტსა და არსებით სახელს შორის, ან პრეპოზიციურ მართულ განსაზღვრებასა და არსებით სახელს შორის:

„Mein teures Bein“ (3, 33). Eugens teures Bein.

თუკი არ არის რეალიზებული პრეპოზიციური მართული განსაზღვრება და დეტერმინანტი, ზედსართავი სახელი დგას პირველ ადგილზე: teures Bein.

პრეპოზიციურ ზედსართავ სახელებს, ძველი გამოყენების შესაბამისად, არ აქვთ ფლექსია შემდეგ შემთხვევებში:

1. ასობის და არაბული რიცხვების განმსაზღვრელ: groß A, arabisch 3 აღნიშვნებში.

2. ზედსართავ სახელებს -isch-დაბოლოებიან აღნიშვნებში: Kölnisch Wasser, Russisch Leder.

3. დეტერმინანტის გარეშე წარმოდგენილ ganz და halb ზედსართავ სახელებს განსაზღვრულ გეოგრაფიულ აღნიშვნებთან:

ganz Dresden, halb Wüttemberg.

4. მრავალ გამონათქვამში:

auf gut Glück, ein gut Teil, ruhig Blut, gut Freund, fließend Wasser და სხვა.

5. ხშირად საკუთარ სახელებთან, რეალიზებული დეტერმინანტის გარეშე, როდესაც არსებითი სახელები ინტიმიზებულიად (პირადულად) გამოიყენება:

Jung Siegfried (ასევე Jung-Siegfried), Klein Erna, schön Rotraut, arm Frieder.

6. პოეტურ ენაში, უპირველეს ყოვლისა, საშუალო სქესის სახელობით და ბრალდებით ბრუნვებში.

Wie ein blutig Essen [ბუნხერი], ein gar gefährlich Mann [კლაუდიუსი], ein griechisch Trauenspiel [გოეთე], meiner Mutter einzig Kind [მორიკე].

ატრიბუტულ ზედსართავ სახელებს, იქნებიან ისინი ერთმანეთის მიმართ კორდინირებული თუ სუბორდინირებული, იდენტური ბრუნვა აქვთ:

„Es handelte von einem *jungen englischen Dichter*“ (3, 236) (სუბორდინაცია).

„Es war ein *leiser, stetiger und kühler Regen* draußen“ (3, 21) (კორდინაცია).

როდესაც ატრიბუტული ზედსართავი სახელები თავის მხრივ ფრაზებს ქმნიან, ანუ საკუთარი სატელიტები გააჩნიათ, ისინი, ჩვეულებრივ, მათგან მარცხნივ თავსდება:

Ein sattes, *fast blau bleiernes Sediment* aus diesen *unsagbar feinen Schmutzkörnchen* (3, 108).

Er war kerngesund und sein Schlaf glich *dem eines gesunden Säuglings* (3, 131).

Ich sah den *mir bekannten Harry*, nur mit einem *ungewöhnlich gut gelaunten, hellen, lachenden Gesicht* (13, 96).

სახელური ფრაზის მარცხენა ველის სატელიტია პრეპოზიციური მართული განსაზღვრებები, რომელთა სახეებია: კუთვნილებითი, სუბიექტური და ობიექტური ნათესაობითი (Genitivus possessivus, subiectivus, obiectivus): პირველი წარმოადგენს თავისუფალ წევრს, ბოლო ორი აქტანტს.

Volkersens Werk (3, 196).

Bruslers Theorie (3, 196).

Papas Witze (15, 136).

Onkel Ottos Zimmer (3, 133).

{ კუთვნილებითი ნათესაობითი

Sophiens Reise (13, 49).

Onkel Freds Ankunft (3, 132).

{ სუბიექტური ნათესაობითი

Onkel Ottos Liebenswürdigkeit (3, 134).

{ ობიექტური ნათესაობითი

„განსაზღვრება წარმოადგენს ნათესაობითი ბრუნვის სფეროს. ყველა არსებით სახელს აქვს უნარი, მართოს განსაზღვრება ნათესაობით ბრუნვაში. არსებითი სახელების სინტაქსურ თვისებას წარმოადგენს ნათესაობითი ბრუნვის მართვის უნარი (კატეგორიული მართვა, *kategoriale Rektion*). აქედან გამომდინარე, განსაზღვრება წევრთა სტრუქტურაში მმართველ არსებით სახელთან – ატრიბუტული კონსტრუქციის ბირთვთან თანწყობილია“ (2ბ, 246).

მართული განსაზღვრება მიმართულია მის ბოლოს მდგარ თანწყობილ არსებით სახელზე, ის ბირთვ-არსებითი სახელის მოსაზღვრე, მომიჯნავე წევრია. ამიტომ, ყოველთვის ნათელია, რომელი არსებითი სახელი წარმოადგენს ბირთვს ნათესაობითში დასმული განსაზღვრებისათვის. ეს ფაქტი და ისიც, რომ მართული განსაზღვრება ბირთვ-არსებით სახელს სტანდარტულ ბრუნვაში მოჰყვება და სახელურ ფრაზაში გამოჩენისთანავე ბირთვზეა ორიენტირებული, არის საფუძველი იმისა, რომ გერმანულ ენაში ატრიბუტული კონსტრუქცია მაღალი სიხშირით გვხვდება, თუმცა, როგორც აღინიშნა, გაგების თვალსაზრისით, ისინი სირთულეებს არ ქმნიან.

პოზიციურად წინმდგომ მართულ განსაზღვრებას ახასიათებს, განსაზღვრული არტიკლის მსგავსად, „ცნობადობის“ სემანტიკური ნიშანი, ამიტომ მის გვერდით შეუძლებელია დეტერმინანტის, როგორც ფრაზის სახელური ბირთვის სატელიტის არსებობა.

„Kurz gesagt, ich hatte weder *Onkel Ottos Liebenswürdigkeit* noch seine relativ große Ausdauer“ (3, 134).

* Die Onkel Ottos Liebenswürdigkeit.

* წინადადება არაგრამატიკულია.

პრეპოზიციური მართული განსაზღვრების ფუნქციას წარმოადგენს ცნობილი პირის ან ინსტიტუციის მხოლოდ აღნიშვნა.

„Als er hinausgehen wollte, rief ihn abermals *Murkes Stimme* zurück“ (3, 219).

„...weil Onkel *Freds Name* mit schwarzer Tusche geschrieben war“ (3, 124).

სახელურ ფრაზაში მარცხენა ველის სატელიტია ინვარიანტული არსებითი სახელი. ინვარიანტული არსებითი სახელი აქტანტს წარმოადგენს და ფუნქციონირებს ნომინალურ ბირთვთან, რომელიც ადამიანებს მათი გვარებით აღნიშნავს.

ინვარიანტული არსებითი სახელი არ იცვლება, ხოლო ბირთვი იბრუნვის. ინვარიანტული არსებითი სახელი ფუნქციონირებს როგორც სახელი, წოდება, პროფესია ან, უბრალოდ, როგორც სახელი მიმართვა, ზოგჯერ როგორც ნათესაობის აღმნიშვნელი. ქვემოთ მოყვანილ მაგალითებში ბრუნებადი სახელი არის ფრაზის ბირთვი, მის წინ თავსდება ინვარიანტული არსებითი სახელი.

Walter Benjamin (s) (3, 246).

Professor Benjamin (s)

Philosoph Benjamin (s)

Herr Benjamin (s)

Vetter Benjamin (s)

Lukas Heller (s) (15, 42).

Herr Ohngelt (s) (14, 102).

Harry Haller (s) (13, 48).

Frau Großmann (s) (3, 75).

სახელური ფრაზის მარცხენა ველის სატელიტი ინვარიანტული არსებითი სახელი მხოლოდ მხოლოდობით რიცხვში გვხვდება და მრავალი გრამატიკოსის მიერ „ბმულ დანართად“ იწოდება („engere Apposition“).

სახელური ფრაზის მარცხენა ველის სატელიტს წარმოადგენს ვარიანტული არსებითი სახელი, რომელიც სახელურ ფრაზაში ფუნქციონირებს როგორც აქტანტი და ინვარიანტული არსებითი სახელის საგნებით მსგავს მოვლენას წარმოადგენს მხოლოდ ერთი გამონაკლისით: ვარიანტული არსებითი სახელი ფლექსიის დროს თავის ბირთვთან ერთად იცვლება. ამ ფუნქციით გვხვდება მხოლოდ მიმართვა არსებითი სახელები: Herr, Genosse, Kollege.

„...sie stimmt weder dem Herrn von Kleist noch dem Herrn Beethoven zu“ (13, 60).

მარცხენა ველის სატელიტი ვარიანტული სახელიც მხოლოდ მხოლოდობით რიცხვში გვხვდება და ინვარიანტული არსებითი სახელის მსგავსად „ბმულ დანართად“ იწოდება.

სახელური ფრაზის მარცხენა ველის სატელიტია ადგილმონაცვლე სიტყვებიც (დიზიუნქტები).

„დიზიუნქტებს (ლათ. disiunctum – ურთიერთსაპირისპირო) არ აქვთ საერთო ელემენტი. გამავრცობელი ცნებები ან კონტრავალენტური გამონათქვამები ხშირად დიზიუნქტებად იწოდება“ (9, 161).

ადგილმონაცვლე ელემენტებს წარმოადგენს ნაწილობრივ ზედსართავი სახელები (ასევე თავდაპირველი მიმღებობები), ნაწილობრივ als-ნაწილაკიანი სახელური ფრაზები, ნაწილობრივ ზმნიზედები, როგორცაა *allein, blindlings, selbst* და სხვა.

Wir zogen fröstelnd in uns selbst zurück → (3, 21).

Fröstelnd zogen wir in uns selbst zurück.

Ich fragte mich *selbst*, wann ich zum letzten Mal gebeichtet hatte (3, 107).

Selbst fragte ich mich, wann ich zum letzten Mal gebeichtet hatte.

Ich sollte als *Regiments-kommandeur* das Urteil unterschreiben (3, 189).

Als Regiments-kommandeur sollte ich das Urteil unterschreiben.

ადგილმონაცვლე სიტყვები, გამონაკლისის გარეშე, თავისუფალ წევრებს წარმოადგენს. უმრავლეს შემთხვევაში ისინი თავისი სახელური ბირთვისგან მოცილებულია. ამ შემთხვევაში მათი რეგულირება ხდება თემა-რემატული დაყოფით.

ის, რომ დიზიუნქტები არსებითი სახელებისთვის განსაზღვრებებს წარმოადგენს, ადრეც და დღესაც კამათის საფუძველს ქმნის. ზოგი გრამატიკოსი დიზიუნქტებს ზმნების „მოდალურ თავისუფალ წევრებად“, ან მარტივად „ზმნი ზედებად“, „ვითარების გარემოებად“ მიიჩნევს. ამგვარი მტკიცების საფუძველს წარმოადგენს ის მოსაზრება, რომ ადგილმონაცვლე ელემენტები ზმნით აღნიშნულ მოქმედებას განსაზღვრავენ და არა სიდიდეებს.

მაგრამ პირველ წინადადებაში ელემენტი “*fröstelnd*” სრულიად ნათლად ახდენს „ჩვენს“ - „*wir*“ იდენტიფიცირებას, და არა მოქმედებისა „*zurückziehen*“, ისევე, როგორც მომდევნო წინადადებაში ელემენტი „*selbst*“ - „ჩემს“ - „*ich*“ იდენტიფიცირებას და არა მოქმედებისა „*fragen*“.

აქედან გამომდინარე, ყველა ეს ელემენტი წარმოადგენს არსებითი სახელის ან ნაცვალსახელის განმსაზღვრელს, შესაბამისად აღნიშნავს ყოველთვის სიდიდეს და ამით მოცემული სახელებისთვის განსაზღვრება ხდება.

ზმნიზედა „*selbst*“ შესაძლოა უშუალოდ ნომინალური ბირთვის გვერდით, მარჯვნივ, ან მარცხნივ მოთავსდეს:

Selbst die Familienmitglieder waren nur mit äußerster Strenge zu veranlassen, pünktlich zu erscheinen (3, 163).

Der Oberstatistiker selbst hat sich drüben auf die andere Seite gestellt (3, 32).

Dieses Ereignis selbst war so geringfügig, daß uns das Ausmaß der Folgen nun erschreckt (3, 145).

როგორც ენობრივი მასალის ანალიზით ირკვევა, სახელური ფრაზა რთულ სემანტიკურ-სინტაქსურ კონსტრუქციას წარმოადგენს, რომელშიც ყველა სატელიტი ობლიგატორულად რეგულირებადი თანმიმდევრობით განლაგდება.

ლიტერატურა:

1. Peter Eisenberg, Das Wort, Grundriss der deutschen Grammatik, Band 1, Stuttgart, Weimar, Verlag J. B. Metzler, 2006a.
2. Peter Eisenberg, Der Satz, Grundriss der deutschen Grammatik, Band 1, Stuttgart, Weimar, Verlag J. B. Metzler, 2006b.
3. Heinrich Böll, Mein trauriges Gesicht, Erzählungen, M., Radugaverlag, 2003.
4. Duden, Deutsches Universalwörterbuch, Mannheim, Dudenverlag, 2007.
5. Ulrich Engel, Deutsche Grammatik, München, Judicium Verlag GmbH, 2004.

6. Gerhard Wahrig, Deutsches Wörterbuch, Gütersloh München, Wissen Media Verlag GmbH, 2002.
7. Leonhard Thoma, Die Blaumacherin, Madrid, Max Hueber Verlag, 2003.
8. Marie Luise Kaschnitz, Erzählungen, M., Aris Press, 2004.
9. J. B. Metzler, Metzler Lexicon Sprache, Stuttgart, Weimar, Verlag J. B. Metzler, 2000.
10. Herman Paul, Deutsches Wörterbuch. Bedeutungsgeschichte und Aufbau unseres Wortschatzes, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 2002.
11. Deutsch-Russisches Phraseologisches Wörterbuch, von L. E. Binowitsch und N. N. Grischin, M., Verlag Russische Sprache, 1975.
12. Gerhard Helbig, Joachim Buscha, Deutsche Grammatik, Ein Handbuch für den Ausländerunterricht, Berlin und München, Langenscheidt KG, 2005.
13. Hermann Hesse, Der Steppenwolf, M., Aris Press, 2005.
14. Hermann Hesse, Die Verlobung, Erzählungen von deutschsprachigen Schriftstellern, M., Menedsher Verlag, 2000.
15. Hermann Hesse, In der alten Sonne, Erzählungen. M.: Ikar Verlag, 2004.

Manana Gambashidze

The satellites of the left field in the nominal phrase on the materials of German prose **Summary**

Any nominal element can be the kernel of the phrase. Taking it into account, it is necessary to determine the opportunities and the forms of the establishment of the form. Issue from the possible satellites of the noun it becomes clear the rich, ordinary and solid structure of the nominal phase. The determinants and the adjectives are obligatorily placed in the left field of the nominal phase. There are also optional placed dirigible determinants with possessive, subjective and objective dependence, the invariant nouns and variant nouns and occasionally placed words (the disjuncts) which can be moved away from nominal kernel. The determinant and the adjective are the accompanying elements of all the substantives and proceed from that they are the free members. The invariant and variant nouns are the subspecific elements and are the active nouns. The dirigible determinants partly are actants and partly are free elements. The disjuncts without exception are the free elements. From the linguistic analysis, it turns out that the nominal phrase is the compound semantic–syntactic construction in which all the satellites are obligatorily placed in the regulated succession.

Манана Гамбашидзе

Сателлиты левого поля в номинальной фразе на материале немецкой прозы **Резюме**

Каждый номинальный элемент может быть ядром фразы. Исходя из этого, важно установить возможности формы образования фразы. Учитывая возможные сателлиты имени существительного, становится ясным богатая, ординарная и основательная структура номинальной фразы. В левом поле номинальной фразы размещаются obligatorно детерминанты и имя прилагательное. Здесь же факультативно располагаются управляемые определители с притяжательной, субъективной и объективной зависимостью, инвариантные

имена существительные, вариантные существительные и окказионально расположенные слова (дизъюнкты), которые могут быть отстранены от номинального ядра. Детерминант и имя прилагательное - сопутствующие элементы всех имен существительных – и, исходя из этого, они являются свободными членами. Инвариантные и вариантные имена существительные - субспецифические элементы и являются актантами имени существительного. Управляемые определители - частично актанты, частично свободные элементы. Дизъюнкты, без исключения, являются свободными членами. Исходя из этого языкового анализа, выясняется, что номинальная фраза является сложной семантико-синтаксической конструкцией, в которой все сателлиты облигаторно располагаются в регулируемой последовательности.

Софико Куледжишвили

(Грузия)

НЕСКОЛЬКО АСПЕКТОВ МЕМУАРНОЙ ПРОЗЫ ФРИДОНА ХАЛВАШИ

Мемуаристика является такой важной сферой литературы, которая позволяет со всей полнотой познакомиться с творцом, с важнейшими деталями из его жизни и в большинстве случаев вникнуть в суть его произведения. Именно поэтому, начиная с девятнадцатого века по сегодняшний день она занимает важное место в грузинской литературной жизни и каждое новое издание произведения этого жанра раскрывает новый лист в деле изучения литературы.

В грузинском общественно-культурном и литературном пространстве большой отклик получила книга жизни Фридона Халваши-«Омри», где очень непосредственно описана содержательная, волнующая и полная испытаниями жизнь поэта и общественного деятеля. Мемуарист непосредственно описывает, переживает и тщательно наблюдает за эпизодами явлениями, трагическими и смешными новостями.

«Омри»- жизнь, житей одного человека. Продолжительность всей жизни человека. Бытие – заслуга так объясняет название своей книги жизни, таким образом он вдохновил ему новую жизнь и установил место в литературном языке.

«Омри» Фридона Халваши очень интересна и содержательна. Это быт грузинского народа, это горечь и боль аджарцев, где речь идет об исторической тяжелой судьбе и событиях, дошедших до наших дней.

Автобиографический роман Фридона Халваши одновременно интересен по двум главным направлениям. Первое - проблемы народа, увиденные и проанализированные автором книги и второе, воспоминания важнейших моментов из прожитой жизни писателя.

В книге воспоминаний Фридона Халваши неоднократно подчеркиваются те обстоятельства, что из-за исторической тяжелой судьбы, жившие в Турции грузины подвергались со стороны турецких властей лишению национальной сознательности и своих родных корней. Для достижения своей цели власти Турции применяли мусульманскую религию. Несмотря на все старания властей грузины, принявшие мусульманскую религию, не оторвались от своей национальной сути и не отвернулись от своей исторической родины.

Из воспоминаний писателя особенно впечатляет тот факт, что в самой мусульманской семье рожденный человек, воспитанный на традициях и принципах исламской религии, вся его семья и его поколение уже сегодня живет христианской православной жизнью. Об этих событиях автор рассказывает с искренностью, передаёт не только трагическую информацию о прошлом, но и дает надежду решения этой проблемы.

В воспоминаниях подчеркивается тот факт, что после возвращения к родине матери в Аджарии массовое обращение в христианство населения возвратило людей не только к вере предков, но и в результате мусульманского религиозного фактора видоизмененной жизни способствовала процессу возрождения грузинской национальной традиции и обычаев.

В книге Фридона Халваши, религиозная проблема среди населения Аджарии исторически выполняла настолько важнейшую роль, что отступничество от мусульманской религии и обращение в христианство в сознании представителей старшего поколения было связано с огрузиниванием. Сам писатель был свидетелем этих событий. (Конфликт с ходжей из-за побега из Медреса).

С большим волнением и тоской нарисованы эпизоды встречи с грузинами, жившими в Турции: «Встречи с турецкими грузинами в корне поменяли мою жизнь. Как будто увидел будущее Грузии, какие-то большие надежды, большие мысли заполнили мою душу и сердце».

С интересными наблюдениями заставляет нас Фридон Халваши думать о бесконечном опасении наших земляков, оставшихся на обратной стороне Грузии. Один такой тоскующий, страстно любящий родину человек был Ахмед Мелашвили, в котором - «Была собрана вся боль мусульманской Грузии». Человек, который где запретили Грузию, там Грузин...». Это тот Ахмед Мелашвили, чьи активные усилия способствовали изданию первого грузинского журнала «Чвенебуреби» («Наши»).

Невозможно без волнения прочесть эпизод, где описана встреча писателя с неизвестной женщиной, которая «выплакала все слезы». Асие Биби говорит то, что беспокоит всех наших, турецких грузин: «Слышишь, парень... ты расскажи мне, как там Мемлекет, все расскажи» (стихотворение «Мемлекет»). Чрезвычайно актуальна история грузинской женщины, проводившей всю сознательную жизнь на чужбине и воспитавшей детей сейчас, уже в возрасте восьмидесяти лет ищет последнее пристанище в родной земле: - «Это хорошо запомни, как-нибудь увезите, не оставляйте меня здесь, когда меня не будет похороните в том месте, где похоронены мои предки. Только об этом прошу, больше ни о чем». Судьбу Асие Биби, которая постигла многих Грузин, еще раз напоминает о том, что она наш вечный предок, который из потухших лабиринтов напоминает о себе и верит в то, что Грузия воскреснет!

«Среди известных есть очень близкие люди писателю, но настолько впечатляюще рисуются их лица, что читатель не может их забыть..... портреты родной матери и зеленоглазой Набие...».

Мемуарист в книге воспоминаний рассказывает историю создания собственных стихов, как создавался всеми известный - «Мемлекет», «Я не буду твоим гостем»

После смерти поэта на свет вышли его дневники с названием «Вчера», в котором писатель перед нами предстал человеческой природой, выдающаяся личностью со своими слабостями и одновременно с твердостью характера, безмерно влюбленный в своего народа и в свою родину, самоотверженный борец за своего народа и вместе с тем человек с нежной и поэтической природой, который не всегда любит вспоминать прошлое. Поэтому он говорит:»

Но это жизнь, полная препятствиями и сложностями, которая является одновременно носителем добра и зла».

Настоящий сборник интересен и тем, что в нем отчетливо виден путь совершенствования личности Фридона Халваши. Если в начале он скромный, то в конце пути он предстает перед нами как многострадальная, титаническая и преданная родине личность. С самого начала бросается в глаза писательская оценка «Ценность моих бумаг невелика, но они мои бумаги. Хочу чтобы за ними хорошо присмотрели. Я всегда был искренним человеком. Люблю человека и хочу чтобы он был таким, каким я люблю его. Иногда будто времени не хватает, чтобы исправить собственные ошибки. Идешь вперед и совершаешь новые ошибки, но делаешь больше хорошего, чем плохого».

Есть вопросы, которых Фридон Халваши представляет особой деликатностью и любовью. Один из них тема турецких Грузинов. «Это полностью моя тема, моя стихи я. Грузинский интеллигент до сей поры не полностью ощущал своих оторванных от родных корней братьев-земляков, живших в Турции», и именно поэтому в этих дневниках вы встретите (как и в других писаниях) множество воспоминаний о Грузинах, оставшихся за пределы границы. «Вы это должны ощутить органично. Я не могу не го-

ворить об этом». Пишет он и действительно, вечно возвращается к этому вопросу и представляет его нам в новом аспекте.

Писатель обильно использует аджарские диалектические формы, но это нисколько не вызывает неудобства, именно эти диалектические слова представляют персонажей со своей психологией и визуальностью.

«Люблю жизнь. Спасибо Господу! «Проживай, день, принадлежавшей тебе жизнью, после взойдет другой день и будет шествие дней», но там же чувствовал и приближение смерти. Поэтому не раз записывал «Я не боюсь смерти. Только сожалею об одном. Не увижу как обойдутся со мною живые», или же «Как потускнеют эти строк и, после, после смерти», но это тревога беспочвенна, так как Фридон Халваши сказал свое слово, которое никогда не потускнеет.

Последняя запись сделана в 2010 году после юбилейного вечера. Это должен был быть праздник, но к сожалению этот вечер превратился в большую трагедию.

Это последняя запись поэта. После этих строк он прожил еще немного. Но после смерти началась его новая жизнь, которая отражена в оценке его творчества и деятельности.

Лიტერატურა:

1. Халваши Ф. Омри. Батуми, 2010.
2. Халваши Ф. Вчера. Очерки. Тбилиси, 2013.
3. Я снова там, откуда и начинаюсь (коллектив авторов). Тбилиси, 2012.
4. Грузинские писатели. Тбилиси, 2010.
5. Титмерия Дж. Возвращение к самому себе, или... (см. в книге Халваши Фридон. Собрание сочинений в трех томах. т. III. Тбилиси, 2000).
6. Шамилишвили И. Наедине с бумагой чудо (несколько аспектов очерков «Вчера» Фридона Халваши).

სოფიკო კულეჯიშვილი ფრიდონ ხალვაშის მემუარული პროზის რამდენიმე ასპექტი რეზიუმე

მემუარები ლიტერატურის მნიშვნელოვანი სფეროა, რომელიც მწერლის სიღრმისეულად შესწავლის, მისი ცხოვრების მნიშვნელოვანი დეტალების და, ხშირ შემთხვევაში, მისი ნაწარმოებების გაგების საშუალებას იძლევა. ამით აიხსნება ის ფაქტი, თუ რატომ იკავებენ მემუარები ასეთ დიდ ადგილს ქართულ ლიტერატურაში მე-19 საუკუნის დასაწყისიდან დღემდე, და ამ უანრის ყოველი ნამუშევარი წარმოადგენს ახალ სიტყვას ლიტერატურის კვლევაში.

ფრიდონ ხალვაშის ცხოვრების წიგნმა „ომრი“ და დღიურებმა „გუშინ“ აღიარება პოვეს საქართველოს სოციალ-კულტურულ და ლიტერატურულ სფეროებში. ეს პუბლიკაციები მოგვითხრობენ პოეტის მღელვარებითა და გამოწვევებით აღსავსე ცხოვრების შესახებ. მემუარების ავტორი აღწერს, შეიგრძნობს და აკვირდება ეპოქის მნიშვნელოვან მოვლენებს, ტრაგიკულ და სახალისო ისტორიებს.

Sofiko Kulejishvili
Several aspects of Fridon Khalvashi memoir prose
Summary

Memoirs is a significant field of the literature which enables us to get to know the writer profoundly, to learn about important details of his life and in most cases to get a better understanding of his works. This could explain why memoirs have taken a considerable place in the Georgian literature since the 19th century till present and every work in this genre is a new word in the research of literature.

“Omri” – a lifetime book about Fridon Khalvashi and diaries “Yesterday” have been acclaimed in the social-cultural and literature fields of Georgia. These publications tell us about the life of the poet, full of excitement and challenges. A memoirist depicts, feels and takes a close look at the events of epochal importance, as well as tragic and fun stories.

არსენ ბერთლანი
(საქართველო)

**ბრიტოლ ორბელიანის რუსული წერილები და
კავკასიური მართობის იდეა**

ბრიტოლ ორბელიანის რუსულ წერილებში, მაშინდელი იმ დამპყრობლური ლექსიკის შესაბამისად, დღემდეც რადიკალურად რომ განსხვავდება თავისუფალი სამყაროს საომარი ლექსიკისგან, მთიელ მეზობლთა ცალკეული ჯგუფები მათსავე მშობლიურ მიწა-წყალზე (!) მოიხსენიებიან „არაკეთილმოსურნეებად“, „ყაჩაღურ შაიკებად“, „მტაცებლებად“, „ბრობად“, „ავაზაკებად“, „მეკობრეებად“... მაშინ უკვე ასეთი იყო საოკუპაციო საქმიანობის ლექსიკა, რომელსაც რამენაირად უნდა გაემართლებინა რუსული დამპყრობლური პოლიტიკა ესოდენ ძნელად დასამორჩილებელ კავკასიაში.

ამას გვიდასტურებენ კავკასიური ომის სხვა მემკვიდრეებიც: მეფის მთავრობა და მისი გენერლები, – წერს ივანე ბუქურაული, – უყურებდნენ დადესტანს, როგორც ყაჩაღების ბუდეს; მათი შეხედულებით, დადესტნელები და ჩაჩნელები იყვნენ მხოლოდ მტაცებელნი, სისხლისმსმელი მხეცები; ჩაჩან-დადესტნელები კი იბრძოდნენ თავგანწირულად, თითქმის ცარიელი ხელებით, მშვიდნი, შიშველ-ტიტველნი (2, 68).

კბილებამდე შეიარაღებული რეგულარული ჯარები მთიელებს, რა თქმა უნდა, ერევიან, რასაც იმავე მეტყველებით ჰქვია: „გვარიანად ამარცხებენ“. ხოლო მთიელები, თავის მხრივ, ყველაფერზე მიდიან იმისათვის, რათა არ დანებდნენ თუნდაც ერთი წამით იმაზე ადრე, სანამ ეს მაინც მოხდება: „ბევრი მთიელი გადაეშვა მდინარეში კბოდეღამ“, – ამბობს გრ. ორბელიანი თავის ერთ წერილში, როცა გადმოგვცემს მთიელთა ჯგუფის შევიწროებასა თუ დევნას (3, 132). ი. ბუქურაულის მიხედვით, მთიელები არცთუ იშვიათად ორნი თუ სამნი ეცემოდნენ ცხარე ბრძოლის ველზე, რუსი ოფიცრები კი ვეღარც თვლიდნენ, იმდენ ჯარისკაცს ტოვებდნენ იქ და თავად პოზიციებზე ბრუნდებოდნენ. და ეს იმ პირობებში, როცა პირველები თავს იცავდნენ, მეორენი კი თავს ესხმოდნენ, შინ უვარდებოდნენ.

კავკასიელი მთიელები, დიახ, მიმართავენ სიცრუესაც, რასაც, შესაძლოა, გამართლებაც ჰქონდეს, თუკი არ გვავიწყდება, რომ საუბარი ეხება სრულიად უთანასწორო წინააღმდეგობას უცხოტომელ დამპყრობლებთან საკუთარ მიწა-წყალზე, რომელიც ნებისმიერი გზით უნდა იქნეს დაცული იმ მტრისგან, სხვა აუარება უპირატესობასთან ერთად, ევროპული სამხედრო სტრატეგიითა თუ ტაქტიკითაც რომ არის აღჭურვილი. როგორც ი. ბუქურაული წერს, „რუსის მხარეზე იყო განათლება, ტენიკა, იარაღი, ოქრო და ევროპულად გაწვრთნილი რეგულარული ჯარი“, მთიელების მხარეზე კი: სამშობლოსთვის – მათივე წრფელი გული, ხოლო კუჭისთვის – ხშირ შემთხვევაში მინდვრის ბალახი; მთიელები ხელმძღვანელობენ შეგონებით: „სამოთხე ელის მას, ვინც მოჰკლავს რუსს, ან მოკვდება მისგან და ვაი მას, ვინც გაექცევა გიაურს“ (2, 31). ამ დებულებიდან გამომდინარე, წარუმატებლობის შემთხვევაში მთიელების ოჯახებს მეომართაგან უნდა მისვლოდათ ამგვარი შეტყობინება: „ჩვენ დავიხოცენით, როგორც ვცხოვრობდით, თავისუფალნი, მტერს კი არ დავმორჩილდით!“ (იქვე, 37). და ოდესღაც მძლე კავკასია ზეზე იდგა მანამდე, ვიდრე მუშაობდა ეს შემართება.

ერთსულოვანნი არიან ავტორები კავკასიელი ხალხების მორალური მხარის შეფასებაშიც: აქ, – შენიშნავს კ. ჭრელაშვილი, როცა ი. ბუქურაულის „დადესტნის

სამ იმამზე“ საუბრობს და იწყებს მთიანი თუშეთით, – „ადამიანი ფასობდა მხოლოდ პირადი ღირსებით“, რითაც „თუშები ახლოს იდგნენ კავკასიის სხვა მთიელებთან. ჩვენი აზრით, ამ გარემოებამაც განაპირობა მათ შორის არსებული შინაგანი ფსიქოლოგიური ნათესაობა“, რის გამოც „ვერ დაიწრდილა მათი ეს სულიერი ერთიანობა შემდგომ შექმნილი რელიგიური სხვაობით“ (იქვე, 5).

ქორნიკონის ცნობებით, სისხლი კავკასიონზე არცთუ იშვიათად მიედინებოდა მდინარედ, რომლის ერთ ნაპირზეც იდგნენ ღმერთთან მართალი და ამიტომ თავდადებული მთიელები.

ვინ იდგა სისხლის მდინარის მეორე ნაპირზე?

ეს იყო ჯარი, რომლის ბატალიონებიც, როგორც ი. ბუქურაულთან ვკითხულობთ, მარტო ძაღლების ყეფაზეც კი გარბოდნენ (იქვე, 65).

ეს ის არმია იყო, რომლის ჯარისკაცებიც, საარქივო მასალების მიხედვით, ერთმორწმუნე ქვეყანაშიც კი – გრ. ორბელიანის, რუსეთის ერთგული მსახურის, სამშობლოში – დედაკაცებს ურემში აბამდნენ, კისერზე ქვებს ჰკიდებდნენ, ბავშვებს პურს ჰგლეჯდნენ ხელიდან, კაცებს ლოგინებიდან წამოლაღავდნენ ხოლმე და თავად წვებოდნენ შიგა, ქმრებს ხელებს უკრავდნენ და მათ თვალწინ მათ ცოლებთან მრუშობდნენ, მათი ლოთობა კი საკითხავიც აღარ იყო... (იქვე, 10-11).

ი. ბუქურაულთან ეს იყო ის ჯარიც, რომელიც უარს არ იტყოდა მკვდარი მოწინააღმდეგის ტყვედ აყვანაზე – მაშინ როცა ადამიანს თავად სიკვდილიც კი ათავისუფლებს ტყვეობისაგან.

ყოველივე ამას ლოგიკურად შეკრავდა შამილის მოკლე ფრაზა, გაგზავნილი „თეთრი ხელმწიფის“ სარდლობისათვის: „ბევრჯერ მინახავს თქვენი ღალატი და უპირობა“ (იქვე, 57).

კიდევ უფრო მიუღებლად უნდა შეფასდეს რუსული შეიარაღებული თავდასხმები სრულიად მშვიდობიან მოსახლეობაზე, რისი ამსახველი სურათებიც საკმარისზე მეტია გრ. ორბელიანის წერილებში: „მივიღე რა ცნობა, რომ კულუხელებმა თავისი ცხვრის საძოვრად გამოყვანა ყოისუს გამოღმა იწყეს, – წერს გრ. ორბელიანი, – ღამით 22^{სა} და 23^{სა} ივლისს შორის მაიორ ლაზარევს დავავალე, როგორმე წაეგლიჯა მათთვის თუნდაც ნაწილი ფარისა“ (3, 132).

საინტერესოა, რა ოდენობის ძალა იქნა მობილიზებული საიმისოდ, რათა მშვიდობიანი მწყემსებისთვის (თუ მწყემსისთვის) „როგორმე წაეგლიჯათ თუნდაც ნაწილი ფარისა“? „ამისთვის, – ვაგრძელებთ კითხვას იმავე წერილში, – მის განკარგულებაში გავგზავნე დადესტნის ფეხოსანთა მე-2 ბატალიონი და დადესტნის ცხენოსანთა ირეგულარული პოლკის 3 ასეული, 2^{სა} სამთო ედინოროგითა¹ და მეხთულის მილიციის რაოდენიმე ასეულითა“ (3, 131). ამ შემადგენლობით ესხმიან თავს ფარას და ლაზარევი ბრუნდება მხოლოდ ერთი მსუბუქად დაჭრილით, შვიდი კონტუზირებულით და, რა თქმა უნდა, დაახლოებით 800 სული ცხვრით, რომლის მოშენებასაც ზოგჯერ მთელი სიცოცხლე სჭირდება. დამპყრობლური ტერმინოლოგიის შესაფერისადვე უნდა ვაღიაროთ, რომ ცხვრის პატრონი მართლაც „გვარიანად იქნა დამარცხებული“ (порядком был поражен). და ამ დროს იქ, ტფილისსა თუ პიტერს, „დახვეწილი“ არისტოკრატია, შესაძლოა, გამოოგნებელ სამზადისშია მორიგი წვეულებისთვის, ანდა სულაც მორიგი პოლიტიკური ქორწინებისთვის.² ეს,

¹ Единорог – რუს. ძველებური რუსული სარტიკლოო იარაღი.

² პოლიტიკურ ქორწინებად მივიჩნევთ ნ. ჭავჭავაძის გათხოვებას; იმას კი, რასაც ნინოს სიყვარულად მიიჩნევენ, ვუწოდებდით გრძნობის მოთვინიერებას, რისი ნიმუშიც მოგვცა ჯ. ლონდონმა რომანში „მარტინ იდენი“. სხვაგვარად გაუგებარი რჩება ის, თუ რამდენად მართლზომიერი იყო სტუმრად მყოფი მამრისთვის კურკური მასპინძლის ასულთან, ჭავჭავაძეების ოჯახისთვის კი – ამის დაშვება თუნ-

ფაქტობრივად, ომიც აღარაა, რომელიც თავისთავად წარმოადგენს ბოროტებას: ეს იქნეს ოფიციალური მაროდიორობის კვალიფიკაციას, რაც კიდევ უფრო აკნინებს ომს, როგორც ბოროტებას.

თუმცა ამ შემთხვევაში არ გაამართლა – მთიელები მას არ წამოეგნენ, მაგრამ კიდევ უფრო ვერაგულია ამ კერძო საომარი ოპერაციის ტაქტიკა: „როცა ლაზარევს ამ საქმეს ვავალბდი, – წერს გრ. ორბელიანი, – უპირატესად მხედველობაში მქონდა ის, რომ განგაშზედ გამოსულიყვნენ არაკანელები, რათა ლაზარევის მიერ ზევით დატოვებული ქვეითი ჯარი ზურგიდამ მისდგომოდა არაკანელებსა“ (3, 133).

ჯერ კიდევ იმპერატრიცა ეკატერინას დროიდან ღვივდება რუსული იდეა – „კავკასია კავკასიელების გარეშე“, რომლის რეალიზაცია, სამწუხაროდ, გრ. ორბელიანისთვისაც უბოძებია მრისხანე ბედისწერას. ვკითხულობთ მის წერილს: „სამურის მთის მარცხენა მხარეზე მდებარე სოფლების ბინადართა გადასახლება და ამ მთიანი მაჰალის დიდებული ნახევრის უდაბნოდ ქმნა ჩუენთვის მესახება არსებითი მნიშვნელობისა და სარგებლის მქონე წამოწყებად“ (იქვე, 131). ცხადია, თუკი გრ. ორბელიანს სახელმძღვანელოდ არ ექნებოდა ადეკვატური დირექტივა, არც მიმართავდა მსგავს ვერბალურ ინიციატივებს თავის ოფიციალურ მოხსენებებში: „აწ დადგა ჟამი, – სწერს გრ. ორბელიანი მეფისნაცვალს კავკასიაში, მ. ვორონცოვს, 1852 წლის 3 ივლისს, – აღსრულდეს თქუენის ბრწყინვალეების განზრახულობა – მთიანი მაჰალი გადაიქცეს უდაბნოდ“ (იქვე, 103)¹.

კავკასიის თვით სამეცნიერო შესწავლასაც კი რუსეთი მიმართავდა არა უსათუოდ სამეცნიერო მიზნებისათვის, რასაც ზოგადად უნდა ემსახურებოდეს ადამიანის გონითი მოღვაწეობის ეს სფერო, არამედ უფრო იმისათვის, რათა უკეთ გაეგო, „ვისთან და რასთან ჰქონდა საქმე“: „მეფის მთავრობას განსაკუთრებით უჭირდა კავკასიის მრავალტომიანი ხალხის მართვა“ (4, 27).

დამპყრობლებისთვის საერთოდ არის მიუღებელი პროტესტის თუნდაც რამენაირი გამოვლინება თავისუფლებას ჩვეული მთიელების მხრიდან: „ჯანყის სულისკვეთება არ კლებულობს გუბდენსა, – ვკითხულობთ გრ. ორბელიანთან, – და ვჭკვრებ, რომ ადრე თუ გვიან, ღმრის მრისხანება დაატყდება ამ სოფელს“ (3, 83). ერთ-ერთი სოფელი კი, „როგორც განსაწმენდი მსხვერპლი, იქ მომხდარი ყოველი დანაშაულისთვის გადაიბუგება“ (3, 12).

და, რაც დღემდე ანგრევს და კვლავაც დაანგრევს კავკასიას, როგორც ერთიან ორგანიზმს: ოკუპანტების მიერ არა მხოლოდ სხვადასხვა ხალხების, არამედ ერთი და იმავე ხალხის წარმომადგენელთა წაკიდებაა ერთმანეთთან, რაც „რუსული გაკვეთილების“ სფეროდანაა. „მოუთმენლად ველი, რით დასრულდება მათი ეს იერიში, – სწერს ორბელიანი ვორონცოვს ერთი სამხედრო ოპერაციის გამო, – მაგრამ ყოველს შემთხვევაში, როგორც არ უნდა დამთავრდეს, ის ჩუენთვის იმითაა სასარგებლო, რომ ბოლოს ნელ-ნელად შეგვიძლია აქაური მობინადრენი მივაჩვიოთ მთიელების წინააღმდეგ მოქმედებასა“ (3, 38).

დაც თეორიულ დონეზე იმ პირობებში, როცა, როგორც აღვნიშნავთ კიდევაც, ჩრდილოელები საჯაროდ არ თაკილობდნენ მრუშობის რუსული გაკვეთილების ჩატარებას.

¹ გაგვაჩნია არცთუ უსაფუძვლო ეჭვი იმასთან დაკავშირებით, რომ, მაგალითად, 1847 წელს ი. ცისკარიშვილის (წოვათუშის) უშუალო დახმარებით ვეინახების გადმოსახლება ჩენეთ-ინგუშეთის მთებიდან საქართველოში – პანკისის ხეობაში (4, 31), სადაც მანამდე წოვათუშებს მამულები ჰქონდათ, შესაძლოა, ასევე შემადგენელი ნაწილი ყოფილიყო სრულიად კავკასიის დაპყრობისა თუ არა, მისი თქვეფის რუსული პროექტისა. ამასვე გვაფიქრებინებს სახაზინო „უფლების განაცხადი“ ორბელიანოვთა მამულზე რუსული მმართველობის პირობებში, რამაც გრ. ორბელიანს, ამ თავშეკავებულობით გამორჩეულ კაცს, ათქმევინა: „ნუთუ ალაღარები უნდა პვლობდნენ მამულებსა, ხოლო კნიაზ ორბელიანებმან მათხოურის ჩანთით იარონ?..“ (3, 152).

ისტორიოგრაფიული წყაროებიდან კარგად ჩანს, რომ სწორედ ოქროთი დაბრმავებულმა საკუთარმა ხალხმა დაიპყრო ბოლოს კავკასია და არა რუსულმა არმიამ: რუსები „არაფერს არ ზოგავდნენ, რომ შური და მტრობა ჩამოეგდოთ ხალხში. ჰვანტავდნენ ოქროს, აძლევდნენ ჩინ-მედლებს... იბირებდნენ თავიანთკენ და შემდეგ ერთის დაკვრით ამონავებდნენ მხარეს. ასე დაღუპეს რუსებმა საქართველო, ასევე დაღუპეს დაღესტანიც“ (2, 110).

ბოლოს, არ რჩება თუნდაც ოდენი ადგილი არც ლოგიკისთვის და არც იმედისთვის, როცა ვეცნობით ძალადობაზე აგებულ ვერდიქტს, რომელიც დიდი ხანია გამოტანილი აქვს იმპერიას: „ჩუენი იარაღის საერთო სარგებლობა და დიდება ყველა სხვა რამეზედ მაღლა უნდა იდგეს, – ვკითხულობთ გრ. ორბელიანის სხვა წერილში ვორონცოვისადმი, – და ამ მხრივ, ჩემი აზრით, არ არსებობს არც დაღესტანი, არცა ჩეჩნეთი; არის მხოლოდ მტერი და იმპერიის ჯარი, რომლის ძალითაც უნდა გადაწყდეს კავკასიის ბედის დიდი, სისხლიანი საკითხი“ (3, 170).

გრ. ორბელიანის ამ წერილებში, დიახ, არანაკლები ინტენსიურობით გვხვდება ეპიზოდები, როცა მთიელებიც მიმართავენ სრულიად არაადამიანურ ქმედებებს. მაგრამ მათი ეს ძალისხმევა იმთავითვე არის მიბმული საკუთარი კუთხე-მამულის დაცვის ბუნებრივ ინსტინქტთან, სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლასთან რაოდენობრივად არაადეკვატური მომხდურის წინააღმდეგ და ამიტომ შეფასებაც სხვაგვარი ეძლევა. აქ ზუსტად მუშაობს მარტივი ლოგიკა: აქციას სდევს რეაქცია. დამპყრობლური ქმედებები, უთუოდ, უნდა ყოფილიყო გაწონასწორებული თავდაცვითი ქმედებებით – იმ პირობებში, როცა ყველაფერი ხდებოდა არა რუსეთის, არამედ კავკასიის დამოუკიდებელი ქვეყნების ტერიტორიებზე.

მეტიც, ავკაცობდნენ რა, მთიელთა ბანდები, აყაჩაღებდნენ თავად მთიელებსაც. მაგრამ არც ამ საქმის მოგვარება დაუვალვია ვინმეს რუსული ჯარებისთვის: თავიანთ ბანდებთან თავად მთიელებს უნდა მოეწესრიგებინათ ურთიერთობა. ხოლო თუ მაინც ბანდების ლიკვიდაცია იყო რუსული ჯარების მიზანი და არა კავკასიის დაპყრობა, მაშინ მათ ეს რეგიონი უნდა დაეტოვებინათ თუნდაც მრავალი ხნის შემდეგ, რაც, როგორც ვხედავთ, დღემდე არ მომხდარა.

მოკლედ, გრ. ორბელიანის წერილებში სახეზე გვაქვს დაუფარავი აღწერა ყველა იმ „სიკეთისა“, რომელიც კი შეიძლება ახლდეს დამპყრობლურ პოლიტიკას.

ის კიდევ სხვაა, რაც ვერ გადმოსცა ვერც სიტყვამ პოეტი მეომრისამ და ვერცა კალამმა.

რაც შეეხება თავად გრ. ორბელიანს, როგორც აქ მოხმობილი წერილების ავტორს, საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია, რომ იგი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა რუსების მიერ კავკასიის წინააღმდეგ წარმოებულ დამპყრობლურ ომებში, რაც ნიშნავდა მეზობელი ხალხების წინააღმდეგ მიმართულ ქმედებებს და რასაც უკამათოდ ადასტურებენ მისი რუსული წერილები, მისივე ბიოგრაფია.

არ იქნებოდა სწორი დაგვესვა საკითხი იმის შესახებ, თუ რატომ აღმოჩნდა ამ საქმიანობის აქტიური მონაწილე მაინცდამაინც ქართველი პოეტი, რადგან ვთვლით, რომ აქ ვინაობას არ ეძლევა არსებითი მნიშვნელობა: მოთვინიერების ველიკორუსული პოლიტიკა, აკაკი ბაქრაძის მიერ განმარტებული, მარტო ხელოვნებაში როდი მუშაობდა. ამ შემთხვევაში შეფასებას არ ვაძლევთ პოეტის მონაწილეობას რუსულ პროექტში „კავკასია კავკასიელების გარეშე“. როგორღაც ვთქვით უკვე, რომ გრ. ორბელიანის მდგომარეობა „შეიძლება გავაიგივოთ არა ოფიცრის მარტივ გაორებასთან, არამედ მის ეროვნულ ტრაგიზმთან“ (1).

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ, რაც ჩვენთვის, რიგით სამოქალაქო პირთათვის, ოდენ სისხლისღვრაა, გრ. ორბელიანისთვის, როგორც ნამდვილი მეომრისთვის, მაღალი ჰეროიკაც შეიძლებოდა ყოფილიყო (1). ჩვენ გვსურს წარმოვაჩინ-

ნოთ ქართველი რომანტიკოსის რუსულ წერილებში დავანებული ის შიშველი სიმართლე, რომელიც შევადარეთ „ზეციურ სამსჯავროზე მიცემულ უტყუარ ჩვენებას იმაზე, თუ როგორ ტარდებოდა კავკასიაში იმთავიდანვე „რუსულის გაკვეთილები“, რასაც მათი წაკითხვის მერე შეგვიძლია უკვე ვუწოდოთ „ნადირობა კავკასიელებზე“ (1).

ამ კონტექსტში წარმოვადგინოთ რუსული სამხედრო ქცევის ერთი სურათიც გრ. ორბელიანის წერილებიდან: მთიელთა სოფლების „ბინადართათვის ბარონ ვრანგელის მიერ შეთავაზებულ წინადადებაზე, რომ თუკი შეწყალება სურთ, ხლებოდნენ მას მონანიებითა – მასთან არავინ გამოცხადებულა, არამედ ყველა დარჩა თავის ზრახვაზედ ებრძოლათ რუსების წინააღმდეგ; ამიტომ ბარონმა ვრანგელმა უბრძანა ჯარებს ძირფესვიანად შეემუსრათ ეს სოფლები და მინდვრებში გაენადგურებინათ პური“ (3, 129). აქ არ შეიძლება არ გაგვახსენდეს კახელი კაცი, ჯარისკაცის მამა, რომელიც თავისი ფარაჯით ცდილობს გადაარჩინოს ცეცხლმოდებული პურის ყანა სადღაც შორს თავისი ქვეყნიდან.

გრ. ორბელიანის რუსული წერილები იძლევა საკმაოდ უხვ მასალას საიმისოდაც, რათა მთიელებისა და დამპყრობლების მაგალითზე ვაწარმოოთ ერთობ საინტერესო ზნეობრივი ტიპოლოგია.

გრ. ორბელიანისთვის უცხო არაა ისეთი ეპიზოდების აღწერა, რომლებიც ღირსებას ჰმატებენ მათ, ვისაც თავადვე უტევს და იპყრობს. ამ ეპიზოდებში მთიელები, ჩრდილოელი მოძალადეებისგან ფრიადი განსხვავებით, მერამდენედ ავლენენ იმის მყარ მაგალითს, რომ თითოეული მათგანი და ყველა ერთად მტკიცედ დგას როგორც საკუთარი, ისე თანამოძმეთა ღირსების სადარაჯოზე: როცა დადგა ოკუპირებული გუბდენელებისთვის ზედამხედველის მიხენის საჭიროება და გრ. ორბელიანმა უხუცესებს უხმო, მათ „გამოთქუეს სურვილი, რათა მათთან მამასახლისად დანიშნულიყო არა თვით იმათგანი, რამეთუ ისინი ერთმანეთს თანასწორებად თვლიან, არამედ უცხო პირთაგანი“ (3, 135).

მთიელთა გაგებით, ზემდგობა უპირობოდ როდი ნიშნავს უფლებათა გადაჭარბებას, როგორც აუცილებელ შედეგს, უსათუოდ შეიცავს კი ამის საშიშროებას, რისგანაც საიმედოდ უნდა იყოს დაცული როგორც თემის ცალკეული წევრი, ისე თემი ზოგადად. და ამ საშინაო წესს – არ იბატონონ ერთურთზე – მტკიცედ იცავენ მაშინაც, როცა ისტორიული ვითარება აიძულებთ ეყმონ მესამეს, ამ შემთხვევაში, დამპყრობელს.

მთიელები ისჯებიან იმისთვისაც, რომ ისინი არათუ არ ემორჩილებიან დამპყრობლებს, როგორც ასეთებს, არამედ მათ, უბრალოდ, ისევე არ იციან და ისევე არ ესმით მოძალადეთა სწრაფვანი, როგორც მათი ენა.

ასეთია კავკასიის სისხლიანი ომი, გრ. ორბელიანის მიერ წერილებში აღწერილი და ი. ბუქურაულის მიერ წოდებული **ომად ღრუბლების სფეროში** (2, 63).

წერილები, დატოვებული რუსული მუნდირის მატარებლის, გრ. ორბელიანის მიერ, იმდენად იდენტურია რუსული სამხედრო ვაღდებულების არმქონე ი. ბუქურაულის ისტორიოგრაფიულ დანატოვართან – „დადესტნის სამ იმამთან“, რომ თავისუფლად შეიძლება მივაკუთვნოთ ისინი საომარი მემუარების ჟანრს.

არავინ იცის, როდის ასწრებდა გრ. ორბელიანი, როგორც ჰუმანისტი, თავისი მაღალპოეტური თხზულებების წერას, როდის ინიშნავდა წვერმოტეხილი ფანქრით ცალ მუხლზე დანდობილ უბის წიგნში ძალუმად მოწოლილ რითმებს, მაგრამ ცხადია, რომ იგი მათ ქმნიდა ლაშქრობებსა თუ იმ რუსულ წერილებს შორისაც, რომლებშიც ჩვენთვის უხილავი წუხილის გარეშე აღწერს ომის სისხლიან სურათებს. და როგორ თავსებადობაში შეიძლება წარმოვიდგინოთ მისი – ჰუმანისტისა და სა-

ომარ მოქმედებათა გულცივი მემბტიანის – ეს ორგვარი, დიაგონალურად განსხვავებული სულიერი მდგომარეობა?

ეპისტოლური ეპიზოდების გარეგნულად ცივი და ხშირად წმინდა სტატისტიკური აღწერის მიღმა უთუოდ უნდა დავინახოთ ის შემართება ქართველი პოეტისა, რომელიც კარგად ჩანს მისსავე „სადღეგრძელოში“.

ნაწარმოებში მხედრისთვის ჩვეული და კუთვნილი, მხნე განწყობით აღწერს გრ. ორბელიანი საომარი ოპერაციის მოლოდინს. მაგრამ სწორედ მაშინ, როცა, ერთი მხრივ, აღმოსავლეთი ვარდისა ფერად შეჰქვება ცისკარმან და ცას სიხარული მოჰფინა, ქვეყანას კი მშვენება, როცა ცეცხლის ალებრივ აენთენ შორს გაბნეულნი ღრუბელნი, როცა ათასის ხმებით მიეგებნენ ფრინველნი განთიადს, როცა წამოუქროლა გულის მაგრილებელმა დილის ნიაგმა, როცა ყვავილთ ფშვინვა იწყეს და ფოთოლთ შრიალი, როცა მიძინებულმა ბუნებამ გაიღვიძა და ბუღბუღმან გალობა იწყო, როცა ცით წამოვიდა გულის ჭმუნვის დამთრგუნველი ჰაერი და როცა, მეორე მხრივ, ყველა მზად არის უკვე შეტევისთვის, როცა შეიძრა, ახმაურდა ურდო და ცისკრის ნაღარა დაჰკრეს, როცა საომრად განემზადა რაზმი და რაზმი ჯარისა, როცა, აი, გავარდა თოფიც, როცა რბის უკვე მხედრის ცხენი, როცა უკვე უნდა დაიწყოს ომი საზარი და ისდა დარჩენია მოლაშქრეს, იშიშვლოს ხმალი და ეკვეთოს მეტოქეს, დაბოლოს, გაისმა როცა წივილი მძორთა მჭამელი ორბის ფრთათა, სწორედ ამ დროს მეომარ პოეტსა და ბრძოლის ველს შუა თეთრი მანდილივით ჩამოეფარება სრულიად პაციფისტური განწყობა, რომელიც, ალბათ, ყოველი შეტევის წინ ეწვევა და აწვალებს მგოსანს:

„ამ მშვენიერსა დილასა კაცს რად ჰსურს სისხლი კაცისა?“ (6, 105).

ამ გულწრფელი სიტყვებით ლამობს თავისი სულიერი წონასწორობის შენარჩუნებას კავკასიური – ქართული – წარმომავლობის, მაგრამ რუსულ სამსახურში მყოფი და, მაშასადამე, რუსული ვალდებულების მქონე პოეტი და მეომარი ყოველი საბრძოლო იერიშის წინ. და სწორედ აქ ვხედავთ იმ მუდმივას, რომელიც უნდა დაგვეხმაროს გრ. ორბელიანის ცხოვრებისა თუ შემოქმედების უკეთ გაცნობიერებაში. მის მიერვე დასმულ ამ უპასუხო და მარადიულ კითხვაში უნდა ვეძიოთ გრ. ორბელიანის, როგორც დიდი ჰუმანისტის, კრედო და არა იმაში, რასაც რუსული წერილებით ამცნობდა ადრესატებს სამხედრო ჩინოსანი.

დღეს ბევრი საუბრობს და ერთობ სერიოზულადაც კავკასიურ ერთიანობაზე, საერთო სახლზე, მტკიცე ოჯახზე, თანაცხოვრებაზე, მშვიდობაზე საკუთარი ისტორიისგან დადლილ კავკასიაში, რომლის მიმქრალი გამოცდილებაც, ვფიქრობთ, გარკვეულწილად გაგვაჩნია კავკასიელებს. ჩვენ მთელი თავგანწირვით უნდა ჩავეჭიდოთ კავკასიელი ხალხების სისხლით ნათესაობის, საერთო წინაპრებიდან წარმომავლობის ძველქართულ იდეას (5, 3). და თუ გვინდა, რომ მას ხორცი შეესხას თუნდაც ოდესმე, სულ ცოტა, საჭიროა მერყეობის გარეშე ვაღიაროთ და მოვინანიოთ ის საკაცობრიო დანაშაულობანი, რომლებიც სხვადასხვაგვარ გარემოებათა გამო უამრავი მოგვიმოქმედებია კავკასიელებს ერთურთთან მიმართებაში – დაქირავებით, მოსყიდვით, წაქეზებით, იძულებით, დაგეშვითა თუ სხვა რომელიმე გზით; დიახ, საკუთარი ინიციატივითაც.

ჩვენ სულ ახლახანს განვიცადეთ და კვლავაც განვიცდით აფხაზეთსა თუ სამახაბლოში ჩატარებულ რუსულ „სადამსჯელო“ ოპერაციებს, რომლებიც თავისთავად შეადგენენ უბედურებას ქვეყნისთვის, თითოეული ჩვენგანისთვის. განსაკუთრებულად განვიცდით კავკასიელთა მონაწილეობას ამ ოპერაციებში, რაც ორმაგად მტკივნეული იყო იმ ცნობიერების ფონზეც კი, რომ მთავარი დამნაშავე მაინც „უფროსი ძმია“, რომელიც ვერ ალაგებს ურთიერთობას თუნდაც „ცელქ უმცროს ძმასთან“. სწორედ ამ აღქმით კონფიგურაციაში გვინდა წარმოვიდგინოთ ქართვე-

ლი მეომრის მონაწილეობა იმ იმიერკავკასიელთა დამორჩილებაში, რომლებიც, ისევე როგორც თავად ქართველი მეომარი, შობილნი იყვნენ თავისუფლებაში და თავისუფლებისათვის.

რაც შეეხება კავკასიელების მოთვინიერებაში ორბელიანისა თუ ბერთლანის – ქართველი ერის რომელიმე წარმომადგენლის – მონაწილეობას, როგორც უკვე მომხდარ ფაქტს, აქ ერთადერთი გამოსავალი დაგვრჩენია მხოლოდ: **მონაწილეობა აღიარებაზე გავლით**. ამგვარად თუ განვიკურნებით ურთიერთგაუტანლობის ვირუსისგან, რომელიც რუსულ წამქეზებლურ პოლიტიკას აქვს ჩათესილი კავკასიაში იმთავითვე. ეს იქნება გარანტია მომავლისთვის – სიყვარულისთვის კავკასიაში.

სადღეისოდ საზოგადოებამ ისწავლა აღიარება კაცობრიობის წინაშე ჩადენილ ცოდვათა – არა სხვათა, არამედ საკუთართა, რისი ბრწყინვალე მაგალითიც მოგვცა გერმანელმა ერმა. კაცობრიობის წინაშევე უყოყმანოდ უნდა დავგმოთ ჩვენი ის დანაშაულებრივი და უგვანო ქმედებები, რომლებიც მწარე ისტორიულ რეალობად არის ქცეული უკვე, რათა წმიდა საკვები მიეწოდოს ჯერ კიდევ ესოდენ სათუთ მდგომარეობაში მყოფ იდეას კავკასიური ერთობისა. და პირველი ნაბიჯი ამ მიმართულებითაც უნდა გადადგას იმ კავკასიურმა ქვეყანამ, რომელსაც დომინანტის პრეტენზია აქვს.

გრიგოლ ორბელიანის გულწრფელმა და ჭეშმარიტად რეალისტურმა რუსულმა წერილებმა კი, რომლებიც უზრუნველგვყოფენ იმ მწარე მტკიცებულებებით, რომელთა გამოც ეგების მონაწილეობა, უნდა მოგვინათონ ამ ერთადერთ სწორ, მაგრამ ჯერ კიდევ ბინდიან გზაზე.

ლიტერატურა:

1. ბერთლანი ა., გრიგოლ ორბელიანის რუსული წერილების შტრიხები.
2. ბუქურაული ი., დადესტნის სამი იმამი, თბ., 2005.
3. გიგაშვილი ქ., XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ტ. IV, გრიგოლ ორბელიანი, რედ. ქეთევან გიგაშვილი, მარიამ ნინიძე, თბ., 2013.
4. გოიშვილი ბ., მოგესალმებით, თუშებო, თბ., 2005.
5. მათსურაძე გ., ლეონტი მროველის თვალსაზრისი კავკასიის ხალხთა საერთო წარმომავლობაზე, თბ., 2010.
6. ორბელიანი გრ., თხზულებათა სრული კრებული, თბ., 1959.

Arsen Bertlani

Grigol Orbeliani's Russian letters and the idea of Caucasian unity

Summary

In order to flesh out the noble idea of Caucasian unity, it is necessary to confess without hesitation and repent the human offenses, many of which were committed due to different circumstances with respect to Caucasians. Grigol Orbeliani's sincere, truly realistic Russian letters provided us with such bitter evidence; hence the repentance is to light this only true, but still dark road.

Арсен Бертлани
Русские письма Григола Орбелиани и идея кавказского единства
Резюме

Для того чтобы воплотилась в жизнь благородная идея кавказского единства, необходимо без колебаний признать ту вину перед человечеством, которую по разным обстоятельствам не раз ложилась на нас, кавказцев, в отношении друг к другу и раскаяться. Искренние и истинно реалистические же русские письма Гр. Орбелиани, дающие горькие доказательства этого, из-за которых и следует нам покаяться, должны осветить нам этот единственно правильный, хотя и туманный путь.

Нателла Гудушаури

(Грузия)

НАЦИОНАЛЬНОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОТРАЖЕНИЯ ДЕЙСВИТЕЛЬНОСТИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Н. В. ГОГОЛЯ И ИВАНЭ ЦИСКАРОВА

Наша жизнь богата наличием разнообразных явлений – больших и маленьких, простых и сложных, прекрасных и отвратительных, значительных и малопримечательных. Слово же – это синтез отражений явления и выражение какого-то определённого отношения к нему, в зависимости от рациональных и эмоциональных представлений писателя.

Явление богаче слова, и задача писателя – найти именно то слово, которое наиболее полно и, по возможности, всесторонне будет отражать, обрисовывать это явление. Как же, какими средствами удаётся художнику слова перенести поэтические чувства его внутреннего мира на бумагу, ведь часто, каким бы большим талантом ни был награждён от рождения человек, «едва-едва одну её черту с усилием поймать удастся вдохновенно»? И опять вспоминая слова Жуковского, «прекрасное в полете удержать» нелегко, поэтому мы, простые читатели, высоко ценим то, что оставили нам в наследство те, кому подвластно это было.

Поэзия – это область человеческого восприятия мира, которая парит над реальностью, какой бы благополучной и счастливой она ни была. Но в то же время, как бы парадоксально это ни звучало, поэзия и около нас, рядом с нами. Она прячется за спиной повседневности, будничности, и только изредка, но не всем, а только тем счастливым людям, которые обладают способностью видеть её, открывает своё прекрасное, чарующее душу лицо, обвораживает, поднимает с земли и влечёт в свой особенный мир, полный необыкновенных красок, цветов, возвышенных, трудноизъяснимых чувств, передать которые дано тоже не всем, а лишь очень талантливым людям, имя которым – поэт, художник, композитор. Каждый из них своими, присущими только ему средствами, передаёт (изображает) то, что дарит хотя и благожелательная, но и капризная гостья.

Как талантливый художник, смешивая обыкновенные краски, получает один, единственно нужный ему, неповторимо прекрасный цвет для того, чтобы отобразить своё видение какого-то жизненного явления, так талантливый художник слова, пробуя, выбирая, сочетая обыкновенные слова друг с другом, перебирая «тонны словесной руды», создаёт необыкновенно прекрасную незримую поэтическую картину, которая призвана непостижимым образом войти в сознание и воображение читателя.

Известные лирические отступления в поэме Н. В. Гоголя «Мёртвые души» полны такой поэзии. В них – пространство и время: пространство – Россия, её «сверкающая, чудная, незнакомая, незнакомая земле даль», где всё «открыто-пустынно и ровно», а дорога и «птица-тройка» на ней – несущееся время, которое летит мимо всего так, что «рвётся на куски воздух».

Дорога для Н. В. Гоголя в его жизни и в его творчестве имела немаловажное значение. Как вспоминает П. В. Анненков, его современник, «нередко он предпринимал поездку бесцельно, единственно для того благотворного действия на него дороги» (1, 107). Но поездка и пробуждала его творческие силы, настраивала на высокопоэтический лад. «Голове моей и мыслям лучше в дороге. Сердце моё слышит, что Бог мне поможет совершить в дороге всё то, для чего орудия и силы во мне доселе созрели», – писал он о значении дороги для исполнения его творческих замыслов (2, 178).

Гоголь много путешествовал. На пароходах, в поездах и дилижансах он объездил всю Западную Европу, побывал в Малой Азии, Греции, Турции. Ведь, как известно, большую часть своей творческой жизни он провёл вне России, хотя мысленно был постоянно с ней.

Какой же виделась поэтическому взору Гоголя дорога в России из его «прекрасного далёка»? Ведь Гоголь много путешествовал и по своей родной России, он знал и любил её дорогу, дальние поездки, быструю езду. Об этом говорится и в его письмах к близким ему людям, и в воспоминаниях современников и, наконец, в его поэме «Мёртвые души», в этом глубоко оригинальном, национально-самобытном произведении. Да и «какой же русский не любит быстрой езды? Его ли душе, стремящейся закружиться, загуляться, не сказать иногда «Чёрт поberi всё!», его ли душе не любить её?» (3, 232). Часто именно в дороге открывалась для Гоголя та вышеупомянутая «завеса», за которой скрывается поэзия. «Сколько родилось в тебе чудных замыслов, поэтических грёз, сколько переживалось дивных впечатлений!» – признаётся автор в своей поэме (3, 209). Кроме того, в дороге, вступая в разговоры со встречающимися ему простыми людьми, он вслушивался в живую разговорную речь, которая была источником, родником его поэтики и которую он широко вводил в русский литературный язык, а также исследовал, наблюдал народную жизнь, образы из которой впоследствии в художественной форме переходили на страницы его гениальных произведений. И главный персонаж его поэмы – Чичиков – как истинно русский человек, тоже любитель быстрой езды, он постоянно в разъездах. Благодаря этому, голос автора поэмы, этот голос лирического героя, который мы часто слышим, становится особенно эмоциональным, описывая Россию, дорогу и связанные с нею думы и переживания. Она «великодушно», много раз «выносила и спасала его», и он не устаёт ещё и ещё раз восхищаться и восторгаться ею, как сын – своей родиной: «Боже! Как ты хороша подчас, далёкая, далёкая дорога!» (3, 208).

В лирических отступлениях Н. Г. Гоголя поэтические картины полны динамики. Автор развивает движение, бешеную скорость словом, часто повторяемым: «всё летит», «сам летишь», «летят вёрсты», у коней «в гривах вихри», они «летят по воздуху», «летят все дороги», «летающий с обеих сторон лес», а также за счёт перечисления того, что остаётся позади. Мелькают, остаются за спиной путника: и колодцы, и обозы, и пропадающий далече колокольный звон, а ощущение бесконечности пространства довершает образ дороги, которая ведёт «невесть куда в пропадающую даль». И даже пешеход, у которого нет скорости, «плетётся», говорит автор, но есть пространство, его 800 вёрст, которые он пройдёт, и протяжная, длинная, как и дорога, песня. Описывая дорогу и то, мимо чего она проходит, Гоголь использует сложный языковой сплав: здесь и церковнославянизмы: «боже», «небесные силы», «погибающий», «крест сельской церкви», и поэтически простые выражения: «ясный день», «осенние листья» «холодный воздух», «славный холод» и пр. И здесь же фольклорное: «один-одинёшенек», «очи», «печурка» и др. Поэтическое око писателя видит и «широкий ясный пруд, который блестит, как медное дно», и «избы, рассыпанные на косогоре» (и этот косогор – именно тот нюанс, без которого картина была бы неполной). Простые обиходные слова вдруг приобретают в упомянутых лирических отступлениях иную окраску, становятся изысканно-поэтичными.

Дорога России у Гоголя – это национальный характер русского народа: бесшабашный, широкий, раздольный. Гоголь называет русский народ бойким. Тройка у него тоже «бойкая». Там, где «земля развернулась ровнем-гладнем на полсвета», где «кони вихрем», «дорога дрогнула», она как будто живёт, дышит, летит, свистит, звенит, зовёт, задорит, манит, мчится во весь опор и считает незнакомые нашему современнику вёрсты девятнадцатого столетия». Какое странное, и манящее, и несущее, и чудесное в слове дорога! И как чудна она сама, эта дорога!...» (3, 208).

Такое описание мог создать только великий писатель, каким был Н. В. Гоголь в русской литературе. Но, как сказал один поэт Севера о литературе своего народа, «и маленькие звёзды украшают небо». У грузинского народа был писатель небольшой величины Иванэ Цискаришвили (Цискаров), который появился в этом мире в одно время с Н. В. Гоголем. В 1846 году русская газета «Закавказский вестник» печатает его рассказ «Кочующая Тушетия», написанный в 1836 году, где описывается дорога на исконную родину тушин, одного из этносов Грузии, в горную Тушетию, по которой каждый год в начале июля, генетически не выдерживая летнего зноя равнины, движутся тушинские семьи. Путники, предвкушая встречу с родным краем, возбуждены предстоящим путешествием (в прямом смысле «шествием по пути»).

«Резвая толпа женщин и девушек с дорожными сумками в руках...», – пишет Цискаров (2). В контексте рассказа слово «резвый», заключающий в себе значение «быстрый, подвижный» приобретает и другие значения, выражающую гамму чувств, владевших тушинскими женщинами перед дальней дорогой: это и оживление, и волнение, и нетерпение и радость. Автор знает, что по-другому не может быть. Горы обладают странной завораживающей властью над человеком, каким бы тяжёлым ни был путь к ним, влекут к себе снова и снова (В. Высоцкий знал, почему пел: «Лучше гор могут быть только горы...»).

Путешествие в горах по-своему прекрасно, по-своему завлекательно. Романтикой полно описание горной тропы, атмосферы путешествия и верхом и пешком. Темп медленный, неторопливый. Здесь гибелью грозит всякий неосторожный шаг. Это знают не только путники, но и их кони. И если у Гоголя «кони мчатся», у них в «гривах вихри», то у Цискарова это «бедные кони», они идут очень медленно, под грузом и часто с малолетними детьми в хурджунах (тканые вручную мешки с национальным орнаментом), нащупывая каждый шаг. Кони так же, как и люди, осмотрительны и осторожны, ведь каждое неловкое движение может свергнуть их в зияющую пропасть, в кипучие воды Алазани.

У Гоголя дорога – сама по себе радость, успокоение, удовольствие, не сравнимое ни с чем. В дороге он у себя дома. Дорога у Цискарова – это не только удовольствие, сколько труд. Глава семьи хорошо вооружён, насторожен, красота природы в это время не для него. Он должен в любую минуту быть наготове, чтобы отразить нападение разбойника «и не только защитить семейство от неизбежной гибели или мучительного плена, но и преследовать врага и отомстить ему за дерзость» (2). Так между строк рассказа мы читаем о том, что проявляется в характере народа благодаря дороге в горы: гордость, мужество и высокое собственное достоинство мужчин-тушин. Мы слышим звуки встретившихся клинков на узкой горной тропе сражающихся бойцов, иногда горестный возглас и плач матери, потерявшей ребёнка, упавшего вместе с конём в пропасть. Картины, нарисованные Цискаровым, легко поддаются воображению: читателю нетрудно представить себе и лезгина, притаившегося за скалой, и осторожно пробирающуюся по узкой горной тропе над глубокой пропастью тушинскую семью.

Но вот «страшные минуты» позади, и они окупаются другими чувствами, которые дарит встреча с родным краем. Как и Гоголь, Цискаров – дитя своего народа – рядом со своими героями, видит, слышит и чувствует, как и они. Характерная черта, присущая тушинским мужчинам – суровость и сдержанность в проявлении эмоций – изменяет автору рассказа. Вдохнув живительный воздух родины, он пишет: «в сердце проникает невольный трепет», «душа ждёт чего-то», «мысли невозмутимо ясны, желания чисты». Надо знать своеобразный характер тушин, чтобы оценить это признание. «Голубые огни молний», «пурпур лучей», «тонкий радужный блеск на вечных снегах» дополняются «неизъяснимой долгожданной прохладой», которую осязает автор рассказа, а звуки и запахи родной земли – наслаждением девственной красотой и экзотичной дикостью картин горного Кавказа.

Как тот, и только тот, кто побывал на горных тропах, поймёт этот всплеск чувств в душе автора, почувствует в его рассказе всю трудновыразимую (словами) прелесть гор с их высокими, строгими, часто неприступными скалами, глубокими, манящими пропастями с их волшебным воздухом, когда со страниц рассказа вдруг повеет в лицо нежный, кристально чистый, как поцелуй ребёнка, ласковый ветерок, которому грузинский язык (некстати будет сказано) дал такое романтическое, как нельзя лучше выражающее его сущность название – «с-и-о», так только человек, рождённый и взращённый в России, до конца, сердцем воспримет и почувствует всю прелесть лихой езды на тройке по раздольной, уходящей вдаль, запорошенной снегом дороге, так гениально изображённой Н. В. Гоголем в известном лирическом отступлении в «Мёртвых душах».

«Я не знаю, – пишет лауреат Нобелевской премии русский писатель И. А. Бунин в одной из своих ранних статей, – что называется искусством, красотой в искусстве, его правилами. Верно, в том заключается оно, чтобы человек, какими бы словами и в какой бы форме не говорил мне, но заставлял бы видеть перед собой живых людей, чувствовать веяние природы, заставлять трепетать лучшие струны моего сердца» (3, 58). Именно это ощущение и дают нам лучшие произведения русской литературы.

Таким образом, можно сказать, что поэтический образ дороги в вышеупомянутых произведениях выражает образ жизни и характер народа: у Гоголя – широкий, бесшабашный, разгульный и раздольный, как и сама дорога России, и сдержанный, неторопливый, осмотрительный и осторожный – у Цискарова, но не только. Чувства, явно или завуалированно изливаемые такими разными и по таланту, и по значительности в русской литературе писателями, обнаружили их духовное родство. Оно в восторженном, сыновне-любовном отношении к истинно дорогому, что есть у человека, – к родине - матери.

Литერატურა:

1. Анненков П. В. Литературные воспоминания. М., 1989.
2. Смирнова-Чикина Е. С. Поэма Н. В. Гоголя «Мёртвые души». Л., 1974.
3. Гоголь Н. В. Мёртвые души. Соб. соч. т. 5, М., 1985.
4. Цискаров И. Кочующая Тушетия. Закавказский вестник. №20, 1846.
5. Смирнова Л. А. Иван Алексеевич Бунин. М., 1991.

ნათელა ღუდუშაური სინამდვილის მხატვრული ასახვის ნაციონალური თავისებურებანი ნ. გოგოლისა და ივანე ცისკაროვის ნაწარმოებებში რეზიუმე

სტატიში განხილულია მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებების ის არსენალი, რომელთა მეშვეობითაც ნ. გოგოლი პოემაში „მკვდარი სულები“ და ივანე ცისკაროვი (ცისკარიშვილი) მოთხრობაში „მომთაბარე თუშეთი“ ქმნიან მოვლენის პოეტურ სურათს და გზის სახეს, რომელთა ნაციონალური თავისებურება ვლინდება მათ სამშობლოში, ასევე მათი ხალხების ხასიათსა და წეს-ჩვეულებებში.

Natella Gudushauri
National identity of artistic images in Gogol and Tsiskarov's works
Summary

The article includes the analysis of artistic-expressive means which are used by Gogol in well-known lyrical digression romance “Dead Souls” and by Ivane Tsiskarov (Tsiskarishvili) in his story “Nomadic Tusheti”. With the help of these means the poetic picture of national peculiarity, type of way, as well as the characters and habits of the people following this way are created.

ანა ჯიოშვილი
(საქართველო)

არქიტყვიანი ჯ. ფაულზის რომანში „ჯადოქარი“

„ჯადოქარი“ ჯონ ფაულზის პირველი რომანია, რომელიც „კოლექციონერის“ შემდეგ გამოქვეყნდა. მწერალი მას თორმეტი წლის განმავლობაში წერდა და ამუშავებდა და საბოლოოდ 1977 წელს გამოსცა. ჯონ ფაულზის სამწერლობო გზას საფუძველი საბერძნეთის ერთ-ერთ კუნძულზე ჩაეყარა, სადაც იგი მასწავლებლად მუშაობდა. მისი ცხოვრების ეს ეტაპი სავსე იყო დაძაბული რეჟიმით და ძიებებით, რამაც საშუალება მისცა განესაზღვრა საკუთარი სტილი ლიტერატურის ხელოვნებაში. „ჯადოქარის“ მთავარი პერსონაჟი ნიკოლას ურფეც, ავტორის მსგავსად, მასწავლებლად მიემგზავრება საბერძნეთის არარსებულ კუნძულ ფრაქსოსზე. რომანში თვითშემეცნების რთული გზაა ასახული, რომელიც ნიკოლას ურფემ უნდა გაიაროს სიუჟეტის დასრულებამდე. მკითხველს თვალწინ ორგანიზმილობიანი სივრცე ეშლება: საყოფაცხოვრებო – 50-იანი წლების ლონდონი და ჰალუცინაციურ-ფანტასტიკური, სადაც გადმოცემულია მთავარი პერსონაჟის ჩასვლა კუნძულზე და უცნობი მფარველის ჯადოქარ მორისის გავლენის ქვეშ მოქცევა. ეს უკანასკნელი (რომლის უკან ავტორი დგას) მოქმედებს „აღმზრდელობით“ მისწრაფებებით, ასწავლის ნიკოლასს, თუ რამდენად მნიშვნელოვანია პრაგმატული დამოკიდებულება სინამდვილისადმი, რომელიც ეგოისტურად უარყოფს ელისონ კელის სიყვარულს.

წიგნში მრავლად არის მოულოდნელი სიუჟეტები სტილის აგებულებით, რომლებიც შეიძლება მივამსგავსოთ ფილდინგის, კამიუს, სერვანტესის და სხვათა ავტობიოგრაფიულ ეპიზოდებს. რომანის ავტორს სჯერა ადამიანის ბუნების ნათელი შესაძლებლობების. სიუჟეტის დასასრულს, მწერალი მკითხველს უტოვებს ეჭვს იმის შესახებ, ჩაიკრავს თუ არა გულში ელისონი „გადახალისებულ“, გაზრდილ ნიკოლასს ან გადაუხდის თუ არა სამაგიეროს იმავე აბუჩად აგდებით, როგორც მას „ძველი“ ნიკოლასი ეპყრობოდა. მაგრამ გმირის ცხოვრებისეული არჩევანი, არჩევანი რეალობის სასარგებლოდ, თავისი სირთულეებით, სიხარულით თუ დანაკარგით - საბოლოოდ გაკეთებულია.

ლონდონში გამართულ ერთ-ერთ წვეულებაზე ნიკოლასი ხვდება ელისონ კელის და აცნობიერებს რა გრძნობის გაღვივებას მის მიმართ, სერიოზული ურთიერთობის არიდების მიზნით, იგი მიემგზავრება ხმელთაშუა ზღვაში, სადაც ყოფა ერთფეროვანი და მომაბეზრებელი ხდება. ნიკოლასი თვითმკვლელობაზე იწყებს ფიქრს: *"again and again I thought of suicide"* (c. 8, p. 60. "The Magus", Fowles). დასაწყისშივე იგი თავის ცხოვრებას უღიმღამოდ წარმოგვიდგენს; მას ბეზრდება თანამედროვე ინგლისის მონოტონური ცხოვრება და ცდილობს თავი დააღწიოს როგორც არსებულ ვალდებულებებს, ასევე ელისონისადმი სიყვარულს.

სანაპიროზე დაუსრულებელი ხეტიალისას ის ხვდება მდიდარ ბერძენ განდევნილს მორის კონჩის, რომელთანაც შეხვედრის შემდეგ ცხოვრება უფრო საინტერესო ხდება. ბურანის ვილაში ნიკოლასი ეცნობა ლილის და როზას და იხიბლება მათით. ნიკოლასს გრძნობა უნდება ლილის მიმართ, რის შესახებაც უყვება ელისონს. იმედგაცრუებული ელისონი უკან ბრუნდება, ინგლისში. სწორედ ამ დროს ნიკოლასი აცნობიერებს თავის შეცდომას და ელისონის დაკარგვის შიშს. ნიკოლასს ელისონის ოდესღაც ნათქვამი სიტყვები ახსენდება: *"If I killed myself, you'd be pleased. You'd be able to go round saying, she killed herself because of me. I think that would*

always keep me from suicide. Not letting some lousy slit like you get the credit" (c. 5, p. 42. "The Magus", Fowles). აქედან გამომდინარე, ელისონის თვითმკვლელობა საკმაოდ პარადოქსულად უღერს, მაგრამ ნიკოლასი აშკარად არ ამხვილებს ყურადღებას მის სიტყვებზე და ამის გამო ის კუნძულ ფრაქსოსზე მიმდინარე მოვლენებსაც ვერ აღეგნებს თვალყურს. ის თავის თავს დამნაშავედ არ მიიჩნევს და ეძებს ისეთ ვინმეს, ვისაც დაადანაშაულებს ელისონის სიკვდილში – კონჩის და მის ე.წ. ბანდას. ის გადაწყვეტს მორის კონჩისთან დაკავშირებული საიდუმლო ამოსხნას, მაგრამ ამავდროულად იგი გებულობს, რომ ელისონი ცოცხალია და იწყებს მის მოძებნას. მას იგი სჭირდება და უყვარს.

ნიკოლასი თავიდან ბოლომდე ეფლობა კონჩის ფსიქოლოგიურ თამაშებში და ექსცენტრიულ მასკარადებში. თავიდან მას ეს თამაშები ხუმრობა ჰგონია, მაგრამ რაც უფრო იზრდება მათი რაოდენობა, მით უფრო აცნობიერებს რეალობას. ის თავისი სურვილების წინააღმდეგ ეფლობა თამაშებში და მხოლოდ ამის შემდგომ აცნობიერებს ფაშისტების ოკუპაციის კანონებს.

ეს თემატურად რთული რომანი ფსიქოლოგიური და მისტერიული ტრილერია, რომელიც მოგვითხრობს საკუთარ თავზე ორიენტირებული ადამიანის – ნიკოლას ურფეს და მისი მაგიური ზაფხულის შესახებ, სადაც იგი იბრძვის საკუთარ თავთან და ცხოვრებასთან. რომანის მოქნილი ენა და დინამიკური თხრობა მკითხველს კიდევ უფრო მკაფიოდ აგრძნობინებს სიმართლეს და ფაბრიკაციას. რომანი, შეიძლება ითქვას, რებუსის ირგვლივაა შექმნილი, რომელსაც მორის კონჩი ქმნის, ხოლო მის მიერ ჩატარებული თამაში მასკარადია, რომელსაც სააშკარაოზე ამოაქვს ნიკოლას ურფეს ფსიქოლოგიური ბუნება. ის არსებითად ეხმაურება ფროიდიანულ და იუნგისეულ იდეებს; რომანში ნიკოლასი თავად აღწერს საკუთარ მდგომარეობას და ამ ემოციურ ფონს იგი „ფროიდიანულ ჟარგონს“ უწოდებს. „ჯადოქარი“ ერთგვარი ფსიქოანალიზია დასავლური აზროვნების წარმოსადგენად. ნიკოლას ურფე, მთელი სიუჟეტის განვითარებისას, საკუთარი თავის დამკვიდრებას ცდილობს ჯერ ბრიტანეთში, შემდეგ საბერძნეთში. ხოლო საბერძნეთში მოგზაურობა საკუთარ ცნობიერებაში მოგზაურობას გულისხმობს; კუნძული იდუმალებით მოცული სახლია და გამოხატავს არქეტიპულ სიტუაციებს. მისი ფუნქცია მიზნობრივია და არსებული რეალობისგან თავდასაღწევად გვევლინება. ნიკოლასი ამასთან დაკავშირებით ამბობს: *"the whole island seemed to feel this exodus from contemporary reality"* (c. 8, p. 56. "The Magus", Fowles).

ამ „არაცნობიერ“ ხედვებს კონჩი ახორციელებს ნიკოლასში, თუმცა მასში ეს იუნგისეული არქეტიპები დარღვეულია, სამაგიეროდ, კონჩი ასრულებს იუნგისეულ როლს ზედმიწევნით. ლილი, იგივე ჯული, წარმოადგენს „უმანკო“ სახეს, რომელიც ჩნდება პორნოგრაფიულ ფილმში. ის ინტიმურ კავშირს ამყარებს შავკანიან მამაკაცთან სწორედ ნიკოლასის თვალწინ, სადაც კონკრეტული არქეტიპი მთლიანად უფასურდება. ეს კი ნიშნავს იმას, რომ საშუალო კლასის იდეოლოგია ელემენტარული და მრავალკულუტურულია.

ნიკოლას ურფე ფსიქოზურ ხასიათს გვიჩვენებს სიუჟეტის მსვლელობის პროცესში, რაც გამოიხატება მოულოდნელი სუიციდის მცდელობებში. ეს კი სამყაროს დასასრულის ერთგვარი შეგრძნებაა და შედეგად ფსიქოზური გარღვევა მოაქვს: *"I was hopelessly unhappy in those last few days before the Christmas Holidays. I began to loathe the school irrationally: the way it worked and the way it was planted, blind and prisonlike, in the heart of the divine landscape"* (c. 8, p. 56. "The Magus", Fowles). ეს პოტენციური გარღვევა სამყაროში სიმბოლურ ცვლილებას აღნიშნავს. ნიკოლას ურფეს გარკვეული ჰომოსექსუალური ტენდენციებიც გააჩნია, რომელიც თავს იჩენს არა მხოლოდ ფსიქოლოგიურ მოხსენებებში, არამედ პირად თხრობაშიც: *"Much more tempting were some*

of the boys, processors of an olive grace and a sharp individuality that made them very different from their stereotyped English private school equivalents.. I had Gide-like moments, but they were not reciprocated, for nowhere is pederasty more abominated than in bourgeois Greece" (c. 8, p. 57. "The Magus", Fowles).

ჩვენ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ანიმას არქეტიპი ნიკოლასის ფსიქიკიდან მოდის და მუდმივ ცვალებადობაშია: თავდაპირველად მისთვის სრულყოფილ ქალს ელისონი წარმოადგენს, შემდეგ ლილი, როზა და სხვა რომელიმე გოგონა, მაგრამ სიყვარული მას არასოდეს აღუქვამს სერიოზულ გრძნობად, რის გამოც იგი ვერ ხედავს ელისონის პოზიტიურ თვისებებს, უბრალოდ ხვდება, რომ უყვარს. ელისონი მას ასე წერს: **"I love you, you can't understand what that means because you've never loved anyone except yourself"** (c. 7, p. 53, "The Magus", Fowles). ელისონი მისი ჭეშმარიტი სულიერი მეგობარია, ეს ის ქალია, რომელიც ბოლომდე აცნობიერებს ნიკოლასის ინდივიდუალურობას რეალურ სამყაროში. ნიკოლასისგან განსხვავებით, ელისონი მას აღიქვამს ბიოლოგიური მოთხოვნილებიდან გამომდინარე და ნათლად ხედავს სულიერი ბუნების ფსიქოლოგიურ პრობლემებს. რამდენადაც რომანი ვითარდება, იმდენად ვერ აცნობიერებს ნიკოლასი საკუთარ დამოკიდებულებას ელისონისადმი: **"All right. I treated Alison very badly: I'm a born cad, a swine, whatever you want.. My monstrous crime was Adam's, the oldest and most vicious of all male selfishness: to have imposed the role I needed from Alison on her real self"** (c. 75, p. 626, "The Magus", Fowles).

ნიკოლასი სხვადასხვა არქეტიპულ სახეს წარმოგვიდგენს და ამაში მას კონჩი ეხმარება. კონჩის მიხედვით, ნიკოლასის სატანური ქმედებები გავლენას ახდენენ იმ მომენტში ფაშისტებზე და სწორედ ამ მიზეზით ის გადალახავს რუბიკონს. კონჩი ნიკოლასს უტოვებს ისეთ შთაბეჭდილებას, თითქოს რასაც ის ყველა, ცხადში მიმდინარეობს, რათა მარტივად შეძლოს საკუთარი მამაკაცური ეგო-ცენტრიზმი წარმოადგინოს. ამ წარმოსახვას მითის თვისება გააჩნია.

რომანის დასასრულს ელისონი ნიკოლასს რამდენჯერმე უმეორებს, რომ სძულს: **"I hate you"** (c.78 p. 655 "The Magus", Fowles). ფროიდის ფსიქონალიზის მიხედვით, ეს სიტყვები ამბივალენტურია: „ბნელი“ ფიქრები (the dark thoughts), „მე შენ მძულხარ“ (I hate you) შემდეგი გამონათქვამის: „მინდა სიყვარულით ისიამოვნო“ (I want you to enjoy you through love) ნათელი გამოხატულებაა. რომანში ფროიდისეული სატირაა გამოყენებული, მას ზედაპირზე უბრალო ანალიზი კი არ ამოაქვს, არამედ ნიკოლასის ბრძოლა საკუთარ თავთან, რომელიც ფსიქოზისგან იტანჯება.

მიუხედავად იმისა, რომ რომანის შესავალში მწერალს იუნგისეული შტრიხები შემოაქვს, ფსიქიატრების დახასიათება ნიკოლასის ირგვლივ თითქმის ფროიდი-სეულია, ანუ მას გააჩნია ოიდიპოსის კომპლექსი და განმარტობისადმი სიყვარული. მწერალმა ნიკოლასის პერსონაჟში ადამიანის ბუნების ინდივიდუალიზმი გვიჩვენა. გერმანელი მწერლის ჰერმან ჰესეს შემოქმედებაშიც ანალოგიური საკითხია ნაჩვენები. იუნგის გავლენით, ჰესემ შექმნა არქეტიპთა ფსიქონალიზური იდეები რომანში „ტრამალის მეელი“. შესაბამისად, ის პირველი მწერალია, ვინც იუნგისეული იდეები ზოგადად ბელეტრისტიკაში გამოიყენა. გამოდის, რომ იგი ჯონ ფაულზის წინამორბედი, რომლის პერსონაჟებიც რეალურ არქეტიპებს წარმოგვიდგენენ.

წიგნი მთავრდება გაურკვეველად; ამასთან დაკავშირებით ჯონ ფაულზმა წერილებიც კი მიიღო მკითხველებისგან, რომელთაც აინტერესებდათ, თუ რა შესაძლო შედეგები ექნებოდა რომანს დასასრულს, მაგრამ მწერალმა მკითხველს მიანდო ეს საკითხი. „ჯადოქარი“ მთავრდება ლათინური (cras amet numquam amavit quique amavit cras amet) ლექსის ორი სტრიქონით, რომელიც, სავარაუდოდ, შეიძლება მი-

ვინით ერთგვარ დასასრულად, თუმცა მკითხველისთვის მაინც არაზუსტად და არადამაჯერებლად უღერს.

სტატიაში განხილულია მთავარი პერსონაჟის ნიკოლას ურფეს ფსიქოლოგია, სადაც ცხადად ჩანს მისი ევოლუცია, ხოლო რომანის ბოლოს იგი გვევლინება გაზრდილი და ჩამოყალიბებული, რომელსაც ამ მიზეზით მოუწია უამრავი დაბრკოლების გადალახვა. ნიკოლას ურფე დედა არქეტიპიდან (რომელიც წარმოადგენს ინგლისს, სადაც ცხოვრება მოსაწყენი და ერთფეროვანია) გადადის მამა არქეტიპში, რომელიც მწერლის მიხედვით, მოზარდი ადამიანის ცხოვრების, აზრების, ფიქრების, რწმენების, მოქმედებების და გრძნობების სიმბოლოა; რაც შეეხება მორის კონჩს, იგი ნეგატიურ პერსონაჟად შეიძლება მივიჩნიოთ, თუმცა რომანში მაინც ცდილობს დაეხმაროს ნიკოლასს საკუთარი ადგილი იპოვოს ამ სამყაროში.

რომანის ფილოსოფიური საფუძველი შესაძლოა იყოს იუნგის ეგზისტენციალიზმის, ფილოსოფიის და ანალიტიკური ფსიქოლოგიის ნაერთი. სწორედ ამიტომ მან მნიშვნელოვანი ავტორისთვის თავისუფლების არჩევანი.

ამგვარად, ჯონ ფაულზის რომანში „ჯადოქარი“ უამრავი ისტორიული პერიოდი, მსოფლიოში ცნობილი ფილოსოფიური და ფსიქოლოგიური იდეებია თავმოყრილი. იგი მიხნეულია ეგზისტენციურ რომანად, რომელშიც მრავლადაა რთული ფანტასტიკური სიტუაციები. რომანს აღიქვამენ მითოლოგიურ, წარმოსახვით და რომანტიკულ ასპექტებში, სადაც ზღვარი რეალურ თუ არარეალურ სამყაროს, წარსულსა და აწმყოს შორის ამოშლილია. რომანის წაკითხვის შემდეგ, ჩვენ - მკითხველები ვიწყებთ იმაზე ფიქრს, თუ რამდენად პასუხისმგებელნი ვართ საკუთარ ცხოვრებასა და ქმედებებზე.

ლიტერატურა:

1. The Magus, J. Fowles, Back Bay Books, 2010.
2. A Conversation with John Fowles, The Magus, M. Brag, 1977.
3. The Art of John Fowles (review), Vol. 34, C.Sprague, 1989.
4. Carl Jung http://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Jung.
5. Юнг К. Г. Душа и миф: шесть архетипов.//К.Г.Юнг. Душа и миф: шесть архетипов. К.: Факт, 1997.
6. ლიტერატურის თეორია, ფსიქონალიზი და მხატვრული შემოქმედება, თბ., 2008.

Anna Jiashvili

Archetypes in the novel "The Magus" by John Fowles

Summary

In the novel "The Magus" the psychology of the main character Nicolas Urfe is analyzed, where we clearly see his evolution. The philosophical basis could be a mixture of Jungian existentialism, philosophy and analytical psychology. That is why the author importantly pays his attention to the freedom of choice.

There are a lot of historical periods, as well as famous philosophical and psychological ideas in the novel. The novel is perceived in mythological, imaginative and romantic aspects where the limits in real or unreal world are taken out.

Анна Джиошвили
Архетипы в романе Джона Фаулза «Маг»
Резюме

В романе «Маг» анализируется психология главного героя Николаса Эрфе, где наблюдается его эволюция. Философской основой может быть смесь экзистенциализма Юнга, философии и аналитической психологии. Именно поэтому автор обращает свое внимание на свободу выбора.

В романе есть много исторических периодов, а также известных философских и психологических идей. Роман воспринимается в мифологических, творческих и романтических аспектах, где пределы в реальном или нереальном мире вычеркнуты.

თამარ ჩოკორაია
(საქართველო)

**თამარ მემვის ეპოქა, როგორც ოქროს ხანის ხატი კოლექტიურ
მეხსიერებაში – შალვა დადიანის ისტორიული რომანის
„უბედური რუსის“ მიხედვით**

(სტატია დაიწერა პროექტის – „კოლექტიური მეხსიერების ფორმირების პროცესი ქართულ ისტორიულ პროზაში (მე-20 საუკუნის 20-60-იანი წლები)“ – ფარგლებში, შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით)

„ოქროს ხანის“ მითს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს XX საუკუნის I ნახევრის ქართული ანტიკოლონიური პროზისათვის, კერძოდ, ისტორიული პროზისათვის. პოსტკოლონიურ კვლევებში აღიარებულია, რომ ნაციონალური იდენტობის ფორმირებისათვის დაპყრობილი ერები ხშირად მიმართავენ ეთნო-ისტორიებს, ისხენებდნენ წარსულს, რათა დაპირისპირებოდნენ აწმყოს კრიზისულ პერიოდს და შეექმნათ ოპტიმისტური მომავლის განწყობა (11, 96, 117). ისტორიულ ნარატივებზე მსჯელობის დროს, ე. ზერუბაველი გამოყოფს ისტორიული ნარატივის რამდენიმე სახეს: „პროგრესის“, „დაღმასვლის“, „ზიგზაგის“ ნარატივებს. „დაღმასვლის“ ნარატივი „ოქროს ხანის“ მითთანაა დაკავშირებული. ამ ისტორიული ნარატივისათვის დამახასიათებელია წარსულის შემდეგნაირი ხედვა: წარსულის ნოსტალგია, რომანტიზაცია, წინაპრების აღმატებული ხედვა, ვინაიდან ის აცნობიერებს, რომ დიდებული ხანა აღარ არსებობს (13, 13-16). XX საუკუნის 20-იანი წლების ქართული რეალობის სოციო-კულტურული და პოლიტიკური კონტექსტი განაპირობებდა „ოქროს ხანის“ მითის აქტუალიზებას, საბჭოთა რეჟიმის წინააღმდეგ ისტორიით მანიპულირებას და მომავლის რწმენის გაღვივებას.

შალვა დადიანის ისტორიული რომანი „უბედური რუსი“ 1916-1926 წლებში იწერებოდა, სწორედ საბჭოთა რეჟიმის დამყარების შემდეგ მომხდარა ტექსტის საბოლოო გადაშუშავება (7, 209). ცხადია, შეცვლილი პოლიტიკური კონტექსტი ტექსტის მიზანდასახულობაზე იმოქმედებდა. მწერალი აღნიშნავს: „ამისთანა ხანა გვექონია ქართველებს და ამას ყურადღება არ უნდა მიექცეს?“ (2, 168). „რამ გამოიწვია ამ თხზულების დაწერა? რომ მოვიწიფე, ჩემს ერთგვარ აღშფოთებას იწვევდა ის გარემოება, რომ ჩემი ფიქრით, ჩვენი ისტორიის წარსული არ იყო სათანადოდ გაშუქებული, განსაკუთრებით ჩვენს მხატვრულ ლიტერატურაში.

ჩვენი დიდებული პოეტები: ილია და აკაკი წერდნენ თავის შედეგებს პოემების სახითაც, მაგრამ მათ შინაარსად აღებული ჰქონდათ ისეთი ეპიზოდები, როდესაც საქართველო გაბმული იყო მოგერიებით ომში და დიდ ვაჟკაცობას იჩენდა, სულიერ დიდ სიგმირეს, მაგრამ საქართველოს წარსულის მაღალი დონე, მისი სულიერი სიმაღლე არსად სჩანდა. მაშ, რას მოგვითხრობდნენ ჩვენი ძველი მატრიანეები, რომ ჩვენ გვექონდა საოცარი თავისთავადი ხუროთმოძღვრება, რომლის გეგმა და მშენებლობის სიმწყაზრე ახლაც აკვირვებს საზღვარგარეთელ სპეციალისტებსაც კი... ბრწყინვალე საერო და სასულიერო ლიტერატურა, სადაც ყვაოდა პოეზია, ფილოსოფია და სხვა მეცნიერული დარგი; როდესაც ჩვენ გვექონდა ჩვენი საკუთარი აკადემიები გელათში, იყალთოში და სხვა...“ (იქვე, 167). წინამდებარე ციტატიდან კარგად ჩანს მწერლის დამოკიდებულება თამარ მემვის ეპოქის მიმართ, რომელსაც „ოქროს ხანა“ უწოდა ქართულმა კოლექტიურმა მეხსიერებამ. „ოქროს ხა-

ნის“ მითის ფუნქციის გააზრება კარგად წარმოაჩენს შ. დადიანის ზემომოყვანილი ციტატისა და, ზოგადად, რომანის მიზანს.

„ოქროს ხანის“ მითის ფუნქციების გააზრებისას დავეყრდნობით ე. სმითის სტატიას „ოქროს ხანა და ნაციონალური აღორძინება“. ე. სმითი გამოყოფს და აანალიზებს „ოქროს ხანის“ რამდენიმე ფუნქციას. ნაციონალიზმის ეპოქაში ამ კონცეფციას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. მისი პირველი ფუნქციაა ავთენტურობის ძიება: ერის გამოცოცხლება შესაძლებელია „ავთენტური მე-ს“ აღმოჩენით. მეცნიერი „ავთენტურ მე-ში“ ორ არსებით დეტალს ხედავს: „ვინ ვართ“ და „სად მივდივართ“. ამ კითხვების პასუხი „ოქროს ხანაშია“ საძიებელი: დიდებული წარსულის მოგონებით ერი ქმნის აწმყოს ღირებულებებს და უძველესი ტრადიციების გამგრძელებლად აღიქვამს თავს. ხოლო მომავალში ამ დიდებულების განმეორება სურს (12, 48). „ოქროს ხანის“ ერთ-ერთ ფუნქციაა თაობათა შორის უწყვეტობის განცდის ფორმირება. წარსულთან საუკუნოვანი დაშორების მიუხედავად, ისტორიის გახსენებით იქმნება განცდა, რომ საზოგადოება „ოქროს ხანის“ გმირებისა და მოვლენების პირდაპირი შთამომავალია. ამრიგად, ე. სმითი ნაციონალური საკითხებით დაინტერესებულ პირთა ამოცანად პოლიტიკურ არქეოლოგიას მიიჩნევს: ისტორიის ხელახლა აღმოჩენა და წარსულის ცხოვრების რეკონსტრუქცია, ერის აწმყოს წარსულთან დაკავშირება (იქვე, 49-50). „ოქროს ხანის“ ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფუნქციაა საზოგადოებას გაახსენოს წარსული დიდებულება და მისი შემქნელი კოლექტივის მიერ დამკვიდრებული შინაგანი ღირებულებები. „ოქროს ხანის“ გახსენებით ერი უპირისპირდება საკუთარ ნაკლოვან აწმყოსა და გარეშე, უცხო ძალებს. ნაციონალური საკითხებით დაინტერესებულ პირთა აზრით, მეხსიერებაში ამ პერიოდის აქტუალიზება, ერს მომავლის რწმენას უბრუნებს: საზოგადოება, რომელიც შეისწავლის „ოქროს ხანას“, შეძლებს მომავალი მიზნების დასახვას – კერძოდ, დიდებული წარსულის განმეორებას (იქვე, 51).

ე. სმითის კონცეფცია პოსტკოლონიური დისკურსის ფარგლებში თავსდება. „ოქროს ხანის“ მითს მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება ანტიკოლონიური იდენტობის ფორმირების პროცესში. ეს საკითხი ქართულ კრიტიკულ აზროვნებაში დასმული აქვს ა. ბაქრაძეს, როდესაც მსჯელობს საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიულ პროზაზე. მკვლევარი ერთმანეთისაგან მიჯნავს კომუნისტური რეჟიმისა და რეჟიმამდელი პერიოდის ისტორიულ ნაწარმოებებს. თუ მანამდე მწერლის მიზანი მხოლოდ ისტორიის გახსენება იყო, საბჭოთა დროის ისტორიულ ტექსტებს უნდა გამოეწვია მკითხველის ეროვნული სიამაყე, მომავლის რწმენა, რათა დაპირისპირებოდა არასასურველ აწმყოს. ამ ტიპის რომანებს ოფიციალური კრიტიკა თავს ესხმოდა და ცდილობდა დაებლოკა, ვინაიდან ეწინააღმდეგებოდა საბჭოთა ოპტიმიზმს ახალი ცხოვრების შესახებ (1, 259). ე. სმითის „ოქროს ხანის“ მითის ფუნქციები კარგად ასახავს ისტორიისადმი საბჭოთა პერიოდის მწერალთა დამოკიდებულებას. ამ კონცეფციის საიდუსტრაციოდ საკმარისია აგრეთვე შ. დადიანის სიტყვების მოხმობაც: „ხალხმა, როგორც ერთმა კაცმა უნდა იწამოს თავისი თავი, განიმტკიცოს მოუსვენებლად რწმენა თავისადმი და მაშინ იგი თითქოს შეუძლებელს შეძლებს. ამ რწმენის სამსახური – აი უდიდესი მოვალეობა ყველა „ჩვენგანისა“, ვისაც კი გვაქვს „ყურნი სმენად“ და „თვალნი ხედვად“. ამ რწმენას განამტკიცებს წარსული დიდების შესწავლა (რანი ვიყავით) და მომავალი სანატრიონის გაშუქება (რანი უნდა ვიქნეთ, ან შეგვიძლია გაგხდეთ)“. ციტირებას ვახდენთ შ. დადიანის არქივიდან, რომელიც დამოწმებული აქვს მკვლევარ რ. სალიას (7, 124).

შ. დადიანმა ისტორიული რომანის „უბედური რუსის“ თემად სწორედ თამარ მეფის ეპოქა აირჩია. თამარის ეპოქა „ოქროს ხანადაა“ შეფასებული ქართულ კოლექტიურ მეხსიერებასა და ისტორიოგრაფიაში. ავტორს გეგმაში ჰქონია კიდევ

ორი რომანის დაწერა თამარის ცხოვრების შესახებ, სადაც სრულად იქნებოდა წარმოჩენილი საქართველოს ისტორიისათვის ამ მნიშვნელოვანი მეფის ცხოვრება და მოღვაწეობა დაბადებიდან სიკვდილამდე (7, 123). „უბედურ რუსში“ აღწერილია მეფის პირველი ქორწინების ამბავი. ისტორიულ რომანზე მუშაობის დროს შ. დადიანი გაეცნო უამრავ ქართულ თუ უცხოურ ისტორიულ წყაროს. სამეცნიერო ლიტერატურაში აღიარებულია, რომ მწერალი ყველაზე მეტად დაეყრდნო თამარის დროინდელ ისტორიულ წყაროს „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ (8, 219). რომანის ავტორი კარგად იცნობს ისტორიულ წყაროებს, მიჰყვება მათ მონაცემებს და ზომიერად მიმართავს გამონაგონს. საბჭოთა კრიტიკა, რომელიც უარყოფითად შეხვდა ნაწარმოების გამოსვლას, მწერალს სწორედ წყაროების ერთგულების გამო აკრიტიკებდა. მაგ.: „რაც შეეხება გიორგი უფლისწულის უარყოფით თვისებებს – ეს არის შედეგი არა ავტორის განზრახვი უარყოფითი ტენდენციისა მისადმი, არამედ რევოლუციამდელი რუსული ისტორიოგრაფიის ცნობებისადმი იმ ზედმეტი ნდობისა, რომელიც ავტორმა საჭიროზე მეტად გამოიჩინა“ (იქვე, 214). რომანის ორივე გამოცემას უარყოფითი გამოხმაურება მოჰყვა: პირველად 20-იან წლებში და მეორედ 40-იან წლებში. 1952 წელს საქართველოს კპ XV ყრილობაზე პარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველმა მდივანმა აკაკი მგელაძემ განაცხადა: „სერიოზული პოლიტიკური შეცდომა იყო ქართულ და რუსულ ენებზე ხელახლა გამოცემა შალვა დადიანის მანკიერი რომანისა „გიორგი რუსი“, რომელიც დამახინჯებით, მრუდე სარკეში ასახავს რუსი და ქართველი ხალხების მრავალსაუკუნოვან მეგობრობას, განმტკიცებულს უცხოელ დამპყრობელთა წინააღმდეგ ბრძოლაში ერთად დაღვრილი სისხლით“. დავესესხებით მკვლევარ რ. კვერენჩილაძეს, რომელსაც ციტირება მოჰყავს საქართველოს კპ XV ყრილობაზე ა. მგელაძის მოხსენებიდან (5, 38).

ბუნებრივია, რომ პარტიული ლიდერის ამ განცხადების პათოსს იზიარებს იმდროინდელი კრიტიკაც: „მიუხედავად იმისა, რომ ეს რომანი შეიძლება ყოველთვის ვერ პასუხობდეს საბჭოთა ისტორიული რომანისადმი დღეისათვის წაყენებულ მოთხოვნებს, იგი დღესაც რჩება ერთ-ერთ ყველაზე საინტერესო, საგულისხმო და ღირსშესანიშნავ ისტორიულ რომანად ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაში“ (8, 210). კრიტიკოსი რომანის მთავარ ნაკლად მიიჩნევს XII საუკუნის საქართველოს ისტორიის რომანტიზებასა და „მძაფრი კლასობრივი ბრძოლისა“ და სოციალური უთანასწორობის უგულვებელყოფას (იქვე, 214). ამავე აზრს ვკითხულობთ სხვა კრიტიკოსებთანაც, რომლებიც „ცდილობდნენ“ რომანის ღირსებების დანახვასაც: „უადრესად რთული სიუჟეტის შედარებით ბუნებრივი განვითარება, მდიდარი სიტყვიერი მასალა, ეპოქის ღრმა ცოდნა, ტიპების ფსიქოლოგიური სამყაროს ოსტატური გამოხატვა ამ რომანს აყენებენ ქართული მხატვრული პროზის თვალსაჩინო ნაწარმოებთა რიგში. ეს ნამდვილი ისტორიული რომანია, მიუხედავად მისი ზოგიერთი ნაკლისა“ (9, 176). ამ ტიპის ბრალდებებს მრავლად შეხვდებით 20-იანი, 40-იანი, 50-იანი, 70-იანი წლების კრიტიკაში. კრიტიკოსებისა და ოფიციალურ პირთა თავდასხმებმა შ. დადიანი აიძულა პასუხი გაეცა აღნიშნული ბრალდებებისათვის: „ბოლო ხანებში, ერთი-ორი სამი წელიწადია, რაც ზოგიერთი კრიტიკოსი მოუბრუნდა ამ რომანის გარჩევას და მე ვფიქრობ დაუკვირვებლობის გამო დამიწუნა მთელი მიმართება რომანის შინაარსის, ამას სამწუხაროდ აჰყვა ზოგიერთი პიროვნება და მხარი დაუჭირეს ასეთ გამოსდომებს... მთავარი ბრალდება ის იყო, რომ მე რუსეთის სასიკეთო გავლენა საქართველოზე არ აღვნიშნე, თუ ვერ აღვნიშნე, და თითონ საქართველოს მაშინდელი მდგომარეობაც მეტად შელამაზებულად მქონდა აღწერილი.

ჩემი პასუხი მაშინაც ეს იყო და ახლაც ეს არის, რომ მე არაფერი შელამაზებული არა მაქვს, არამედ ყველა ჩემ მიერ გამოყვანილი მოვლენები და სახეები ისტორიულ დოკუმენტებზეა დაფუძნებული... რაც შეეხება რუსეთის გავლენას მეტორმეტე საუკუნეში, საქართველოსთან დამოკიდებულების დროს, რაღა თქმა უნდა, სრულიად არ იგრძნობოდა, რადგან მაშინ რუსეთი არ იყო გაერთიანებული ერთ სახელმწიფო ერთეულად, არამედ იყო დანაწილებული... ასე რომ, მაშინ რუსეთს არ შეეძლო გავლენა მოეხდინა სხვა სახელმწიფოებზე არც თავის კულტურით და არც თავისი მეომრული ძალებით“ (2, 169).

კრიტიკოსთა სხვა ბრალდება – კლასთა დაპირისპირების უგულვებელყოფა – დღევანდელი გადასახედიდან სრულიად უსაფუძვლოდ გამოიყურება, ვინაიდან თანამედროვე მკითხველისათვის გაუგებარია ვულგარული სოციოლოგიის კრიტიკიუმებით ისტორიული პროზის შეფასება. საბჭოთა კრიტიკამ ლიტერატურას დაუწესა მოთხოვნა აესახა მარქსისტული თეზა კლასთა ბრძოლისა (6, 394). სწორედ ამ კრიტიკიუმების უგულვებელყოფას მიიჩნევდა რომანის ერთ-ერთ მთავარ ნაკლად. იმ დროს ბევრი ნაწარმოები პასუხობდა აღნიშნულ მოთხოვნებს. ამ კრიტიკიუმებითაა შექმნილი ა. ანტონოსევიჩის იდეოლოგიზებული ისტორიული რომანი „დიდი მოურავი“, რომელიც თავისი ესთეტიკით, წყაროებისადმი მიმართებითა და ნაწარმოების შექმნის მოტივაციით სრულიად უპირისპირდება შ. დადიანის ისტორიულ რომანს „უბედური რუსი“. საბჭოთა საზოგადოებრივი აზრის ზეწოლის შედეგია ის, რომ მწერალი ფსიქოლოგიური წნეხის ქვეშ მოექცა და შეცვალა ნაწარმოების სათაური, კერძოდ, „უბედური რუსის“ ნაცვლად მან მკითხველს და საბჭოთა ცენზურას რომანის სათაურად სახელწოდება „გიორგი რუსი“ შესთავაზა. ამაზე მეტყველებს მოგონებებში შემდეგი ფრაზის განმეორება: „მეც დავიწყე ჩემი პირველი ისტორიული რომანის „უბედური რუსის“ შემდეგში „გიორგი რუსად“ წოდებულის წერა“ (2, 167). ლიტერატურული ტექსტის პირველი სათაური მომდინარეობს თამარის ისტორიკოსის ნაწარმოებიდან „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“, სადაც გიორგი რუსი „სუე-უბედურად“ იწოდება (6, 386). აღნიშნული სათაური რომანის კონცეფციის ორგანული ნაწილია: ხაზს უსვამს ისტორიულ წყაროსთან გარკვეულ ინტერტექსტუალურ კავშირს და ალევორიული ქვეტექსტის შემცველია. საბჭოთა კრიტიკისათვის, ბუნებრივია, მიუღებელი იქნებოდა სიტყვა „რუსის“ წინ ამდაგვარი ეპითეტის გამოყენება.

XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოდან იცვლება შ. დადიანის ისტორიული რომანის რეცეფცია. თუ აქამდე კრიტიკოსები ნაწარმოების „ნაკლს“ ხედავდნენ ან მწერლის გასამართლებლად გიორგი რუსის პიროვნებას არ ანზოგადებდნენ, ა. ბაქრაძემ ტექსტის სრულიად სხვაგვარი ინტერპრეტაცია შესთავაზა მკითხველს. ა. ბაქრაძის ინტერპრეტაციას პოსტკოლონიური კრიტიკის თვალთახედვა უდევს საფუძვლად: „მოთხრობილია თავგადასავალი თვით უფლისწულისა, რომელიც მეტისმეტად ზნედაცემული გამოდგა – როგორც პოლიტიკოსი უუნარო, როგორც მამაკაცი ავადმყოფი. შალვა დადიანის რომანში დახატული ეს სახე, რა თქმა უნდა, ქარაგმულად, ალევორიული გზითა და საშუალებით გვეუბნება, რომ რუსეთის ნდობა არ შეიძლებოდა, რუსეთის ნდობა ისევე ვერ გაამართლებდა, როგორც ვერ გაამართლა გიორგი რუსმა“ (1, 260). ამ ინტერპრეტაციით, უბედური რუსის განზოგადებულ სახეს მკითხველისათვის ალევორიული მინიშნების ფუნქცია უნდა ჰქონოდა. როგორც ჩანს, რომანის იმპლიციტური შინაარსი გაუშიფრავი არ დარჩენია მკითხველსა და საბჭოთა კრიტიკას, ამიტომაც მოჰყვა ნაწარმოებს უარყოფითი შეფასებები (იქვე, 261). რომანის ამგვარ გააზრებას იზიარებს მოგვიანო პერიოდის ლიტერატურული კრიტიკაც: „შოვინისტური რუსული პოლიტიკის ბატონობის წლებში საქართველოს ისტორიის „ოქროს ხანაზე“ ყურადღების აქცენტირება

ეროვნული თვითშეგნებისა და კანონიერი ეროვნული სიამაყის გრძნობის გაღვივებას ემსახურებოდა“ (7, 125).

შ. დადიანის ისტორიულმა რომანმა მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ანტიკოლონიური იდენტობის ფორმირებასა და კოლექტიურ მეხსიერებაში თამარ მეფის ეპოქის, როგორც „ოქროს ხანის“ აქტუალიზებაში. მართალია, თამარ მეფის კულტი უცხო არ ყოფილა ქართული კოლექტიური მეხსიერებისათვის (რაზეც არაერთი ისტორიული წყარო მეტყველებს), თუმცა შ. დადიანი პირველი იყო, ვინც ისტორიული რომანის თემად თამარ მეფის ეპოქა აირჩია. მწერალი აქტიურად თანამშრომლობდა ივანე ჯავახიშვილთან, შემორჩენილია მათ შორის მიმოწერა, ისტორიკოსმა მადლობაც კი გადაუხადა შ. დადიანს ამ ნაწარმოების შექმნისათვის. ივ. ჯავახიშვილი ზუსტად აღიქვამს ისტორიული პროზის ფუნქციას, მის როლს კოლექტიური მეხსიერების ფორმირების პროცესში: „მხატვრული მწერლობა საზოგადოებაზე ისტორიულზე უფრო ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენს და ამ მხრივ მას, ჩვენი ეროვნული შეგნების განმტკიცებისათვის მეცნიერებაზე ნაკლები მნიშვნელობა არა აქვს“. ციტატას ვიმოწმებთ ჯ. კორძაიას სტატიიდან (6, 399).

„უბედური რუსი“ აშკარად განიცდის ივ. ჯავახიშვილის ნაშრომის „ქართველი ერის ისტორიისა“ და თამარის ისტორიკოსის ნაწარმოების (როგორც ზემოთ აღინიშნა) გავლენას. ეს, უპირველესად, კარგად ჩანს თამარის პიროვნების დახასიათების დროს. ამ თვალსაზრისის ნათელსაყოფად მოვიხმობთ ისტორიკოსის ნააზრევს ამავე ნაშრომიდან. ივ. ჯავახიშვილი წყაროებზე დაყრდნობით, თამარ მეფეს ახასიათებს, როგორც ძლიერ სახელმწიფო მოღვაწეს. მართალია, მის დროსაც მრავლად იყო სამხედრო წარმატება, მაგრამ ისტორიკოსისათვის თამარ მეფის მთავარი ღირსება მისი პოლიტიკური მოღვაწეობა და დიპლომატიური ურთიერთობებია. თამარის გამეფებას იმდროინდელი საზოგადოებისათვის მოულოდნელი მოძრაობა ახლდა (ყუთლუ-არსლანის დასის მოთხოვნები, იური რუსის აჯანყება). მან წინდახედული პოლიტიკით შეძლო მშვიდობიანობის აღდგენა ქვეყანაში. მართალია, დღეს ყუთლუ-არსლანის დასის მოთხოვნები შეიძლება სხვაგვარადაც შეფასდეს, მაგრამ ივ. ჯავახიშვილისათვის უმთავრესია ის ფაქტორი, რომ მეფემ ქვეყანაში მშვიდობიანობის შენარჩუნება შეძლო. თამარი, მამამისისგან გიორგი III-სგან, სიმშვიდითა და ღმობიერებით გამოირჩეოდა, წესრიგის დამყარების მიზნით არ მიმართავდა მკაცრ და ძალისმიერ ღონისძიებებს. მას წყაროები სათნო და მოწყალე ადამიანად ახასიათებენ. მეფე ყველანაირად ცდილობდა აღმოეფხვრა დამნაშავის სიკვდილით დასჯა და სხეულის დასახიჩრება, რაც ფართოდ დამკვიდრებული პრაქტიკა იყო იმდროინდელ მსოფლიოში (10, 262-263). შ. დადიანის რომანში თამარ მეფის სახე, ძირითადად, ამ შეხედულებებითაა შექმნილი, სწორედ ამიტომაც მოვიხმეთ ისტორიკოსის შეფასებები.

ივ. ჯავახიშვილის თვალსაზრისი, ცხადია, ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობითაა შემუშავებული. შ. დადიანის ისტორიულ რომანზე გავლენა თავად ამ ისტორიულმა წყაროებმაც მოახდინეს. ქართული წყაროები თამარ მეფეს საოცარი ეპითეტებით ამკობენ, ამ მხრივ საკმარისია „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანის“ რამდენიმე ეპიზოდის გახსენება: „თამარი, პირი იგი ეთეროვანი და უკმირო ჰაერი და უმრუმო ნათელი“ (4, 178). „აღმყვანელთა საყდართა და საჯდომთა მამა-პაპეულთა აღსვეს მზე იგი მზეთა ნათელი ნათელთა, ელვარება და მზეებრ მაშუქებელი სხვათა“ (იქვე, 180). „კვალად დაჯდა ცხებული ღმრთისა თამარ მეფე საყდართა მათ ცამდი აღმართებულთა შვენებითა მით აფროდიტიანითა და სიუხვითა მით მზეებრითა აპოლინიანითა, სატრფო და საჭკრეტი დაბნეადმდის და გაჭრამდის ყოველთა გამცდელ-მხედთა და შეპყრობამდის წყალ-ჯავრითა მით უმსგავსოთა სახითა მით ღმრთივექმნულითა. იურვის და იურვიდა ურვაქმნისათვის ყოველთა

შეურვებულთათვის“ (იქვე, 185). „თამარისა, ხელმწიფეთა მზისა და მეფეთა ელვაცისკროვნებისა“ (იქვე, 191). „თამარ წყნარი და ნარნარი, ცნობიერი და გონიერი“ (იქვე, 191). „თამარი ხელმწიფობისა შარავანდთა ნათელთა ბრწყინვალეებანი ეფინებთან იატაკსა ამას ზედა ცისასა“ (იქვე, 192). საზოგადოდ, თამარის სახე ქართულ კოლექტიურ მემსიერებაში სწორედ ამგვარი შეფასებებიდან იღებს სათავეს.

შ. დადიანის ისტორიულ რომანში თამარის სახე კოლექტიურ მემსიერებაში დამკვიდრებული სახის ადეკვატურია:

„ტახტზე იდგა მეფე-ქალი... მაღალი ტანის იყო, ახოვანი, ჰაეროვანი. თითქმის სრულიად ახალგაზრდა, უმანკო გამომეტყველების, მაგრამ მაღალ ფიქრსა და ზრუნვას სიღარბაისლის იერი უცხოდ შეექსოვა მის ნატიფ სახე-პირისათვის.

თვალები ჰქონდა უსაზღვრო ღმობიერებით აღსავსე, შემწყალე და მიმტვევებელი, მაგრამ იმავე წამს იგრძნობდით, რომ ამ გამომეტყველებას ვერ გაუშინაურდებოდით, ვერ გაუტოლებთ თქვენს განცდას, ვერ ჩაითრევთ ყოველდღიურ, წვრილმან სურვილებში“ (3, 61). „თამარი სულ სხვა ვინმეა, ჯერ არ ვისვან შეცნობილი!.. მას არ სჭირდება პატრონი, არც გმირი ვინმე... იგი თვით არის თავით თვისით... ის დიდი მწვერვალია!..“ (იქვე, 96).

თამარის ჰაეროვანი, ძლიერი და იდეალიზებული სახე ავტორმა ისტორიულ წყაროებზე დაყრდნობით შექმნა, ამიტომაც უსაფუძვლოა საბჭოთა კრიტიკის ბრალდება თითქოს რომანში ასახული სახე რეალობას ყოფილიყო მოკლებული.

რომანში თამარის სახეს ორგანულად ერწყმის იმდროინდელი ძველმოსილი საქართველოს სურათი. საბჭოთა რუსეთის კოლონიზატორულ პოლიტიკასთან დასაპირისპირებლად, ავტორმა ტექსტში საინტერესო ნარატიულ ხერხს მიმართა: საქართველოს ოქროს ხანა სწორედ კუზმა-რუსის პერსპექტივით დაგვანახა. კუზმა-რუსის პერსპექტივით თხრობას განსაკუთრებული იმპლიციტური ფუნქცია აქვს: მწერალს შეეძლო ამ ფორმით წინააღმდეგობა გაეწია თანამედროვე კოლონიზატორისათვის. თუ XX საუკუნის 20-იან წლებში საქართველო საბჭოთა რუსეთის კოლონიას, XII საუკუნის „ოქროს ხანაში“ პირიქით, საქართველო იმდენად ძლიერია, რომ შემდგომში კოლონიზატორი შენატრის მის ძლიერებას. მწერლისათვის ეს მიუღებელ აწმყოსთან დაპირისპირებისა და მკითხველში ანტიკოლონიური იდენტობის ფორმირების საშუალება იყო. კუზმა-რუსი თავის ოცნებებს საქართველოს ძლიერებას უკავშირებს:

„დიდი და თავისთავადი ქვეყანაა საქართველო... იმ დედოფალს ჩვენ არავინ გამოგვატანს, ძლიერი სახელმწიფოა და ის ქალი, მეფეა თავისი ქვეყნისა... დიდი მეფე გახდება, იური, მძლავრი ტახტის ხელმწიფე და შემდეგ... აი, აქ გმართებს სიბრძნის გამოჩენა... წინედაც გამეგონა, მაგრამ წუხელის ყიფნადათა მეფემაც ამიხსნა, რომ მთელი აზია ქედმოსხრილია მათ წინაშე და აი, შვილო... როდესაც მეფე იქნები ამ გმირი ხალხისა, მაშინ... მაშინ შეიძლება შენი მამულიც დაიბრუნო... ხომ ხედავ, ჩვენი წინანდელი განზრახვა რა მცირეა... სად მარტო ჩვენი სამთავროს დაბრუნება და სად უზარმაზარის და მძლავრი იმპერიის დაარსება“ (3, 15-16).

XII საუკუნის საქართველოს დიდებულების ნიშანია თამარის სასახლე, რომელსაც ყიფნადი შარავანი წარუდგენს კუზმა-რუსს:

„ეს სასახლე, საცა ჩვენ ეხლა ვიმყოფებით, თვით თამარის აგებულია. წელიწადი თუ იქნება, რაც საძირკველი ჩაეყარა ამ შენობას, მაგრამ ისეთის სისწრაფით შენდებოდა, იმდენი მუშა ესია, რომ არ გაუჭირდათ ასე მოკლე ხანში ასეთი დიდი სასახლე გაემწყაზრათ და ესე კეკელუცად შეემკოთ... დიდებულია თამარის წინაპართა მიერ ნაშენები სასახლეებიც... და, თუნდა მხატვრობა აიღო... ეს თამარის პაპა, დავით III. ქართველები ამას აღმაშენებელს უძახიან, რადგან მართლაც და მან აღაშენა და ააღორძინა საქართველო... დიდი მეფე-კი ყოფილა: გონიერი,

გამჭრიახი, შემმართველი... რაც ყოფილა ამ ქვეყანაში და რაც არის, როგორ არ უნდა ვიცოდეთ... აქ, ამ ქვეყანაში, უვიცობა სირცხვილია... თითქმის ყველა მწიგნობარია, ყველამ იცის მათი წარსული... ზოგი ხომ ისე დახელეწიებულია ამ საქმეში, რომ ბერძენ ფილოსოფოსთ არ ჩამოუვარდება“ (იქვე, 53-55).

ქართული სინამდვილის ხილვით გაოცებული კუზმა რუსი დასძენს:

„კუზმა-რუსი თანდათან მეტის კრძალვით იმსჭვალეობდა გარემოსადმი. ის არ მოელოდა ასეთ სიმდიდრეს, ასეთ წესსა და რიგს, ასეთ საგულისხმო და თვალსაჩინო პიროვნებათა ხილვას, ანუ მათი ამბის გაგებას“ (იქვე, 57). ხოლო თამარის ხილვის დროს გაიფიქრა: „ვინ არის, რომ თავიანთი არ სცეს ამ ღვთიურ არსებას? თავი არ გასწიროს მისთვის? სხვა მიზეზი რაღა უნდა? თამარი ბრძანებს, თამარისათვის საჭიროა... უნდა შესრულდეს! როგორც ეტყობა ყველას გამომეტყველებას, ამ აზრს ადგანან, სხვა ხატი რად უნდათ, სხვა სალოცავი?... არა, ჩვენ მაგას არავინ მოგვანიჭებს“ (იქვე, 62). ხოლო მას შემდეგ, რაც იური რუსი თამარს წარუდგინეს, კუზმა-რუსი მიხვდა: „წავაგეთ“ (იქვე, 62).

კუზმა-რუსის სიტყვებში კარგად ჩანს მწერლისდროინდელი რეალობის საპირისპირო ვითარება:

„კუზმა უკვე დაუკვირდა, კუზმამ ბევრი რამ შეისწავლა აქ ყოფნის დროს. ნათქვამებში, გადმოცემებში, საქციელში, მისწრაფებაში ატყობს, რომ ხალხი აქეთ მიისწრაფის, რომ ყოველ ხალხს თავისი დანიშნულება აქვს, მისი გზა და გზები. საქართველო ბიზანტიის მაგივრობას აპირობს, ეს დადიანის ბანაკიდან უკვე იცის მან. მაშ, სად ჩრდილოეთი, სად საქართველო და მისი მეფის მისწრაფებანი? კარგი, ვთქვათ ეს ამჟამად არ ხერხდება, საქართველომ იარა თავისი გზით... მაგრამ თუ კიდევ უფრო გაძლიერდა, მაშინ ხომ შეუძლიან გაშალოს მეორე ფრთა?... **ოოჰ, რა იქნება, თუ ეს ნიჭიერი ხალხი იქნება მომაველი ჩვენი!** რამდენს საუცხოოს შესძენს კაცობრიობას!“ (იქვე, 266).

ჩვენ მიერ მარკირებულ სიტყვებში კარგად ჩანს ავტორის ანტიკოლონიური განწყობა, კოლონიზატორთან დაპირისპირება: ოქროს ხანის წარსული იმდენად შთამბეჭდავი იყო, რომ თანამედროვე კოლონიზატორი პირიქით ელტვოდა კოლონიზებულის მფარველობას. არასასურველი რეალობის შესაბრუნებლად კარგი საშუალება იყო ისტორიის გახსენება.

რომანში კუზმა-რუსის პერსპექტივის გარდა, საინტერესოა გოდერძი ჩორჩანელის პერსპექტივა. თუ კუზმა-რუსის უცხო თვალი აღფრთოვანებული შეჰყურებს ძლიერ სახელმწიფოს, მაშინ გოდერძის სიტყვებში მწერლის თანამედროვეობის ალგორითული ქვეტექსტების წაკითხვა შეიძლება. მთელ რომანში გოდერძი ერთადერთია, რომელიც ყველაზე მკვეთრად ეწინააღმდეგება თამარის რუს უფლისწულზე გათხოვებას. მას არ მოსწონს ქართველების გატაცება უცხო საგნებით:

„ჩვენი უბედურებაც ესაა. სულ ყველაფერი უცხო მოგვწონს... მუდამ უცხოეთისაკენ ვიმზირებით, მაგრამ განა ბევრი ყოფილა თქვენგანი უცხოეთში?... მე შემომივლია ეგ უცხოეთი... მე მკითხეთ ამბები... დიდებულია ეს ქვეყნები, მაგრამ, ჩვენ მაინც თავისებური ბევრი სიკეთე გვახლავს, ამათ უნდა გამოყენება... იმ უცხოში ბევრი სივაგლახე, გამოუსადეგი, ჩვენი სულის შეუფერებელია. ნუ წარგიზიდავთ ისე უცხო, როგორც თავისი“ (იქვე, 101).

განსაკუთრებით საგულისხმოა შემდეგი სიტყვები:

„საუცხოო! ეს სიტყვა უნდა ამოვარდეს ძირფესვიანად ჩვენის ენიდან, ჩვენის გონებიდან, ჩვენი შეგნების საძრაობიდან... ეგა გვლუპავს ჩვენ... გვიხშობს თავის რწმენას, მაგრამ რად ვერ მოხდა?! არაბთავან განთავისუფლების შემდეგ, დიდი დავითის, ჩვენი ქვეყნის აღმაშენებლის, მოღმა მაინც, რით ვერ განვიმტკიცეთ

რწმენა თავის თავისადმი?! ერთი საუკუნე ჯერ არ გასულა და იმიტომ თუ ვერ დაგვიღწევია თავი“ (იქვე, 102).

გოდერძის სიტყვები ეხმიანება შ. დადიანის თანამედროვე რეალობას, როცა ქართველ ერს საკუთარი თავის რწმენა დაკარგული ჰქონდა. რუსეთის ორსაუკუნოვანი მონობისგან ჯერ შინაგანადაც ვერ დაედწია თავი და უკვე საბჭოთა კოლონიალიზმის მსხვერპლი ხდებოდა. ხოლო თამარის ქორწინება მისი შეფასებით: „ის, რაც საუკეთესო გვქონდა, რაც ჩვენი გულის გული იყო, გავეცი... ჩვენის ხელით ავიხადეთ ჩვენი უფლება, ჩვენი პატივი, ჩვენი სიწმინდე“ (იქვე, 145). გოდერძის სიტყვები მწერლის დროინდელი რეალობის ალეგორიული ქვეტექსტია მკითხველისათვის.

გოდერძის სიტყვების ქვეტექსტი კარგად მართლდება იური რუსის სახეში. კრიტიკაში აღნიშნულია, რომ რუსი უფლისწულის შექმნისას ავტორი, ძირითადად, ქართულ და რუსულ ისტორიულ წყაროებს ეყრდნობოდა. მართალია, მწერალს არ გაუზვიადებია წყაროების მონაცემები, მაგრამ რუსი უფლისწულის სახის განზოგადება მკითხველში ანტიკოლონიურ განწყობას გააძლიერებდა. ამის გამო იყო, რომ ნაწარმოებს სათაური შეუცვალეს და საბჭოთა კრიტიკა აღშფოთებული დარჩა რუსი უფლისწულის უარყოფით კონტექსტში წარმოდგენით. მიუხედავად კუზმა-რუსის კეთილშობილური სახისა, მათ არ გამოჰპარვიათ მთავარი პერსონაჟის განზოგადების საფრთხე. უფლისწული არ აღმოჩნდა თამარისა და საქართველოს ტახტის ღირსი. თამარის ცხოვრებიდან ისტორიულ წყაროებში ბევრი საინტერესო ცნობაა შემორჩენილი, მაინცდამაინც რუს უფლისწულთან შეუღლების ეპიზოდის რომანის თემად ადებს თავისი ალეგორიული ქვეტექსტი უნდა ჰქონოდა.

შ. დადიანი ეყრდნობა ისტორიულ წყაროებს, შემოჰყავს როგორც რეალური, ისე გამოგონილი პერსონაჟები. რომანის ქრონოტოპი მიახლოებულია წყაროებში გადმოცემულ რეალებთან. ავტორი ცვლის მხოლოდ შემდეგ ფაქტს: ტექსტში თამარ მეფისა და იური უფლისწულის დაწინადადება საუბარი, ხოლო წყაროებში თამარის ქმრადაა მოიხსენიებული. ნაწარმოების მიხედვით უფლისწულმა ერთი წელი დაჰყო საქართველოში, ხოლო წყაროების მიხედვით – ორი წელი. რომანის ენა სტილიზებულია, თუმცა არ არის არქაიზმებით დამდიმებული. ეპიზოდები დინამიკურია, თხრობის რიტმი ზომიერი. კუზმა-რუსის პერქსპექტივაზე აქცენტრებით მწერალმა კოლექტიურ მეხსიერებაში გააცოცხლა „ოქროს ხანა“ და ანტიკოლონიური განწყობა შეუქმნა მკითხველს.

XX საუკუნის 20-იანი წლების ქართულ ისტორიულ პროზაში მნიშვნელოვანია ანტიკოლონიური იდენტობისა და საზოგადოების კოლექტიური მეხსიერების ფორმირება. თავის მხრივ, ტექსტებში აისახება აღნიშნული ეპოქის კოლექტიური მეხსიერება. შ. დადიანის ისტორიული რომანი „უბედური რუსი“ ანტიკოლონიური მწერლობის ნიმუშია. მისი კვლევა პოსტკოლონიური კრიტიკის ფარგლებში მნიშვნელოვანი დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა. რომანი ე. ზერუბაველის კლასიფიკაციით „ზიგზაგის“ ნარატივში თავსდება, მისთვის დამახასიათებელია „ოქროს ხანის“ მითის ფუნქციათა გააქტიურება, კერძოდ, სახელოვანი წარსულის გახსენება, მომავლის რწმენისა და თამარის ეპოქის, როგორც „ოქროს ხანის“, ეპოქასთან უწყვეტობის განცდის გაღვივება. თამარის რუს უფლისწულზე დაქორწინების თემის შერჩევა მიზანმიმართული ქვეტექსტი იყო, რომელიც მკითხველის ანტიკოლონიურ იდენტობას ჩამოაყალიბებდა. საბჭოთა კრიტიკისათვის გაუშიფრავი არ დარჩენილა უბედური რუსის განზოგადებული სახე და რომანის სათაურის კონოტაცია. რომანის „ოქროს ხანის“ მითთან მიმართების პრობლემის კვლევა დღევანდელი მკითხველისთვისაც შეიძლება საინტერესო იყოს, ვინაიდან კოლექტიურ მეხსიერებაში თამარის ეპოქას დღემდე იგივე ფუნქცია აქვს: ეს არის ისტორიული სიმაღლე, რომლის მიღწევაც კვლავ მომავალთანაა დაკავშირებული.

ლიტერატურა:

1. ბაქრაძე ა., რადიონტერვიუ, თხზულებანი, ტ. III, თბ., 2004 .
2. დადიანი შ., რჩეული თხზულებანი, ტ.V, თბ., 1962.
3. დადიანი შ., უბედური რუსი, თბ., 1990.
4. ისტორიანი და აზმანი შარავანდელთანი, ქართული პროზა, ტ. III, თბ., 1982.
5. კვერენხილაძე რ., მეოცე საუკუნის საქართველოს ლიტერატურული ცხოვრების შესვენები, თბ., 2012.
6. კორძაია ვ., ბოლოსიტყვა, დადიანი შ, უბედური რუსი, თბ., 1990.
7. სალია რ, შალვა დადიანის ისტორიული რომანი „უბედური რუსი“, სოსუმის აკად. ი. ვეკუას სახელობის ინსტიტუტის შრომები, ტ. IV, თბ., 1999.
8. ციციშვილი გ., შალვა დადიანი. ცხოვრება და შემოქმედება, თბ. 1974.
9. ჯიბლაძე გ., კრიტიკული ეტიუდები, თბ., 1959.
10. ჯავახიშვილი ი., თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. II, თბ., 1983.
11. Boehmer E. Colonial and postcolonial literature, Oxford University Press, New York, 2005.
12. Smith A. The Golden Age and National renewal, Myth an Nationalhood, Routledge, 2013.
13. Zerubavel E. Time maps, Collective Memory and Social shape of the past, Chicago and London, 2003.

Tamar Chokoraia

Epoch of Queen Tamar as the Golden Age Icon in the collective memory – on the basis of a historical novel “Juri Bogolubski” by Shalva Dadiani **Summary**

“Myth of Golden Age” has an important significance to Georgian Anticolonial prose, especially for Georgian historical literature of the first half of XX century. It is acknowledged in Post-colonial critics that colonized nations often applied to ethno-histories and revised their past in order to resist present crisis and form future optimism. Shalva Dadiani used Queen Tamar’s epoch for his historical novel “Juri Bogolubski”. The epoch of Queen Tamar is acknowledged as “The Golden Age” in Georgian collective memory and historiography.

In the given article the novel is studied in the context of “Myth of Golden Age”; the role of the novel in the process of forming anticolonial identity and collective memory is manifested.

Тамар Чокорая

Эпоха царицы Тамар как икона коллективной памяти золотого века в историческом романе Шалвы Дадиани «Юрий Боголюбский» **Резюме**

«Миф о золотом веке» имеет особое значение в грузинской антиколониальной исторической прозе первой половины XX века. В постколониальных исследованиях признано, что для формирования национальной идентичности, завоеванные нации часто обращаются к этно-историям, вспоминают прошлое для противопоставления с кризисным периодом настоящего и создания в будущем оптимистического настроения. Шалва Дадиани в своем историческом романе «Юрий Боголюбский» главной темой выбрал эпоху царицы Тамары, которая считается золотым веком в грузинской коллективной памяти и в историографии. В статье роман Ш. Дадиани изучен в контексте «мифа золотого века» и выявлена его роль в формировании процесса коллективной памяти и антиколониальной идентичности.

Nino Phartenadze
(Georgia)

INTERCULTURAL ASPECTS OF CINEMATIC ADAPTATIONS BASED ON WORKS OF W. SHAKESPEARE

Language is the principal means whereby we conduct our social lives. When it is used in the contexts of communication, it is bound up with culture in multiple and complex ways.

Depending how culture is defined and which discipline one comes from; various terms are used to refer to communication between people who don't share the same nationality, social or ethnic origin, gender, age or occupation. The term 'cross-cultural' or intercultural usually refers to the meeting of two cultures or two languages across the political boundaries of nation-states. They are predicted on the equivalence of one nation-one cultural-one language, and on the expectation that a 'cultural shock' may take place upon crossing national boundaries. The term intercultural may also refer to communication between people from different ethnic, social, gendered cultures within the boundaries of the same national language. Intercultural communication refers to dialogue between minority cultures and dominant cultures, and is associated with issues of bilingualism and biculturalism (4, 3).

Newmark defines culture as "the way of life and its manifest that are peculiar to a community that uses a particular language as its means of expression" (5, 94), thus acknowledging that each language group has its own cultural specific features.

The notion of culture is essential for considering the implications for translation. Discussing the problems of correspondence in translation, Nida confers equal importance to both linguistic and cultural differences between SL and TL and concludes that "differences between cultures may cause more severe complications for the translator than do the differences in language structure" (6, 130).

As Basnett points out, "the translator must tackle the SL text in such a way that the TL version will correspond to SL version... to attempt to impose the value system of the SL culture onto the TL culture is dangerous ground" (1, 23). Therefore, when translating it is important to consider not only the lexical impact on the TL reader, but also the manner in which cultural aspects may be perceived and make translating decisions accordingly.

Language and culture may thus be seen as being closely related both aspects must be considered for any type of translation. When considering the translation of cultural words and notions, Newmark proposes two opposing methods: transference and componential analysis (5, 96). As Newmark mentions, transference gives "local color", keeping cultural names and concepts. Although placing the emphasis on culture, meaningful to initiated readers,, he claims this may cause problems for general readership and limit the comprehension of certain aspects. The importance of translation process in communication leads Newmark to propose componential analysis which he describes as being "the most accurate translation procedure" which excludes culture and highlights the message" (5, 96).

Issues of translation and intercultural communication arise everywhere in the contemporary world: in literary texts, on the internet, television and film, in business, science, and in questions of human rights. How does one translate the language of a poem? How does one translate a legal system or concepts such as democracy, or happiness, or scapegoat, or hero from one culture and language to another? How do we translate meanings across disciplinary as well as international borders—from genomics to dance, from philosophy to film?

Cinema is easily distributed across the globe, meaning it is 'transnational' by nature. The availability of films from across the world provides the opportunity for us to learn about other

cultures through film. But how easily can cinema really cross cultural boundaries? For example, how might a British audience interpret a Georgian film made for Georgian audience? Would the language and cultural differences make it harder to fully understand the film?

Shakespeare's plays are often considered to be a significant part of British culture, as well as part of Britain's literary heritage. Yet it does not mean that British are neither the only audience nor the only producers of Shakespeare: the plays have been adapted into film in many different countries and in variety of languages, from Bollywood cinema to Japanese samurai, as well as being repeatedly transformed by Hollywood to suit American taste.

Some people regard Shakespeare's works as quintessentially British. Hollywood adaptations, however, offer another cultural interpretation. A significant part of the Hollywood studio system is to make films for profit. Therefore, filmmakers adapting Shakespeare's plays in a Hollywood studio may be concerned more with finance than the originality or essence of the Shakespeare's text. It has arguably always been the case that Shakespeare's plays were a commodity. If they were not popular when performed, the acting company would not make money. When the theaters were closed for two years because of the plague (1592-94), Shakespeare turned to writing poetry. The political, social and economic dynamics of Shakespeare's time had as great impact on the nature of his creative product as they do on modern interpretations today.

Over fifty films of William Shakespeare's Hamlet have been made since 1900. Seven post-war Hamlet films have had a theatrical release: Laurence Olivier's Hamlet of 1948; Grigori Kozintsev's 1964 Russian adaptation; Tony Richardson's Hamlet 1969 – the first in color and others. Because of the play's length, most films of Hamlet are heavily cut, although Branagh's version used the full text (7, 108)

Edgar G. Ulmer's (Austrian- American director) *Strange Illusion* was first post-war film to adapt the *Hamlet* story, and was one of the earliest films to focus its attention on a young character's psychology (2, 147).

Hamlet has been adapted into stories which deal with civil corruption by the West Germany director Helmut Käutner in *Der Rest ist Schweigen (The Rest is Silence)* and by the Japanese director Akira Kurosawa in *Warui Yatsu Hodo Yoku Nemeru (The Bad Sleep Well)*. Japanese director Kurosawa is famed for adapting Shakespeare in Japanese. Although his film took on another language, setting, time and characters, these adaptations are often hailed as being more faithful interpretation of Shakespeare's themes and meanings than some British adaptation (3, 300).

In Claudio Chabrol's *Ophelia* (France, 1962) the central character, Yvan, watches Olivier's Hamlet and convinces himself wrongly, and with tragic results – that he is in Hamlet's situation.

Aki Kaurismäki's *Hamlet Liikemaailmassa (Hamlet Goes Business)* (Finland, 1987) piles on the irony: a sawmill owner is poisoned, and his brother plans to sell the mills to invest in rubber ducks.

The highest-grossing film adaptation of the Hamlet story (if one can really call it that) is Disney's 1994 Academy Award-winning animated feature *The Lion King*, in which the king's brother murders the king, taking his place as ruler of the Pride Lands. The exiled son of the late king (the main character, Simba) is exhorted by his father's ghost to challenge his wicked uncle. The screenplay's authors state they were influenced by both various traditional African myths as well as Shakespeare's story in creating this film. As it befits the genre, the tragic ending of Shakespeare's play is avoided (8, 5).

In China, the majority of Shakespeare productions have been in the huaju or spoken drama form, the modern style of theatre which was developed early in the twentieth century on the model of contemporary Western theatre. Customarily, huaju performances of Shakespeare have attempted to imitate Western appearance in scenery, costume and make-up, including coloured wigs and prosthetic noses, as in this production of 1984. By contrast with huaju, where the spoken language is the basis of the dramatic form, in sinified Shakespeare productions the original plays have been

adapted into genres of the traditional Chinese music theatre, xiqu, where the focus of the performance is on aria singing, dance, mime and acrobatics. Whereas some sinified productions adopted certain spoken drama conventions, with performers pretending to be Westerners and telling the story in a Western way, others have used Shakespeare's plays as a resource from which to create Chinese stories with Chinese characters, as in this production of *King Lear*.

Another way in which filmmakers use Shakespearean texts is to feature characters who are actors performing those texts, within a wider non-Shakespearean story. *Hamlet and Romeo & Juliet* are the two plays which have most often been used in this way.

Shakespeare movies are so numerous; they form their own sub-genre. With over 250 Shakespeare movies produced, Shakespeare film adaptations such as Baz Luhrman's "*Romeo and Juliet*", the Shakespeare inspired "*Shakespeare in Love*" and the more recent "*Hamlet 2000*", prove that Shakespeare films adaptations and movies retain their enduring appeal.

As an example of Shakespeare's enduring popularity, sixty one film adaptations and twenty one TV adaptations alone have been made of *Hamlet*, the earliest being in 1907 and the latest in 2000.

In the last four centuries Shakespeare's plays have been read and staged in different cultures and various historical circumstances. They have been translated into many languages and, in last century, projected on the big and the small screen. They have been used as a source of pleasure and study, but also as a means of validating ideologies and aesthetic values, old or new. In our days they serve as rich sites for the exploration of cultural identity, power structure, and other complex issues, like gender, race, class and ethnicity. In all these instances Shakespeare is never the same but always changing, evolving with the times. Shakespeare, in other words, turns out to be amazing malleable and adaptable to the needs of changing societies.

We may think of Shakespeare as England's poet, but he's a lot more international than that. In De Oscuro's *MacBeth* - to be staged in the Linbury Studio Theatre this month - the dancer-actors speak extracts from Shakespeare's play not just in the original English, but also in a new Welsh translation by Mererid Hopwood and occasionally in Polish and Hebrew. They're far from the first to let Shakespeare loose in other languages.

Though German came first, translations to other languages followed in the 18th century, with Voltaire's French translations in the 1730s, Sumarokov's Russian in 1750 and translations into Italian (1756), Spanish (1772), Czech (1786), and more translations across the rest of Europe. On the back of the British Empire, Shakespeare was performed in Calcutta in the 1780s in Marthi, Gujurati and Parsi, and Urdu translations came in the 19th century. Elsewhere we have translations into Hebrew (1874), Japanese (1885), Arabic (1890s), Korean (1921) and Chinese (1922). With the translation of *Hamlet* into Klingon in 2000, you could say the final frontier has been crossed.

There are also huge numbers of successful adaptations where Shakespeare's original poetry is just a side show: the host of Shakespeare operas; musicals such as *Kiss Me Kate* or *West Side Story*; films such as the brilliantly atmospheric adaptations by Akira Kurosawa (including *Throne of Blood* and *Ran*); and modernized recontextualizations such as *10 Things I Hate About You* or *O*. Or if you want to dispel the smoke of words altogether there are ballets *Romeo and Juliet*, *A Midsummer Night's Dream* and *The Royal Ballet's* forthcoming *Winter's Tale* – and a raft of silent films from the early 20th century (including Svend Gade's 1921 *Hamlet* and Dmitri Buchowetski's 1922 *Othello*) that transcend linguistic boundaries all on their own.

Based on said above we can come to conclusion that "Foreign Shakespeare" adaptations and performances in different cultures offer new perspectives on the understanding and interpretation of the plays, and illustrate the ongoing cultural exchanges between the playwright and the indigenous cinemas, theaters as well as their audiences. Adaptations which preserve the Shakespearean dialogue but update the play on other levels shatter the illusion of a real world. Intercultural aspects of any type of adaptations vary from one culture to another considering the culture of the country and

audience where the adaptation takes place. The latest ensures the film to be very close to their own culture and be more realistic to the audience.

Literature:

1. Bassnet S., Translation Studies, Routledge, London, 1991.
2. Brode D., Hamlet in Shakespeare in The Movies, Oxford University Press, 2000.
3. Howard T., Shakespeare's Cinematic offshoots in Jackson, Russell. The Cambridge Companion to Shakespeare on Film, Cambridge University Press, 2006.
4. Kramsch C., Language and Culture, Oxford University Press, 2011.
5. Newmark P., A Textbook on Translation, New York, 1998.
6. Nida E., The Translation Studies Reader, Routledge London, 1964.
7. Thompson A. & Taylor N., Hamlet(The Arden Shakespeare, 3rd series, Thompson Learning) 2006.
8. Vogler C., The Writer's Journey: Mythic Structure for Writers, 1998.

ნინო ფარტენაძე
სინემატოკური ადაპტაციის ინტერკულტურული ასპექტები
შექსპირის პიესების მიხედვით
რეზიუმე

სტატია ეხება უილიამ შექსპირის პიესათა სინემატოკური ადაპტაციის კულტურათაშორის ასპექტებს. მასში მიმოხილულია სინემატოკური ადაპტაციის სხვადასხვა ნიმუში და გამოყოფილია კულტურათაშორისი ასპექტები, რაც სპეციფიკური და დამახასიათებელია კონკრეტული კულტურისთვის. სტატიაში ასევე აღნიშნულია მოცემულ შემთხვევებში კულტურათაშორისი ადაპტაციის განმაპირობებელი მიზეზები.

Нино Фартенадзе
Интеркультурный аспект синематической адаптации
по пьесам У. Шекспира
Резюме

Статья касается синематической адаптации пьес У. Шекспира в культурологическом аспекте. В ней рассмотрены разные образцы синематической адаптации и выделены межкультурные аспекты, что специфично и характерно для отдельной культуры. В статье также обозначены причины межкультурной адаптации.

არსენ ბერთლანი, ნათელა ღუდუშაური
(საქართველო)

**ბრიტოლ ორბელიანის რუსული წერილების
რამდენიმე შტრიხი**

XIX ს. ქართველი რომანტიკოსის გრიგოლ ორბელიანის 1832-1850 წწ. რუსულენოვანი წერილები, რომლებიც სამეცნიერო პროექტის „XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობის აკადემიური გამოცემა“ ფარგლებში პირველად ქვეყნდება თარგმანებითურთ და რომლებიც, მოკლედ შევნიშნოთ, უმეტეს შემთხვევაში დაწერილია შესაშური რუსულით, აღმოჩნდა ისეთივე მრავალწახნაგოვანი და ამიტომაც საინტერესო, როგორც მისივე პოეტური შემოქმედება და თვით მისი პიროვნება. მრავალმხრივია ამ წერილებში დაგანებული თემატიკაც, სინამდვილის ასახვის ფორმებიც, განცდაც და ა. შ. აქ შეძლებისდაგვარად შევეხებით შერჩევით ამორიდებულ სულ რამდენიმე დეტალს.

პირველი, რაც, ჩვენი აზრით, გრ. ორბელიანის წერილების კითხვისას ხდება ნათელი, არის ის, რომ პოეზიაში ჭეშმარიტად რომანტიკოსი შემოქმედი აქ არცთუ იშვიათად ადის არათუ, უბრალოდ, რეალიზმის, არამედ კრიტიკული რეალიზმის სიმაღლეებზე.

ექიმ ვლ. შმიდტისადმი მიწერილ ერთ წერილში ერთ-ერთ სამხედრო ექსპედიციასთან დაკავშირებით გრ. ორბელიანი იმდენად ემოციურად და, ამავე დროს, დამაჯერებლად აღწერს გარემოს, რომ თვით ყველაზე თავგამოდებულ პაციფისტსაც კი მოუნდება მონაწილეობა იმ საომარ ღონისძიებებში რუსული იმპერიის მხრიდან, რასაც ვუწოდებდით სადამსჯელო ოპერაციას, ჩატარებულს ცასთან სიახლოვეში შობილთა მიმართ: „წარმოიდგინეთ დილა, ერთის მხრიდან რეგულარული ქვეითი ჯარი ადის მთაზედ, გველივით იკლაკნება იწრო ბილიკზე. ნისლი, ვით ზღვა, ხან დელავს ჩვენს ფერხთაქვეშ, ხანაც მყისიერ ქრება [და] ჩვენს ქვემოთ გვისხნის ჯოჯოხეთის უფსკრულსა, ხოლო მოპირდაპირე მხარეს – საამურ მწკრივად გადაჭიმული რიგი მაღალთა მთათა თუ მწვერვალთა. აი ერთ-ერთი იმ ცვალებად დეკორაციათაგან, როს მთათა მწვერვალნი და ეს საშინელი ხევი გაშიშვლებულან“ (1, 123)¹.

და უცებ წერილის ავტორი ას ოთხმოცი გრადუსით აბრუნებს წუთისოფლის ბორბალს და თავზარდამცემი სიშიშვლით გვიხატავს იმას, რაც ზემოთ „სადამსჯელო ოპერაციად“ მოვიხსენიეთ. ეს არის ზეციურ სამსჯავროზე მიცემული უტყუარი ჩვენება იმაზე, თუ როგორ ტარდებოდა კავკასიაში იმთავიდანვე „რუსულის გაკვეთილები“, რასაც ამ წერილის წაკითხვის მერე შეგვიძლია უკვე ვუწოდოთ „ნადირობა კავკასიელებზე“: „უცებ ორი მილიციელი, ვით გარეულს თხებსა, იქილამ დევენის ორს ოსსა, – ვკითხულობთ წერილში ექიმ ვლ. შმიდტისადმი, – ...ყოველი მხრიდან ისმის წამახალისებელი ყიჟინა. ჩვენ უნებურად ვჩერდებით ამ ნადირობის საყურებლად. ოსებმა გაქცევით უშველეს თავს, მაგრამ როს დაინახეს, რომ ყოველის მხრიდან მოეჭრათ გზა, კლდეს მიეყრდნენ და იწყეს საპასუხო სროლა. დიდხანს მესსომება ეს ბრწყინვალე წუთები, როს ორმა კაცმა, სასოწარკვეთილის სიმამაცითა და უიმედობით შეპყრობილმა, განიზრახა შეჭბრძოლებოდა ოცს [კაცს]. იწყება ორმხრივი სროლა. ვუცქერთ, ერთი ეცემა უკვე. [მეორეს], უკანასკნელს, ვით განრისხებულს ლომსა, არც კი უფიქრია დანებება, ვიდრე მასაც არ დაუჩერებეს ხელები და არ დაუვარდა იარაღი. ისინი მოიყვანეს: ერთი მათგანი,

¹ თარგმანი აქ და ქვემოთ ა. ბერთლანისა.

პირმშვენიერი, რომელიც 20-ზედ მეტისა არც იქნებოდა, მალევე მოკვდა. მე ახლა ვხვდები, რატომ უყვარდათ რომაელებს სისხლიანი სანახაობანი“ (იქვე).

ამავე დროს, იმდენად გულწრფელია წერილის ავტორი – ჩვენთვის ხშირ შემთხვევაში ბნელით მოცული კავკასიური ისტორიის თვითმხილველი, რომ გვიქმნის იმის აშკარა შთაბეჭდილებას, თითქოს მისსავე რომანტიკულ ბუნებაში უნდა იბადებოდეს და იქიდან უნდა მომდინარეობდეს ეს კრიტიკაც და ეს რეალიზმიც, რაც ამ შემთხვევაში სრულიად უბრალო „გამოვტყდები“ ფორმულითაა გადმოცემული: „გამოვტყდები, სიამოვნებით ვუცქერდი ამ ნადირობასა და – სად? დრუბლების თავზედ იბრძვიან ადამიანები“ (იქვე).

გრ. ორბელიანის წერილებისა თუ თვით ამ ეპიზოდის სტრიქონებს შორის აშკარად იკითხება ის, რომ იმპერიული ჩინის მატარებელი და კავკასიის წინააღმდეგ იმპერიისავე სახელით საბედისწეროდ ამხედრებული პოეტის გარეგნული სიმშვიდის მიღმა – ბრწყინვალე მუნდირის ქვეშ – შეუსვენებლივ ბორბავს კავკასიური გული, რომელიც საცაა იფეთქებს მწვავე ტკივილისაგან, რაც შეიძლება ვაიგივოთ არა ოფიცრის მარტივ გაორებასთან, არამედ მის ეროვნულ ტრაგიზმთან.

სისხლიან ბრძოლებში თვალდაუხამხამებელი ვაჟკაცი სამოქალაქო ცხოვრებაში იმდენად გულწრფელია, რომ ყველაზე დაუცველსა და უბედურ ადამიანს ემსგავსება. თავის სამთვიან პატიმრობასთან დაკავშირებით, შეთქმულების ცნობილი ამბების გამო, პოეტი წერს: „ამ დროს გარდაიცვალა დედაჩემიც, ჩემი ფანჯრის პატარა ჭუჭრუტანიდამ ვხედავდი, როგორ მოასვენებდნენ კუბოს მისას. მტერს არ ვუსურვებ ჩემი ტანჯვის გადატანას. მე გავქვავდი, დამავიწყდა ყოველი, დედის სიკუდილიც კი და რაოდენიმე დღელამე ვიყავ საკვების გარეშე, ძილის გარეშე, მეტყველების გარეშე, ცრემლის გარეშე“ (იქვე, 58). მაგრამ მეომარს, ასე ყოფილა წესი, კვლავ ომი უხმობს, კავკასიის ომი და: „ღამით მთუარის შუქზედ თუაღ-ცრემლიანი ვეამბორე დედის საფლავსა და გავემგზავრე კავკასიასა ნავაგინსკის პოლკისკენ“ (იქვე, 59).

წერილების ავტორი უწყვეტ ნაკადად მიმართავს თავისი ადრესატებისკენ თავის მაღალი დონის მოწიწებას, რაც ადრესანტსავე უბრუნდება მაღალი ღირსების სახით. ამასთანავე, გრ. ორბელიანის წერილებში მუდმივად გამოსჭვივის მისი უსაზღვრო და მედეგი სიყვარული როგორც იმ კონკრეტულ თანამებრძოლთა მიმართ, რომელნიც ძირითადად არაქართული წარმომავლობისანი არიან, ისე მოყვასის მიმართ ზოგადად. ადამიანებისადმი ამგვარ დამოკიდებულებას დღეს ანიჭებენ ტოლერანტობის კვალიფიკაციას. ანუ ქართველი პოეტი, როგორც თავისივე წერილების ავტორი და ზოგადად ადამიანი, ავლენს შესაშურ ტოლერანტობას, თუმცა მთელი თავისი არსებით რჩება ზოგთათვის შესაძლოა არაფრისმთქმელი, მაგრამ საკუთარი წარმომავლობისთვის ესოდენ დამახასიათებელი ღირსებების სადარაჯო-ზე. ამ თვალსაზრისით საინტერესოდ მოგვეჩვენა ფრაგმენტი წერილიდან ნ. ტიმერმანისადმი: „მე ვალოვის საფლავზედ გავიქეცი, – წერს პოეტი, – ზედ ძალზედ დიდი ცეცხლი აღვანთე და საფლავს ჯუარი გადავსახე სამუდამო განშორების ნიშნად. მოიბრინა სალდათმან, რათა ცხენის მწვადები შეეწვა; მე ის გავაძევე: ეს ცეცხლი ჩემთვის, ვითარცა ინდიელისთვის, ძალზედ წმიდა იყო საიმისოდ, რომ მას გაჰკარებოდა რაიმე ამა სოფლისა. კიდევ ერთხელ გადავსახე ჯუარი, კიდევ ერთხელ ვეცი თავყანი მეგობრის საფლავსა და ასეულისკენ გავსწიე ჩაფიქრებულმან“ (იქვე, 120).

გრ. ორბელიანისთვის სრულიად საკმარისი ხდება სულ რაღაც ორიოდ თვის თანაცხოვრება, რათა გულის სიღრმემდე შეიყვაროს ადამიანი: „საღამოს, ნაურას მთაზედ გაჩნდა პირველი ახალი საფლავი; ჩვენ ჩუმად ჩავაწვინეთ მასში ვალოვი, რომელსაც მეგობრების გულწრფელი ცრემლები მიაცილებდა. მე ჯერაც არ ძალ-

მიძს დავიჯერო სიკუდილი მისი; ისე მივეჩვიე მას 3 თვის მანძილზედ, რაიც ერთს კარავში გავატარეთ“ (იქვე, 118).

სწორედ ამ სამხედრო, პიროვნულსა თუ ეთნიკურ ღირსებებს უნდა განესაზღვრათ ის ფაქტიც, რომ, როგორც მისივე წერილებიდან ირკვევა, აურაცხელ სამხედრო ჩინოსანთა გარემოცვაში სწორედ გრ. ორბელიანს ენდო და სწორედ მას მიაბარა მაშინდელმა მეფისნაცვალმა კავკასიაში, თავადმა მ. ვორონცოვმა თავისი ვაჟი, ჩათვალა რა, რომ ისეთი ადამიანის გვერდით, როგორიც ეს ქართველი მამრი იყო, მისი მემკვიდრე უთუოდ ჩამოყალიბდებოდა ისეთ კაცად, როგორსაც ოდესმე წარმოიდგენდა, თუ, რა თქმა უნდა, „ბუნებაც უშველიდა“. ამას, პირველ რიგში, ხელს უწყობდნენ მისი მხედრული თვისებები, რომლებიც თავისივე სამეფო წინაპართაგან ებოძა: საომარ ატმოსფეროში ყოფნისას გრ. ორბელიანი, ზენაარით დაჯილდოებული არა მხოლოდ პოეტური, არამედ სამხედრო ხელოვნების ნიჭითაც, თავის სტიქიაშია. მისდამი მისივე ღირსების შესაფერი დამოკიდებულება ყოველ ნაბიჯზე გამოიხატებოდა იმ პატივისცემასა თუ ყურადღებაშიც, რომლითაც ეპყრობოდნენ მას საიმპერატორო წრის წარჩინებულნი. ეს მით უფროა მნიშვნელოვანი, რომ რუს ჩინოვნიკებს ასე მალე არ დაავიწყდებოდათ პოეტის კავშირი ქართველ თავადაზნაურთა 1832 წლის ცნობილ შეთქმულებასთან ადგილობრივი ხელისუფლებისა და, საერთოდ, ცარიზმის წინააღმდეგ.

ზანტად და მომქანცველად მიედინება პოეტის ცხოვრებაც და სიცოცხლეც საომარ ლაშქრობებში, სადაც სისხლი და მახვილია მხოლოდ. მაგრამ როგორ აღელვებს და როგორი თრთოლვით განიცდის თურმე იგი მუსიკას, რომლის მოსმენასაც როგორღაც ასწრებს მკაცრად გაწერილ ლაშქრობებს შორის: „თქვენ, ექიმო! – სწერს იგი დ. აზბუშინს, როცა ესაუბრება ლიქლანდიელ გერმანელ მანდილოსნებზე, – მათის ბულბულისებრი გალობის ჯადოსნურ ხმათაგან დადნებოდით, ვითარცა თოვლი მზის სხივთაგან კავკასიონის მიუვალ მწვერვალებზედ. მე თავად არაერთხელ ვმდგარვარ თავდავიწყებული მათს სიახლოვეს რაღაცნაირს აღტაცებაში და კიდევ დიდხანს მიყურადებია, როს სინამდვილეში უკვე დიდი ხნის წინ შეუწყვეტიათ მღერა! ასეთია მუსიკის ძალა! ასეთია ძალა სიმღერისა“ (იქვე, 49). და ამ წამიერ მიყურადებაში უსათუოდ ჩაესმოდა პოეტს მშობლიური ჰანგებიც: სხვა შემთხვევაში სხვათა მუსიკით ის არ მიეცემოდა ამგვარ თავდავიწყებას. უკვე ამ ერთი ეპისტოლური ეპიზოდიდან კი, ჩვენი აზრით, ჩანს, რომ ყოველივე ესთეტიკური პოეტის წმიდა სულის ნეტარი მოწოდებაა, ხოლო ყოველივე საომარი – შავი და შეუვალი რეალობა მისივე სხეულისთვის.

ის, რაც ჩვენთვის, რიგით სამოქალაქო პირთათვის, ოდენ სისხლისღვრაა და მეტი არა, გრ. ორბელიანისთვის, როგორც ნამდვილი მეომრისთვის, მაღალი ჰეროიკაცაა და წილნაყარი ბედისწერაც. ბრძოლებში გატარებული დრო მას დიდ ხანს ახსოვს კიდევ და სინანულის გრძობებს ჰგერის მისი გახსენება: „წარიღტვა აწ ყოველი, – სწერს იგი ნ. ტიმერმანს ერთობ ვრცელი ეპისტოლეს ფინალში, – ძალზედ იშვიათადღა ცოცხლდება ჩვენს ხსოვნაში ნაურის ექსპედიცია, და გულისა, მოუთმენელი ჭაბუკნი ხანჯალზე ნაკლებად როდი სჩხვლეტენ თავიანთი ეპიგრამებით მათ, ვისაც თვითგადარჩენის ზედმეტი განცდა იფარვიდა ტყვეებისა თუ ლოდებისაგან. განჰქრა სანახაობა; ვის რას ჰბოძებს უფალი, არადა მხოლოდ ამაზედღა უბნობენ დღეს ჩვენთან“ (იქვე, 121).

გვერდს ვერ ავუვლიდით ერთ ფრაგმენტსაც გრ. ორბელიანის წერილიდან იმავე ექიმ ვლ. შმიდტისადმი. თუმცა, ვიდრე უშუალოდ შევეხებოდეთ მას, მოგვიწვევს მივმართოთ ერთგვარ ანაქრონიზმს – მთელი საუკუნით გავიჭრათ წინ.

უკვე XX საუკუნეში მ. მიქელაძე თავის მოთხრობების კრებულს, რომელშიც აღწერილი აქვს თუშთა წოვის საზოგადოების წარსული ცხოვრება, საგზურად აძ-

ლევს სახელწოდებას – „ძალიან ახლოს ცასთან“. ამით ავტორი სათაურშივე მიანიშნებს იმაზე, რომ ადამიანები, რომელთა შესახებაც მოუსურვებია თხრობა, ცხოვრობენ ძალიან მაღალ მთებში, იმდენად ახლოს ცასთან, რომ „ძნელი წარმოსადგენია აქ: ზედმეტი ნივთი, უნდელი სურვილი, უღიმღამო ყოფა“ (3, 40). სწორედ უფალთან ამ ფიზიკური სიახლოვითაა განპირობებული კრებულის გმირების ესოდენი მაღალი ზნეობრიობა, რომელიც აღწერილია წოვური სიძუნწით, თუმცა, როგორც ჯ. მეხრიშვილი იტყობდა, „მხატვრულ-მონუმენტური ჯადოსნობით და სულისშემძვრელი ემოციურობით“ (2, 62).

მ. მიქელაძემდე გ. ჩოხელი გვთავაზობს არაჩვეულებრივ მოთხრობას, რომელშიც გვიხატავს ზეცაში წასვლის სურვილით შეპყრობილ ცისფერთვალება ცასწავალას. „ყველას აქვს ცაში წასვლის სურვილი, – წერს ავტორი, – ხეები ზეცას შეჰღაღადებენ, დამშეული მგლებიც ცას შეჰყმუიან. ყველას, ყველას აქვს ზეცაში ამაღლების სურვილი“ (4, 427). და ამ მიზნისთვის არცთუ იშვიათად საკუთარ სიკვდილამდეც კი მიდიან მეოცნებენი. ამ გაგებით, ნიშანდობლივია ისიც, რომ გ. ჩოხელმა ეს მოთხრობა უძღვნა პატარა უფლისწულის – ეკზიუპერისეული პერსონაჟის – ხსოვნას, რითაც მიანიშნა ფრანგულ-ქართული მხატვრული სულიერების ნათესაობაზე.

არც მ. მიქელაძეს, არც გ. ჩოხელს, არც ანტ. ეკზიუპერის წარმოდგენაც არ შეიძლებოდა ჰქონოდათ არც არქივებში დღემდე მოვლემარე წერილზე (წერილებზე) ქართველი რომანტიკოსისა და არც იმაზე, რომ მანამდე გაცილებით უფრო ადრე სწორედ ის მისცემდა თითქმის იდენტურ კვალიფიკაციას ზეცასთან სიახლოვეში ყოფნას თუნდაც მცირეოდენი ხნით: „ჩვენ ისეთს მწვერვალებზედ ვიყავით, – სწერს პოეტი ექიმ შმიდტს, – ენა რომ მცოდნოდა, გავიგებდი საუბარს ცის ბინადართა“ (1, 123).

ეს მოკლე, მაგრამ მრავლისმომცველი ფრაზა პოეტის ეპისტოლედან ნათლად ადასტურებს იმას, რომ გრ. ორბელიანი ბუნების დიდი მოძღვრალია, რომ XIX ს. ქართულ პოეზიაში სწორედ მან გააცოცხლა საქართველოს გოლიათი მთების ზვიადი სახე, რომ მანამდე არც ერთ ქართველ პოეტს არ უცდია ასე ახლო მისვლა ბუნებასთან და რომ, ბოლოს, არავის შეუტანია ეგზომ დინამიკური ელემენტი ლანდშაფტებსა და პეიზაჟებში (<http://burusi...>), რის მაგალითიც ზემოთ წარმოვადგინეთ.

ხედვისა თუ განცდის, ასევე, დანახულისა თუ განცდილის ლექსიკურ სამოსელში გამოწყობის ამგვარი იდენტურობა, გავრცობილი დროითსა თუ სივრცით განზომილებებში, ერთი მხრივ, გვიდასტურებს ამ ხედვათა სიახლოვეს ჭეშმარიტებასთან, მეორე მხრივ, იდენტურსავე შეფასებას აძლევს ცასთან სიახლოვეში ყოფნასა თუ ცხოვრებას, ხოლო მესამე მხრივ, გვკარნახობს, რომ მიწიერთა სწრაფვა ცისკენ ის მუდმივაა თურმე, რომელიც ჩვენს ცნობიერებაში მუშაობს იკაროსიდან მოყოლებული ვიდრე დღემდე და, როგორც ჩანს, ასე იქნება კვლავაც: იქ, სადაც შესაძლოა მოგესმას ცის ბინადართა საუბარი, შესაძლოა ცის ბინადართაც ესმათ შენი ნაუბარი. ამიტომაც გმართებს: მუდამუამს იქონიო და ბოლომდე ატარო ცით ბოძებული ზნეობრივი სიწმიდე, რასაც ავლენენ კიდევაც გრ. ორბელიანის ეპისტოლური სახეები თუ ახლახან დამოწმებულ ავტორთა მხატვრული გმირები.

ვიმეორებთ რა, რომ აქ შეძლებისდაგვარად შევეხეთ შერჩევით ამორიდებულ სულ რამდენიმე დეტალს გრიგოლ ორბელიანის 1832-1850 წწ. რუსულენოვანი წერილებიდან, შეგვიძლია დავასკვნათ: XIX ს. ქართველი რომანტიკოსის ეს წერილები იძლევიან ერთობ უხვ მასალას როგორც ზოგადად ეპისტოლური ჟანრის, ისე თვით პოეტის ეპისტოლეებისა თუ მისი პიროვნული ღირსებების, აგრეთვე იმდრო-

ინდელი საქართველოსა და სრულიად კავკასიის ისტორიის საკვლევები დიპლომატიის თვალსაზრისით.

ლიტერატურა:

1. გიგაშვილი ქ., XIX-XX საუკუნეების ქართველ მწერალთა ეპისტოლური მემკვიდრეობა, ტ. II, გროგოლ ორბელიანი, რედ. ქეთევან გიგაშვილი, მარიამ ნინიძე, გამომცემლობა „საარი“, თბ., 2012.
2. მესრიშვილი ჯ., გვეტყვიან გვეუბნებიან! ოლე, №4(14), 2008.
3. მიქელაძე მ., ძალიან ახლოს ცასთან, თბ., 2008.
4. ჩოხელი გ., თევზის წერილები, თბ., 1989.
5. <http://burusi.wordpress.com/2009/10/01/grigol-orbeliani/>

Arsen Bertlani, Natella Gudushauri
Some traits of Grigol Orbeliani's Russian letters
Summary

Grigol Orbeliani's letters written in Russian (1832-1850) present a very rich material – in general, as the epistolary genre - about poet's personal merits, as well as in terms of historical research of Georgia and the entire Caucasus range of that time. Grigol Orbeliani's letters are just as multi-faceted and interesting as his poetic creations and his personality.

Арсен Бертлани, Нателла Гудушаури
Несколько штрихов из русских писем Григола Орбелиани
Резюме

Русскоязычные письма 1832-1850 гг. Григола Орбелиани дают нам довольно богатый материал с точки зрения как интереса к эпистолярному жанру, так и достоинств писем поэта и самой его незаурядной личности, а также с точки зрения исследовательского диапазона истории тогдашней Грузии и всего Кавказа. Письма Орбелиани являются такими же многогранными и интересными, как его личность и поэтическое наследие.

ირინე ბრუნჯაძე
(საქართველო)

ინტელექტუალური ველის ამსახველი ლექსების თარგმანის
თავისებურებები ნ. დუმბაძის „მე, ბებია, ილიკო და
ილარიონის“ მიხედვით

ბოლო ათწლეულში სპეციალისტებს შორის კამათი მიმდინარეობს ინტელექტის ბუნების და შეფასების განსაზღვრასთან დაკავშირებით. ისინი გამორიცხავენ ენისა და ინტელექტის ურთიერთკავშირს. აშკარაა, რომ სუბიექტებს ახასიათებთ მეტი ან ნაკლები ინტელექტი, ეს იმაზეა დამოკიდებული, თუ როგორ იქცევიან ისინი გარკვეულ სიტუაციებში და როგორ რეაგირებენ კონკრეტულ ამოცანებზე. ხანგრძლივი ტრადიცია არსებობს ინტელექტუალური ტესტირებისა, რომელშიც თავმოყრილია უამრავი დავალება სუბიექტის დონის დასადგენად და მათ შორის არსებული განსხვავებების საჩვენებლად; მიღებული შედეგები ფართოდ გამოიყენება საგანმანათლებლო, კლინიკურ და სხვა კონტექსტებში (3, 22). რთულია თარგმანის ღირსებებზე საუბარი ინტელექტუალური ველში შემავალ თითო-ორი ლექსიკურ ერთეულზე დაკვირვებით, ვინაიდან თარგმანის მხატვრულ-ესთეტიკური ნიშნადობა უკეთ შესაცნობია ნაწარმოების გლობალურ ჩარჩოში.

ველი – ეს არის ენობრივ ერთეულთა სისტემა, რომლებიც გაერთიანებული არიან შინაარსით (ხანდახან ფორმალური მაჩვენებლებით) და ასახავს აღსანიშნო მოვლენის საგნობრივ, შინაარსობრივ ან ფუნქციურ მსგავსებას (4, 380).

ჩვენი განხილვის ობიექტია ნ. დუმბაძის „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი“, რომელიც ინგლისურ ენაზე თარგმნილია რაისა ბორბოვას მიერ 1985 წელს. წინასიტყვაობაში ვკითხულობთ:

„ერთი ცხადია, რომ მისთვის ყველა და ყველაფერი ერთი უმთავრესი საზომით – სიკეთის ძალით იზომებოდა. ერთხელ, როდესაც სატელევიზიო გადაცემის დროს ინტერვიუერმა ჰკითხა, როგორ გგონიათ, რა თვისებები უნდა გააჩნდეს ინტელიგენტს, ნოდარმა დაახლოებით ასე უცნაურად უპასუხა: ინტელიგენტი კაცის ნიშნად ბაბუაჩემი, სოფელში მცხოვრები გლეხკაცი წარმომიდგენიაო. აქ მთავარი ის კი არ არის, რომ ასეთ განსაზღვრებაში წარმატებით ვედავოთ ავტორს, არამედ მთავარი ის გახლავთ, რომ ნოდარ დუმბაძისათვის ნებისმიერი პიროვნების, ადამიანთა ჯგუფის, სოციალური ფენის თუ მთელი საზოგადოების რაობის გასარკვევად, უპირველესად, სწორედაც გულისხმიერების და სიყვარულის უნარი მიიღება მხედველობაში. თავად კი მართლაც იყო ჭეშმარიტი ინტელიგენტის განსახიერება. იგი გარეგნული ნიშნებით კი არა (მაგალითად, ჰალსტუხით), თავისი ცხოვრების წესით იყო სულით ხორცამდე ინტელიგენტი... (1, 14).

განვიხილოთ მაგალითები:

ერთ-ერთ ეპიზოდში ზურიკო მერის მიმართავს:

„ – წაიკითხე? – არაფერი მითხრა. ამომხედა *ჭკვიანი თვალებით* და წავიდა“ (1, 90).

“Did you read the letter?”

Mary said nothing. She only gave me *a thoughtful glance* and went on her way” (2, 54).

ქართველისთვის ნაცნობი „ჭკვიანი თვალები“ ინგლისურენოვანი მკითხველისათვის ჩანაცვლდა ადეკვატური ფრაზით “*thoughtful glance*”, ანუ „ჭკვიანი/ჭკვიანური მხერით“, ე. ი. გამოვლინდა თვალის ფუნქციური კავშირი და თვალი შეცვალა ფუნქციამ „მხერა“.

შემდეგი მაგალითი:

„ – ზურიკელა, შენ ახლა **ნასწავლი კაცი** გქვია, მართალია დიდი წვალებით და ცოდვის ტრიალით, მაგრამ მაინც ხომ გადაეთრე მეცხრე კლასში? ჰოდა, **ნასწავლი** თუ არა, გაგონილი გექნება, რომ ჩვენი წინაპარი მაიმუნი ყოფილა.

– აბა, შენი წინაპარი სხვა ვინ უნდა ყოფილიყო, თუ იცი? – ჩაურთო ილარიონმა. ილიკომ ყურადღება არ მიაქცია და განაგრძო:

– ახლა მე დიდი **ნასწავლი კაცი** არ ვარ, მაგრამ არ მგონია სულ მთლად ასე ყოფილიყო“ (1, 94-95).

“Zuriko, you’re an *educated person*. You have reached the ninth form, even though at the cost of great suffering to yourself and your teachers. Now, I wonder if you heard – perhaps even learnt – that man has descended from the ape”.

“What other creature could you have descended from if not the ape?” Ilarion put in.

“I may not be *very well versed* in science, but I think this is not quite correct” (2, 58).

სამივე შემთხვევაში წყარო ენის ავტორი იყენებს სიტყვა „ნასწავლს“, სამიზნე ენის ავტორი სწორად აგნებს მის მნიშვნელობას და ერთფეროვნების თავიდან აცილების მიზნით იყენებს სინონიმებს: *educated – learnt – very well versed*. თუმცა ეს სულაც არ გულისხმობს ნაწარმოების ერთფეროვნებას, ეს ავტორის სამყაროა, მისი სტილია ასეთი, რაც მხატვრული სამყაროს ამაღლებუბელი მანერის მიგნების სპეციფიკური საშუალებაა.

მერის მიერ შეცდომით მოტანილი წერილის წაკითხვისას ქიმიის მასწავლებელზე იკითხავს ბებია: „ – ცოტა შექანებული ხომ არაა?

– შექანებული კი არა, **ჭკუით გატენილია!**“ – მიუგო ზურიკომ (1, 88).

“Is he all there? I mean is he all right in the upper storey?”

“No, granny, not at all. *His brains drip out of his ears*”, I said (2, 51).

შესანიშნავადაა აქტივიზებული ეს ფრაზები თარგმანშიც. თუმცა წყარო ენის ერთ სიტყვა „შექანებულს“ ბევრად უფრო მძაფრი მხატვრულ-ირონიული შეფერილობა აქვს, ვიდრე სამიზნე ენაში გაშიფრული ფორმით ნაჩვენებ “I mean is he all right in the upper storey?” რაც შემდეგნაირად აიხსნება: „თავში ყველაფერი წესრიგში აქვს?“

ზურიკოს პროფესიის არჩევისას ბებია:

„– რამე ისეთი არ არსებობს, პირდაპირ პროფესორი რომ გამოვიდეს? – იკითხა ბებიაჩემმა...

– მე საარტისტოზე მინდა! – ვთქვი უცებ.

სამარისებური სიჩუმე ჩამოვარდა.

– დამეფსოს თვალები, მრავალცოლიანი გინდა, გამოხვიდე? – შემიცხადა უცებ ბებიაშ“ (1, 105).

“– Isn’t there a college that makes you a professor right away?” Granny asked.

“I’ll be an actor!” I blurted out.

There was a deathly silence.

“May I lose the sight in my poor old eyes!” Granny wailed. “That he should lead a life of debauchery!” (2, 68).

როგორც ვიცით, ნ. დუმბაძის ამ ნაწარმოებს ფეხდაფეხ თან სდევს იუმორი, რომლითაც სავსეა და ასე მომხიბლავია ეს სამყარო. იუმორი უმიზნო მხიარულებისათვის კი არა, განცდათა შესამსუბუქებლად აქვს მოხმობილი. ამიტომაც, რომ მოხუცი ბებიასთვის ზურიკელას უნივერსიტეტში მოწყობა პირდაპირ პროფესორობასთან, ხოლო არტისტობა კი მრავალცოლიანობასთან ასოცირდება. მხატვრული სამყაროს ტრანსპოზიცია არ უნდა იყოს შეუძლებელი, მაგრამ ასეთი მაცდური უბ-

რალოებით მოხიბლულებს გვავიწყდება, რომ მხოლოდ დიდი ნიჭისა და ოსტატობის წყალობით თუ მიიღწევა სამიზნე ენაში მათი შერწყმა, რაც ნათლად ჩანს ამ მაგალითში:

„უკვე ერთი თვეა ილარიონი ჩემთან ცხოვრობს, მას არ მოსწონს ჩემი ოთახი, არც ჩემი ბიბლიოთეკითაა მაინცდამაინც კმაყოფილი.

– ბალზაკი – „შაგრენის ტყავი“, რომენ როლანი – „კოლა ბრუნიონი“, პროსპერ მერიმე – „მატეო ფალკონე“, ჰიუგო – „პარიზის ღვთისმშობლის ტაძარი“, ჯავახიშვილი – „კვაჭი კვაჭანტირაძე“, დიკენსი – „დავით კოპერფილდი“, გალაკტიონ ტაბიძე – „რჩეული ლექსები“, ომარ ხაიამი – „რობაიები“, გამსახურდია – „მთვარის მოტაცება“ და „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა“, ილია, აკაკი, ვაჟა, ყაზბეგი, ჭონქაძე, – აწყობს იგი ერთმანეთზე წიგნებს, მერე სათვალის ზემოდან მიყურებს და გააკვირვებული მეკითხება:

– *ეგნატე ნინოშვილი რა უყავი, შე უპატრონო?*

– ეგნატეს არაფრით ჩამოუვარდებიან მაგენი, – ვამშვიდებ ილარიონს.

– ვის? – მეკითხება იგი, – ეგნატეს? რომელი ერთი დოუდგება გვერდში?

– ყველა!

– ვინ? ნახევარის გვარი პირველად მესმის.

– წაიკითხე და ნახავ, – ვეუბნები მე. ილარიონი თავს აკანტურებს, დამცინავად მიყურებს და წიგნებს უხალისოდ ფურცლავს“ (1, 140).

– Illarion has been living with me for a month. He does not like my room, nor my library.

– “Balzac – Shagren Skin, Romain Rolland – Colas Breugnon, Prosper Merimee – Mateo Falcone, Hugo – Notre Dame de Paris, Javakhishvili – Kvachi Kvachantiradze, Dickens – David Copperfield, Galaktion Tabidze – Selected Poems, Omar Khayyam – The Rubaiyat, *Gamsakhurdia – The Abduction of the Moon, Iliia... Akaky... Vazha... Kazbegi...Chonkadze...*” he mutters, fingering the books on my shelf, and then asks, looking at me wonderingly over his spectacles:

“*Why haven't you got anything by Egnate Ninoshvili?*

“There are no worse than Egnate,” I reassure him.

“No worse? Which of them can compare with Egnate?”

“All of them!”

“Give me a name! Half of these are unknown to me”.

“Read the books, and you'll come to know them”, I say.

Illarion looks at me ironically and leafs through the books casually” (2, 104).

მთარგმნელს სქოლიოში მითითებული აქვს, რომ ეგნატე სწორედ იმ კუთხიდან იყო, საიდანაც ილარიონი, ამით კი კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს ილარიონის უმეცრებას ლიტერატურასთან მიმართებაში და საერთოდ – ცოდნასთან, ინტელექტთან. მან მხოლოდ თავისი კუთხის მწერალი იცის და მას სცემს პატივს. თუმცა არაფერია ნათქვამი „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენაზე“, ტრანსპონირებულია მხოლოდ „მთვარის მოტაცება“ და მთარგმნელი პირდაპირ გადადის ილიაზე. ეს აიხსნება ორი მიზეზით: პირველი ის, რომ სამიზნე ენის ავტორმა ვერ მიაგნო წყარო ენის ისეთ მხატვრულ-ემოციური დატვირთვის, ღრმა კონოტაციის მქონე სიტყვის თარგმანს, როგორც „მარჯვენა“ და მეორე – არ მოეწონა (არ აღიარა) უკვე თარმნილი „*The Hand of a Great Master*“ – ანუ „დიდოსტატის ხელი“ ამ სათაურით და მეკითხველისთვის ასეთი დამახინჯებული ფორმით მიწოდებას თავის არიდება არჩია.

„ – გაიხედეთ ისევ მარჯვნივ, სვეტიცხოველი! – გამოერკვა გამყოლი, – ამის ამშენებელს მარჯვენა მოაჭრეს.

– რატომ კაცო? – იკითხა ნესტორმა.

– თვითონ ამბობს, რომ „დამიჭირეს, მკვლავი მომჭრეს, კარგი რატომ ავიგიაო“.

– ეგრეა, რა, სიკეთე არ უნდა ქნა ქვეყანაზე, – თქვა ისევ მძლოლმა“ (1, 174).

“Look to the right!” the guide came to life. “Before you is Svetitskhoveli. Its architect had his **right hand chopped off the order of the tsar**”.

“Why so?” Nestor asked.

“An intrigue... Somebody informed against him...”

“**Must have stolen some building materials,**” said the driver“ (2, 138).

წინა მაგალითისაგან განსხვავებით, აქ „მარჯვენა“ სიტყვა-სიტყვითაა აქტივობების საბაზისი ენაში, როგორც „**right hand**“, ანუ „**მარჯვენა ხელი**“, რაც უფრო შეესატყვისება ქართულ მარჯვენას, ვიდრე უბრალოდ „ხელი“. გარდა ამისა, მთარგმნელს რუსულ სიტყვა „the tsar“-თან ჩაუმატებია ინფორმაცია: მეფის ბრძანებით მოაჭრეს ხელი, მაშინ, როცა წყარო ენის ავტორს არ უხსენებია მკვლავის მომჭრელის ვინაობის გამხელა. იგი ამბობს: „ამის ამშენებელს მარჯვენა მოაჭრეს“.

რაც შეეხება სიტყვა „მეფეს“, იგი ინგლისურად არის „King“ და არა „Tsar“. მთარგმნელმა ესეც არ იკმარა და ერთ-ერთი სტუდენტის მიერ დასმულ შეკითხვას – „რატომ მიაჭრესო?“

ასე ხსნის: „ინტრიგა... ვიღაცამ დააბეზლა...“

„შეიძლება სამშენებლო მასალები მოიპარა“, – თქვა მძლოლმა“.

“An intrigue... Somebody informed against him...”

“**Must have stolen some building materials,**” said the driver“.

მაშინ, როცა ორიგინალში შემდეგნაირადაა: „დამიჭირეს, მკვლავი მომჭრეს, კარგი რატომ ავიგიაო“. ხოლო „ეგრეა, რა, სიკეთე არ უნდა ქნა ქვეყანაზე“ – საერთოდ არაა რეპროდუცირებული. ამით აშკარად იგრძნობა მთარგმნელის მცდელობა თავისი აზრი მოახვიოს უცხოელ მკითხველს, ტექსტის ჩამატებით არათუ დააზუტა შეკითხვა, არამედ გასცდა წყარო ტექსტის საზღვრებს და საბოლოო ჯამში მივიღეთ სრულიად აბსურდული ინფორმაცია. მაგრამ მთავარი მაინც ის არის, რომ ამ უცხო გარემოში და უცხო გმირებით სავსე მხატვრულ სამყაროში უცხოელი მკითხველი ჩვენთვის ნაცნობი ფიქრების, განცდებისა და ფაქტების თანახმად ვერ ხდება.

„როგორ მოვხვდი უნივერსიტეტში, როგორ ჩავაბარე მისაღები გამოცდა და როგორ გავხდი სტუდენტი, ეს სასწაული დიდხანს იქნება საიდუმლოებით მოცული ილიკოსთვისაც, ილარიონისთვისაც და ჩემი ლექტორებისთვისაც, თორემ, მე რომ უნიჭიერესი კაცი ვარ დედამიწის ზურგზე და ჩემი ბადალი მარგალიტი არ გლია ზღვის ფსკერზე, ეს ბებიაჩემმა ხუთი თითივით იცის“ (1, 158).

“However, it will forever remain a mystery for Iliko, Illarion, my lecturers and even myself how I had managed to pass the entrance examinations and be enrolled at the University. The only person has always had unshakeable faith in my **phenomenal gifts** is my Granny“ (2, 123).

ზუსტადაა ტრანსპონირებული ინფორმაცია თარგმანში, მაგრამ არ გააჩნია ისეთივე მხატვრული ეფექტი ინგლისურ **phenomenal gifts** – ფენომენალურ ნიჭს, როგორც წყარო ენაში გამოყენებულ ეპითეტს „ბადალ მარგალიტებთან“ შედარებული ზურიკოს ნიჭს, რაც ასე ამშვენებს და ასხივოსნებს ბიჭის ცოდნას.

შემის მოპარვაზე ილიკო ზურიკელას:

„ვიცი მე, ვისაც მიაქვს, მარა სანამ მჯიღში არ ჩაასკდება, ხომ ვერ ვათქმევინებ. ჰე, ჰე, ხომ ვარ, ზურიკელა, გენიოსი, ა? ხომ ვარ?“

– ილიკო, არ მოკლას ამან კაცი.

– ნუ გეშინია, არ მოკლავს, ისე იცოცხლე ნაცარს მიაყრის ცხვირში. ა? ხომ ვარ, ზურიკელა, **გენიოსი?**“ (1, 187).

“Of course I know who steals my firewood, but you can't accuse someone until you've caught him red-handed. Now I shall catch him. I am a **genius**, Zuriko“.

“Sure nobody's going to get killed?”

“Don't you worry, nobody will be killed, but he will have his behind roasted!”

“So long as nobody is really hurt...” (2, 148-149).

გამწარებელი და თან გახარებელი ილიკო ჩიგოგიძე, რომელიც შეშაში ჩამაგრებული კაფსულებით შეშის ქურდის დაჭერას ცდილობს, ამ ხერხს გენიოსობას უწოდებს, ხოლო თავის თავს კი ორჯერ გენიოსს, რითაც ისევ და ისევ ხაზს უსვამს თავისი ნიჭის ნამოქმედარს. სამიზნე ენის ავტორი კი მხოლოდ ერთხელ მოიხსენიებს ილიკოს „**გენიოსობას**“, რითაც ის ასე ამაცობდა.

„მე უკვე ზურიკელა აღარ ვარ, მე ვარ უმაღლეს დამთავრებული, ნასწავლი კაცი. ჩემს დიპლომში სწერია, რომ მე, ზურაბ **ვლადიმერის ძე** ვაშალომიძე, ვარ ეკონომისტი, რომ ჩემი დიპლომი და პროფესია ძალაშია საბჭოთა კავშირის ყველა რესპუბლიკაში, ყველა ქალაქში და მით უმეტეს ჩემს სოფელში“ (1, 210).

“I am no longer the village lad Zuriko. I am now an adult person with a higher education. My diploma says that I, Zurab **Vladimirovich** Vashalomidze, have been qualified as an economist and that my diploma is valid in all republics, cities, and villages of the Soviet Union” (2, 170).

ამ მაგალითში ადეკვატურადაა გადატანილი ინტელექტუალური ელემენტი „უმაღლეს დამთავრებული“ სამიზნე ენაში. თუმცა როგორც ზემოთ განხილული რამდენიმე მაგალითი, ესეც კალკზე მიგვანიშნებს. სამიზნე ენაში შიგადაშიგ იგრძნობა რუსულის გავლენა, რასაც აშკარად ადასტურებს შუამავალი ენიდან გამოყენებული შემდეგი სიტყვები: **Tsar, Vladimirovich**.

ამრიგად, ჩვენ მიერ განხილულ ნაწარმოებში წარმოჩენილი ფარული, იმპლიციტური ინტელექტუალური ნიშნების არაადეკვატური ტრანსპონირებისას ხშირ შემთხვევაში იკარგება ის ემოციურ-ესთეტიკური და ამასთანავე ინტელექტუალური ეფექტი, რაც ორიგინალს გააჩნია. ერთი შესედევით ინტელექტუალური ელემენტების შესუსტება ან შემცირება თარგმანში თითქოსდა დიდ დანაკარგად არ ეჩვენება მთარგმნელს, მაგრამ ყოველი ასეთი მნიშვნელოვანი დეტალი გარკვეულწილად უნარჩუნებს ნაწარმოებს ეროვნულ კოლორიტს, აფართოებს მკითხველის ცოდნას უცხო ეთნომენტალურ სამყაროზე, ცხოვრების წესზე, ტრადიციებსა და კულტურაზე.

ლიტერატურა:

1. დუმბაძე ნ., მე, ბებია, ილიკო და ილარიონი, გამომცემლობა „მერანი“, თბ., 1988.
2. Dumbadze N. Granny, Iliko, Ilarion and I. Translated by Raissa Bobrova. Raduga Publishers Moscow, 1985.
3. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. New York; Port Chester; Melbourne; Sydney; Cambridge University Press, 1987.
4. Ярцева В. Н. Лингвистический энциклопедический словарь. М., 2002.

Irine Brunjadze
Peculiarities of Vocabulary Translation Included in Intellectual Field According to
“Granny, Iliko, Ilarion and I” by N. Dumbadze
Summary

The article deals with the peculiarities of vocabulary translation included in the intellectual field according to “Granny, Iliko, Ilarion and I” by N. Dumbadze. Obstacles that we meet in the case of its inadequate transposition from Georgian into English are also analyzed.

Ирина Брунжадзе
Особенности перевода, выражающие лексику интеллектуального поля на примере
произведения Н. Думбадзе «Я, бабушка, Илико и Илларион»
Резюме

В статье рассмотрены особенности перевода, выражающие лексику интеллектуального поля на примере произведения Нодара Думбадзе «Я, бабушка, Илико и Илларион».

Также проанализированы те риски, которые происходят в случае перевода интеллектуального поля с грузинского языка на английский.

Triantafyllos H. Kotopoulos

(Greece)

THE FIRST HOMELAND BY GEORGE FARSAKIDES AND THE LITERARY REPRESENTATION OF ODESSA

The relation between History and Literature – *In lieu of Introduction*

The alleged objectivity of the science of history, formerly taken for granted, has lately been questioned in a variety of manners. Historiography constitutes an act that intervenes between the historian and his sources, while, in any case, it is being construed as a narrative, becoming thus monitored by each historian's point of view. However, the particular political and social conditions into which a literary piece has been produced, together with the social status and ideology of the writer, continue to form principal research topics. Either consciously or unconsciously, the writer projects his/her own value systems on each piece of work, whilst analyzing, describing, forming a complete and authentic reflection of the experienced realities, but mainly a fragmental and rather interventional depiction. Nevertheless, the historian himself, as a receiver of the innate contradiction of the historical sources as well as the variability of the interpretations of past-time, comes into view through his own selections and, hence, as a co-creator. Historical knowledge has the attribute of textuality that is of the weaving of the historical events together with a process of their linguistic representation and notional construction. Being the primary raw material of historical science, sources themselves do not construe the past itself in its multifarious appearances. They rather constitute textual attestations reflecting contemporary social views on bygone affairs (12, 257). Narrative structures provide a chronicle sense and act as semblances of historicity. It has to be noted here that an annulment of the separation between Literature and History, claiming at a scientific verification, can be traced already in the last half of the previous century (5, 15). This split entitles one to connect the biography of the writer –that is his social and class origin, his ideological fixations, his literary standards and tendencies- with his work and enables relations among many of his works in the context of an intratextual approach (6, 14-15). Nevertheless, one should not neglect that the ways of conception and interpretation of a text can be traced into a social universe expanding along a timeline, and hence conditioned from their historical context. During the 1960s, historiography came into contact with disciplines such as semiotics, linguistics, theory of literature and became influenced by their theoretical and technical approaches. A consequence of such a contact was a "linguistic shift" in the science of History.

By "linguistic shift" we mean the application of a conceptual arsenal and methods of the science of linguistics to historical research. This trend was launched by the American historian Hayden White with the publication of the book *Meta-history: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* 1973 (9). According to White, history constitutes a form of knowledge relevant to that of novel-writing, while he records considerable similarities among historical parole with literary narration. Nevertheless, in his later texts he assures that the fictitious element of the narrative construction does not have an arbitrary character as it incorporates reality and that historical narrations do not construe, but imbue the past with a variability of meanings.

Methodological Approach

A combination of methods of Historical science (control through the historical sources) and literary criticism (simple elements of the theory of narrative and the literary content analysis, when it goes beyond the classical literary reading -that remains simply in search of a thematic meaning

and the involved morals) forms the basic tool in the reading and approaching Farsakides' work titled "The First Homeland". These tools have been used here in an attempt to investigate the writer's ideology, prevailing in his work, but also to aid us reflect on the historical milieu into which the work is actually recorded.

George Farsakides (1926 - *fortunately still alive*)

George Farsakides was born in 1926 in Odessa, USSR. His father, Anastasios Ilias Farsakides, a graduate from the Russian Business School of Istanbul and a deputy director of the Russian Post and Shipping Companies, developed an illegal activity by using Russian ships as a gateway for conscript Christians. Having thus been chased by the Turks, he immigrated to Odessa, where he married Elena Dmitrievna, a descendant of a wealthy family in the city.

The Farsakides family arrived in Greece in 1934, when the author was still eight (8) years old. The Second World War and the German occupation marked George's development. From an early age he joined the Resistance against German occupation, and was wounded in a battle against the Germans, becoming crippled in both his hands. He spent in total 16,5 years in concentration camps. During his exile (Macronisos, Ai Stratis, Yaros, Leros), he came in contact with a considerable number of Greek intellectuals and artists -perhaps the most remarkable ones at the time- and took part at numerous cultural activities (theatrical performances, prop-design, literature readings, philosophical discussions and many other). Having himself been a self-taught painter, he draws intensively and attempts the making of his first etchings drawing his themes from the lives of inmates and the struggles of the Greek people. During a period of many imprisonments and exiles, he worked as a cartoonist in "Avgi" (Dawn) newspaper, while, after the shutdown of the camps, he served as a correspondent in "Rizospastis" (The Radical One). After the Reconstitution of Democracy, he made a number of note-worthy exhibitions of painting and engraving, while having been a co-author in several books.

In 1964 the book *Macronisos* was printed and given for publication. Its multifarious content involved Farsakides' etchings made over pencil sketches that he managed to save from confiscation during his exile in the island of Macronisos. The book also involved his own texts as well as texts by known and unknown writers of that period (Ritsos, Loudemis). The publication was the first book containing visual and textual evidence denominating the tormentors and the crimes committed against the exiled. In spite of the positive reviews, a prosecution submitted by D. Ioannides (that was accepted by The Greek legal authorities) resulted to the book's immediate withdrawal and the arrest of the author. The fall of the military dictatorship, however, was followed by lots of successive reprints.

In 1981 *First Homeland* was published and awarded the "Menelaos Loudemis" prize by the "Society of Greek Writers". The book actually marks the beginning of Farsakidis' writing career.

So the books that follow are: *I never became twenty* (1983, Skitali), *Places of Exile* (Macronisos, Agios Stratis, Gyaros, Leros) (1992), *Medicinal Lies and "Profane» Approaches* (2004), *Eleven Days and Three Years of the Civil War* (2004, Nisides), the scrapbook *As you set out for Ithaca ...* (2006, Typoekdotiki), *Of Early Youth* (2007, Typoekdotiki), the scrapbook *Of Love and Loneliness* (2007, Typoekdotiki), *A Disgraceful Agreement and the Holocaust of Hortiatis* (2011), the scrapbook *Thessaloniki, rambling in old times and old neighborhoods* (2011), *Stoicism and the Need for New Gods* (2012) and so goes on....

The first homeland

The reception of the book by the critics was excellent and the book won the "Menelaos Loudemis" prize by the Society of Greek Writers. The work can be considered as one of the first

multimodal texts in Greece -though the particular term was completely unknown to the author. Here Farsakides blends written text with visual material consisting of photographs, postcards, or artwork directly related to the time and the place of Odessa and to people, known or unknown, who act as the book's characters.

An arbitrary literary classification of the book seems difficult, since its content vacillates between two genres: namely, those of memoirs and fictional autobiography. The visit to his native land by the author after 30 years of absence, serves as an excuse for the writing of such a book.

The book refers to Farsakides' childhood in Odessa, and through retrospective narratives covers past personal events (the relocation of his father there, his mother's wealthy family's lifestyle) or events related to the city's own history, its social structure, its intellectual and cultural life, as well as the new economic data after the Bolshevik revolution of 1917. The area of the city constitutes a nostalgic eutopian creative scene that becomes contrasted with the dystopian space of exile camps which emerges through interceding projections to the future. It has to be noted here, that, in every case, a complete scenery is presented, since the actions of the characters together with their personality and general behaviour are affected by the space and the incidents of the particular time to which their description points at. On the other hand, the detailed references to the structured, natural, and historical-political milieu of the city construe a glorious, yet fictionalized, Odessa, with its neo-classic buildings, its Opera, its most well-known streets -"Derabasovskaya": the very central street of Odessa -and certainly one of the most well-known streets in whole Russia (9), the old mansions, the museums, the statue of Richelieu and the famous bust-monument/statue of Pushkin (15), and with its main avenue -*all presented to show up as* "a fragment of the ideal and the inaccessible" (15).

The First Homeland is Farsakides' first writing venture. And this is probably where the book's charming "shortcoming" lies upon, namely the lack of chapters. Little vignettes run across the text together with the images and the meaningful sequences among them. The whole project lies far from becoming considered as a product of mass culture -characterized by a plentiful of conventionalities, merely intending to fill up the reader's leisure time. The author goes beyond the established order; he does not consider his art neither a shelter, nor a refuge from reality, since this would ratify and perpetuate the essence of such reality. He reminisces, contemplates, and yet denounces ways of thinking that sink into the subjectivism and pseudo-individualism of the mass culture. In a pure, clear and uncompromising manner, the author incorporates into the internal structure of his work the fundamental contradictions of human society.

Farsakides uses an interchange between a homodiegetic first person narrator - that is the dominant character - and a heterodiegetic omniscient third person. In the first case, the literary qualities of the author either as the eight year old Yuri or as the 'Greco' father or as a Russian mother, are significantly highlighted, since the author manages to capture the unflagging interest of the reader through a suspenseful narration. He provides us with a high reading enjoyment, often assisted by a humorous tone. This can be easily recognised in the mother's narration where she points that she deliberately left the purchased packet of olives in the grocery, so that Anastasis would feel obliged to accompany her to the shop in order to get it back: "*So, we walk together, we have almost reached the house, but nothing yet; I say to myself: Virgin Mary please shed your holly light in his mind and make him bolder, make him touch my hand so that I'll pull it on me, as every decent girl should do [...] Nothing. He kept on talking, just talking! I was hardly listening to him. What do you want, I said to myself. You want me to make the first move? We were just outside the door when, at last, he reached my hand for a hand kissing. I was late in drawing it to me, but who cares? He wished me goodnight and left jaywalking with the packet in his hands. . . .*" (42). Farsakides makes an unique use of the binaries Greek father/compassion and humanism vs Russian mother/humour and stamina, while letting the characters themselves praise either each other or be

praised by secondary personae. In such a manner, he accomplishes their mythical nature, while integrating them as fictional heroes.

The omniscient narrator has the prestige of an authority that allows him have a historical bird's overview. He can compare political regimes and restore the historical truth through a linear narrative regarding the history of the revolution. In this case, however, a didactic disposition cannot be avoided. This seems present in the text and also waded with a mentality that compels the author to defend whatever positive or –and contempt whatever negative- happened after the Russian Revolution "*Fascism in Europe and the ghost of another war accelerate, in fact, the pace of socialist construction [...] The only way out is that the country's supplies to be taken over by the cooperative sector of production -namely the collective. The Soviet government is compelled to take strict administrative measures*"(144).

The Greek community of Odessa

The history of the city of Odessa starts in 1792 with the signing of the Treaty of Iasion, which, among others, procured for Russia territories on the north coast of the Black Sea. Then the Empress Catherine decides on the creation of a new town in the territory of Hadji bey near the ruins of an ancient Greek colony. The city of Odessa is born with total solemnity two years later in 1794 (10; 17, 105; 18, 57-58). The presence of the Greek community in Odessa is detected at a very early age, a fact reasoned to a large extent on the sympathy that Catherine fostered for the enslaved Greeks but also on her dream for the revival of the Byzantine Empire. The Greeks had settled there even before the establishment of Odessa. Notably, at the inauguration of the city, they accommodated the Russian soldiers who had come for the festive ceremonies. Gradually, the presence of Greeks becomes even more pronounced, as they capitalize on the privileges granted to them by the empress. Odessa thus becomes a mosaic of ethnic communities within which the Greeks have a particularly privileged position. Characteristic is the fact that their strong commercial activity will highlight Odessa within a few years as the third richest city in Russia after Moscow and St Petersburg (10; 17, 105; 18, 57-58).

In *First Homeland* the fictional constitution of the Greek community of Odessa is carried out by means of memory and the presentation of the author's childhood heroes. The Greek Charitable Community, the Church of the Holy Trinity, the Greek Rodokanakeion School for Girls and the Greek Labour School stand out. The Greek Charitable Community was established to financially support all the Greeks, who after the Crimea war experienced the strong economic decline that prevailed throughout Odessa, while at the same time trying to contend with the attempted assimilation and russification. The decline and the end of the Community will occur after 1917. The wealthiest Greeks will resort to countries in Western Europe, while in Odessa those who are inclined toward communism will remain (8).

The writer describes and names for the first time some of his father's close Greek friends of his father with his characteristic humour. The reference is to Mrs Froso and Mr. Dimitros, whose surname mother always finds it difficult to utter correctly and instead of Synothinos, she calls him "*Synody –nós, always stressing separately the last syllable of the name*" (99). The Greeks' large nose is their distinguishing feature which gives them entry to the Greek Charitable Community by the locals "*And how will I differentiate them from our own? The policeman asks his superior with legitimate ignorance. _ When you see anyone with a large nose, let him pass, he answers. If you see someone smallnosed, he is ours, so grab him by the nape and out- understood?*"(99). Mrs Froso has finished the Greek School for Girls in Odessa and makes the author's mother wonder about her incongruous match with her husband "*Whatever you say, an educated woman shows it. Now, how she matched with her husband ... Who knows? The man may have hidden charms, she finishes with guile*" (100). Through a morning walk with his father, the Greek Church of the Holy Trinity is

described, founded with the empress's donations and completed with the contributions of expatriate Greeks "Those who decided on the rich internal decoration mustn't have felt sorry about the gold used ...[.] Fate and sovereign wanted it to become the symbol of a struggling nation, the patriarchate's head - which was always hostile to the very idea of a national revival. Which had always had urged into submission and had anathematised so many times the revolutionary people" (102-103). The historic value of the church of the Holy Trinity is unarguably great and the writer does not fail to point it out in a few lines. The temple had hosted for about 50 years the Patriarch Grigorios E' corpse, while there were also the tombs of great Greek benefactors of Odessa. However, it is a regrettable fact that the temple stopped celebrating for a period with the prevalence of Bolsheviks. It was ransacked, the silver iconostasis was stripped down, and while at the same time the tombs of Ypsilantis, Rodokanakis, Maximos and Maraslis were opened for the possibility that the dead corpses hid with them anything valuable (10; 17, 99-103).

There is also a reference to the Greek Labour School (it was constituted upon the re-organization of the Greek Rodokanakeion School for Girls after the USSR Revolution), the school which he attended as a student. It is a public school with a lot of free provisions (breakfast milk, books, tickets) to all those who wished to be trained on the Greek language. The ultimate scope was to strengthen the knowledge of Greek and hence the philhellenism throughout the Russia's territory (4).

The author also refers to the dramatic reduction of Greeks in Odessa after the final supremacy of "Revolution in Odessa", which he calculates as much fewer than the thirty thousand who the Greek community originally had. He even records a memorandum of the then President E. Pavlidis to the Greek Ministry of Foreign Affairs for the disastrous effect of the Greek military campaign in Ukraine (104-105).

The identity of Greeks in Odessa

The **human geography** of Odessa is attributed through the descriptions of the writer's family's Greek friends. There are indicative references to Captain Manolis of Cretan origin -little George is puzzled of the fact that half Cretans are called Manolis and the other half is called captain even if they have no relation to the sea, uncle Lambros, guardian of Artel (a cooperative venture where Farsakides's father used to work) originating from an island in the Aegean Sea, but also to his father's Constantinople origin (101, 140). It is significant that the census for the inhabitants of Odessa in 1897 shows that the main mass of Greeks in Odessa comes from the islands of the Aegean in 40.6 per cent, while in a 12.8% is identified as Greeks coming from Istanbul and the surrounding areas (16)..

The Greeks are characterised by an intense **religious sentiment** and at the same time the soteriologic discovery of human assertion over ravages of time, **the reminiscence of the fatherland** is emphatically represented through the experience of memory. In Proust' *In search of lost time(Remembrance of Things Past)* , little Marcel is experiencing the exploration of mental space between the conscious and the unconscious, starting with the description of immense euphoria that the narrator felt by biting a small piece of madeleine. A few olives have the same mental function in Farsakides's work and confirm that the actual Art – not as a simple descriptive representation of life, but as an art that involves another dimension elusive to us when we live, that of time- is a record of the human internal, intellectual and mental adventure. The grocer Mr. Nontas always keeps a jar (of olives) hidden for his own consumption during the period of Sarakosti (40 days of Lent), which he does not want to sell even when the olives have finished, arguing that they are part of his soul and his home of "*Poor man I am, foreign, alone. Lent tomorrow, a little olive I have to eat to remember home. He come: give, give, give. Here! Take my soul to eat. Aman! to get rid of you*" (41). The religiousness of the Greeks is also reflected in another incident, when the

author's father requires from his future wife to take an oath that she has not got a child, as she told him publicly, when she was jealous of one of his old flirts *"Put your hand on the icons and swear to me"* (48).

It is worth mentioning that the **nostalgia** of Greeks cannot be eased by love at the new home. The guard at Artel (a cooperative venture where Farsakides's father had worked), uncle Lambros *"with his white big moustache on his rotund face"* originating from an island of the Aegean Sea, which is not specifically named, sits for a long time on the beach and reminisces his fatherland by saying to himself *"I have ties, I gave my best to this place, and yet how much would I like destiny to let me close my eyes on the island!"* (141).

Another element which confirms this longing of the members of the Greek community for their own country is the reference to the great artistic Attic's troupe (Kleonas Triantafyllou) and indirectly to the **cultural activity of the city**. The author's father describes the people who flocked to the theater to hear Attic's songs, but also the thrill caused in the room when they heard that song for the foreign land, describing a Greek's Christmas far away from home and his relatives (118-120).

The relations between the Greeks in Odessa were close as they attempted to maintain the traditions and customs of their homeland, but also to remain faithful to the values and ideals of their race. Family or friendly gatherings, the "tables" were common either in exceptional events – the formalization of a matrimony in this case- with the backing known songs in their homeland as the "Nerantzoula" (Little Sour Orange Tree)(48) or in major celebrations such as Christmas and Easter (178-188, 187). Their solidarity in order to overcome difficult situations is remarkable (99-101). Therefore it is not surprising that Mr. Synodinos has images and heroes of his homeland from the revolution of 1821 in his store, reminding and keeping alive the allure of the Greeks' liberation struggle (99). It should be noted that, in addition to the funny side of the pronunciation of his name by the author's mother, Dimitris Synodinos was a man with a strong personality and it is characteristic that even Kazantzakis says that he had met him in his shoe shop, which was then on the ground floor of the Company of Friends house (10; 17, 99-101).

The writer, through the his mother's stories on how she got to know her husband, contrasts the ethos and the integrity of his father's nature with the other Greeks' strong "**extroversion**" and "mediterranean temperament", who from the very first dance "tried to touch", something that was not that agreeable with local girls (42). Farsakides' Greek, Anastasi Ilic gradually gained everybody trust and sympathy, despite the fact that originally he had not been accepted by the author's mother's family of the mother being treated under the stereotypes of the foreigner. Through the walks of groom and father-in-law to the Greek cafes of road Gretseskaya, one of the most commercial streets in Odessa, and their humouristic narrations for the Turkish coffee (44), but also for the economic well-being of Greek traders (50-54) a notion emerges that simultaneously **the heart of the whole trade of the city was beating** there.

The particular personality of the author's father illuminates to a certain extent **the relationships that have developed in a number of cases between the two peoples**, which among others were related by the "same religion". Little Yuri is heavily influence by the personal relationship with his neighbour and friend Ivan Mercourievic or uncle Vanya, as he prefers to call him. For Vanya Anastasi Ilic become his closest companion *"I opened my soul to you to get this off my chest [...] I fell you closest even from my closest, because I know that you are touched by the foreigner's pain. I know that and I love you more for that"*(85). The Greek, the foreigner, is now his co-walker, his friend, his brother. The same love and friendship is depicted in the mother's instructions of mother to a mature Farsakides who will travel in 1965 as a tourist in Odessa to meet again with his favourite friends from the past. There is also a touching reference to his visiting the family friend- now an old lady- Maria Sergeievna *"I open the bags with gifts on the table trying to explain through groans and exclamations who I am and where I come from. Maria Sergeievna does*

not hear very well. With her left hand on her ear, the other making the sign of the cross and sweeping her eyes. - Ach! So many things ... my precious Yelena Dimitrievna, my little soul, you did not forget us. And Anastasi Ilic ... how sad was I! He hurried, he hurried very much to leave us... Let the soil that covers him be light" (19). The moment when Maria Sergeievna, who initially does not recognize Yuri (George Farsakides), passing with the Reds, becomes aware of her visitor's identity is very poignant "Aaaach! I should be killed for my stupidity. All this time and I... So you are yourself, our Liolia's Yurik!" (19).

The reference to Panagiotis Tomboulidis, mathematician and director of the 10-classes Greek school and party responsible for the Greek community highlights the role of Greeks in the **revolutionary upbringing** of Greek workers of Odessa "and the elimination of the antirevolutionary position that the wealthy leadership of most Greek communities of Russia was taking" (117). The writer describes characteristically, that Tomboulidis was the man who had major influence on his father but also on many other Greeks for the ideals of the Russian Revolution. He was particularly popular among the Community, an ideologue Bolshevik and he wanted to see justice applied to all classes and not just the elites. It should be noted that Panagiotis Tomboulidis was originally a bootblack in Odessa, where he struggled and was deprived of many things in order to earn his living (2, 117-122).

The author is particularly concerned about his family's possession of the house in Krasny Pereuluc street, number 18, where the members of the Company of Friends adjourned. The writer will refer for the first time to this particular building, which is located in the historical center of Odessa, near the Gretseskaya street, during his early narration (20) highlighting the significance it had for him and his family - especially his father. Intermediately on page 106 we read on the wall plate of the entry door "*Here The Company of Friends adjourned*". At the end (221) we will be informed that there the family will gather all its belongings, prior to their final departure from Odessa. It is noteworthy that the author uses quotation marks to designate it as "*our home*", while immediately it names it without any punctuation marks "*the small house of the Society of Friends*". Trying to trace the history of this house, we will see that the original owner was G. Maraslis, when the first meetings of the members of the Company of Friends start. Farsakides himself informs us through the mission of M. Karavia, that in 1923 the house's ownership passed to his father. He does not know how the title deeds got in his father's hands, but he is certain that he took it in order to maintain it for patriotic mainly reasons. According to some information given to us by Karavia, the ownership of the house after Maraslis's family ended up in the hands of the church which Farsakides's father was able to purchase it from. His anxiety is obvious about its possible demolition for the reconstruction of the surrounding area and he seeks to get assurances by colonel Popov, an official from the Kremlin who during the occupation period was head of the Soviet delegation in Greece, that the house will remain intact. He even mentions with bitterness, that no official from the Greek government has bothered about the fate and the history of this house (10; 17, 20).

The Greek military corps and the decline of the Greek community

The decline and the gradual weakening that the Greek community will experience the years after the revolution will be culminated with the huge wave of Greeks leaving from Odessa and the withdrawal of the Greek military corps, who had arrived in the area in 1919. This Greek military campaign would prove fatal not only for the Greeks in Odessa, but also for the entire Greek population of the Black Sea region. From this point then, a large part of Greek starts to be treated as enemies by the Russians, who until then considered the Greeks as the right hand of God (103-110). Venizelos, seeking to ensure a favorable response to the territorial claims of his country at the expense of Turkey and Bulgaria, put at the disposal of the forces of Entente two of the three

military divisions he had. A total of 23,351 soldiers who took part in the war against the Bolshevik admittedly became the most also effective part of the Allied forces. The largest proportion of the Greeks living in Odessa was awaiting the arrival of Greek military corps. They were convinced by the words of Venizelos, hoped to take back Constantinople, the lost lands and the argument that the path which leads to Thrace and Asia Minor passes first through Russia, had become a song: "From Russia there is/a wide street to Izmir" (13, 276; 14).

Farsakides selects his mother as the narrator of the day the Greeks in Odessa expected to greet their compatriots as heroes *"We had been listening for a long time They will come, they will come and they will immediately straighten the mess [...] One day the army arrived and we all went down to greet them like heroes[...] Joh my god, what was that! Tired, unshaven, mishappen [...] I am looking at Anastasi, the others awkwardly, as if to say: -these poor people will save us?"* (109-111). Conflicts and losses came quickly about. The Greek Community will take care with every formalization of the Greek soldiers' funerals. Here there is a characteristic description of Farsakidis's father to his son, whom he consistently showed to a small hillock on the road to the green beach of Arkadia, telling him that there our compatriots lie, those who will never return to Greece *"The dead of the Ukrainian military campaign"* (113).

Under the weight of these losses the military corps is forced to give in. But along with it a large part of the Greek community will also leave Odessa. Venizelos's decision for the Greek forces to participate along Entente is heavily criticised, because it had the effect of turning the Bolsheviks' anger and hatred against the biggest part of Greek diaspora in southern Russia (13, 277). However, at this point it should be noted the fact that the Bolsheviks' wrath according to Avgitides was carried out mainly to the bourgeoisie of the Greek communities, which assisted the occupying troops in every possible way. In contrast, the working classes who stayed away from the military corps and drafted with the Soviet authorities had a better treatment. For example, the verification of the above comes again through Farsakides's descriptions for his father, who was fascinated by the human ideal of the revolution and was awarded several times with awards and recognitions for his contribution (2; 17, 117-122). The author insists on the relationship developed between the Greeks of the working class and the Greeks of the military corps, who came to fight them. Despite the fact that they were rivals and fighting for different ideals, the continuous effort of the Greek working class to persuade their fellow countrymen to defect and turn back in Greece is prominent. It was finally accomplished after the Greek soldiers were convinced by the many losses they had suffered. We should emphasise that the military corps does not return home unprotected, as people by Odessa and the red army accompany them to Dniester (Nistru) (138-140). In these descriptions and the discussions between the author's father and his friend, Uncle Lambros a different view of the action of the members of the Greek community is highlighted. It is now clear that the majority of Greeks are people of the working class. The bourgeoisie and the authorities have left Odessa, soon after the hasty withdrawal of the Greek military corps as well as most of them have started to help and support in every way the foreign occupying troops that had come in order to suppress the revolution. This political act of course, as Avgitides notes, does not leave unaffected the authorities of workers and farmers in Ukraine, who inform the Greek authorities, that the Greek bourgeoisie in the region will suffer the consequences of the Greek's military corps' participation. This status of continuous violence and threats led thousands of bourgeois into going to Greece, leaving behind their livelihoods and fortunes. The decline of the Greek community of Odessa was inevitable (2; 17, 138-141).

Concluding remarks

The new historicism determines the textuality of history either as an interweaving of language and historical fact, such as this is described in sources and historiographic projects, or as

an analysis of the historical time under terms of textual approach. This is an interpretative version which focuses on the textuality of history and at the same time the emergence of the historicity of texts and has as a starting point the idea that language creates and codifies reality (12, 292-293). Nevertheless, the issue of relations between History and Literature is not exhaustive and has not ceased to concern modern scholars of both fields. This modern concept for history, even though in its most radical expression leads to relativism which discredits the scientificity of the historic work by identifying it to the historical narrative, has offered new opportunities for the interpretation of the world as well as the deepening of history itself.

As history is doomed to always arrive at a relative truth, most modern historians commentate on the importance of observation of the everyday life of social groups to approach that "truth" in order to avoid the trap of static history (15, 199). In our efforts to highlight a historic period, the study of works of fiction "which are seated in the periphery of History" reveal to us the structure of sensing previous eras and contribute through the narrative to the transmission of lived experience (1, 125). The writers who represent historical periods in their fictions are up to a certain extent historians too who choose and retrace the events they present. And Farsakides belongs to this category. We should not forget though that in these works we "listen" to storytellers and protagonists talking through a system with meanings and codes and not the facts themselves. There is always a risk that the authors are less interested in the search for historical truth through personal interpretation of facts and more in the way in which the themes they present meet the readership's expectations.

Nonetheless, Farsakides's are not read texts today by the general public, without this being associated with its prose virtues or weaknesses. This particular left discourse articulates marks the history of his work's reception and gives to many an alibi for his marginalisation and to others a justification for trying to make him ideologically theirs.

Literature:

1. Apostolidou V. Secular memory and construction of feeling in fiction for the civil war: from the Iron Gates to Trespass, Scientific Symposium: Historic reality and Neohellenic fiction (1945-1995).
2. Avgitides K. Greek pontiacs and the young Soviet power, 1st scientific conference of the Club of Caucasians in Kalamaria, 11-12-13/05/2007
1. <http://www.users.sch.gr/aetow1963/pon4.htm> (προσβ. 14 Μαρτίου 2012).
2. Avgitides K. The Greeks in Odessa Region and the Revolution of 1821, Dodoni, Athens - Giannena 1994.
3. Avgitides K. The Greek schools in Odessa Region: 1816-1936, Dodoni, Athens - Giannena 2000.
4. Barthes R. *Historie et literature: à propos de Racine*», *Annales ESC*, III, 1960, Volume 15.
5. Bourdieu P. *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*, greek transl. Efi Giannopoulou, Patakis Publications, Athes 2002.
6. *Encyclopedia of Major Greek Expatiates, Odessa (Ukraine, Contemporary Years)*, Kardasis V. 2008, <http://www.ehw.gr/I.aspx?id=11097> (accessed in 3rd of April 2012).
7. *Encyclopedia of Major Greek Expatiates, Greek Charitable Community of Odessa*, Maris J. tsl. A.Aboutis, 2007, <http://www.ehw.gr/I.aspx?id=11528>, (accessed in 29th of March 2012).
8. Hayden W. H. *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore, The Johns Hopkins University Press, 1973.

9. Karavi M. Odessa, a forgotten Greek homeland (2nd part), <http://www.ert-archives.gr/V3/public/main/page-assetview.aspx?tid=0000008005&tsiz=0&autostart=0> (accessed in 2nd April 2012).
10. Karavia M. Odessa, a forgotten Greek homeland, (2nd part), <http://www.ert-archives.gr/V3/public/main/page-assetview.aspx?tid=0000006430&tsiz=0&autostart=0>, (accessed in 2nd of April 2012).
11. Kokkinos G. Form history to histories, pub. Ellinika Grammata, Atghens, 1998.
12. Koliopoulos I. History of Greece form 1800. The construction and employment of national policy. Vaniass, Thessaloniki, 2002
13. Benlisoy F. [Tribute to The Russian Revolution] From Russia there is/a wide street to Izmir, the greek participation to the campign of Entente against the new soviet state, trs. VeliziotisN., Vagdoutis N2011.
14. <http://rednotebook.gr/details.php?id=4077>, (accessed in 26th March 2012).
15. Pauline Schmitt – Pantel, Collective Activities and the Political in the Greek City, The Greek City. From Homer to Alexander, Oswyn Murray and Simon Price (eds), Clarendon Press, Oxford, 1990.
16. Sifnaiou E. The Greek Community of Odessa in the late 19th c. Institute of Neohellenic Studies, National Institute of Research., <http://www.uadphilecon.gr/UA/files/186745598...-pdf>, (accessed in 14th March 2012).
17. Farsakides G. The first Homeland, ed. Typoekdotiki, Athens 1981.
18. Chasiotis I. Katsiarides-Hering O. Kardasis B. Charlaftis G. Georgitsogianni E. Greeks in Diaspora 15th -21st cen., ed. Chasiotis I., Katsiaridis-Hering, O., Abatzi A. pub. Greek Parliament, Athens, 2006. http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/CD_1-115.pdf , (accessed in 17th March 2012).

**ტრიანტაფილუს კოტოპოულუსი
გიორგი ფარსაკიდესის „პირველი სამშობლო“ და ოდესის
ლიტერატურული წარმოდგენა
რეზიუმე**

სტატიაში საუბარია თანამედროვე უკრაინაში ოდესის ბერძნული დიასპორის ლიტერატურულ წარმოდგენაზე, რომელიც აღწერილია გიორგი ფარსაკიდესის რომანში „პირველი სამშობლო“. ბერძნული მართლმადიდებლური ეკლესიის მიერ შექმნილი ბერძენთა დასახლებები, სკოლებისა და საგანმანათლებლო დაწესებულებების ჩამოყალიბება, „მეგობართა საზოგადოების“ კონსტიტუცია, ბერძენი სამხედროების მონაწილეობა ბოლშევიკთა წინააღმდეგ წარმოაჩენს ბერძენთა მნიშვნელოვან როლს ამ ტერიტორიაზე და ფართოიდეოლოგიური კონტექსტის ფორმირებაში, რომელიც ეკუთვნის მთელ ეპოქას და ღირებულებების გაბატონებულ სისტემას.

Триантафилус Котопоулус
«Первая Родина» Георгия Фарсакидеса и литературное
представление Одессы
Резюме

Целью данной статьи является литературное представление могущественной греческой общины Одессы в современной Украине, описанное в романе Георгия Фарсакидеса «Первая родина». Первоначальное поселение греческого населения, создание греческой православной церкви, организация школ и образовательных учреждений, конституция «Общества друзей», участие греческих вооруженных сил против большевиков не только проявляет значительную роль греков на этой территории, но и формирование более широкого идеологического контекста, который относится ко всей эпохе и господствующей системе ценностей.

Денис Свириденко
(Украина)

**ВИРТУАЛЬНАЯ АКАДЕМИЧЕСКАЯ МОБИЛЬНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ
ГЛОБАЛИЗАЦИИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Постсоветские системы высшего образования более десяти лет являются активными участниками процесса становления единого европейского образовательного пространства. Одним из показателей, по которым можно давать оценку трансформаций, которые происходят в связи с этим, является состояние дел в области академической мобильности, актуализация идей которой декларирована в качестве основ построения европейского образовательного пространства. Анализ состояния дел в сфере имплементации идей академической мобильности, как нам кажется, способен дать основание для оценки того, насколько содержательной является модернизация пространства высшего образования в стране, которая осуществляется в связи с подписанием Болонских договоренностей.

Трудно не согласиться с идеей З.Баумана касательно невозможности для тех или иных социальных институтов избежать включения в процессы глобализации в какой-либо степени: «Глобализация» сегодня у всех на устах; модное слово, которое быстро превращается в лозунг, в заклинание, в своего рода ключ, способный открыть двери к любым существующим и будущим загадкам. Для кого-то «глобализация» — это то, что нам необходимо для счастья, для других — причина всех несчастий. Однако для всех глобализация — это неизбежная фатальность нашего мира, необратимый процесс; кроме того, процесс, который в равной степени и равным образом касается каждого человека» (3, 10). Образовательная сфера не является исключением: в этой сфере осуществляется построение мирового (общеевропейского) пространства высшего образования, актуализируются процессы академической мобильности и университетской автономии, внедряются межгосударственные стандарты и т.д., что является признаком разворачивания глобализационных тенденций в масштабах цивилизации.

Попытка определить относительно устойчивые социальные структуры высшего образования в условиях непрерывных изменений связей и знаний позволяет более объёмно и всесторонне понять содержание и перспективы разворачивания процессов в образовании, которые происходят сегодня. Верной является мысль, что «глобализация подталкивает национальные правительства к повышению конкурентоспособности собственных систем высшего образования... Правительства многих стран, интегрируясь в мировой рынок образовательных услуг, всячески способствуют привлечению иностранных студентов и квалифицированных специалистов, что требует либерализации отношений с внешним миром» (2, 48). Разработка обоснованной теории глобализации образования, в соответствии с которой бы осуществлялась политика в сфере образования, требует привлечения методов философии, способна нивелировать многовекторность понимания понятия «глобализация», которая существующая в научном и обыденном дискурсах; сможет дистанцироваться от размытых семантических нагрузок, когда глобализации предоставляется статус всеобъемлющего термина или даже метатеории и т.д. Именно методология социальной философии и философии образования, с нашей точки зрения, способна осуществить продуктивную рефлексивную рефлексию в отношении процессов глобализации высшего образования,

осознанно привлекая к своим поискам достижения отечественной и мировой философской мысли.

В.Г.Кремень, анализируя мировые образовательные тенденции в XXI веке и их связь с социальными трансформациями, которые разворачиваются в мире, выделил несколько исторических вызовов, существование которых необходимо учитывать в процессе модернизации высшей школы, отнеся к ним следующее: необходимость обеспечить высокую функциональность человека в условиях, когда смена идей, знаний и технологий происходит намного быстрее, чем смена поколений, с помощью поиска рациональной схемы соотношения между лавинообразным развитием знаний и технологий, и человеческой способностью их усвоения; обеспечение баланса между локальным и глобальным, чтобы человек осознавал реалии глобализованного мира, оставаясь патриотом, был одновременно гражданином своей страны и гражданином мира; сформулировать на общественном и индивидуальном уровнях понимание человека в качестве наивысшей ценности; вырабатывать в человеке способность к сознательному и эффективному функционированию в условиях глобализованного информационного общества с его усложненными отношениями, информационной насыщенностью и повышенной коммуникативностью; минимизация асимметрии между материальностью и духовностью, утверждение культуры толерантности путём пересмотра привычных норм образовательной деятельности (6, 25). Действительно, социализация личности, как одна из главных задач высшего образования, теряет свой глубинный смысл, если образование не реагирует своевременно на эволюционные процессы, которые стремительно разворачиваются в современном обществе, когда образование не в состоянии приобщить человека к новым культурным ценностям и тенденциям. С нашей точки зрения, реформы в образовательной сфере требуют качественного научного обоснования, ведь в руках тех, кто регламентирует и осуществляет модернизационные процессы, находится, в прямом смысле слова, будущее нации в виде подрастающего поколения, а изменения, которые проводятся, являются долгосрочными инвестициями в развитие общества в XXI веке.

Особый интерес в данном контексте представляет такое достаточно новое явление для постсоветского образования, как академическая мобильность. Стоит предварительно отметить, что мобильность в целом является одной из ключевых характеристик современного общества и требует глубинного понимания, в котором проявляются её продуктивные связи с идеями постмодерна и глобализации. По этому поводу М.Байрем (M. Byram) и Ф.Дервин (F. Derwin) пишут следующее: «В середине 90-х наблюдается расширение так называемой мобильности параллельно с нарастанием глобализационных процессов в мире, в процессе чего мобильность становится диссоциированной от её понимания в качестве лишь физической мобильности с целью преодоления территориальных ограничений, границ территорий, происходит включение в её контекст использования не только людей и капитала, но и социальных групп, объектов, информации, идей и т.д. В результате этого, мобильность сейчас интерпретируется в качестве модного концепта, даже мифа, который обосновывает непрерывность, текучесть, отсутствие границ» (11, 14).

В современном образовательном дискурсе существует широкий спектр определений феномена «академическая мобильность». В частности, под академической мобильностью понимается возможность людей учиться, повышать уровень знаний, умений и компетенций на протяжении жизни для соответствия рынку труда независимо от страны (8). С.Вербицкая отмечает, что студенческая академическая мобильность предусматривает непосредственное пересечение границы физическим лицом, с учетом предварительно полученного образования с присвоением квалификаций или научной степени по окончании обучения (5, 20).

В рамках терминологии Болонского процесса, академическая мобильность определена следующим образом: «ключевой принцип формирования Европейского пространства высшего образования и Европейского исследовательского пространства, предусматривающий многообразные возможности для свободного перемещения европейских студентов, преподавателей и исследователей в этих пространствах в целях аккумуляции на личностном уровне академического и общекультурного потенциала развития национальных систем высшего образования и увеличения их вклада в социально-экономическое развитие своих стран» (4, 56-57).

Исследователем Е.Шевченко академическая мобильность определена как перемещение образовательных технологий, учебно-методических материалов и даже технологического продукта, созданного в образовательных учреждениях (10, 166).

Приведенные нами определения, не претендующие на полноту их перечисления, дают возможность постулировать что проблематика академической мобильности, в своем большинстве, рассматривается в исследованиях по менеджменту образования и педагогике, осуществляющих поиск инструментов для имплементации идей академической мобильности, отвечая на вопросы «каким образом реализовать инструментами ECTS», «насколько долго», «где именно» и т.д. Философская же рефлексия данной проблематики, с нашей точки зрения, позволит ответить на вопросы, касающиеся содержания трансформаций, происходящих на личностном уровне при включении в данную форму мобильности; увидеть те преобразования, которые происходят на ценностном, мировоззренческом уровнях студента, преподавателя, ученого; дать взвешенную оценку целей и мотивов погружения личности в иную академическую среду.

Анализируя социальный контекст, на фоне которого разворачиваются процессы академической мобильности, следует отметить, что конец XX – начало XXI веков характеризуются бурным развитием компьютерных технологий и их проникновением в большинство сфер социального. Особое место при этом занимают виртуальные технологии. Отметим, что каждая технология – это воплощение идеологии общества идеологические инвестиции общества в своё собственное будущее. Потому виртуальную реальность можно рассматривать не только как фактор масштабных культурных и мировоззренческих тенденций и изменений: виртуальная реальность заставляет нас по-новому подойти к проблеме соотношения символа и образа, конкретно-чувственного и абстрактно-разумного познания, формируя новую «культурную разметку» человеческого тела, коммуникативные практики и т.д. Современное общество под влиянием средств масс-медиа, компьютеров и Интернета находится в состоянии радикальной трансформации, изменяется человеческое восприятие мира, повседневная социальная среда, география и т.д. В XXI веке постиндустриальное общество продолжит свое развитие благодаря революции, которая разворачивается в сфере компьютерных в целом и виртуальных технологий в частности.

Сфера образования непрерывно интегрирует в себя последние достижения современных технологий. Одним из результатов такой интеграции является феномен виртуальной академической мобильности. Под виртуальной академической мобильностью понимается форма академической мобильности, которая реализует возможность «виртуально перемещаться» в образовательном пространстве от одного учебного заведения к другому с целью получения знаний, их передачи или обмена опытом, преодоления национальной закрытости и т.д. (1, 350). В отличие от пространственной (физической) академической мобильности, которая требует личного присутствия в учебном заведении, она реализуется с помощью современных технологий электронного обучения, дистанционного образования и т.д., с помощью которых создается виртуальная образовательная среда с взаимодействием следующих компонентов: сетевой преподаватель, система электронного обучения, студент (1, 350).

Чтобы проанализировать роль такого сложного образовательного феномена, как «виртуальная академическая мобильность», в процессах модернизации образовательной сферы, необходимо, в дополнение к анализу феномена академической мобильности, осуществленному выше, раскрыть сущность процессов виртуализации как социального явления. Трудность решения данной комплексной задачи заключается также в неоднозначности влияния виртуальных технологий на личность, которая потребует от нас формулирования критериев оценки влияния виртуальной реальности на личность.

Если органы чувств, которых традиционно выделяют пять, подвергнуть систематическому воздействию определенного рода искусственных стимулов, то благодаря этому мозг будет воспринимать некоторые образы, которые в совокупности также будут составлять образ некоей реальности. Это будет именно реальность, потому что она создается путем воздействия на человеческие органы чувств и воспринимается с их помощью головным мозгом. Эту реальность и принято обозначать термином «виртуальная реальность». Её следует отличать от патологического восприятия реальности, которое является предметом исследования психиатрии и медицины.

«Новейший философский словарь» определяет виртуальную реальность категорией постнекласической науки, при помощи которой обозначается «совокупность объектов следующего (по отношению к реальности, которая их порождает) уровня» (7, 171-172). В этом контексте виртуальная реальность рассматривается в качестве концептуализации революционного уровня развития техники и технологий, которая открывает и создает новые измерения культуры и общества.

Исследователь В.Розин определяет виртуальную реальность следующим образом: «Виртуальная реальность – это один из видов реальностей (их можно отнести к классу символических), но это такой вид символических реальностей, который создается на основе компьютерной и некомпьютерной техники, а также реализует принципы обратной связи, что позволяет человеку достаточно эффективно действовать в мире виртуальной реальности» (9, 184).

В контексте данной работы будем под виртуальной реальностью понимать компьютерную технологию и её продукт – интерактивную аудиовизуальную среду, которая имеет высокий уровень психологической достоверности для субъекта. Если мы попытаемся дать оценку влияния виртуальных технологий на человека, включенного в них, мы будем иметь дело с негативистской интерпретацией виртуального (виртуальная реальность получает статус «недо-бытия»; символ перехода общества к состоянию контролируемой «массы», дистанцированной от реальных проблем; инструмент редукции эмоционального мира человека и т.д.); прогрессистской интерпретацией (высокое праксеологическое значение для человечества; возможности для развития творческих задатков; расширение познавательных способностей и т.д.); нейтральной интерпретацией (данная интерпретация свойственна представителям постмодернистской философской традиции с её плюральностью и отказом от однозначных оценок).

С нашей точки зрения, приведенные выше подходы прогнозируют человеческое бытие под влиянием виртуальной реальности без оценки волевых импульсов самого субъекта в виртуальной реальности, нивелируя экзистенциальное своеобразие каждой личности при погружении в сферу виртуального: в виртуальном пространстве возможна реализация широкого круга экзистенциально-психологических состояний, порожденных волею к свободе, творчеству и саморазвитию, волею к власти, желанию использовать виртуальную специфику для реализации девиантных форм поведения и т.д.

Таким образом, нами раскрыты философские аспекты виртуальной академической мобильности как особой, технологически наполненной формы феномена академической мобильности в условиях глобализирующегося пространства высшего образования.

Изложенные выше положения, позволяют нам резюмировать следующее: феномен виртуальной академической мобильности является важным инструментом глобализации высшего образования, являющийся образцом синтеза современных образовательных и компьютерных технологий. Вместе с тем, актуализация идей данного сложного социального феномена требует философского осмысления, способного на качественном уровне оценить глубинные мотивы и цели личности как для вхождения в иное академическое, культурное пространство, так и для включения в виртуальную образовательную среду с присущим ей спектром проблем экзистенциального характера. Несмотря на какую бы то ни было техническую оснащенность, виртуальная академическая мобильность – это, в первую очередь, апелляция к сознанию и психике многогранной личности, включенной в сложные процессы интеракции с иной академической средой.

Литература:

1. Академическая мобильность – важный фактор образовательной евроинтеграции Украины: материалы Междунар. науч.-практ. конф., 16-19 нояб. 2010 г. / Харьк. обл. гос. администрация [и др.] ; [редкол.: В. И. Астахова (отв. ред.) и др.]. Х. : Изд-во НУА, 2010.
2. Андрущенко В. П, Савельев В.Л. Освітня політика (огляд порядку денного). К.: «МП Леся», 2010.
3. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / Зигмунт Бауман // Пер. с англ. М.: Издательство «Весь Мир», 2004.
4. Болонский процесс: Глоссарий (на основе опыта мониторингового исследования) / Под ред. В. И. Байденко и Н. А. Селезневой. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009.
5. Вербицька С. В. Міжнародна студентська академічна мобільність: етапи розвитку та суб'єкти організації / С.В. Вербицька // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. №45. 2009.
6. Кремень В. Г. Освіта к контексті сучасних цивілізаційних тенденцій та історичних фікликів // Філософія освіти: Навчальний посібник / За заг. Ред.. В. Андрущенко, І.Передборської. К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009.
7. Новейший философский словарь / А. А. Грицанов (сост.и гл.науч.ред.). 3. изд., испр. Минск: Книжный Дом, 2003. (Серия "Мир энциклопедий").
8. Овчарук О. В. Рівній доступ до ІКТ в освіті – стратегічний напрям освітньої політики: проблеми та перспективи / О. В. Овчарук [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em10/content/090ovrap.htm>
9. Розин В. М. Визуальная культура и восприятие: Как человек видит и воспринимает мир. М.: Эдиоториал УРСС, 1996.
10. Шевченко Е. Термины международного академического сотрудничества / Е. Шевченко // Демократизация и перспективы развития международного сотрудничества. Democratization: Perspectives on Development of International Cooperation: Сборник материалов международной научно-практической конференции 21-22 марта 2003 г. Омск: Изд-во ОмГПУ, 2003.
11. Byram M., Dervin F. Students, Staff and Academic Mobility in Higher Education / Mike Byram, Fred Dervin [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://eprints.usq.edu.au/8075/4/Binder1.pdf>

დენის სვირიდენკო
ვირტუალური აკადემიური მობილობა უმაღლესი განათლების
გლობალიზაციის კონტექსტში
რეზიუმე

სტატიაში განხილულია ვირტუალური აკადემიური მობილობის, როგორც უმაღლესი განათლების გლობალიზაციის პროცესის ნაწილის, ფენომენის ფილოსოფიური ასპექტები. გამოთქმულია მოსაზრება საზოგადოებრივი ინსტიტუტების ვირტუალიზაციის პროცესის ფილოსოფიური რეფლექსიის აუცილებლობის თაობაზე; მხარდაჭერილია აკადემიური მობილობის იმპლემენტაციის იდეა მასში ჩართული პიროვნებების უნიკალური თავისებურებების გათვალისწინებით.

Denys Svyrydenko
Virtual Academic Mobility in the Context of Higher Education Globalization
Summary

The article gives the review of the philosophic aspects of virtual academic mobility phenomenon as a part of higher education globalization process. Author states that process of social institutions virtualization as well as implementation of academic mobility ideas need to be discovered using philosophic methodology that would allow taking into account unique features of personality included in the mentioned processes. Also it would allow involving the existential, world-view, psychological and other features of personality into the center of analysis.

Наталья Юхименко
(Украина)

ВОСПИТАНИЕ КАК МЕХАНИЗМ СТАНОВЛЕНИЯ И СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Рассматривая механизмы становления личности, начнем из определения понятия «личность». В данной статье не станем раскрывать методологические основы исследования проблемы личности, рассматривать ключевые парадигмы в определении исследуемого понятия. Обозначим такие ключевые категории для нашего исследования, как «человек», «личность», «становление личности», «социализация личности».

Человек – это биологическое существо, принадлежащее к классу млекопитающих вида *Homo sapiens*. Украинский философ Ольга Гомилко среди главных антропологических событий человеческого бытия выделяет семь следующих: рождение человека, его детство, возраст, стать, болезнь, старость, смерть (2, 234).

В отличие от других животных человек наделен сознанием и способен познавать сущность внешнего мира, свою собственную природу, вследствие чего поступать и действовать разумно.

Как утверждает Владимир Бех, и мы согласимся с этим утверждением, человек как разумное и живое существо не только опосредствует взаимных переход материального и духовного в одной плоскости, но и начинает исполнять в другой плоскости функцию перевода универсума одной фазы движения в другую. Человек начинает функционировать как орган общего механизма самодвижения Вселенной. Таким образом, человек и стал венцом развития живой материи (1, 12). Владимир Бех, конечно же, поддерживает многостадийный процесс формирования человека, который разворачивается на макроуровне. И определяет в процессе формирования как минимум три стадии. Две из них связаны с материальными и духовными мирами, а третья есть стадией, что выступает посредником и в которой «встречаются» не только материальный и духовный миры, но и рождается мир социальный. Причем, человеческий организм как четко структурированная система, способна до саморазвития и саморазвивающаяся вмещает в себе и морфологический, и функциональный аспекты (1, 15).

Человек - существо общественное, что есть самым главным его признаком. Общественная жизнь и труд усовершенствовали природу человека и подчинили его себе. Благодаря обществу человек способен не только познавать, трудиться, но и осознавать те процессы, которые происходят внутри его, человек может действовать разумно. Именно самосознание является вершиной развития сознания человека, как в филогенезе, так и в онтогенезе.

Понятие «личность» уже, нежели понятие «человек». В общем, личность – это исторический, темпорально организованный феномен. Само появление личности уже есть превращением жизни человека в личную историю. Само рождение и есть первичным событием в жизни человека и началом его собственной истории. Таким образом и реализуется первичная самоконстатация личности, но, вместе с тем, рождение определяет первую ее, личности версию. Ведь своим рождением человек конкретно размещен в мире и является ребенком конкретных особ, наделен именно таким телом, появляется в определенное время и в конкретной стране, будет формироваться и развиваться в конкретных условиях. Уже своим рождением человек «схвачен» и судьба его определена и назначена. И именно становление личности, как правило, и есть соревнованием с фатумом своего рождения (2, 236-237).

В научной литературе существует не одно определение личности, но мы как отправное используем определение Владимира Беха и обозначим, что личность – это системное качество человеческого организма, основной функцией которого есть рождение, и поддерживание в определенных рамках основных характеристик субъективированного потенциального социального мира с целью дальнейшей трансформации его в новое качество: социальную природу, объективированную для того, чтобы универсум мог свободно перетекать из одной фазы самодвижения в другую.

Ведь именно с появлением подструктуры личности человеческий организм находит специфическое атрибутивное свойство – мышление. Последнее и возникло с целью поддержания жизнедеятельности этого функционального организма (1, 32).

Разумеется, личность является сознательным индивидом, занимающим определенное положение в обществе и выполняющим определенную общественную роль.

Так в чем же суть процесса становления личности и ее социализации? Начнем с того, что процесс становления личности предполагает усвоение культурных ценностей и формирование на их основе стойкой индивидуальной системы гуманистических ценностных ориентаций, определяющих поведение и деятельность человека. Ведь в процессе жизнедеятельности индивид стремится к адекватному, полному раскрытию приобретенных сущностных сил, самореализации собственной индивидуальности. Бытие человека проходит будто в трех сферах, а именно: созерцания, деятельности и общения.

Каждый человек формирует свою, индивидуальную иерархию ценностей, т.е. проводит своеобразную дифференциацию, помогает выстраивать свои ценностные ориентации, среди которых – ориентации на самоутверждение, самореализацию, самодеятельность. Ценности определяют смысл существования индивида, являются основой всей его мотивации. Человек, не понимающий смысла жизни, не ставит перед собой высшей цели, легко может стать средством для достижения цели других людей.

Мы остановились на утверждении ценностей как категории взаимодействия субъекта и объекта, ведь животное слито с природной средой и неотделимо от нее, а человек устанавливает с ней субъективные отношения, которые, в сочетании с практическим и познавательным, имеют также ценностный аспект. И только при взаимодействии субъекта и объекта образуется отношение оценивания как субъективное становления ценности.

Ценностные ориентации личности – это элементы внутренней (диспозиционной) структуры личности, сформированные и закрепленные жизненным опытом индивида в процессе социализации и социальной адаптации, отделяющие значимое (существенное для данного человека) от незначимого (несущественного) через восприятие или не восприятие личностью определенных ценностей, осознаваемых в качестве рамки (горизонта) возможных значений и основных целей жизни. А также те, которые определяют приемлемые средства их реализации (3, 798).

Ценности не являются физической или психической реальностью, они выступают сферой субъектно-объектных отношений, т.е. объективных явлений, которые осмысливаются с точки зрения потребностей, интересов и целей субъекта.

Для человека ценности являются объектами его интересов, его сознания, выполняющие роль повседневных ориентиров в предметной и социальной деятельности, где явлениям дается оценка, одобрительная или вменяемая. Роль ценностей определяется тем, что они являются миротворческим фактором, участвуют в определении целей и средств, соответствующих тем или иным ценностям; выступают основой принятия решений, вносят постоянство в поведение личности и общественную жизнь. Ценности являются источником норм, направленных на их охрану. Они опосредованы правом и включены в ценностно-нормативную систему молодого человека, практическое поведение которого зависит от того, какую систему он предпочитает и какое место занимает та или иная ценность в этой

иерархической системе. Первоочередной задачей и целью воспитания личности должно быть формирование духовных и нравственных ее ценностей, поскольку духовные ценности являются высшими жизненными ценностями, они определяют все остальные ценности человека и общества.

Для того, чтобы достояния культуры были приняты личностью, недостаточно лишь осознания их необходимости. Ценности становятся мотивационной сферой личности в системе ее самореализации только тогда, когда они сами стали потребностью личности, когда они вошли в ее внутренний мир. И только в этом случае личность сможет четко формулировать свои цели, искать эффективные способы их реализации, совершить своевременный контроль, оценку и корректировку своих действий. И только в этом случае для личности потребности станут побудительной силой, интересы позиционной категорией, а ценности мотивационной сферой личности в системе ее самореализации на протяжении всей жизни.

А одним из важнейших факторов становления и социализации личности есть образование, которое включает в себя и процесс воспитания. И на современном этапе исторического развития человечества образование все больше осознается как главный императив развития общества. Это обязательный вклад в процесс становления и социализации личности государства в информационном столетии. Но, несомненным остается и факт глубокого кризиса образования. Ведь современное образование не исполняет свою функцию формирования у людей такого типа мышления, который бы способствовал решению глобальных проблем человечества. Образование, не смотря на задекларированную во многих странах личностную ориентацию, все больше отчуждается от индивидуальных интересов и целей большинства людей, от их непосредственных переживаний потому. А происходит это по причине понимания и восприятия образования, прежде всего, как средства возобновления квалифицированной рабочей силы. Но позволю себе напомнить, что выше мы факт становления личности назвали соревнованием с фатумом своего рождения. И если мы данным исследованием образование рассматриваем как один из ключевых факторов становления личности, то подчеркнем и исключительную роль именно личностной ориентации образования, в каких бы исторических условиях и в каком бы обществе оно не осуществлялось.

Сегодня общество воспринимается и функционирует как органичная открытая саморазвивающаяся система, в которой все же каждая личность озадачена проблемой самооценки и саморазвития, в каком бы векторе оно (саморазвитие) не осуществлялось. Тем более, что общественные нормы и требования, идеалы и ценности культуры воспринимаются и присваиваются личностью индивидуально и выборочно. Потому и ценностные ориентации воспитанника системы образования не всегда совпадают с теми стоимостями, которые выработало общество. Это и есть та важнейшая задача, которую надо решить образованию в процессе влияния на становление и социализацию личности еще на ранних и в дальнейшем более поздних возрастных этапах.

За объяснением возраста как антропологического феномена вновь обратимся к Ольге Гомилко, которая утверждает, что возраст – это одна из парадоксальных экзистенциальных констант, которая постоянно изменяется в своем значении, отображая определенное течение времени. Потому возраст менее всего ассоциируется с константой. Но, вместе тем, возрастное определение постоянно и универсально, и сопровождает человека всю жизнь. Это возрастное определение есть своеобразной алгебраической формулой, для которой течение лет все время доставляет новые конкретные смыслы. Возраст меняется, но человек определенно имеет возраст. Различные возрастные периоды имеют различную культурную маркировку. Ведь детство, молодость или зрелость – это не только фиксация прожитых лет, но и стадии развития личности, которая переходит от одного объема социальных и экзистенциальных возможностей к другим.

Важно отметить, что становление личностного в ребенке предполагает усвоение им системы общественных ценностей. С этой целью педагог организывает, отбирает объекты культуры, наделяет их целевой направленностью, создавая тем самым воспитательную среду, которая разворачивает перед учеником образ жизни и позволяет естественно входить в контекст современной культуры. Проникновение в глубину той или иной ценности ребенком происходит с помощью соответствующих видов деятельности ученика. Так, познания, освоения, усвоения, присвоения личностью такой культурной ценности, как:

- «трудолюбие» реализуется путем выполнения производительного труда, сельскохозяйственного исследования, предпринимательской деятельности и т.п.;
- «национальное сознание» - путем изучения родного языка, своей родословной, истории Отечества, краеведения (исторического, этнографического, географического, фольклорного, литературного), природе родного края, народных традиций, обычаев, обрядов, семейно-бытовой культуры, народного искусства, национальных ремесел и др.

Некоторые виды деятельности могут использоваться для усвоения различных ценностей, но некоторые стоимости культуры могут усваиваться с помощью различных видов деятельности, что способствует оптимальному построению процесса воспитания, значительной экономии времени, сил и воспитателей, и воспитанников. Отношения, которые формируются в воспитательной среде, называют воспитательными. Воспитательные отношения позволяют почувствовать, понять, оценить связь собственного «я» и стоимости культуры, осмыслить ее (придать ей смысл), субъективировать, внести в природу и социум свое субъективное начало. Многочисленные исследования показывают, что «перевод во внутренний план» общечеловеческих ценностей и выработки собственных ценностных ориентаций невозможен на когнитивном уровне осознания. В этом процессе активную роль играют эмоции. Социальные ценности воспринимаются прежде чувствами., но с помощью сознания они осмысливаются. Сочетание чувства и смысла в ценностях определяет способы поведения, деятельности человека.

Психологический механизм интериоризации позволяет обеспечить динамику духовных потребностей личности. Ведь если к совместной деятельности воспитателя и воспитанника приобщить факторы, которые стимулируют самодеятельность воспитанника, то появится возможность для формирования у него новых духовных потребностей. Так, пытаясь достичь высоких результатов производительного труда, старшоклассники знакомятся с новой агротехникой выращивания культур, передовым опытом, требованиями окружающей действительности. Они читают научную литературу, следят за периодическими изданиями, консультируются с опытными специалистами.

Внутренне сопоставляя свои действия и поступки с более совершенной трудовой деятельностью, ученики прогнозируют ее в соответствии с лучшими общественными эталонами и трансформируют эти образцы во внутреннее состояние. Новые объекты переходят в потребности, то есть, срабатывает механизм интериоризации. Интериоризация ценностей культуры требует во всех случаях учета диалектического единства когнитивного и чувственного, рационального и практического, социального и индивидуального в личности. В общественной и индивидуальной деятельности осуществляется преобразование сил и способностей личности в объективные социально значимые продукты деятельности и ценности, происходит экстериоризация (лат. externus - внешний).

Гуманистическая функция воспитания состоит в том, чтобы создать условия, при которых личность сможет максимально реализовать весь свой потенциал способностей в современной социокультурной ситуации. Воспитание, с одной стороны, расширяет границы жизнетворчества личности, а с другой - закладывает в личность внутренние механизмы индивидуального развития - самоактуализации, самореализации.

Под самореализацией личности мы понимаем всестороннюю актуализацию потенциала человека в той или иной сфере социальной деятельности с пользой для себя и в интересах окружающей среды и общества. А. Маслоу определяет самореализацию (по его терминологии «самоактуализацию»), как эпизод или прорыв, в котором все силы личности сливаются в единое целое, придавая ей интенсивного удовольствия. В результате такого воздействия человек приобретает единство, преодолевая разорванность, ... более полно функционирует, обладает большим творческими способностями, способен подняться над его, более независим от своих низших потребностей и т. д. Такие ситуации могут происходить с любым человеком и в любое время. В личностей, что самореализуются, это случается чаще (5, 132). Ученый называет такие важные моменты самореализации, которые позволяют представить жизнь как постоянный процесс выбора, продвижения или отступления, возложение на себя ответственности. «Каждый раз, когда человек берет на себя ответственность, она самоактуализирующийся» (5, 113). Самоутверждение должно стать результатом самореализации, то есть признание заслуг конкретного человека со стороны его коллег, его способностей, пользы, которую он приносит. Деятельность, направленную на самореализацию, можно условно разделить на внутреннюю и внешнюю. Это своеобразный внутренний психологический процесс, в котором человек должен научиться высвободить подавленное, познавать личное «Я», прислушиваться к голосу импульса, раскрывать свою огромную природу, достигать понимания, постигать истину.

Стремление к самореализации, по сути, является стремлением к самоутверждению за счет таких личностных функций, как рефлексия, мотивация, опосредствования, смысловтворчество и под. Человек, по мнению Роджерса, является субъектом собственной жизни. Он свободен в своем выборе, принятии решений, пытается проявлять самостоятельность и ответственность, саморазвиваться. У здорового, нормального человека эти качества всегда существуют как потенциальные возможности. Для саморазвития человека наиболее значимыми, по мнению Роджерса, являются: поле опыта индивида, самость и идеальная самость, конгруэнтность и неконгруэнтность, тенденция самоактуализации, личностный рост и препятствия роста, социальные отношения. Поле опыта индивида включает события, восприятия, ощущения и подобное, все то, что происходит с человеком в данный момент и доступно осознанию, содержание индивидуального опыта определяется тем, какие его элементы становятся предметом осознания, на жизненные проблемы направлено внимание индивида. Поэтому воспитатель должен понять эти проблемы, а также увидеть в поле личностного опыта воспитанника те проблемы, которые важны для его развития, но еще им не осознаны как личностно значимые.

К. Роджерс выделяет реальную и идеальную самость – «представление себя таким, каким индивид хотел бы быть, которому он предоставляет наибольшей ценности для себя». Если человек не принимает себя таким, какой она есть, а ориентируется в оценке собственного поведения, принятии решений на идеальный образ себя, то это приводит к постоянному дискомфорту, недовольству собой, невротическим состояниям, торможению личностного развития.

Задача воспитателя состоит в том, чтобы помочь воспитаннику принять и полюбить себя таким, какой он есть, раскрыть себя как привлекательный образ. Поэтому, гуманистическое воспитание призвано развивать конгруэнтность - способность быть самим собой в отношениях с людьми (6).

Личность ребенка, подчеркивает А. Н. Леонтьев, может характеризоваться на каждом возрастном этапе только местом, которое она занимает в системе человеческих отношений. Место в воспитательном отношении – это, собственно, создана личностно утверждающая ситуация в системе жизнетворчества воспитанника. В этой ситуации обеспечивается восприятие и осмысление реальной действительности, формируются

ценностные ориентации, свое мировоззрение. Построение личностно утвердительных ситуаций в системе воспитательных отношений учащихся является основой воспитательного процесса (4).

Можем констатировать, что образование и есть самоформирование, становление личности, которая способна воспринимать весь окружающий мир, в том числе и педагогическую деятельность, как условие своего становления. Но это совершенно не значит во всем подчинение. А основной детерминантой образования личности следует понимать «Я» - идеал.

Литература:

1. Особистість у дискурсі саморозгортання української цивілізації: Монографія. (Бех В. П. та ін.); Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Запоріжжя: Дніпровський металург, 2012.
2. Гомілко Ольга. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі. К.: Наукова думка, 2011.
3. Новейший философский словарь (Сост. Грицанов А. А.). Минск, 1998.
4. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. М.: Политиздат, 1975.
5. Маслоу А. Г. Мотивация и личность. СПб.: Евразия, 1999.
6. Роджерс Карл. Теория Личности [Перевод В. Лях и А. Хомик]: Rogers C. Client-Centered Therapy. Boston: Houghton Mifflin, 1951.

ნატალია იუხიმენკო **აღზრდა, როგორც პიროვნების ჩამოყალიბებისა და** **სოციალიზაციის მექანიზმი** **რეზიუმე**

პიროვნება განისაზღვრება როგორც ადამიანის ორგანიზმის სისტემური თვისება, რომლის ძირითადი ფუნქცია არის დაბადება და პოტენციური სოციალური სამყაროს ძირითადი მახასიათებლების მხარდაჭერა გარკვეულ ჩარჩოებში. პიროვნების აღზრდის უმთავრესი ამოცანა და მიზანი უნდა იყოს სულიერი და მორალური ფასეულობების ფორმირება. აღზრდის ჰუმანური ფუნქცია მდგომარეობს იმაში, რომ შეიქმნას ისეთი პირობები, როდესაც პიროვნება შეძლებს თავისი უნარების მაქსიმალურად რეალიზებას.

Natalia Yukhimenko ***Education as mechanism of becoming and socialization of personality*** **Summary**

Personality is certain as system quality of human organism, the basic function of which is birth and maintenance in the certain scopes of basic descriptions of the potential social world. A primary concern and purpose of education of personality must be forming of its spiritual and moral values. The humanism function of education is examined to create terms at which personality will be able to maximally realize all his potential capabilities.

Татьяна Лищук-Торчинская
(Украина)

ФИЛОСОФСКО-СЕМИОТИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ИССЛЕДОВАНИЮ ИСТОРИИ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ

Вопрос об основаниях исследования прошлого в исторической науке вот уже более полувека не сходит с повестки дня философско-исторических студий. Тенденции, получившие развитие со времени «лингвистического поворота в истории» и касающиеся понимания истории и историчности актуальны в настоящее время в философии истории. Искания в области исторического познания, кроме того, что отличаются междисциплинарностью, предлагают множественные и неоднозначные решения в философии истории и исторической науке. В историческом дискурсе существует значительное количество теоретико-методологических направлений, начиная с классических и заканчивая разработками, выполненными в духе постмодернизма. Среди них вызывают интерес главные методологические подходы, продолжающие играть важную роль в современных исторических исследованиях. На наш взгляд, семиотико-структурный подход, наряду с феноменолого-герменевтическим, содержит все необходимые исследовательские инструменты (принципы, понятия, методы) для исследования исторического прошлого. Каждый из данных подходов имеет длительную историю становящейся теории и весомые решения в практике текстуальных исследований.

В работах Б. А. Успенского «История и семиотика (Восприятие времени как семиотическая проблема)» и «Historia sub specie», Ю. М. Лотмана «Внутри мыслящих миров» и ряде других были развиты основоположные принципы исследования прошлого с позиций семиотики. Ряд выпусков издаваемого тартуско-московской школой в Тартуском университете журнала «Труды по знаковым системам» посвящен вопросам текста, культуры, семиотики нарратива (Том XXIII), культуры, текста, нарратива (Том XXIV), семиотики и истории (Том XXV).

Р. Барт в работе «Дискурс истории» исследует структуру исторического повествования на уровнях акта высказывания (составными частями которого он считает шифтеры слушания и шифтеры, с помощью которых происходит организация исторического дискурса), протагонистов акта высказывания (получатель и субъект) и уровнях высказывания.

Н. В. Бредихина в статье «Семиотический метод исследования исторической реальности» анализирует интерпретационные возможности семиотики в отношении постижения прошлого и применяет познавательные ресурсы семиотического подхода (идею семиозиса, бинарную модель Ф. Соссюра «означающее – означающее» и понятие знака, предложенное Ч. Моррисом) к изучению исторической реальности.

О. В. Ларина в статье «Применение семиотических подходов в современных исторических исследованиях» изучает семиотические подходы в качестве инструмента анализа исторических нарративов. По ее мнению, характеристика истории с позиций семиотики, кроме «обзора... образов языка, запечатленных в самом языке», содержит «исследование иерархии текстов истории, а также выявление «правильных текстов», поддерживающих ее целостность и обладающих статусом истинных, и «неправильных текстов», существующих на периферии» (3, 101). Однако данное положение неприменимо к современному историческому нарративу, поскольку решение вопроса о «правильности» текстов в содержательном смысле выходит за рамки классической теории истины, в

пределах же других, неклассических концепций истины, всякий «образцовый» текст оказывается невозможным. Между тем, второе положение относительно соотношения семиотики и истории, предложенное О. В. Лариной, «...анализ видов текстов истории и места каждого из них в ее системе в целях создания смыслового каркаса изучаемой истории» (3, 101), по нашему мнению, целиком применимо при изучении исторических нарративов, предметность которых составляют и отдельные события прошлого, и национальные истории.

И. Савельева и А. Полетаев в работе «Знание о прошлом: теория и история» обращают внимание на развитие семиотического анализа исторических текстов на синтаксическом, семантическом и прагматическом уровнях и приводят примеры разработок каждого из них применительно к анализу исторических трудов. По мнению ученых, синтезирующая работа в отношении практического применения предложенных уровней анализа к текстам по истории была впервые выполнена Х. Уайтом в работе «Метаистория. Историческое воображение в Европе XIX века» (5, 64-65).

В нашем анализе философско-семиотического подхода к исследованию истории сосредоточим внимание на толковании исторического прошлого и текстов, написанных профессиональными историками, в неразрывном единстве с семиотическими методами и принципами исследования.

Семиотический подход к истории базируется на разработанных классиками семиотики Ч. У. Моррисом, Ч. С. Пирсом, Ф. де Соссюром основоположных понятиях семиотики «знак», «означающее», «означаемое», «символ», «код», «коммуникация», «семантика», «синтаксис», «прагматика» и др. Сущность семиотического подхода к толкованию истории была кратко сформулирована Б. А. Успенским: «История в смысле «*historia rerum gestarum*» по своей природе семиотична, поскольку она предполагает определенную семиотизацию действительности – превращение не-знака в знак, не-истории в историю» (6, 15). Несмотря на то, что в высказывании акцентирован аспект восприятия истории, на самом деле, именно таким образом оказывается возможным постижение онтологии исторического. С позиций семиотики основание исторического составляет процесс коммуникации между имеющими различную природу адресантами, от которых исходит сообщение о происходящих событиях, и их восприятием обществом и/или индивидом: «...постоянно поступающая новая информация обуславливает ту или иную ответную реакцию со стороны общественного адресата (социума)» (6, 11-12). Таким образом, коммуникация предстает онтологией исторического процесса, составляет саму сущность историчности: «...исторический процесс может представлять как коммуникация между социумом и индивидом, социумом и Богом, социумом и судьбой и т.п.; во всех этих случаях важно, как осмысляются соответствующие события, какое значение им приписывается в системе общественного сознания» (6, 12). Заметим, что в соответствии с теорией коммуникации, элементами механизма коммуникации предстают, кроме адресанта и адресата само сообщение, в котором закодирована определенная информация и содержащий декодирующее устройство канал, с помощью которого передается сообщение. С позиций семиотического подхода вопрос о том, каким образом выражен определенный смысл и как его трактуют те, кому он адресован, решен следующим образом: «...событиям приписывается значение: т е к с т событий ч т а е т с я социумом. ...в своей элементарной фазе исторический процесс предстает как процесс порождения новых фраз на некотором «языке» и прочтения их общественным адресатом (социумом)» (6, 12).

Анализируя восприятие, семиотики сосредоточивают внимание на средствах, с помощью которых передано «сообщение»; первостепенное значение среди них приобретает код. Хотя сообщение может быть передано посредством действий, поступков, сами события истолкованы как текст. Но проблема заключается в том, что «общественный адресат» не

есть «гомогенным», и «прочтение текста событий» возможно на нескольких уровнях, вследствие чего имеет место как «разночтение» текстов, представляющих исторический процесс, так и различные реакции на данный «текст». Б. А. Успенский, по сути, описывает необходимость применения в изучении особенностей выражения и восприятия прошлого сравнительно-исторического метода. В качестве примера он рассматривает противоречивость языка Петра I и языка социума (6, 72). В отношении значимых событий или комплекса событий в обществе складываются позиции, определяемые «духом времени», «ментальностью» и т.п., и, как правило, вырабатывается «официальная точка зрения» на данные события. Важный вклад в «присвоение» прошлым событиям значимости принадлежит ученым, а писатели, кроме акцентирования на событиях, дают им моральные оценки и выявляют их эстетический смысл. Между тем, для того, чтобы «чтение» кода, имеющего результатом понимание и ответную реакцию, состоялось, необходимо владеть языком, на котором передано сообщение. Знание языка, понимаемого в широком смысле, вырабатывается на различных уровнях, начиная от стихийного овладения языком в повседневной жизни (с преобладанием устного общения) до специального обучения через систему специальных институтов (с преобладанием письменной культуры).

Язык в сообщении выполняет идеологическую функцию, поскольку наделяет события значимостью. Само выделение значимых событий есть процессом конституирования и выражением определенной позиции, поэтому следует акцентировать внимание не только на том, о чем говорится, но и о том, что, как мы знаем или предполагаем, замалчивается. «...Мы знаем, – несколько по другому поводу заметил Р. Барт, – что отсутствие знака само является значимым» (1, 432). Созвучную утверждению Р. Барта мысль высказывает Б.А. Успенский: «Соответствующий язык ...некоторым образом организует самое информацию, обуславливая отбор значимых фактов и установление той или иной связи между ними: то, что он не описывает на этом языке, как бы вообще не воспринимается общественным адресатом, выпадает из его поля зрения» (6, 13). Отдельный случай такого положения – когда история страны складывалась таким образом, что вырастали целые поколения, для которых не возникало проблемы «вопрошания о прошлом», поскольку о «белых пятнах» истории они не подозревали.

Необходимость дешифровки и реконструкции прошлого Б. А. Успенский выводит из невозможности восприятия прошлого эмпирически – в непосредственном опыте (6, 21). Таким образом, мы опять возвращаемся к вопросу о семиозисе в истории. В таком семиозисе на первый план выходит качество историчности: прошлое трактуют как знак, обладающий определенным значением и смыслом. По мнению Н. В. Бредихиной, «все последующие работы, посвященные изучению семиотического аспекта интерпретации истории, так или иначе продолжают традицию, заложенную Г. Г. Шпетом: реконструировать смысл исторической реальности через изучение сложной системы референциальных отношений, возникающих между современностью и прошлым» (2, 115). Б. А. Успенский конкретизирует значение семиозиса по отношению к истории: «Такого рода семиозис предполагает, в свою очередь, два необходимых условия: I. Расположение тех или иных событий (относящихся к прошлому) во временной последовательности, т.е. введение фактора времени. II. Установление причинно-следственных отношений между ними, т.е. введение фактора причинности» (6, 15). В отношении временного измерения события с позиций семиотики рассматриваются не только в связке «прошлое – настоящее – будущее», которую Б. А. Успенский обозначил как рекурсивную связь, поскольку настоящее становится прошлым, а будущее – настоящим. Само наличие данной связи изменяет образ и оценку прошлого, так как прошлое оценивают с позиций настоящего или с точки отсчета «кульминационного события». Но в этой связке «прошлое – настоящее – будущее», каждый компонент которого наделен специфичностью, будущее выделяется особо: «...оно (будущее) может быть

постигнуто лишь умозаключительным, а не опытным путем. ...будущее нам не дано, и может быть воспринято лишь умозрительно, так сказать – метафизически...» (6, 32).

Итак, исследуя отношение к прошлому, учитываем два фактора, каждый из которых связан с оценкой прошлого с позиций настоящего: 1) обнаружение в прошлых событиях таких, которые имеют историческую значимость;¹ 2) выявление связности истории на основании установления места каждого события по отношению к другим событиям, вследствие чего происходит встраивание событий во временной ряд «прошлое – настоящее – будущее». Между тем, при постижении прошлого было бы ошибкой его «осовременивание», поэтому целесообразно выработать приемы, способствующие адекватному прочтению событийного текста. В частности, «Культурно-семиотический подход к истории предполагает апелляцию к внутренней точке зрения самих участников исторического процесса: значимым признается то, что является значимым с их точки зрения» (6, 11). В этом плане в поле зрения ученого оказываются поведенческие аспекты исторических событий: «Речь идет, таким образом, о реконструкции тех субъективных мотивов, которые оказываются непосредственным импульсом для тех или иных действий (так или иначе определяющих ход событий» (6, 11). Коллективные действия, которые, по сути, производят и воспроизводят общество, определены Б. А. Успенским посредством генерализации: модель коллективного действия воспроизводит модель индивидуального действия, одна из которых (более простая) служит образцом для истолкования другой.

В семиотическом толковании истории, предложенном Б. А. Успенским, обнаруживаем ряд противоречий: с одной стороны, утверждается, что прошлое не дано нам в опыте, с другой – говорится об эмпиричности его восприятия по сравнению с восприятием будущего. Вероятно, говоря об «эмпиричности» восприятия прошлого имеется в виду, что значимые события фиксируются в опыте, современникам доступен опыт прошлых поколений, таким образом, существует преемственность прошлого и настоящего в виде «связи времен». Отмеченная в прошлом значимость событий, которую мы извлекаем из опыта, получает переоценку с позиций настоящего. И в этом случае возникает проблема сопоставления различных оценок исторических событий. Часть этой работы выполняется в процессе текста истории как историографии и касается сопоставления оценок прошлого, возникающих во «вторичных моделирующих системах». Другая часть предполагает проведение сравнительно-исторических исследований в синхронном и диахронном разрезе для изучения отношения общественности, различных социальных групп, отдельных личностей к значимым событиям прошлого.

Вызывает сомнение предоставленная трактовка общества как «коллективного индивида» в аспекте целостности восприятия событий и реакции на них. Анализ восприятия исторических событий и реакции на них предполагает исследование дифференцированности постижения событий различными социальными группами и организованности действий, то есть учет институциональных факторов. Общественные группы, которые занимают доминирующие позиции в социальной структуре, могут, трактуя общество как коллективного индивида, таким образом скрывать волею к манипулированию и претензию на монополию в трактовке событий прошлого.

Семиотический подход применяют прежде всего в качестве метода при исследовании структуры тестов, но его используют и при истолковании процесса создания исторических повествований. При рассмотрении вопроса производства исторических текстов, как его трактует семиотики, также применима модель коммуникации. В частности, У. Эко

¹ Критерий значимости, предложенный Б. А. Успенским, касается не только прошлых событий, но и распространяется на происходящие в настоящем события: значимость таких событий предопределяется по их возможным последствиям для будущего (6, 27).

настаивает на том, что в процессе генерирования текста автор принимает во внимание возможного читателя. Составными частями произведения, указывающими на учетывание интерпретирующей роли будущего читателя, предстают код, стиль произведения, система специальных обозначений (индексов) (7, 28). Когда работу историка, создающего свой труд, попытаемся трактовать по аналогии с работой автора художественного произведения, то обнаруживаем двойственную проблему: с одной стороны, автор должен учитывать аудиторию, которой адресован текст,¹ с другой стороны, он сам оказывается в роли интерпретатора, поскольку его труд опирается на изучении источников и предполагает декодирование смысла содержащихся в них сообщений.

Структурным компонентом любого исторического повествования, отличающим данный нарратив от других типов нарратива, есть исторический факт. В семиотическом подходе к трактовке исторического исследования отчетливо определена методологическая установка относительно конструируемой природы исторического факта: «Факт для него (историка – Т. Л-Т.) не исходная точка, а результат трудных усилий. Он сам создает факты, стремясь извлечь из текста внетекстовую реальность, из рассказа о событии – событие» (4, 336). В рамках подхода акцентирован важный признак, связанный с основаниями работы историков – их обращение к источникам, составляющим точку соприкосновения с прошлым. «Историк обречен иметь дело с текстами, – пишет Ю.М. Лотман. – Между событием «как оно произошло» и историком стоит текст, и это коренным образом меняет научную ситуацию. Текст всегда кем-то создан, событие предстает в нем в зашифрованном виде. Историк предстает, прежде всего, выступить в роли дешифровщика» (4, 336). Но данная роль предусматривает множество носителей, придерживающихся различных ценностей, что имеет своим следствием различия в толковании событийного поля прошлого. «Одни и те же объективные факты, составляющие реальный событийный текст, могут по-разному интерпретироваться на разных “языках” – на языке соответствующего социума и на каком-то другом языке, относящемся к иному пространству или времени», – размышляет Б. А. Успенский (6, 13) и уточняет вероятные познавательные причины различия толкований: «...это может быть обусловлено, например, различным членением событий, т.е. неодинаковой сегментацией текста, а также различием в установлении причинно-следственных отношений между вычленимыми сегментами» (6, 13), в основании которых – культурно-исторические различия.

Подводя итоги, выделим в семиотическом подходе к толкованию истории концептуальную область и метод. В границах подхода сформулировано положение о знаковой природе истории, коммуникативном характере исторического процесса, разработаны основные значения семиозиса истории, кода. Семиотический подход как способ анализа созданных профессиональными историками текстов расширяет объяснительный потенциал относительно генерирования и структуры исторических нарративов. Перспективным направлением разработки данной темы будет построение системы понятий, характеризующих семиотический подход к истории, а также осуществление синтеза семиотики и структурализма при исследовании истории как прошлых событий и как воплощенной в научном тексте истории.

¹ К примеру, монография адресована узкому кругу специалистов, научно-популярная историческая литература – заинтересованной аудитории, учебники (школьные и для высшей школы) – обучающимся.

ლიტერატურა:

1. Барт Р. Дискурс истории // Барт Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры. М.: Изд-во им. Сабашниковых, 2003.
2. Бредихина Н.В. Семиотический метод исследования исторической реальности // Вестник Оренбургского университета. 2008. №7 (89).
3. Ларина О.В. Применение семиотических подходов в современных исторических исследованиях // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. 2009. Вып. 107.
4. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров // Лотман Ю.М. Семиосфера. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Статьи. Исследования. Заметки (1968–1992). Санкт-Петербург: «Искусство-СПб», 2000.
5. Савельева И., Полетаев А. Знание о прошлом: теория и история. В 2-х т. СПб: Наука, 2003. Т. 1. Конструирование прошлого. 2003.
6. Успенский Б.А. Избранные труды. Том I. Семиотика истории. Семиотика культуры. 2-е изд., испр. и доп. М.: Школа «Языки русской культуры», 1996.
7. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / Пер. з англ.. М. Гірняк. Львів: Літопис, 2004.

ტატიანა ლიშიუკი-ტორჩინსკაია
ისტორიის კვლევისადმი ფილოსოფიურ-სემიოტიკური მიდგომა:
მეთოდოლოგიური საფუძვლები
რეზიუმე

ისტორიისა და ისტორიულობის აზრის გამოვლენა შესაძლებელია ფილოსოფიურ-სემიოტიკური მიდგომით. რიგი ნაშრომებისა ამ სფეროში შეიქმნა ტარტუ-მოსკოვური სემიოტიკური სკოლის ფარგლებში ი. მ. ლოტმანის, ბ. ა. უსპენსკის, ნ. ვ. ტოპროვის, ვ. ვ. ივანოვის და სხვათა მიერ.

სტატიაში დასმულია ფილოსოფიურ-სემიოტიკური მიდგომის მეთოდოლოგიური საფუძვლების კვლევის პრობლემა. აღნიშნული მიდგომის ფარგლებში ისტორიის კვლევას საფუძვლად უდევს ორი მეთოდი: კომუნიკაციური პროცესის და ისტორიის დროითი განზომილების.

მეთოდს აქვს ორმაგი ბუნება: ეს არის, ერთი მხრივ, ისტორიული წარსულის შეცნობის გზა და, მეორე მხრივ, ისტორიული ნარატივის ანალიზის ინსტრუმენტი.

Tatiana Lishchuk-Torchynska
Philosophical-semiotic approach to the analysis of history:
methodological grounds
Summary

It is possible to find out the meaning of history and historicity through the application of the philosophical-semiotic approach. A number of designs in the field of semiotic approach to history were carried out in the framework of the Tartu-Moscow Semiotic School by Y.M. Lotman, B.A. Uspenski, N.V. Toporov, Vyach. Vs. Ivanov and others.

The paper sets up the problem of methodological bases research approach in the unity interpretation of history as it happened in the past, and as it was generated by professional historians of text.

Two models are formulated within the conceptual approach interpretation of history: communication process and the time dimension of history. Method in a semiotic approach has a dual nature: from one hand, it is a way of knowing the historical past, from the other – a tool for analyzing historical narrative.

Светлана Ганаба
(Украина)

КРИЗИС ОБРАЗОВАНИЯ КАК ПРОБЛЕМА ФИЛОСОФИИ ДИДАКТИКИ

В последние годы в научных кругах возрос интерес к проблемам философии образования. Различные аспекты этих проблем рассматриваются на страницах научных, публицистических и других изданий, им посвящены круглые столы и конференции, учебные семинары и тренинги и т.д. Повышенный интерес к философскому осмыслению образования как общественного феномена обусловлен следующими причинами.

Во-первых, пониманием и признанием того, что образование в условиях современности играет приоритетную роль в решении глобальных проблем человечества. Как продукт культурно-цивилизационного развития, образование помогает человеку ощутить пульсацию времени и наметить ориентиры своей жизнедеятельности и развития в будущем. Приобщая человека к системе ценностей, образцов, норм и правил поведения, оно способствует вхождению новых поколений в активную социальную жизнь.

Во-вторых, необходимость философского анализа проблем образования связана с особенностями социокультурного развития современности. Они свидетельствуют о формировании социокультурной действительности, которая характеризуется пестрой и многоплановой палитрой характеристик существующих реалий. Эти реалии указывают на сложность и непредсказуемость явлений и процессов современности, которые не укладываются ни в какие запланированные рамки и схемы и предусматривают ликвидацию штампов, образцов и примеров как в своем функционировании, так и, соответственно, их исследованиях. Сложная и изменчивая природа современного бытия разработана в разных концепциях, в которых внимание ученых сфокусировано на определенном явлении, объекте и особенностях его проявления. В качестве примера обратим внимание на концепции современных исследователей: «цивилизации Третьей волны» (Э. Тоффлер), «общества знаний» (П. Дракер, Ф. Махлуп), «общества риска» (У. Бек), информационного общества (М. Кастельс), индивидуализированного общества (З. Бауман), постиндустриального общества (Д. Белл), общества постмодерна (Ж.Ф. Лиотар, В. Вельш) и т.д.

Помогут понять сложное многообразие мира и избежать шока перед будущим человеку образовательные институты, в условиях, что они не только вооружат его необходимыми знаниями, но и позволят человеку развить умения учиться, переучиваться, умения отказываться от знаний и идей, которые утратили свою эффективность, умения принимать решения в непредвиденных ситуациях и т.д. Как научить человека учиться и переучиваться, какими должны быть формы и методы организации учебной деятельности, сколько необходимо человеку учиться, чтобы быть успешным в реалиях изменчивого мира – эти и другие проблемы требуют философского анализа.

В-третьих, в условиях современных цивилизационных изменений человек утрачивает те привычные ориентиры и горизонты все общего, которые ее держали в бытии. Он оказывается в состоянии лиминальности, когда привычное уже исчезло, а новое не утвердилось. Человек становится заложником ситуации, которую сам создал, ежесекундно встречаясь с реалиями будущего. Он демонстрирует неспособность адаптироваться к быстрой изменчивой жизни. Привычный к порядку он чувствует кризис самоидентификации, лишается контроля определенных дискурсов, то есть понимается как «одинокость, которая кочует» (Ж. Делез). Соответственно, необходимость философского осмысления проблем образования вызвана «актуальностью общечеловеческих ценностей,

требующих формирование нового типа личности, не зацикленной на внутривселенной деятельности, а мыслящей более масштабными категориями, охватывающими близлежащий космос» (1, 62).

В-четвертых, философское осмысление проблем образования является ориентиром в практической работе учителя. Оно направлено на коррекцию деятельности учителя в процессе образования, поиска его новых форм и методов реализации, теоретико-методологическое обоснование педагогических феноменов, видов образовательной практики. Философский анализ, в этом контексте, представляет собой специализированную сферу педагогического знания, которая интегрирует достижение философии, теоретический анализ и идеи педагогической практики.

Приоритетная роль образования в жизни общества, с одной стороны, и новый класс проблем, который возник в контексте современных социокультурных и антропологических особенностей развития, с другой стороны, требуют определенной философской методологии и научного инструментария в осмыслении образования как целостной системы трансляции и создание культурного опыта человечества. Философия образования осуществляет научно-философскую рефлексию сущности, целей, ценностей, методов, организации образовательного процесса и закономерностей его функционирования в онтологических, антропологических, аксиологических, эпистемологических и других аспектах. Ее развитие обусловлено необходимостью использования ее наработок в качестве мировоззренческой и методологической основы модернизации, как образования, так и общества в целом.

Необходимо отметить, что философия образования как исследовательское направление начинает только развиваться. Среди ученых актуальным остается определение ее статуса и круга проблем. О сложности объективного процесса ее становления как исследовательского направления свидетельствует тот факт, что в работах ученых представлен ряд разноплановых подходов (которые не лишены противоречий) определения проблемного поля философии образования. Особенностью ее научного статуса является междисциплинарный характер исследования. С одной стороны, она аккумулирует достижения ряда дисциплин, а, с другой, очерчивает мировоззренческие и методологические ориентиры в решении их проблем.

Процесс становления философии образования также сопровождается формированием в ее лоне и отделении от нее новых направлений исследований: история философии образования, философия образовательного менеджмента, философия воспитания, философия дидактики и т. д. Необходимо отметить, что концептуализация развития данных направлений еще только намечена в исследованиях ученых.

Так, философия дидактики в контексте современного социокультурного развития эпохи вызвана поиском оптимальных методов и способом совершения учебной деятельности, соотношения содержания образования потребностям эпохи, создание эффективных алгоритмов поиска информации и умения самостоятельно создавать динамические целостные конфигурации знаний с отдельных блоков информации. Это исследовательское направление призвано осуществить теоретико-мировоззренческий анализ проблем учебной деятельности (ее целей, содержания, организации, методов и способов) и рефлексии ее проблем и достижений, полученных в сфере образовательных практик с целью определения дальнейших перспектив ее развития и функционирования в контексте потребностей эпохи.

В рамках данной статьи рассмотрим особенности кризиса образования как одну из проблем философии дидактики.

В повседневной жизни понятие «кризис», как правило, используют при обозначении процессов или явлений, которые свидетельствуют об упадке, определенной угрозе, того, что имеет тенденцию к гибели и разрушению. В данной интерпретации это понятие используют

ряд ученых для обозначения опасных тенденций и угрожающих перспектив современного цивилизационного развития. «Наша цивилизация в цейтноте. Эксперты предсказывают, что примерно к середине века она выйдет на рубеж сингулярности, за которым либо деградация и гибель, либо переход на качественно новый уровень развития», - утверждает Д. Дубровский (4, 239).

В тоже время в научной литературе кризис представлен и как переходной процесс в развитии системы (явления, объекта). То есть, он указывает, что данный объект исчерпал запас своих явных возможностей и требует поиска новых, скрытых резервов для дальнейшего развития. Это пороговый этап в жизни системы, за которым следует либо ее гибель как таковой (при этом ее составляющие элементы, могут быть использованы в развитии других систем, объектов), либо же выход ее на качественно новый уровень развития. Поэтому многие современные исследователи утверждают, что кризисы – это необходимый нормальный этап в жизни человечества. Вся история человечества состоит из ряда социальных конфликтов, эпидемий, природных катаклизмов и других бедствий, которые представляются важными рубежами в его жизни. «Кризисное сознание, кризисное мироощущение сопровождает человечество на всех этапах его исторического развития, нередко облекаясь в апокалиптическую форму», - утверждает Т. Сидорина (8, 6). Кризис, по мнению П. Гуревича, является обязательным этапом развития каждой культуры (3, 19).

Опираясь, на понимания природы кризисных явлений в образовании как ситуации поиска новых путей развития, дальнейшей несостоятельности развиваться в существующей системе координат, рассмотрим особенности его проявления и факторы, которые обусловили его развитие.

Прежде всего, кризисные явления в образовании обусловлены общим кризисом цивилизационного развития. Этот кризис имеет перманентный и системный характер. Он нашел свое проявление во всех сферах жизни общества и человека и является следствием глубокого духовного кризиса. Кризисный характер парадигмальных основ цивилизации прямо связан с кризисом духовности. По утверждению П. Барышникова, это «протест жизни против духа», который символизирует отказ человека от процесса самопознания и воспитание в себе «человеческого начала» (2, 187). Человек в результате стремительного развития технологических и технических новшеств нивелирует саморазвитие своих духовно-нравственных начал, подавляет свое личностное своеобразие. Игнорируя культурное наследие, не преодолевая границы биологической замкнутости и пределы узкого индивидуального мировоззрения, воспитанного ближайшим окружением он превращается в «человека массы» (Х. Ортега-и-Гассет) (2, 187). Такой человек, хотя и является продуктом и в некоторой степени «символом» своего времени, однако он не в состоянии «идти в ногу» с ним. Он не способен ощутить и соответственно ликвидировать те опасности, которые порождает научно-технический прогресс. Отсюда возникает и развивается опасная диспропорция, которая углубляет кризисные явления общественного плана: научно-техническая составляющая опережает развитие моральных и духовных сил. По мнению И. Ланцева, глубокий духовный кризис, который охватил все человечество и зацепил экзистенциальные основы его бытия, связан также с прагматическим, потребительским отношением человека к природе и своей жизни (6, 13).

Поиск эффективных путей преодоления кризисных явлений, которые приобрели глобальное измерение, является приоритетным заданием и необходимостью человеческого сообщества. Однако ряд проектов, которые предлагают исследователи, носит скорее декларативный характер. Отличительными чертами этих проектов является ситуационность и бессистемность. Как следствие, человечество концентрируется на решении утилитарных, локальных проблем, с которыми встречается, при этом демонстрирует неспособность посмотреть на проблемы в перспективе их дальнейшего развития. Риски и угрозы

анализируются узко, практически не просматривается их способность проявления в будущем. Следовательно, образ мира, который окружает человека, не соответствует тому образу, который человек создает о нем. Одна из причин данного диссонанса обусловлена сферой образования. Эта сфера больше концентрирует внимания на том, что уже произошло, что уже имеет человечество, на тех этапах и уровнях развития, которые оно преодолело, а не на том, что его ждет. Ориентация на практики прошедшего является не продуктивным в решении проблем изменчивого мира, поскольку не позволяет образованию идти «в ногу со временем» и проектировать будущее. Они не способны показать человеку перспективы ее дальнейшей жизни, тем более обезопасить от рисков и угроз. Образование не исполняет своего основного предназначения как социального института, а именно помочь человеку самоопределиваться со своими жизненными ценностями и способствовать их реализации. В реалиях современного мира оно все более приобретает потребительский прагматический характер, все меньше выполняя свое культурное предназначение.

Обучение не «представляется тем перекрестком, где происходит переход культуры в цивилизацию и утверждается возможное и реальное на уровне массовой сознательности, преобразовывается отчужденное знание практически, благодаря волевым актам каждого человека» (6, 13). Культивирование прагматического характера способствует смене ценностей и приоритетов в учебном процессе. Его основными ценностями декларируется определенная сумма знаний и умений, которые человек использует с целью получения новых ценностей и возможностей. Следовательно, учебная деятельность, как утверждает И. Ланцев, отождествляется к обыкновенному производству интеллектуальной «продукции». Она направляется на формирование узкого специалиста определенной специализации, который может демонстрировать полное незнание во всем том, что не касается его профессиональной деятельности. К тому, же гипертрофированный интеллект такого специалиста становится причиной деформации сознания, мозаичности картины познания, способствует отсутствию целостного образа мира, символизируя его искривленное представление (6, 13). Такого человека едва ли можно назвать образованным, скорее обученным, какой - либо деятельности или ремеслу. Поэтому, утратив свои культурно-мировоззренческие основы, образование лишилось своей «души». Оно превратилось в процесс «изготовления» ремесленника, который может исполнять определенные, даже очень сложные технические функции. Такое переформатирование целей и задач образования, по мнению В. Кизимы, оставляет в ней только муштру и механическое освоение информации, поскольку в образовании «выветривается мысль, культура, человечность, отпадает необходимость в грамотности, профессионализме и интеллектности преподавателей» (5, 36). В спешке за ежеминутными потребностями общества, образование утрачивает перспективные цели и возможности развития, свое социокультурное измерение и предназначение. Оно все больше отдаляется от культуры, все меньше представляется ее составляющей, в «значительной мере, опустившись к уровню проблем общего выживания, опеки о коммерческой стороне обучения и рыночного, то есть стихийного обслуживания текучего повседневного общества» (5, 36). Это в свою очередь, усугубляет кризисные явления общецивилизационного характера.

Следующее обстоятельство, которое свидетельствует о кризисных явлениях в сфере образования, связано с несоответствием потребностей, требований эпохи и возможности ответить на них. Мир уже давно живет в новых социокультурных явлениях, а образование сохраняет и культивирует образ индустриальной эпохи с ориентацией на массовое образование человека-исполнителя, который в унисон с другими исполняет производственные задачи, культивирует определенные ценности, признает приоритет стандарта над уникальностью. Система образования, которая в общих чертах сформировалась в эпоху Просвещения, в реалиях сегодняшнего мира, который постоянно

меняется и самоорганизуется в новые формы, исчерпала свой потенциал. Ее подходы, мировоззренческие ориентиры и способы организации в объяснении разных видов социальной деятельности, концептуальные идеи и принципы представляются малоэффективными. Они объясняют мир и человека в ограниченном ракурсе, через систему определенных правил и приоритетов, которые не учитывают случайные флуктуации в фазе перестройки общественных процессов, возможность возникновения новых параметров и новых связей. Учебный процесс в данном контексте рассматривается как акт формирования, который предусматривает реализацию учебно-воспитательной деятельности путем постоянного внешнего воздействия. Следовательно, личность рассматривается как объект обучения, ее формирование происходит по определенной модели или образцу. Данная учебная деятельность мало учитывает потребности и интересы, а также личностный потенциал человека. Она нацелена на воспитание духа конформизма и готовности приспособиться к реалиям жизни. Цель образовательного процесса концентрируется на «наполнении» учеников информацией и ее механическом запоминании и воспроизведении. Результатом учебной деятельности является формирование репродуктивного мышления и познания мира, которые являются востребованными в условиях современности. Определяя диагноз наших бед и неудач К. Мангейм утверждает, что люди терпят неудачи потому, что привыкли действовать относительно потребностей узко ограниченного мира, который характеризуется статичностью. Они не научены принимать решения и решать проблемы в контексте быстро изменяющихся реалий. Исследователь считает, что «статичные общества, которые развиваются последовательно при медленном темпе изменений, опираются главным образом на опыт старших поколений. Они делают сопротивление реализации скрытых возможностей молодежи. Образование в таких обществах концентрируется на передаче традиции, а методами учебы является воспроизведение и повторение. Такое общество сознательно отбрасывает жизненные духовные резервы молодежи, поскольку не имеет намерения нарушать традиции, которые уже существуют» (7, 443).

Размышляя об особенностях этой образовательной системы, В. Степин считает, что главным требованием в учебной деятельности было подтверждение теории опытом и очевидностью (наглядностью) ее фундаментальных постулатов. Следовательно, идеалом определялось построение абсолютной истинной картины мира (9, 39). Абсолютность, в данном случае, не предусматривает альтернативности. Двух истин, или даже вариаций множественности подходов при рассмотрении одного и того же объекта (явления) быть не могло. Поиск истины происходил в рамках четко определенных канонов. Ее можно предусмотреть и вычислить в системе причинно-следственных связей. Как утверждает И. Ланцев, процесс такого вычисления происходит за определенной схемой - от простого, понятного к сложному и непонятному. За этим «сциентическим» взглядом, по мнению исследователя, скрывается более общее утверждение про подчинение общей научной культуры и жизни научной эпистеме, ее проектам и постулатам. Это подчинение нередко ассоциируется с тотальной властью науки по отношению к культуре и свободе человека, исключительно всего, что не отвечает научным теориям» (6, 11).

Такой характер образования практически не соответствует идеи гуманизации этой сферы. Знания формируются как «отчужденные» от интересов и потребностей участников образовательного взаимодействия. Они рассматриваются как «собственность» учителя, которую он «дарит» ученикам. Педагог выступает перед ними в роли оракула, который все знает и умеет, и поэтому не имеет права на ошибку. Следовательно, учебный процесс приобретает формальный характер. Образование не рассматривается как рост, само выстраивание личности, а как формирование ее и подготовка к взрослой жизни в будущем. Интересными в данном контексте являются исследования представителя критической педагогики П. Макларена. С целью определения особенностей организации учебного

процесса в современных учебных заведениях, они используют методы и идеи этнологии и антропологии. В работе «Школа как ритуальное мероприятие» исследователь рассматривает учительскую практику небольшой католической школы. В контексте сравнения этнокультурных ритуалов и образовательных практик современной школы, он показывает особенности реализации образовательными учреждениями идеи «нормализации» детей за четко спланированными ритуалами и правилами (10, 59).

В целом, кризис свидетельствует о доминировании обучения, а не образования. Сохраняется ситуация верховенства средств над целями, взгляд на человека как на объект всевозможных манипуляций, а не как личность, для которой является характерной не только самостоятельность, но и свобода по отношению к возможному пространству деятельности. Соответственно, такое образование не способствует развитию и самовыстраиванию личности, оно скорее исполняет репрессивную, деструктивную функцию по отношению к человеку. В данной ситуации ученик представляется «винтиком» образовательной машины, что имеет четко определенную программу действий и имеет своей целью освоить все, что известно науке, а не нужно ему. Его ценность как личности определяется не его экзистенциальной природой, а суммой знаний и умений, которыми он овладел. В этом аспекте образование выступает и рассматривается как «политика угнетения», как инструмент и ресурс содержания человека в «покорности». Учебный процесс уничтожает личность, нивелируя ее внутренний мир и особенности уникальной природы Я, подгоняя под стандарты «социального персонажа» эпохи. В этом плане перед философией дидактики стоит задача теоретико-мировоззренческого осмысления данной проблемы с целью поиска и выработки оптимальных подходов реализации учебной деятельности с учетом требований эпохи и запросов и интересов человека. Учебная деятельность должна сконцентрировать свое внимание не на человеке абстрактно рациональном, а на человеке возможностном, который в образовательном процессе выступает как человек-проект (Ж. П. Сартр). Таким образом, ориентиром и целью образования должен стать «человек, который обучается», вместо «человека, которого обучают».

Литература:

1. Базалук О. А. Философия образования. Формирование планетарно-космического типа личности // Образ человека будущего: Кого и как воспитывать в подрастающих поколениях. Т.1. – К.: Изд. дом «Скиф», 2011.
2. Барышников П. Н. Типология бессмертия в теоретическом поле французском трансгуманизма // Глобальное будущее 2045. Конвергентные технологии (НБИКС) и трансгуманическая эволюция. Под ред. проф. Д. И. Дубровского. М.: ООО «Изд-во МБА», 2013.
3. Гуревич П.С. Бессознательное как фактор культурной динамики // Личность. Культура. Общество. М., 2000. Т. 2. Вып. 1 (2).
4. Дубровский Д. И. Природа человека, антропологический кризис и кибернетическое бессмертие // Глобальное будущее 2045. Конвергентные технологии (НБИКС) и трансгуманическая эволюция. Под ред. проф. Д. И. Дубровского. М.: ООО «Изд-во МБА», 2013.
5. Кизима В. Новое образование для нового человека // Філософія освіти. №2. 2005.
6. Ланцев И.А. Кризис и будущее современного образования. Философия и наука в поисках новой образовательной парадигмы // Образ человека будущего: Кого и как воспитывать в подрастающих поколениях. Т. 2. К.: Изд. дом «Скиф», 2012.
7. Мангейм К. Диагноз нашего времени. М.: Юрист, 1994.

8. Сидорина Т. Ю. Философия криза. Учеб. пособие. М.: Флинта: Наука, 2003.
9. Степин В. С. Исторические типы научной рациональности и их отношения к проблеме сложности // Синергетическая парадигма. «Синергетика инновационной сложности». М.: Прогресс-Традиция, 2011.
10. Фруммин И. Д. Вызов критической педагогики // Вопросы философии. №12. 1998.

სვეტლანა ჰანაბა
განათლების კრიზისი, როგორც დიდაქტიკის
ფილოსოფიის პრობლემა
რეზიუმე

სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია განათლების პრობლემების, როგორც საზოგადოების ცხოვრების პრიორიტეტული სფეროს, ფილოსოფიურ ანალიზზე. ხაზგასმულია ახალი კვლევითი მიმართულების – დიდაქტიკის ფილოსოფიის – კონცეპტუალიზაციის აუცილებლობა. ნაშრომში ნათქვამია, რომ დიდაქტიკის ფილოსოფია მოწოდებულია მოახდინოს სასწავლო პროცესის (მიზნების, შინაარსის, ორგანიზაციის, მეთოდების) თეორიულ-მსოფლმხედველობითი ანალიზი და მისი პრობლემების და მიღწევების რეფლექსია შემდგომი განვითარების პრიორიტეტების განსაზღვრის მიზნით. განხილულია განათლების კრიზისის, როგორც დიდაქტიკის ფილოსოფიის ერთ-ერთი პრობლემის თავისებურებანი. განათლების კრიზისზე ყურადღება აქცენტირებულია ცივილილიზაციის კრიზისის კონტექსტში.

Svetlana Hanaba
Education crisis as a problem of philosophy didactics
Summary

The article focuses on a philosophical analysis of the education problems as a priority sphere in society. The need for conceptualization of a new research area – philosophy didactics – is emphasized. It is argued that philosophy didactics aims to implement theoretical and methodological analysis of educational activity (its objectives, content, organization, methods), and to reflect its problems and achievements in order to determine the further developmental priorities. The features of education crisis as one of the problems of philosophy didactics are depicted.

Светлана Авсенёва
(Украина)

**ЕВРОПА И АЗИЯ ГЛАЗАМИ ПУТЕШЕСТВЕННИКОВ XIX ВЕКА:
ЯНОШ КАРОЙ БЕШ И ЕГО ПУТЕВЫЕ ЗАПИСКИ**

Вторая четверть XIX в. для Крыма – время своеобразного расцвета путешествий. Среди ученых того времени бытовала идея накопления знаний по разным областям науки. Многие ученые, военные, знатоки и просто любители древностей из разных Западной Европы отправлялись на Восток, дабы прикоснуться к загадочной для них культуре. Одним из таких путешественников стал венгр Янош Карой Беш (Жан-Шарль де Бесс во французской транскрипции; 1765-1842) (5, 7). Участник событий Французской революции (4, 127), этнограф, занимавшийся изучением этногенеза и древней истории венгров (1, 330), сотрудник парижского журнала «Хроника иностранной литературы», автор «Грамматики тюркского языка» (2, 9), в 1829 г. он начал свое путешествие в поисках следов пребывания предков венгров на Востоке. По результатам этого вояжа он опубликовал труд «Поездка в Крым, на Кавказ, в Грузию, Армению, Малую Азию и в Константинополь в 1829 и 1830 гг.».

Путешествие стартовало в мае 1829 г. выездом из Вены, откуда через Одессу Янош Карой Беш направился в Крым. Первая остановка здесь произошла в Перекопе: *«Перекоп – это небольшой город с крепостью на восточной окраине перешейка, который соединяет Крым с восточными ногайцами и имеет в этом месте географически милю в ширину... Татары называют этот город Ор или Ор-Кати. К югу от города есть два больших соленых озера около двух миль в окружности каждый, один расположен к востоку, а другой – к западу.*

Пятью верстами дальше находится татарский город Армянск... Здесь мне предоставили комнату, похожую на чердак, но заставили заплатить столько, сколько стоит самая красивая комната. В этом месте музыку исполнял полковой оркестр, сыгравший несколько военных мелодий, которые составили мне некоторое развлечение в этом печальном месте...» (6, 30).

После короткого отдыха путешественник взял курс на Керчь, прибыв куда, пробыл там совсем недолго, так как направлялся в Ени-Кале, откуда планировал отправиться на Тамань. В описании первого своего пребывания в Ени-Кале, Беш говорит об удобном расположении крепости, живописных окрестностях. Рассказывает о местном населении, которое состоит практически лишь из греков, но также есть русские и татары. Хозяйство их в основном рыболовецкое, некоторый доход, говорит путешественник, они также получают, занимаясь перевозкой на противоположных берег пролива пассажиров и различный груз: *«Керчь - Пролив - Тамань - Степи вдоль линии Кавказа.*

Я, наконец, прибыл в город, где я остановился только на ужин, так как торопился в этот же день посетить Ени-Кале, где через пролив короче всего попасть на Тамань. Ени-Кале расположена на возвышенности с видом на пролив и Азовское море, которое омывает собой мыс, ее расположение очень выгодно и очень живописно. Поднявшись на плато над городом, вы видите сразу и Азовское море, и Черное. В городе проживают греки, русские и

татары, которые занимаются рыбной ловлей и прибрежным судоходством; они перевозят через пролив товары и пассажиров в Ставрополь, на Кавказ и в Грузию...» (6, 35).

В свое кратчайшее пребывание в городе, путешественник завязал дружественные отношения с его градоначальником И.А. Слемповским и попечителем керченской торговли с черкесами Р. Скасси, о гостеприимстве которых приятно отзывался: *«Не найдя гостиницу в этом маленьком городке, был принят русским сотрудником, предложившим мне квартиру в его доме. Шел дождь постоянно, как приехал в Керчь, и я был рад избавиться от дождя без особого торга по поводу цены на свою комнату...»*

К вечеру я вернулся в Ени-Кале, отплыл на следующий день, пользуясь попутным ветром, переплыв через пролив в рыбаковом судне. Г-н Дюбрюкс, порт-офицер, дал мне письмо на имя директора карантина в Тамани. Я должен поблагодарить его за это удобство, за его доброту, которая ослабила мое беспокойство, в то время как я сидел в комнате из-за ливня, который затопил все улицы.

Мои лодочники развернули паруса, и я весело поплыл к Тамани...» (6, 36).

Переправившись через Керченский пролив в Тамань, Беш проехал вдоль Кубани в Екатеринодар (Краснодар), а затем в Ставрополь. Здесь вояжер узнал, что командующий войсками на Кавказской военной линии генерал Эммануэль организовал экспедицию с целью восхождения на Эльбрус, и решил присоединиться к ней, не оставляя своего главного задания в дороге – поиска следов мадьяров на этой территории. Он находился в базовом лагере экспедиции во время подъема на Эльбрус кабардинца Килара – единственного из участников этого восхождения, кто 10 июля 1829 г. добрался до вершины горы (1, 329): *«Пройдя (от Кисловодска)... 40 верст, мы достигли лагеря экспедиции.*

Наш лагерь находился на плоскогорье, у входа в ущелье Казаут.

При приближении экспедиции жители соседних гор... направили выборных для того, чтобы узнать ее цели...

Они сказали, что на расстоянии 3 дней пути от нашего лагеря расположены 5 селений или племен, принадлежащих также к роду мадьяров; это — орусиз, бизинги, хулиамы, балкары и дигорцы. Эти племена говорят на языке совершенно отличном от языка других жителей Кавказа. Они живут на самых высоких горах и поддерживают связи со своими соседями осетинами и имеретинцами...

Этот народ (карачаевцы) отличается хорошими манерами, выразительным лицом, красивыми чертами лица и высоким ростом. Я отметил, что в этом отношении ни одна нация не похожа так на венгров, как карачаевцы и дигорцы, которых я увидел позднее в Нальчике. Их язык — татарский, а религия — магометанская; впрочем, они придерживаются ее обрядов очень относительно, за исключением постов, которые они добросовестно соблюдают...» (3, 220-221).

По завершении вояжа по территории Карачая, путь Яноша Карой Беша снова лежал в Крым через Керчь, куда он и прибыл с Тамани. На этот раз он провел в городе три дня и успел подробнее ознакомиться с местными древностями: *«Керчь и порт. — Древний Пантикапей.*

На Тамани вы не всегда сможете найти лодку, чтобы пересечь пролив. Раз мне повезло найти одну, которая только что прибыла из Керчи. Я остановил ее на месте, чтобы она провела меня в этот порт, а на следующий день около 10:00 я выбрал бричку, взобрался на борт хрупкой лодки, в которой было два экипажа для татар, плывущих на Ени-Кале...» (6, 203).

На протяжении трех дней, проведенных в городе, Беш посетил созданный незадолго до этого Музей керченских древностей, ознакомился с экономикой города, в частности с торговлей, конечно же, посетил раскопки. Обнаруженные находки поразили путешественника, однако, как и у большинства вояжеров того времени, побывавших в

Керчи, большое негодование вызвало небрежное отношение к памятникам старины, которое несильно изменилось с обустройством музея: *«В течение трех дней, что я провел в Керчи, я осмотрел этот город и музей древностей, раскопки за пределами города и находился под постоянным надзором г-на Дюбрюкса. К сожалению, найденные бюсты и вазы получили в свое время увечья. Главным образом хорошо сохранились некоторые женские безделушки, найденные в могилах. Есть пара золотых браслетов ручной работы. Эти драгоценности откладываются на хранение Стемпковским, губернатором Керчи. Г-н Скасси был добр и дал мне некоторые выдержки из отчетов, написанные им, содержащие описание портов и торговли в этом растущем городе, среди которых был отрывок для обучения моряков в Черном море...»* (6, 205).

Из Керчи путешественник отправился в Симферополь, сделав остановку в Белогорске: *«6 сентября, попрощавшись с губернатором и г-ном Скасси, в 9 утра я оставил Керчь и продолжил свой путь, не останавливаясь в Феодосии, чтобы не терять времени, потому что я намеревался провести ночь в Карасубазаре, что в 160 верстах от Керчи. Я преодолел это расстояние за четырнадцать часов. Этот город населен русскими, армянами и татарами, ведет активную торговлю, я заметил здесь большое движение, какое после видел только по прибытии в Симферополь. От этого города до Симферополя всего сорок одна верста, поэтому на следующий день я решил отложить мой отъезд, чтобы познакомиться с городом и посетить рынок, который был переполнен в тот день всеми видами товаров... Толпа была большая и каждый был занят своим делом, что делало город веселым и живым.*

Дорога от Феодосии к Симферополю проходит через степь, мы видим только несколько татарских деревень на расстоянии и горы, которые украшают весь Южный берег Крыма. Подъезжая к последнему городу, я наблюдал одни из самых высоких гор полуострова, которые называются татарами Чатыр-Даг из-за их сходства с огромной палаткой.

Город Симферополь, расположенный на плато, виден издали и очень выгодно расположен. Городской собор, смелые архитектурные формы которого возбуждают внимание, со всех четырех сторон украшен колоннами красивых пропорций, они увенчаны куполом, который делает все здание воздушным. Через долину на въезде в город протекает Салгир – это не глубокая, но достаточно быстрая река, на протяжении всей своей длины усаженная деревьями с обеих сторон, по берегу которой тут и там располагаются несколько отдельных домов» (6, 208-209).

Дальнейший путь Беша лежал на Южный берег Крыма, который, по его словам, «не может не посетить ни один путешественник»: *«Погода была очень благоприятной для посещения Южного берега Крыма...*

Дорога очень приятная, встречаются отдельные дома, сады и плантации табака... В десяти верстах от города, на пространстве с горами по обе стороны, слева вы можете увидеть загородный дом г-на Перовского, бывшего губернатора Крыма. Это место очень приятно на вид, хорошо подобранные украшения отражают вкус владельца...» (6, 223-225). Приложив немалые усилия, путешественник прибыл в Алушту, поразившую его своим расположением в столь живописном крае: *«Те невзгоды, что мы испытали на протяжении езды по дороге длиной в две версты, были полностью компенсированы окружающим видом на море вокруг деревни Алушта, где была последняя станция смены лошадей. Деревня находится на берегу моря в сорока пяти верстах от Симферополя. В царствование византийского императора она была торговым городом, построенным императором Юстинианом, сегодня значительная ее часть находится под татарским влиянием, но кое-где еще можно увидеть остатки древней башины... Это было правильным решением начинать посещение побережья с Алушты...»* (6, 225-226). Не имея желаний осмотреть весь

Южный берег как можно быстрее, Янош Карой Беш решил задержаться на некоторое время в Кучук-Ламбате, в имении Таврического гражданского губернатора А.М. Бороздина, куда он был приглашен во время пребывания в Симферополе: *«Я имел честь встретиться с г-ном Бороздиным в Симферополе, он был достаточно любезен, чтобы пригласить меня вместе с ним посетить побережье. Тогда я принял это приглашение, что и было подтверждено моим пребыванием в Кучук-Ламбате...»*

На следующий день я встал с рассветом, чтобы насладиться этим прекрасным видом, что открывали мне с одной стороны – огромные скалы, сложенные друг на друга таким образом, что казалось странным, что сейчас доступ к этим местам, столь любимым в отдаленной древности, столь затруднен. Это была невыразимая радость для меня исследовать этот восхитительный сад, вдохнуть сладкий запах цветов, которые встречаются на каждом шагу... Я с удовольствием шел среди апельсиновых деревьев, инжира, миндаля и винограда...» (6, 227-228).

На следующий день – посещение Партенита, Алупки, Никитского ботанического сада, Фороса и Ореанды, чья красота не могла оставить равнодушным нашего вояжера: *«Ореанда – широкое поле, когда-то принадлежавшее императору Александру, который завещал его своему брату императору Николаю... Оно находится в окружении красивого леса, который пронизан широким проходом, который распространяется вдоль берега моря. Инжира, персика, груши, ореха и других фруктовых деревьев здесь предостаточно, большая площадь земли засажена лозами, которые в значительной степени подросли, вероятно, вскоре еще больше увеличатся. Три источника воды орошают это очаровательное место, один из которых образует небольшой, но красивый водопад... Я продлил свое пребывание в Ореанде, оставшись здесь на ночь...»*

По прибытии в Форос я испытал самый трудный из-за крутых холмов и очень узких трасс, способ передвижения, которому препятствовали также массы горных пород. Ехали по этим извилистым тропинкам через скалистые страшные пропасти...

Как только мы покинули деревню, мы должны были подняться на высоту около четырех тысяч метров... При подъеме я почувствовал редкое удовольствие... Я смотрел перед собой с каким-то ступором... Скалы, горы вокруг меня, казалось, выросли из чрева земли в красиво окрашенную путаницу и хаос, заполняющих ум тысячами пугающих образов разрушения... Действительно, это торжественный момент в жизни, когда человек, так сказать, между небом и землей!..» (6, 241-243).

Возвращаясь в Симферополь, Беш посетил также в Байдарскую долину и Бахчисарае, отметив при этом некоторое невнимание со стороны правительства Российской империи к столь привлекательным и плодородным землям: *«Сейчас мы выходим из зелени, свежих лугов, лесов, что покрывали нас тенью, и видим степи, которые распространяются на Бахчисарай и тянутся к реке Альма. Этот город – бывшая резиденция крымских ханов, мы все еще можем увидеть остатки роскошного прошлого, город все еще хорошо заселен, имеет несколько мечетей и ряд построенных плотно домов. Недалеко от города произрастают хорошо ухоженные сады... С учетом красоты этих мест, плодородия почвы и мягкого климата иностранцы уже начинают делать приобретения земли и, если их присутствие будет продолжаться, она будет оставаться хорошей и высоко цениться...»* (6, 249-252).

Проведя немного времени в Симферополе, наш путешественник пустился в Феодосию, откуда планировал отправиться в Азию: *«На следующий день, понедельник, несмотря на проливной дождь, я оставил Симферополь и остановился в Карасубазаре, чтобы провести ночь. На следующий день дождь прекратился, я продолжил свое путешествие в Феодосию...»* (6, 260-262).

В Феодосии Янош Карой Беш планировал найти корабль, на котором он бы мог до наступления зимы добраться в Азию, однако получил отказ, так как все суда могли отправляться только весной. Большая задержка и неприятная погода заставили его бездельничать в течение продолжительного времени и только с наступлением лучших погодных условий он решил выбраться и осмотреть город: *«Вскоре как погода позволила мне с интервалами совершить поездку по городу, я осмотрел его во всех направлениях, его населяют около четырех тысяч жителей. Древний город Каффа процветал здесь в значительной степени, остатки его все еще наблюдаемы. Развалины крепости к востоку от города, башни на высотах горы вокруг города в полукруге, много руин на западе показывают былую славу Каффы...»*

Феодосия имеет особую смесь народов: русские, греки, армяне, татары, евреи, немцы и, наконец, европейские авантюристы, которые приехали в эту страну искать счастья...

Это разнообразие народов также просматривается в различии религий и морали. Церкви, которые существовали со времен Генуи, были заменены под властью татар на мечети, которые заняли красивую главную площадь в центре города...

Мое пребывание в Феодосии прошло в большинстве своем за наблюдением над привычками и характером разных народов, которые здесь все вместе; я не пропустил ничего, посмотрел все, что примечательно в этом отношении, я увидел быстро развивающиеся цивилизации туземцев в ежедневном контакте с русскими...» (6, 262-265).

Путешествие по территории Крыма закончилось в Феодосии, откуда весной 1830 г. последовало отплытие в Трапезунд, посещение территории Армении и Грузии: *«...28 мая в семь часов утра я, наконец, имел удовольствие попасть в Тифлис. Чтобы попасть туда, мы преодолели последнюю гору в семи верстах от города, а затем нам открылся прекрасный вид, которым можно было любоваться на подходе к большому городу. Путь, который ведет к нему вдоль Куры, очень красивый... правый берег реки изобилует самой красивой растительностью и многие дома украшены цветами и садами... Город окружен высокими горами, что, кажется, заключены в воронку, чтобы сосредоточить в себе все солнечное тепло, которое ослабевает, когда солнце скрывается за горами. Кура несет свои воды быстро и делит собой город на две неравные части. Только каменный мост соединяет эти части города.*

Тифлис, как и почти все города на Востоке...плохо построен, с узкими улочками, низкими грязными домами... Но другая часть города, возникшая с господством России, где мы видим штатные места, широкие и идеально прямые улицы, дворцы современной архитектуры, богато украшенные... выгодно отличается. Императорский дворец впечатляет и отличается своей красивой, открытой по всей длине галерей, эта галерея опирается на столбцы изящных пропорций. Весь этот дворец поражает своей красотой и достойно оправдывает звание дворца императора. Интерьер соответствует богатству и достоинству того великого монарха, кому он принадлежит. Помещения в нем большие, особенно то, где находится императорский трон, украшенный красивыми портретами императора Николая...» (6, 333-334).

Последним пунктом назначения Яноша Карой Беша был Константинополь, после чего в июле 1830 г. он вернулся в Вену.

Подробный отчет Беша о его путешествии с описаниями природы, городов, селений, местных жителей и их быта, дает нам ценные сведения по истории и этнографии народов обитавших в Крыму и на Ближнем Востоке во второй четверти XIX в. Особый же стиль сбора наблюдений и составления путевых записок выгодно отличает их от иных видов письменных источников.

Литერатура:

1. Адыги, балкарцы и карачаевцы в известиях европейских авторов XIII–XIX вв. / Ред. В. К. Гарданов. Нальчик: Эльбрус, 1974.
2. Гориславский И.А. Первовосхождение на Эльбрус / И.А. Гориславский, С.А. Зюзин, А.В. Хаширов. Нальчик: Изд-во М. и В. Котляровых, 2007.
3. Осетины глазами русских и иностранных путешественников (XII–XIX вв.) / Под ред. Б.А. Калоева. Орджоникидзе: Сев.-осет. кн. изд-во, 1967.
4. Baumgarten Sándor. Jean-Charles Besse: aventurier et philologue. Bologna: Patron, 1963.
5. Baumgarten Sándor. L'orientaliste français Jean-Charles Besse et son voyage au Caucase. Paris, 1955.
6. Besse Jean-Charles. Voyage en Crimée, au Caucase, en Georgie, en Arménie, en Asie-Mineure en a Constantinople, en 1829 et 1830. Ourage orne de cinq planches lithographiées. Paris: Delaunay, Libraire, au Palais-Royal, 1838.

სვეტლანა ავსენიოვა ევროპა და აზია XIX საუკუნის მოგზაურთა თვალით: იანოშ კაროი ბეში და მისი მოგზაურობის ჩანაწერები რეზიუმე

მოგზაურთა ჩანაწერები, მიუხედავად მათთვის დამახასიათებელი სუბიექტურობისა, ევროპისა და აზიის მრავალი ქვეყნისა და ხალხის ეთნოგრაფიისა და ისტორიის შესწავლის საქმეში განსაკუთრებულად ფასეულ წყაროს წარმოადგენს. სტატიაში მოცემულია უნგრელი მოგზაურის იანოშ კაროი ბეშის თხზულების ცალკეული ნაწილების თარგმანი და მცირე კომენტარები, რომელმაც თავისი ეთნოგრაფიული ექსპედიციისას (1829-1830 წწ.) აღწერა აღმოსავლეთ ევროპისა და უახლოესი აღმოსავლეთის მრავალი ქალაქი და სოფელი.

Svetlana Avseneva Europe and Asia through the eyes of travelers of the XIX century: Janosh Karoy Besh and his travel notes Summary

Travelers' notes, despite their inherent subjectivity, are extremely valuable sources for the history and ethnography of many countries and peoples of Europe and Asia which due to the geographical location or a lack of sufficient knowledge of them remained as a subject of curiosity for the enlightened minds of Western Europe of the XIX century. This article presents a translation and a brief commentary of excerpts of the work of the Hungarian traveler Janosh Karoy Besh who as a part of his ethnographic expedition from 1829 to 1830 visited and described many towns and villages in Eastern Europe and the Middle East.

Леонид Джахая
(Грузия)

ОПЫТ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ КОРРУПЦИИ

Коррупция (подкуп, взятка, вымогательство) известна с незапамятных времен, начиная с жертвоприношений богам, чтобы умиловить их и заручиться их благорасположением, и покупки индульгенций в счёт «отпущения грехов». «Коррупция» – современное научное название взяточничества, которое появилось в далёкой древности вместе с появлением государства, государственной бюрократии и первых денег, сперва медных, потом бронзовых, серебряных, золотых и, наконец, бумажных заменителей денег – ассигнаций, векселей, долговых обязательств. Это значит, что взяточничество – порождение, с одной стороны, государственной и всякой иной бюрократии, а с другой стороны, – товаро-денежного обращения: есть товаро-денежное обращение – обязательно будет взяточничество, подкуп, вымогательство, денежное вознаграждение за незаконные услуги госчиновников и прочие противоправные сделки на этой почве (хотя не исключается вознаграждение натуральными продуктами, драгоценностями и другими материальными ценностями).

До конца XX столетия слова «коррупция», «коррупционер» ни в русском, ни в грузинском языках не употреблялись или вообще не были известны. В «Советском энциклопедическом словаре» (Москва, «Советская Энциклопедия», 1989, издание четвёртое, исправленное и дополненное) определению этого слова отведено четыре строки: «Коррупция (от лат. *corruptio* – подкуп), прямое использование должностным лицом прав, связанных с его должностью, в целях личного обогащения». Конечно, в Интернете достаточно много фактического материала, посвященного этой теме, поскольку коррупция стала «всемирным злом», разъедающим современное общество и часто наказуемым смертной казнью за взятки в особо крупных размерах (например, в Китае), однако убедительного, всеобъемлющего теоретического осмысления коррупции до сих пор нет.

В отличие от уголовно наказуемой кражи, грабежа, рэкета, коррупция совершается путем негласного добровольного или принудительного взаимного соглашения. При этом обнаруживается любопытная ситуация: в СССР до середины XX столетия взяточничества, как такового, как социального зла, либо не было вовсе, либо оно было крайне редким явлением. Конечно, благодарственные подарки, подношения в виде плитки шоколада, флакона духов, букета цветов, коробки конфет были в порядке вещей, и никому не приходило в голову считать это подкупом, взяткой, – ни дарящим, ни получающим эти подарки, главным образом по причине мизерной стоимости (даже американским президентам не возбраняется принимать символические подарки в таких размерах). Точно так же не считаются взяткой чаевые официантам, таксистам, носильщикам и другим лицам сферы обслуживания.

Однако именно исторический пример СССР подсказывает научное объяснение данного феномена: бедность подавляющего большинства населения, когда при всем желании «взяткодателя» и старании «взяткополучателя» нечего было ни дать, ни получить. Это подтверждается тем, что стбило появиться материальному достатку, некоторому благополучию среди большой массы населения, как у людей возникло желание «дать» или «получить» взятку. А затем реставрация капитализма на постсоветском пространстве всё расставила по своим местам: бизнесмены сами решают, кому и сколько надо заплатить за ту или иную услугу в их пользу. И это нормальная практика в мире капитала, – разумеется, если это хотя бы приблизительно находится в рамках действующего законодательства.

В связи с этим вырисовывается следующая схема, упрощённая модель взяточничества. Допустим, лицо «А» – «взяткодатель», а лицо «В» – «взяткополучатель». Спрашивается, кто в этой схеме инициатор взятки? Если это «взяткополучатель В», то это будет не взятка, а вымогательство, и тут задействованы другие правила и другие интересы, вплоть до того, что на вымогателя можно заявить в полицию, и это для него, как правило, плохо кончается. При взятке, то есть в чистом виде коррупции, «взяткодатель А» в полицию не пойдёт заявлять, потому что он и есть заинтересованное лицо, а если в полицию пойдёт «В», то взятка попросту не состоится, и «А» либо найдёт другого, более сговорчивого «В», либо понесёт наказание. Но предположим, что в полицию никто не пошёл, и взятка состоялась. Ясно, что в таком случае инициатором взятки является «А», который, имея в наличии большую сумму денег, посредством этой взятки получает от «В», как должностного лица, какую-то реальную услугу: подпись на документе, регистрацию офиса, компании, банка, разрешение на строительство и т.п. Но кого тогда наказывать? На этот вопрос существует вполне однозначный ответ: хотя инициатором взятки, а, следовательно, виновником взятки является «взяткодатель А», наказывать надо «взяткополучателя В», поскольку именно он злоупотребил своим служебным положением в корыстных целях наживы, в буквальном смысле слова продал за деньги свою служебную функцию. Правда, в некоторых странах закон одинаково карает обоих участников коррупционной сделки «А» и «В». Однако это, на наш взгляд, не только несправедливо, но и неэффективно с точки зрения борьбы с коррупцией: если оба участника коррупционной сделки «А» и «В» молчат, дабы не навлечь на себя карающий меч правосудия, то раскрыть преступление практически невозможно.

Трудность, однако, заключается в том, что коррупция в широком смысле слова (подкуп, взятка, вымогательство) многообразна, многолика. Во-первых, существует крупная, организованная коррупция в государственных масштабах, которая проявляется главным образом в так называемых «откатах», когда госчиновники, имеющие доступ к государственному бюджету, искусственно завышают стоимость сделки с частными фирмами с тем, чтобы превышенную сумму фирма возвращала чиновникам. Во-вторых, встречается и такая форма «отката», когда чиновники, ведающие тендерами, дают возможность той или иной фирме выиграть тендер на госзаказ или выгодный контракт, разумеется, за соответствующую плату. В-третьих, существует банальный, бытовой подкуп за мелкие услуги. В-четвертых, коррупция не всегда связана с деньгами (золотыми монетами или бумажными купюрами), это может быть и золотой портсигар чиновнику в день его рождения, подарок или подношение дорогостоящего бриллиантового кольца жене начальника. В-пятых, можно намеренно проиграть крупную сумму «нужному человеку», играя в карты, нарды или в бильярд, – таких изощренных уловок известно немало. Всё это создает сложную мозаичную картину, которая, на наш взгляд, должна быть тщательно изучена, классифицирована, исследована в научной литературе в историческом, этнографическом, экономическом, социальном, юридическом и психологическом аспектах.

Таким образом, коррупция имеет место там, тогда и постольку, где, когда и поскольку у людей есть материальная возможность без особых потерь для личного, семейного или корпоративного бюджета подкупить должностное лицо в собственных интересах. Главный вывод такой: коррупция, как и на заре цивилизации, напрямую связана с существованием в обществе государственной и всякой иной бюрократии, в условиях товаро-денежного обращения и относительного достатка некоторой части населения, готовой без особого ущерба для семейного бюджета платить деньги чиновникам за оказываемые услуги. Отсюда следует, что полностью искоренить коррупцию, взяточничество и вымогательство при нынешних условиях не представляется возможным, – речь может идти лишь о сведении коррупции до минимума при надлежащей эффективной работе правоохранительных органов государства.

ლეონიდე ჯახაია
კორუფციის სოციოლოგიური კვლევის ცდა
რეზიუმე

კორუფცია საზოგადოებაში უძველესი დროიდან არსებობს. ფართო გაგებით, კორუფცია მრავალფეროვანია (ქრთამი, მოქრთამვა, გამოძალვა). არსებობს მსხვილი, ორგანიზებული კორუფცია სახელმწიფოს მასშტაბით, როდესაც სახელმწიფო მოხელეები, ვისაც ხელი მიუწვდება სახელმწიფო ბიუჯეტზე, ხელოვნურად ზრდიან კონტრაქტის ღირებულებას კერძო ფირმებისთვის იმ მიზნით, რომ ფირმამ დაუბრუნოს სახელმწიფო მოხელეს მომატებული თანხა. ხვდება ისეთი ფორმაც, როდესაც ჩინოვნიკები, ვისაც ვვალებათ ტენდერების ჩატარება, ხელს უწყობენ ამა თუ იმ ფირმას მოიგოს კონტრაქტი, რა თქმა უნდა, სათანადო საფასურით. არსებობს ბანალური ქრთამი მცირე „პატივისცემისათვის“. ხშირად კორუფცია არ არის დაკავშირებული ფულთან, ის შეიძლება იყოს პორტსიგარი სახელმწიფო მოხელის დაბადების დღის აღსანიშნავად ან ძვირადღირებული ბრილიანტის კოლიე უფროსის ცოლისთვის. შეიძლება წააგო სოლიდური თანხა „საჭირო ადამიანთან“ კარტის თამაშში, ნარდში, ბილიარდში. ამიტომ ეს ფენომენი ღრმად უნდა იყოს შესწავლილი ისტორიულ, ეთნოგრაფიულ, ეკონომიკურ, სოციოლოგიურ, იურიდიულ და ფსიქოლოგიურ ასპექტებში.

Leonid Djakhaia
Experience of Sociological Research Corruption
Summary

Corruption exists in human society since time immemorial. In the broadest sense of the word, corruption (bribery, extortion) is diverse. There is large, organized corruption on a national scale, when government officials with access to the state budget, artificially inflate the value of the deal with private firms in order to return the excess of the amount to the company officials. Another form of bribery is when officials in charge of tender allow one or another company to win the tender for the state order or a lucrative contract for a fee. There is a banal, everyday bribery for small favors. Corruption is not always associated with money: it could be a gold cigarette case for an officer on his birthday, a gift or offering expensive diamond necklace to his wife, etc. Therefore, this phenomenon must be carefully studied in the historical, ethnographic, economic, social, legal and psychological aspects.

Эльдар Амиров
(Азербайджан)

АЗЕРБАЙДЖАН И ЗОРОАСТРИЙСКОЕ НАСЛЕДИЕ
(к вопросу духовной и исторической взаимосвязи)

Вопрос, об истинной родине зороастризма, несмотря на написание огромного количества тематической литературы на различных языках мира, по сей день остаётся для научной общественности открытым, чего не скрывают даже известные исследователи – востоковеды. Достаточно вспомнить признание американского ираниста, автора нашумевшей в свое время книги «Наследие Ирана» - Ричарда Фрайя, чтобы убедиться в этом:

«Жизнь и деятельность Заратуштры, или Зороастра, как именовали его греки, и в наши дни продолжают вызывать споры среди учёных. Приходится признать, что после стольких лет исследований мы все еще не знаем, когда и где он жил, как не знаем и многого, касающегося его учения. Можно попытаться выстроить в ряд свидетельства источников и заключить, что с его именем связана деятельность нескольких лиц или, что его нельзя отнести к определённому периоду. Действительно, заслуживающих доверия сведений о пророке и времени его жизни почти нет» (7, 4).

Среди многочисленных версий относительно родины Зороастра наибольшей популярностью пользуются три:

1. Родиной Зороастризма является Иран, точнее восточная его часть, откуда это учение позже распространилось в сторону Кавказа и Средней Азии (Беттани, Оранский, и т. д.);

2. Зороастризм возник на территории современной Средней Азии, проник на территорию Ирана и Кавказа, чуть позже (Х. Нюберг, Г. Виденгрэн, М. Бойс, М. М. Дьяконов, Е. Э. Бертельс и т.д.);

3. Древний Азербайджан, точнее Мидия являлась колыбелью зороастризма, который в результате возникновения и расширения Мидийской империи получил широкое распространение на огромном пространстве от Кавказа до Индии (Д. Дармстетер, М. Тарбият, И. Алиев, М. Рафили т.д.).

Благодаря усилиям сторонников первой и второй версии, современная наука благосклонна, рассматривать именно их как наиболее достоверные альтернативы. Азербайджан же в качестве истинной родины зороастризма упоминается в научном обиходе современного востоковедения все реже, за что большая часть вина лежит именно на пассивности отечественных историков в данном направлении. И это вопреки обилию исторических свидетельств и утверждений зарубежных исследователей, говорящих в пользу данной версии. Вспомним некоторые из них.

Начнём с того, что еще в XIX веке, то есть когда в западной науке только начиналось складываться системное представление о зороастризме, английский востоковед Джемс Дармстетер упорно называл Мидию родиной Зороастра и его учения:

«Некоторые, в особенности Д. Дармстетер, приходят к другому утверждению: родиной Заратуштры или по крайней мере, религии связываемой с его именем, была Мидия, и возможно, что самый язык «Авесты» был языком того иранского племени, которое жило в Мидии, при чём конечно не отвергается возможность или вероятность распространения

этого языка и за пределами Мидии, преимущественно в северо-восточных частях Ирана» (1, 273).

Вышеупомянутый американский иранист Р. Фрай также подчеркивает тот, факт, что ранняя зороастрийская традиция связывает пророка Зороастра с Азербайджаном, поздние вариативные изменения же носят чисто политический характер. То есть, по мнению весьма вероятно, что родившись в Азербайджане, Зороастр позже был вынужден переселиться в восточный Иран, или же Среднюю Азию, и там продолжать свою проповедь.

«Большинство исследователей ныне согласны в том, что пророк жил и выступил со своим учением в Восточном Иране. Зороастрийская традиция помещает пророка в Азербайджан, но географический горизонт «Авесты» ограничен Восточным Ираном, так что позднейшее перенесение его деятельности объясняется политическими условиями. Справедливо, что мифическую географию «Авесты» и мифическую прародину зороастризма, Airuana Vaerjah, можно приспособить к территории Азербайджана как и к любой другой области Ирана, однако географической картины «Авесты» недостаточно. Зато есть основания считать, что легенды и предания о деятельности Зороастра (но не о его рождении), относящее ее к востоку, выглядят более соответствующими действительности, нежели привязывающие пророка к областям Западного Ирана» (7, 53-54).

Из всей этой картины становится ясно то, что большинство зарубежных историков хотя и принимают Азербайджан в качестве родины Зороастра, но всё-таки предпочитают относить зарождение его учения к восточной части Ирана, а некоторые даже к Средней Азии. В качестве основного аргумента приводят то, что Зороастр, проповедуя идеалы зороастризма, был убит именно в Бактрии, которая приходится на современную территорию Средней Азии. Однако во всем этом прослеживается недостаток, одного важного звена. Дело в том, с точки зрения логики, для того, чтобы Зороастру иммигрировать куда-либо из родных краёв, то есть Азербайджана, с целью проповедовать свое учение, ему сперва было необходимо сформировать его у себя на родине. Вероятнее всего события разворачивались именно таким образом, однако в силу не ясных для нас факторов, скорее всего речь шла о резкой реакции со стороны соотечественников, которые посчитали действия Зороастра авантюризмом, а его самого лжепророком и еретиком как это случилось со многими пророками, - Зороастру пришлось покинуть родину.

То есть, если руководствоваться обратной логикой, той которой придерживаются специалисты наотрез отказывающиеся принять Азербайджан в качестве родины, колыбели зороастризма то мы можем с легкостью заявить, что местом зарождения Ислама была Медина, куда в результате гонений пришлось иммигрировать пророку Мухаммеду, а не Мекка, где он начал проповедовать учение Аллаха – Ислам. Естественно, что такой подход к истории Ислама вызовет справедливое недоумение мусульманских историков. На точно, такой же протест имеют право азербайджанские специалисты, единственное, что заставляет нас более подробно разъяснять свою позицию это – отсутствие конкретных свидетельств древних авторов по данному вопросу, в отличие от исламского пророка, чья биография расписана до мелочей. Вторая не менее важная проблема, осложняющая изучение этого вопроса заключается в отсутствии конкретной, достоверной информации относительно того временного отрезка когда жил и проповедовал Зороастр. Однако, несмотря на всё перечисленные неопределённости, более поздние источники, точнее средневековые мусульманские хроники, оставили нам довольно серьёзные данные относительно Зороастра, позволяющие азербайджанским специалистам настойчиво стоять на своем в вопросе о родине Зороастризма.

Достаточно, вспомнить крупнейшего средневекового мусульманского историка Табари (X век), который писал, что слово «Азербайджан» является производным от выражения «Азер», которое на языке пехлеви (среднеперсидский) означает «огонь» - один

из главных символов зороастризма. По мнению историка, это было связано с тем, что главные храмы огня в иранской империи располагались именно на территории Азербайджана. На Азербайджан как на родину зороастризма, кроме Табари указывали и такие известные средневековые учёны и историки как Бируни, Масуди, Х.Казвини и т.д.

Наряду с арабскими и персидскими авторами, средневековые мыслители Азербайджана также сохранили интересный материал по данному вопросу. В качестве примера обратимся к творчеству великого поэта и мыслителя средневекового Азербайджана – Низами Гянджеви (1141-1209 гг.).

Начнём с того, что Низами подобно арабским историкам, считает родиной зороастризма Азербайджан. В своей поэме «Искендернаме», Низами пишет о том, что Александр Македонский посоветовавшись со своими советниками после завоевания Ирана, двинулся в сторону Азербайджана, с целью разрушить самые крупные культовые храмы зороастризма и разрушить мощную идеологическую машину Ахеменидов.

Известно, что Александр Македонский никогда не вступал на территорию Азербайджана, и Низами наверняка не мог не знать об этом. Весьма вероятно, что Низами включил в свою поэму этот вымышленный сюжет, с целью указать на истинную родину зороастризма (3, 35-36).

Низами предаёт огромное значение и вопросу авторитета зороастрийской веры в жизни древнего Азербайджана и Ирана. Из «Искендернаме» мы узнаём о том, что при древних царях Ирана, мудрецы и учёные в основном проживали в зороастрийских храмах и правители за советом при необходимости наносили им визиты (3, 45).

Из этого следует вывод, что если главные храмы находились именно в Азербайджане, то что наша родина сохраняла за собой статус духовного и культурного центра иранских империй.

Ещё один не менее интересный факт из Низами. Великий поэт сообщает, что в древние времена на суде обвиняемые или подозреваемые могли защититься поклявшись огню, «Авесте», или Зороастру, что показывает авторитет этой религии в самосознании людей. Храмом огня законодательство предоставляло особый иммунитет и неприкосновенность. Даже преступник, нашедший убежище в храме не мог привлекаться к ответственности, до тех пор, пока сам не решался добровольно покинуть его территорию (3, 51).

Ещё один немаловажный исторический факт, говорящий в пользу азербайджанских исследователей, это то, что зороастризм был объявлен государственной идеологией именно в Мидии – государстве, возникшем на территории древнего Азербайджана. Именно здесь получили официальную окраску обряды и ритуалы зороастризма, среди которых имели место военные и придворные церемонии. Позже они сохранялись и при ахеменидском и сасанидском дворах, где доминирующим политическим элементом были уже персы. Средневековый арабский автор Ибн Хордабех сообщает об одном из таких ритуалов. Дело в том, что Сасанидские цари после коронации, пешком преодолевали путь от столицы империи – города Медаин, до самого почитаемого храма империи, именуемого «Адургушнасп», расположенного на территории Южного Азербайджана (6, 140).

Ряд современных исследователей, придерживаются, того мнения, что храм «Адургушнасп», был расположен между городами Марага и Зенджан. Это место, среди местного населения, до сих пор известно как «*Тахте - Сулейман*» (4, 101-118; 3, 35-37).

Специалисты почти единогласно признают и тот факт, что у древних персов до принятия зороастризма, была собственная религия, в которой доминировали арийские боги. После прихода к власти Ахеменидов, персы были вынуждены в политических целях принять зороастризм, который на тот момент имел последователей на огромной территории, однако этот процесс принятия сопровождался рядом серьёзных искажений и нововведений. Персы, изменив первоначальный облик зороастризма, впоследствии превратили его в своеобразный

синтез староарийской религии и зороастрийских идеалов, притом с серьёзной политической окраской. Начатое дело продолжали Сасаниды. Основатель этой персидской династии Ардешир распорядился восстановить столпы зороастризма и разработать её доктрину вновь, так как после сожжения «Авесты» Александром Македонским, после завоевания Ирана, зороастризм пришел к упадку. Известный английский историк Э. Гиббон в своем всемирно известном труде «Закат и падение Римской империи» описал сцену заказного «восстановления» основ зороастризма со стороны иранского духовенства по приказу Ардешира:

«Ардешир задумал уничтожить идолопоклонство, примирить раскольников и доказать заблуждение неверующих путём непогрешимого решения общего собора и с этой целью созвал магов из всех частей своего государства. Эти священнослужители, так долго томившиеся в пренебрежении и неизвестности, приняли приятное для них приглашение и в назначенный день собрались в числе почти восьмидесяти тысяч человек. Но так как столь шумное сборище не могло подчиниться в своих прениях голосу разума, и так как не было возможности проводить в нём какие-либо политические идеи, то число членов персидского синода было постепенно низведено до сорока тысяч, до четырех тысяч, до сорока, и наконец, до семи магов, пользовавшихся самым большим уважением за свою учёность и благочестие. Один из них по имени Эрдавираф, ещё молодой, но уже прославившийся своею святостью прелат, получил из рук своих сотоварищей три чаши со снотворным вином. Он выпил их и мгновенно впал в продолжительное и глубокое усыпление. После своего пробуждения он рассказал царю и толпе верующих о своем путешествии на небеса и о своей интимной беседе с Божеством. Это сверхъестественное доказательство заглушило все сомнения, и все статьи веры Заратуштры получили одинаковый авторитет и определённость» (2, 342).

Зороастризм, который имел широкое распространение от Ирана до Индии, в результате арабского завоевания Ирана и Азербайджана сошел со сцены истории в VII веке нашей эры, оставив в сознании и культуре этих народов глубокие следы, присутствие которых ощущается, по сей день. Зороастрийское влияние можно проследить на примере праздника Новруз, а также в фольклоре и материальной культуре азербайджанского народа.

О том, что зороастрийские символы продолжали занимать почетное место в сознании азербайджанского народа и после утверждения исламских законов, свидетельствует материал эпоса «Книги о Деде Коркуде», где количеством зажигаемых костров огузы сообщали своим соотечественникам о войне или же народном празднике.

Есть ещё два фактора, которые делают необходимым изучение и популяризацию зороастрийского наследия для современного Азербайджана. Первое - это значение «Авесты» как серьёзного исторического первоисточника, где пусть даже частями и фрагментами, но сохраняется полезные для отечественной историографии факты. К примеру, известный учёный - албанист Фарида Мамедова в книге «Кавказская Албания и албаны» приводит довольно любопытный, но очень важный факт из «Авесты», позволяющий нам эффективно бороться с выдуманной армянской топонимикой Карабаха. Она пишет, что выражение «Арцах», которым армяне именуют Карабах, и пытаются доказать его армянское прошлое в действительности впервые упоминается именно в «Авесте», не имеющей ни малейшего отношения к армянской культуре, - в значении «страна, область ветров» (5, 647).

Наверняка можно найти достаточное количество подобных фактов, если внимательно изучить «Авесту» и другие древние памятники, связанные с зороастризмом.

Второе – это значение зороастризма как идеологии в истории человечества. По мнению большинства, зороастризм являет собой огнепоклонничество, что весьма ошибочно. Огонь в зороастризме всего лишь символ могущества верховного бога, творца Ормузда, подобно тому, как чёрный камень Каабы, считается мусульманами одним из чудес отражающих неограниченную мощь Аллаха. А божества, то есть пантеон, который был позже сформирован вокруг Зороастризма, скорее всего, были результатом «нововведений»

персов- арийцев, которые были откровенными язычниками. В качестве доказательства можно привести пример из парсов – потомков зороастрийских жрецов, в свое время бежавших в Индию из Ирана, после завоевания последнего мусульманами. Они, по мнению специалистов по сей день сохраняют истинное учение Зороастра и отвергают всякие обвинения относительно идолопоклонничества:

«Долгое время они подвергались преследованиям и в Персии и в Индии; трудность борьбы за существование выработала в них твердость духа. Они сохраняют в чистоте веру в верховного благодетельного бога Ормузда, не признают данного им прозвания огнепоклонников и отрицают все виды идолопоклонства. Они почитают огонь, как символ своего Бога и никогда не относятся к нему легкомысленно. Это единственный народ, который воздерживается от курения табака, так как оно противоречит их религиозным принципам. Парсы, ставят себе за правило, не осквернять ни одного из созданий Ормузда, будь то земля, вода, животное или растение. Их чистота и многократные омовения в значительной мере способствуют поддержанию здоровья» (1, 249).

Эти факты, должны быть использованы отечественными историками, с целью показать всему миру, что Азербайджан является колыбелью одной из первых монотеистических учений в истории человечества, пронизанным глубоким духом гуманизма. Ведь главный лозунг зороастризма «благое слово, благое дело и благое намерение» прозвучало именно тогда, когда в мире не было пощады побежденным, и никаких моральных принципов, понятия толерантности для победителей.

Будем надеется, на то, что когда – либо важность всего этого будет по достоинству оценено со стороны отечественных учёных, которые всерьёз возьмутся за популяризацию зороастрийского наследия Азербайджана.

Литერатура:

1. Беттани и Дуглас. Великие религии Востока, Перевод с английского: Л.Б. Хавкиной, М. 1899.
2. Гиббон Э. Падение и гибель Римской империи, том I, М. 2008.
3. Дадашзаде М. Духовная культура Азербайджанского народа в средние века (на азерб. языке), Баку. 1985.
4. Касумова С.Ю. Южный Азербайджан в III-VII вв. Баку. 1983.
5. Мамедова Ф. Кавказская Албания и албаны, Баку. 2005.
6. Фазили А. Древняя и раннесредневековая история Азербайджана в историографии Ирана (на азерб. языке), Баку. 1984.
7. Фрай Р. Наследие Ирана, Пер. с английского: В. А. Лившица и Е. В. Зеймаля, М.1971.

ელდარ ამიროვი
აზერბაიჯანი და ზორასტრიული მემკვიდრეობა
(სულიერი და ისტორიული ურთიერთკავშირის საკითხისათვის)
რეზიუმე

საკითხი ზორასტრიზმის სამშობლოს შესახებ, მიუხედავად ამ თემაზე არსებული ლიტერატურის სიმრავლისა, ჯერ კიდევ ღიად რჩება.

ზორასტრიზმის სამშობლოს შესახებ არსებულ ვერსიებს შორის განსაკუთრებით პოპულარულია სამი:

1. ზორასტრიზმის სამშობლოა ირანი, უფრო სწორად, მისი აღმოსავლეთი ნაწილი, საიდანაც ეს მოძღვრება შემდეგ გავრცელდა კავკასიისა და შუა აზიაში;

2. ზოროასტრიზმი აღმოცენდა თანამედროვე შუა აზიის ტერიტორიაზე, მოგვიანებით კი გავრცელდა ირანსა და კავკასიაში;

3. ძველი აზერბაიჯანი, უფრო ზუსტად, მიდია იყო ზოროასტრიზმის აკვანი, რომელიც, მიდის იმპერიის გაფართოების შედეგად, გავრცელდა უზარმაზარ ტერიტორიაზე – კავკასიიდან ინდოეთამდე.

უცხოელ ისტორიკოსთა უმეტესობა, მართალია, აზერბაიჯანს ზოროასტრიზმის სამშობლოდ მიიჩნევს, მაგრამ მისი ჩასახვის ადგილად მაინც ირანის აღმოსავლეთს თვლის, ზოგიერთი კი – შუა აზიას. მთავარ არგუმენტად ასახელებენ იმ ფაქტს, რომ ზოროასტრი თავისი მოძღვრების ქადაგების დროს მოკლეს ბაქტრიაში, რომელიც თანამედროვე შუა აზიის ტერიტორიაა. თუმცა აქ ერთი შეუსაბამობაა. იმისათვის, რომ ზოროასტრი თავისი მოძღვრების საქადაგებლად იმიგრირებულიყო მშობლიური კუთხიდან, ე. ი. აზერბაიჯანიდან, პირველ რიგში, საჭირო იყო ამ მოძღვრების საკუთარ სამშობლოში ფორმირება.

აზერბაიჯანელმა სპეციალისტებმა, ფაქტებზე დაყრდნობით, მთელ მსოფლიოს უნდა უჩვენონ, რომ აზერბაიჯანი არის ზოროასტრიზმის აკვანი.

Eldar Amirov
Azerbaijan and Zarathustrian heritage
(Revisiting spiritual and historical interrelation)
Summary

Article "Azerbaijan and Zoroastrian heritage" (On the question of the spiritual and historical context) is dedicated to covering the facts conclusively prove inextricable link with the ancient Zoroastrian faith Azerbaijan. Suffice it to recall recognition American Iranian scholar, author of the acclaimed at the time of the book "Heritage of Iran" - Richard Fry. Among the many theories as homeland Zoroaster three most popular are:

1. Zoroastrianism Iran is precisely the eastern part, where this doctrine later spread towards the Caucasus and Central Asia (Bettany, Orange, etc.);

2. Zoroastrianism originated in present-day Central Asia, entered the territory of Iran and the Caucasus, and later (H. Nyberg, G. Videngren, M. Boys, M. M. Dyakonov, E. E. Berthels, etc.);

3. Ancient Azerbaijan, precisely Midia is the cradle of Zoroastrianism, which is a result of the emergence and expansion of the Median Empire was widespread in the vast area from the Caucasus to India (D. Darmsteter, M. Tarbiyat, I. Aliyev, M. Rafili etc.)

From all this it is clear that the majority of foreign historians and even take Azerbaijan as a country of Zoroaster, but still prefer to refer to the birth of his teachings eastern Iran, and some even to Central Asia. The main argument leads that Zoroaster preached the ideals of Zoroastrianism, was killed just in Bactria, which falls on the present territory of Central Asia. However, all this can be traced lack one important link. The fact is, from the point of view of logic, in order to emigrate to Zoroaster anywhere from their native lands, ie Azerbaijan in order to preach his doctrine, it was first necessary to generate it at home. Likely events unfolded this way, but because we are not clear for the factors most likely it was a sharp reaction from the fellow who felt the action of Zoroaster adventurism, and he was a false prophet and a heretic as it happened to many prophets - Zoroaster had leave their homeland.

That is, if guided by reverse logic, which adhere to the same experts flatly refuse to accept Azerbaijan as a country, the cradle of Zoroastrianism, we can easily say that was the birthplace of Islam Medina, where as a result of persecution had to immigrate to the Prophet Muhammad, and

not Mecca, where he began to preach the teachings of Allah - Islam. Naturally, such an approach to the history of Islam just causes malaise Muslim historians. At exactly the same protest entitled Azerbaijani specialists. Along with Arabic and Persian authors, medieval thinkers Azerbaijan also retained interesting material on the subject. As an example, we turn to the work of the great poet and thinker of medieval Azerbaijan - Nizami Ganjavi (1141-1209 - years.).

Historical facts should be used by domestic historians to show the world that Azerbaijan is the cradle of one of the first monotheistic teachings in human history, imbued with a deep spirit of humanism. Indeed, the main slogan of Zoroastrianism "good word, good business and good intention" was made at a time when the world was spared the vanquished, and no moral principles, concepts of tolerance for the winners.

ია ხარაზი, ქეთევან კვინიკაძე
(საქართველო)

**ასაკის, როგორც უფლებებისა და მოვალეობების
წარმოშობის წყაროს შესახებ**

ასაკი ხშირად ხდება უფლების წარმოშობის წყარო. „კანონმდებლობის ყველაზე სუსტი ადგილი ასაკის მოწესრიგებაა“ (1, 149). მას განსაკუთრებული ადგილი უკავია როგორც კერძო, ასევე საჯარო სამართალში.

ადამიანს დაბადებიდანვე გააჩნია გარკვეული უფლებები და ასაკობრივ განვითარებასთან ერთად მისი უფლებათა წრეც თანდათან უფრო იზრდება. უფრო მეტიც, არსებობს ისეთი უფლება, რომელიც პირს დაბადებამდე-ჩასახვისთანავე წარმოეშობა. ასეთი მემკვიდრედ ყოფნის უფლებაა, რომლის განხორციელებაც დაბადებაზეა დამოკიდებული. კანონმდებელი ამ დანაწესით გარკვეულ გამონაკლისს უშვებს იმ ზოგადი წესიდან, რომლის მიხედვითაც, უფლება შესაძლებელია მხოლოდ სუბიექტთან ერთად არსებობდეს. თუ არ არსებობს სუბიექტი, შესაბამისად, აზრს იქნება მოკლებული ვამტკიცოთ მისი უფლების არსებობა.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-11 მუხლის მე-2 ნაწილი, რომელიც ჩასახვისთანავე მემკვიდრედ ყოფნის უფლებას ითვალისწინებს, შეზღუდული უფლებაუნარიანობის მაგალითს წარმოადგენს. შეზღუდულია იმიტომ, რომ იგი მხოლოდ მემკვიდრედ ყოფნის უფლებას ითვალისწინებს. იმავდროულად, ეს უფლებაუნარიანობა პირობითია. პირობითია იმიტომ, რომ მისი განხორციელება დამოკიდებულია დაბადებაზე (2, 42).

კანონმდებელს დიდი პასუხისმგებლობა ეკისრება იმ ურთიერთობათა მოწესრიგებისას, სადაც ასაკი გარკვეული უფლების წარმოშობის წყარო ხდება. ნებისმიერ სამართლებრივ ურთიერთობაში მონაწილე პირი უნდა აცნობიერებდეს ამ ურთიერთობის მნიშვნელობასა და შესაძლო მოსალოდნელ შედეგებს. იმისათვის, რომ პირმა შეძლოს კონკრეტული სამართლებრივი ურთიერთობის შესაძლო შედეგების პროგნოზირება, ამისათვის აუცილებელია, რომ იგი გონებრივი განვითარების შესაბამის დონეზე იმყოფებოდეს. გონებრივი განვითარება კი, როგორც წესი, ასაკის მატების პარალელურად ხდება. სხვადასხვა ასაკობრივ ეტაპზე პირს აქვს შესაძლებლობა გარკვეულ სამართლებრივ ურთიერთობებში შევიდეს კონტრაქტთან. განსხვავება ამ სამართალურ ურთიერთობათა ხასიათსა და სირთულეშია. რაც უფრო რთულია სამართლებრივი ურთიერთობა, პასუხისმგებლობის უფრო მაღალი ხარისხია დადგენილი და, შესაბამისად, ამ ურთიერთობაში მონაწილეობისათვის დადგენილი ასაკობრივი სტანდარტიც განსხვავებულია.

კერძო და საჯარო სამართალი განსხვავდება ერთმანეთისაგან ასაკთან დამოკიდებულებაში. როცა საქმე ეხება ადამიანის უფლებით აღჭურვას, კერძო სამართალი გაცილებით დემოკრატიულია და ცალკეულ შემთხვევაში ხასიათდება მისი შემცირების ტენდენციით (1, 149-150).

კანონმდებელმა სრულწლოვანების ასაკად დაადგინა 18 წელი და ამდენად, პირს ამ ასაკის მიღწევისთანავე მოქმედების სრული თავისუფლება მიანიჭა. 18 წლის ასაკს მიღწეული პირი უკვე უფლებამოსილია დამოუკიდებლად გამოვიდეს სამართლებრივ ურთიერთობებში მხარედ და საკუთარი შეხედულებისამებრ იმოქმედოს.

18 წელი კანონმდებელმა მიიჩნია იმ ასაკად, როდესაც პირს უკვე აქვს შესაძლებლობა დამოუკიდებლად განახორციელოს თავისი უფლებები და იკისროს ვალდებულებები. ამ ასაკის მიღწევისთანავე პირი სრულ საპროცესო ქმედუნარიანობასაც მოიპოვებს, რაც მას სასამართლოში საპროცესო უფლებამოვალეობების თავისი მოქმედებით განხორციელების შესაძლებლობას ანიჭებს (საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 81-ე მუხლი, მე-2 ნაწილი).

ასაკის მიხედვით უფლების წარმოშობის საკითხზე საუბრისას გვერდს ვერ ავუვლით ემანსიპაციის ინსტიტუტს. ეს ის შემთხვევაა, როცა პირს, მართალია, ჯერ არ მიუღწევია სრულწლოვანების ასაკამდე, მაგრამ განსაზღვრული პირობების არსებობისას სამართალი მას უთანაბრებს სრულწლოვან პირებს. სამოქალაქო კოდექსი ასეთ ორ პირობას ითვალისწინებს: პირველი, როცა თერამეტი წლის ასაკს მიუღწეველი პირი იქორწინებს. ემანსიპაციის მეორე შემთხვევას ითვალისწინებს სამოქალაქო კოდექსის 65-ე მუხლის მე-2 ნაწილი, რომლის თანახმადაც, თექვსმეტი წლის ასაკს მიღწეული არასრულწლოვანი შეიძლება მიხნეულ იქნეს შეუზღუდავად ქმედუნარიანად, თუკი კანონიერი წარმომადგენელი მას მიანიჭებს საწარმოს დამოუკიდებლად გაძღოლის უფლებას (3, 181).

მაშასადამე, შესაძლებელია ითქვას, რომ ემანსიპაციის ინსტიტუტი ყველაზე ნათელი მაგალითია იმისა თუ როგორ შეიძლება ასაკმა პირს ის უფლებები წარმოუშვას, რა უფლებებითაც მხოლოდ სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ ისარგებლებდა. არასრულწლოვნის ემანსიპაციის პირველ შემთხვევას ქორწინება წარმოადგენს. სამოქალაქო კოდექსის 1108-ე მუხლი საქორწინო ასაკად 18 წელს აწესებს, მაგრამ ითვალისწინებს გამონაკლისსაც, როცა ქორწინება დასაშვებია 16 წლის ასაკიდან. პირი, რომელიც 16 წლის ასაკში იქორწინებს, უფლებრივი მდგომარეობით უთანაბრდება სრულწლოვანს და უფლებამოსილია სრული მოცულობით ისარგებლოს იმ უფლებებით და იკისროს ის ვალდებულებები, რომლებიც მას, როგორც ფაქტობრივად სრულწლოვანს, მიენიჭა. სრული ქმედუნარიანობის წარმოშობის მეორე შემთხვევად კანონიერი წარმომადგენლის მიერ არასრულწლოვნისათვის საწარმოს დამოუკიდებლად გაძღოლის უფლების მინიჭება მიიჩნევა. ასეთ შემთხვევაში არასრულწლოვანი ამ სფეროსათვის ჩვეულებრივ ურთიერთობებში შეუზღუდავად ქმედუნარიანი ხდება და უფლებამოსილია დადოს ყველა ის გარიგება, რაც, ჩვეულებრივ, მისი საწარმოს საქმიანობასთან არის დაკავშირებული. ზოგიერთ შემთხვევაში, 16 წლის პირი განვითარების დონით უტოლდება სრულწლოვან პირს, შესაბამისად, კანონმდებელმა დაუშვა გამონაკლისი და კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობით, რომელიც, თავის მხრივ, მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს თანხმობას საჭიროებს, მიანიჭა არასრულწლოვანს უფლება სამეწარმეო ურთიერთობებში სრული მოცულობით განეხორციელებინა ის უფლებები, რომლებსაც იგი, რომ არა კანონიერი წარმომადგენლის ნდობა, ვერ მიიღებდა.

თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ეს ნორმა სპეციალურია და მის საფუძველზე არასრულწლოვანის ემანსიპაცია მხოლოდ სამეწარმეო ურთიერთობებში ხდება. ამ ურთიერთობების გარეთ, იგი ჩვეულებრივად შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონედ რჩება (2, 209).

ამ შემთხვევაში კანონმდებელმა, მართალია, დაუშვა გამონაკლისი, მაგრამ ეს გამონაკლისი მან მხოლოდ გარკვეული სპეციფიკური სამართლებრივი ურთიერთობის ჩარჩოთი მოხაზა. ამ ურთიერთობის გარეთ გამონაკლისი უკვე აღარ მოქმედებს და არასრულწლოვანი პირი საერთო წესს ემორჩილება.

შეიძლება ითქვას, რომ ასაკით გამოწვეული შედეგების პირდაპირი სამიზნე კერძო პირის უფლებებია და არაპირდაპირი – საზოგადო ინტერესები. სხვა მდგომარეობაა საჯარო სამართალში. აქ კანონმდებლის ასაკობრივი შეცდომები პირდაპირ აისახება საზოგადოებრივ ინტერესებში. როგორ უნდა მოიქცეს კანონმდებელი ნაკლები შეცდომები რომ დაუშვას? კანონმდებელმა ეს ასაკი უნდა მოხაზოს ადამიანთა ასაკობრივი განვითარების საერთო მდგომარეობით და არა რომელიმე კონკრეტული პირის ასაკობრივი განვითარებით. მოკლედ, მან საზომად საერთო მასშტაბი უნდა აიღოს და არა ერთეული ვუნდერკინდების ასაკი. ასე რომ, ასაკი ავალდებულებს კანონმდებელს (1, 150).

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსმა ემანსიპაციის შემთხვევა ერთ მუხლში მოაქცია „არასრულწლოვნის ემანსიპაციის“ სათაურის ქვეშ; გერმანიის სამოქალაქო კოდექსმა კი ეს ორი შემთხვევა ცალ-ცალკე პარაგრაფით რეგულირების საგანი გახადა. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის §110 და §112 საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 65-ე მუხლის ანალოგიურია და მოწესრიგების საერთო საგანი გააჩნიათ. §110 (Bewirken der Leistung mit eigenen Mitteln) წარმოადგენს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 65-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის მსგავს დათქმას, კერძოდ, BGB-ც სამართლებრივი ძალის მქონედ მიიჩნევს არასრულწლოვნის მიერ კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობის გარეშე დადებულ ხელშეკრულებას, თუკი მან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული შესრულება განახორციელა იმ სახსრებით, რომლებიც მას თავისუფალი განკარგვის მიზნით წარმომადგენელმა ან ამ უკანასკნელის თანხმობით - მესამე პირმა გადასცა. BGB-ს §112 (Selbstständiger Betrieb eines Erwerbsgeschäfts) კი სამეწარმეო საქმიანობის დამოუკიდებლად წარმართვის შესაძლებლობას ითვალისწინებს და არასრულწლოვანს კანონიერი წარმომადგენლის მიერ მისთვის მინიჭებული უფლებამოსილების წყალობით სამეწარმეო საქმიანობასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებში შეუზღუდავად ქმედუნარიანის სტატუსს ანიჭებს. გამონაკლისს წარმოადგენს მხოლოდ ის გარიგებები, რომელთა დადებისათვის წარმომადგენელს ესაჭიროება საოჯახო საქმეთა სასამართლოს (Familiengericht) თანხმობა. საოჯახო საქმეთა სასამართლოს როლს საქართველოში მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანო ასრულებს, რომლის თანხმობაც აუცილებელია იმისათვის, რათა არასრულწლოვანს საწარმოს გაძღოლის ნებართვა მიენიჭოს.

იმისათვის, რომ არასრულწლოვანმა საწარმოს დამოუკიდებლად გაძღოლა შეძლოს, საჭიროა მასზე ამ უფლებამოსილების დელეგირება, ანუ, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მას მინიჭებული უნდა ჰქონდეს სამეწარმეო საქმიანობის დამოუკიდებლად გაძღოლის უფლებამოსილება (4, 97).

BGB-ს §105 (A Geschäfte täglichen Lebens) სრულწლოვანი, მაგრამ ქმედუნარო პირის მიერ ყოველდღიური გარიგებების თავისუფლად დადების შესაძლებლობას ითვალისწინებს. ამ დანაწესის მიხედვით, სრულწლოვან ქმედუნარო პირს აქვს უფლება დადოს ისეთი ყოველდღიური გარიგებები, რომლებიც შესაძლებელია განხორციელდეს მცირე თანხით. ასეთ შემთხვევაში, მის მიერ დადებული ხელშეკრულება განიხილება ძალმოსილად შესრულების მიმართ, ხოლო შეთანხმების შემთხვევაში კი – საპირისპირო შესრულების მიმართაც, როგორც კი განხორციელდება შესრულება და საპირისპირო შესრულება. ეს წესი მხოლოდ იმ შემთხვევაში

არ გამოიყენება, როცა ქმედუნარო პირის ქონების მიმართ მომეტებული საფრთხე არსებობს.

სამოქალაქო კოდექსი უშვებს შეზღუდული ქმედუნარიანი პირის წარმომადგენლობის შესაძლებლობასაც. 105-ე მუხლი პირდაპირ მიუთითებს, რომ წარმომადგენლის მიერ დადებული გარიგება ნამდვილია მაშინაც, როცა წარმომადგენელი შეზღუდულად ქმედუნარიანი იყო. რა განაპირობებს ასეთი პირის მიერ გამოვლენილი ნების ნამდვილობას? ნებისმიერ შემთხვევაში, შეზღუდულქმედუნარიანი პირის მიერ დადებული გარიგება მისი კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობას საჭიროებს, ანუ მის მიერ გამოვლენილი ნების ნამდვილობა ყოველთვის კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა-მოწონებაზე დამოკიდებული. 105-ე მუხლის მიხედვით კი, შეზღუდულქმედუნარიანი პირის მიერ გამოვლენილი ნება, როდესაც იგი სხვის ინტერესებს შეეხება, თავისუფალია და მის ნამდვილობაზე კანონიერ წარმომადგენელს გავლენის მოხდენა არ შეუძლია. საქმე იმაშია, რომ წარმომადგენლის არჩევისას გარკვეული რისკის მატარებელი წარმოდგენილი პირია. იგი სრულად აცნობიერებს მისი წარმომადგენლის შეზღუდულქმედუნარიანობის ფაქტს და მიუხედავად ამისა, მაინც გამოთქვამს თანხმობას, რომ წარმოადგინოს იგი. მოცემულ შემთხვევაში, როგორც არ უნდა იყოს შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირის წარმომადგენლობით დამდგარი შედეგი, ეს შედეგი წარმოდგენილი პირისათვის ღებება.

თუ არ მივაქცევთ ყურადღებას კერძო ურთიერთობის ბუნებას, შეიძლება მიუღებელი აღმოჩნდეს ასეთი რამ. ქმედუნარიანობა შეზღუდულ პირს თვითონ სჭირდება წარმომადგენელი და სხვების წარმომადგენლობა როგორ უნდა შეეძლოს? მაგრამ შევხედოთ ამ საკითხს კერძო ავტონომიის კუთხით. არჩევანს აკეთებს წარმომდგენი პირი და, ცხადია, რისკის მატარებელიც თვითონაა. ასეთი არჩევანით შეიძლება მხოლოდ თვითონ დაზარალდეს (1, 150).

ასაკი აღმაიანს სამართლებრივ ურთიერთობებში თავისუფლად, დამოუკიდებლად და საკუთარი პასუხისმგებლობით მონაწილეობის შესაძლებლობას აძლევს. განსხვავებით შეზღუდულქმედუნარიანი პირისაგან, სრულწლოვანი პირი თავისუფალია კანონიერი წარმომადგენლის გავლენისაგან და მის მიერ გამოვლენილი ნება არ მერყეობს ნამდვილობასა და არანამდვილობას შორის. 18 წლის ასაკამდე პირის მიერ დადებულ გარიგებებში კანონიერი წარმომადგენლის აუცილებელი მონაწილეობის დადგენით, კანონმდებელი, გარკვეულ შემთხვევებში, არასრულწლოვანს საკუთარი თავისგანაც იცავს, რამეთუ დიდია ალბათობა იმისა, რომ ამ ასაკში მის მიერ დამოუკიდებლად, ყოველგვარი კონტროლის გარეშე გამოვლენილი ნება, შესაძლებელია მისთვის არასასურველი შედეგების მომტანი აღმოჩნდეს.

ასაკობრივი განვითარების შედეგად პირს გარკვეულ უფლებებთან ერთად, გარკვეული ვალდებულებებიც წარმოეშობა. პირის მიერ სრულწლოვანების ასაკის მიღწევამდე, შესაძლებელია ამ ვალდებულებათა გარკვეული ნაწილი ამ პირის კანონიერმა წარმომადგენელმა „გაიზიაროს“. მაგალითად, სამოქალაქო კოდექსის 994-ე მუხლი, რომელიც არასრულწლოვნის მიერ მიყენებული ზიანისათვის პასუხისმგებლობას შეეხება, პირდაპირ მიუთითებს კანონიერი წარმომადგენლის სუბსიდიურ პასუხისმგებლობაზე. კანონმდებლობა განსხვავებულად უდგება არასრულწლოვნის მიერ მიყენებული ზიანისათვის პასუხისმგებლობის საკითხს. ამ დიფერენცირების საფუძველი ასაკია. სამოქალაქო კოდექსის 994-ე მუხლის 1-ლი ნაწილის მიხედვით, ათი წლის ასაკს მიუღწეველი პირი არ აგებს პასუხს იმ ზიანისათვის, რომელიც მან სხვას მიაყენა. თუმცა ეს ავტომატურად არ ნიშნავს იმას, რომ კანონი დაზარალებულს დაუცველად ტოვებს და მისთვის ზიანის ანაზღაურების საკითხს მხოლოდ ფაქტის შემთხვევითობას ანდობს. არსებობს იმის ალბათო-

ბა, რომ პირს თანაბრად მიადგეს ზიანი როგორც ქმედუნარიანი, ისე ქმედუნარო პირის მოქმედების შედეგად. ნებისმიერ შემთხვევაში, იგი უფლებამოსილი უნდა იყოს მოითხოვოს ზიანის ანაზღაურება, კანონმდებელი კი ვალდებული – კანონით მოხაზოს იმ პირთა წრე, რომლებიც პასუხისმგებელი იქნებიან მათი მეურვეობის ქვეშ მყოფი პირების მიერ განხორციელებულ ქმედებებზე. სამოქალაქო კოდექსის 994-ე მუხლის მე-4 ნაწილი სწორედ მშობლებს ან ათი წლის ასაკს მიუღწეველი პირის მეთვალყურეობაზე ვალდებულ სხვა პირებს აკისრებს არასრულწლოვანის ქმედების შედეგად დამდგარი ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებას. მეთვალყურეობაზე ვალდებულ პირებად შესაძლებელია სხვადასხვა აღმზრდელობითი ან სასწავლო დაწესებულება მოგვევლინოს, რომლებიც არასრულწლოვანზე დღის გარკვეული პერიოდის განმავლობაში მეთვალყურეობის ვალდებულებას კისრულობენ. კანონი ითვალისწინებს იმის შესაძლებლობასაც, რომ არსებობს შემთხვევები, როცა მიუხედავად არასრულწლოვანის მეთვალყურეობისა, ზიანის თავიდან აცილება ზოგჯერ მაინც შეუძლებელი ხდება. ასეთ შემთხვევაში, კანონი გამორიცხავს მეთვალყურეობაზე ვალდებული პირის პასუხისმგებლობას ზიანის ანაზღაურებაზე. თუკი ათ წლამდე პირის მიერ მიყენებული ზიანისათვის პასუხს მისი კანონიერი წარმომადგენელი აგებს, ათ წელზე მეტი ასაკის, მაგრამ არასრულწლოვანის მიერ განხორციელებულ ქმედებებზე, იგი თავადაა პასუხისმგებელი და კანონიერი წარმომადგენლის ვალდებულება ზიანის ანაზღაურებაზე მხოლოდ მაშინ დგება, როცა არასრულწლოვანს საკმარისი ფინანსური სახსრები არ გააჩნია ზიანის სრულად ასანაზღაურებლად. სამოქალაქო კოდექსის 994-ე მუხლის მე-3 ნაწილი კანონიერი წარმომადგენლის სუბსიდიურ პასუხისმგებლობას ეხება და, გარკვეულწილად, არასრულწლოვანის მიერ მიყენებული ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებაში დამხმარე ძალად გვევლინება.

არასრულწლოვანის პასუხისმგებლობის კუთხით საინტერესოა გერმანიის სამოქალაქო კანონმდებლობის მიდგომა, რომელიც არასრულწლოვანის პასუხისმგებლობისათვის საკმაოდ დაბალ ასაკობრივ ზღვარს ადგენს. BGB-ს §828 (Minderjährige) სწორედ არასრულწლოვანი პირის მიერ მიყენებული ზიანის ანაზღაურების საკითხს ეხება. BGB-ს §828 (1) მიყენებული ზიანისათვის პასუხისმგებლობას არ აკისრებს იმ პირს, რომელსაც არ მიუღწევია შვიდი წლის ასაკისათვის. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 994-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი კი არასრულწლოვანს ზიანის მიყენებისათვის პასუხისმგებლობას 10 წლის ასაკამდე გამოურიცხავს.

სამართლის თითოეული დარგი ასაკის კუთხით განსხვავებულად უდგება ჩადენილი ქმედებისათვის პასუხისმგებლობის განსაზღვრის საკითხს. განსხვავებით კერძო სამართლისაგან, სისხლის სამართალში დადგენილია სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ერთი ასაკი – 14 წელი. სხვა თემაა, თუკი პირის მიერ განხორციელებულ დანაშაულებრივ ქმედებას ზიანის დადგომა მოჰყვა, ამ შემთხვევაში, ჩვეულებრივად, ამოქმედდება ის ნორმები, რომლებიც ზიანის მიყენების შემთხვევაში მისი ანაზღაურების ვალდებულებას ითვალისწინებს.

არასრულწლოვანის უფლებას სამოქალაქო უფლებების დაცვაზე სამოქალაქო საპროცესო კოდექსი 14 წლიდან იწყებს და არასრულწლოვანს ადჭურავს უფლებებით მიმართოს სასამართლოს თავისი უფლებებისა და კანონიერი ინტერესების დასაცავად. თუმცა ამ შემთხვევაში სასამართლო მას საპროცესო წარმომადგენელს უნიშნავს საქმის განხილვისას. იმ შემთხვევაში კი, თუ არასრულწლოვანი არ დაეთანხმება თავის საპროცესო წარმომადგენელს და სურვილს გამოთქვამს დაიცვას თავისი სამოქალაქო უფლებები, სასამართლო საქმეში მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოებს ჩართავს.

აღნიშვნის ღირსია სამოქალაქო კოდექსის 1198{1} ნოვაციური მუხლი (2014 წლის 01.04. ცვლილებები) „არასრულწლოვნის უფლება დაცვაზე“, სადაც საუბარია არასრულწლოვნის უფლებაზე დაიცვას თავი მშობელთა/სხვა კანონიერ წარმომადგენელთა მიერ უფლების ბოროტად გამოყენების შემთხვევაში. აქ იგულისხმება შემთხვევები, როცა არასრულწლოვნის აღზრდაზე პასუხისმგებელი პირები არაჯეროვნად ახორციელებენ არასრულწლოვნის აღზრდასა და განათლებასთან დაკავშირებულ ვალდებულებებს და ამდენად, ბოროტად იყენებენ მშობლის უფლებას და სხვ. ამ შემთხვევაში არასრულწლოვანი უფლებამოსილია თავისი უფლებების დასაცავად მიმართოს მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოებს, ხოლო „მშობლის პასუხისმგებლობისა და ბავშვთა დაცვის ზომების შესრულებასთან დაკავშირებით იურისდიქციის, გამოსაყენებელი სამართლის, აღიარების, შესრულებისა და თანამშრომლობის შესახებ“ ჰააგის 1996 წლის 19 ოქტომბრის კონვენციით (5) გათვალისწინებულ შემთხვევებში – ცენტრალურ ორგანოს („მშობლის პასუხისმგებლობისა და ბავშვთა დაცვის ზომების შესრულებასთან დაკავშირებით იურისდიქციის, გამოსაყენებელი სამართლის, აღიარების, შესრულებისა და თანამშრომლობის შესახებ“ ჰააგის 1996 წლის 19 ოქტომბრის კონვენციით განსაზღვრული ცენტრალური ორგანოა საქართველოს იუსტიციის სამინისტროს სტრუქტურული ქვედანაყოფი, რომელიც სტატიაზე მუშაობისას ჯერ კიდევ შექმნილი არ იყო), 14 წლის ასაკიდან კი – სასამართლოს (6). აღნიშნული მუხლი მავალდებელი ნორმაა იმ ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის, რომელთათვისაც ცნობილი გახდა არასრულწლოვანი პირების ინტერესების დარღვევების შემთხვევები. ისინი ვალდებული არიან ასეთი შემთხვევები არასრულწლოვნის ფაქტობრივი ადგილსამყოფლის მიხედვით შეატყობინონ მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოებს.

14 წელი კანონმდებელმა მიიჩნია ასაკად, როდესაც პირს უკვე სრული შესაძლებლობა აქვს აკონტროლოს მოქმედება და არ განახორციელოს სამართლებრივად საშიში ქცევა. სისხლის სამართლის მოქმედი კოდექსი სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკად 14 წელს განსაზღვრავს, რაც ნიშნავს იმას, რომ 14 წლის ასაკს მიუღწეველი პირი არ აგებს პასუხს მის მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის.

2007 წლის 23 მაისის საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსით სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკად 12 წელი განისაზღვრა, თუმცა მოგვიანებით, 2010 წლის 23 თებერვალს, აღნიშნული ასაკობრივი ზღვარი 14 წლამდე გაიზარდა.

სხვადასხვა ქვეყნის კანონმდებლობა განსხვავებულ ასაკობრივ ზღვარს აწესებს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის. მაგალითად, პორტუგალიასა და ესპანეთში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის ასაკი 16 წელია, ბელგიაში კი ის საკმაოდ მაღალი – 18 წელია. საფრანგეთში სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა 13 წლის ასაკიდან იწყება და ამასთანავე არასრულწლოვანთა საქმეებს არასრულწლოვანთა სისხლის სამართლის სასამართლო განიხილავს. ამ მხრივ პროგრესული მიდგომა საქართველოშიც შეინიშნება. კერძოდ, სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 319-ე მუხლის თანახმად, არასრულწლოვნის მიერ ჩადენილი დანაშაულის საქმეზე პროცესს ახორციელებენ მხოლოდ ის მოსამართლეები, პროკურორები და გამომძიებლები, რომლებმაც პედაგოგიკასა და ფსიქოლოგიაში სპეციალური მომზადება გაიარეს.

ნებისმიერ შემთხვევაში, კანონმდებელმა ასაკი, ზოგადად, გარკვეულ ასაკობრივ ეტაპზე ადამიანთა გონებრივი განვითარებისა და მათი შესაძლებლობების საერთო მასშტაბით უნდა მოხაზოს. იმისათვის, რომ პირს დაეკისროს პასუხისმგებლობა მის მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის, აუცილებელია, რომ იგი აცნობიერებ-

დეს ამ ქმედების დანაშაულებრივ ხასიათს და შესწევდეს კიდევ უნარი პასუხი აგოს მისი ჩადენისათვის.

როგორც ტომას ჰამარბერგმა აღნიშნა, „დაპატიმრება სავსებით კანონიერი ქმედებაა იმ არასრულწლოვანთა მიმართ, რომლებმაც უკვე მიაღწიეს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ასაკს, მაგრამ არ უნდა დაგეგვიწყდეს ისიც, რომ მსოფლიო, რომლის აშენებაც ჩვენ ბავშვებისათვის და ბავშვებთან ერთად გვსურს, იმ ბავშვებსაც გულისხმობს, რომელთა ცხოვრებაც ცუდად დაიწყო“.

ასაკისმატების პარალელურად უფლებებისა და მოვალეობების წარმოშობის საკითხის განხილვისას, საინტერესოა ამ საკითხისადმი შრომის კანონმდებლობის მიდგომა აღინიშნოს.

შრომით ურთიერთობებში პირს, რომელიც დებს შრომით ხელშეკრულებას საწარმოსთან ან ორგანიზაციასთან და იღებს ეკვივალენტურ ანაზღაურებას შესრულებული სამუშაოს სანაცვლოდ, ეწოდება დასაქმებული. აქედან გამომდინარე, პირი დასაქმებულად ჩაითვლება იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი დამსაქმებელთან ამყარებს ვალდებულებით ურთიერთობას. დასაქმებისათვის კი აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ქმედუნარიანობის ასაკი. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-12 მუხლის თანახმად, ქმედუნარიანობა წარმოეშობა სრულწლოვან მოქალაქეს (18 წელი). გარდა ამისა, სსკ-ის 65-ე მუხლის მე-2 და მე-3 ნაწილების თანახმად, შრომითი ურთიერთობების სუბიექტი შეიძლება გახდეს არასრულწლოვანი, თუ მას შეუსრულდა 16 წელი და კანონიერი წარმომადგენელი მას საწარმოს დამოუკიდებლად გაძღოლის უფლებამოსილებას ანიჭებს.

აღნიშნული ნორმით განსაზღვრულ ასაკობრივ ზღვარს მიღწეული პირისათვის გარკვეული უფლებების მინიჭების პრაქტიკა შრომის კოდექსმაც გაიზიარა და მე-4 მუხლის 1-ლ ნაწილში მიუთითა, რომ შრომითი ქმედუნარიანობა (სამუშაო ასაკი) ფიზიკურ პირს წარმოეშობა 16 წლიდან. როგორც ვხედავთ, შრომის კოდექსს „სპეციალური ქმედუნარიანობის“ ცნება შემოაქვს, რომლის თანახმადაც 16 წლის მოზარდს შეუძლია დაამყაროს შრომითი ურთიერთობა სრულიად დამოუკიდებლად, ანუ ასეთი პირი სარგებლობს სრული ქმედუნარიანობით შრომით ურთიერთობებში. თუმცა შრომის კოდექსი არ ტოვებს უწყურადღებოდ სამოქალაქო კოდექსის ზოგად დანაწესს წარმომადგენლის (ან მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს) თანხმობის აუცილებლობაზე და მის სავალდებულოობაზე მიუთითებს. ყურადსაღებია ის მომენტიც, რომ შრომის კოდექსის მიხედვით, შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირი ასევე აღიქმება, როგორც ქმედუნარიანი. ამ შემთხვევაში საუბარია 14 წელს მიუღწეველ მოზარდზე, რომელთანაც შეიძლება დაიდოს შრომითი ხელშეკრულება ცალკეულ შრომით ურთიერთობებში, როგორცაა სპორტული, ხელოვნების, კულტურისა და რეკლამის სფეროსთან დაკავშირებული საქმიანობა (7).

არასრულწლოვანთა შრომა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხია, რომლის ახლებურად მოწესრიგებასაც ისახავს მიზნად ახალი კანონი. კანონპროექტის თანახმად, 14 წლის ასაკს მიღწეულ არასრულწლოვანს დამოუკიდებლად შეუძლია დადოს შრომითი ხელშეკრულება. მშობლის ან კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა აუცილებელია მხოლოდ 14 წლამდე ასაკის არასრულწლოვანებთან ხელშეკრულების დადებისას. ბავშვთა უფლებების დაცვის კონვენციის თანახმად, 18 წელი არის ასაკი, რომლის შემდეგაც ადამიანი სარგებლობს სრული ქმედუნარიანობით. მხოლოდ ამ ასაკის მიღწევის შემდეგ აღარ საჭიროებს იგი მშობლის ან კანონიერი წარმომადგენლის მზრუნველობას. შესაბამისად, პროექტით შემოთავაზებული შესაძლებლობა 14 წლის ასაკს მიღწეული პირების მშობლების თანხმობის გარეშე

დასაქმების დაშვების თაობაზე ეწინააღმდეგება საერთაშორისო სტანდარტებს და ასევე, საქართველოს შიდა კანონმდებლობას (8).

შრომით ურთიერთობებზე საუბრისას უპირიანი იქნება საპენსიო ასაკთან დაკავშირებულ საკითხსაც შევეხოთ. „საპენსიო ასაკის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-5 მუხლი ადგენს პენსიის დანიშვნის საფუძვლებს. აღნიშნული კანონის მე-5 მუხლის „ა“ ქვეპუნქტის თანახმად, პენსიის დანიშვნის საფუძველია საპენსიო ასაკი, რომელიც განისაზღვრა 65 წლით. ამასთან, აღნიშნული კანონის მე-6 მუხლის 1-ლი ნაწილის მიხედვით, საპენსიო ასაკის მიღწევის გამო პენსიის მიღების უფლება ქალებს წარმოეშობათ 60 წლის ასაკიდან. ცვლილებებამდე საპენსიო ასაკად ქალებისათვის 55, ხოლო მამაკაცებისათვის 60 წელი იყო დადგენილი. ახალი რეგულაციის დადგენამ საზოგადოებაში ამ საკითხისადმი არაერთგვაროვანი დამოკიდებულება გამოიწვია. საზოგადოების ნაწილი ფიქრობდა, რომ საპენსიო ასაკის ზღვრის გაზრდით სახელმწიფოს ფინანსების დაზოგვა სურდა. დღეს საქართველოში არსებული მძიმე სოციალური მდგომარეობის გათვალისწინებით შეიძლება ითქვას, რომ ახალი სტანდარტებით დადგენილი საპენსიო ასაკი მაღალია, რისი მიზეზიც ისევ და ისევ პენსიონერთა მძიმე სოციალური მდგომარეობა და ეკონომიკური სიდუხჭირია.

საპენსიო ასაკი სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვა ასაკობრივი სტანდარტით განისაზღვრება. აზერბაიჯანში მამაკაცის საპენსიო ასაკი 62, ხოლო ქალის-57 წელია. დიდ ბრიტანეთში, გერმანიასა და დანიაში საპენსიო ასაკი 67-დან 68 წლამდე გაზარდეს, ესპანეთში – 65-დან 67-მდე, საბერძნეთში – 60-დან 65-მდე, საფრანგეთში კი – 60-დან 62 წლამდე. როგორც ვხედავთ, ევროპული ქვეყნების მიერ საპენსიო ასაკის ზრდა ემსახურება საბიუჯეტო ხარჯების შემცირებას და კრიზისიდან გამოსვლის ერთ-ერთ ფორმად აღიქმება. საქართველოს სინამდვილეშიც ასე ფიქრობდნენ, რის გამოც არაერთი პოლიტიკური პარტიის საარჩევნო დანაპირები საპენსიო ასაკის შემცირება და პენსიების ზრდა გახდა. გაუმართლებელია პენსიონერი მოსახლეობის ხარჯზე საბიუჯეტო ფინანსების დაზოგვა. ამდენად, კანონის ძველი რედაქცია მეტად მისაღები იყო, რომლის მიხედვითაც საპენსიო ასაკი ქალებისათვის 55, ხოლო მამაკაცებისათვის 60 წლით განისაზღვრებოდა (9).

ასაკი წყარო ხდება ისეთი მნიშვნელოვანი უფლების წარმოშობისა, როგორც საარჩევნო უფლებაა. საარჩევნო უფლება მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ქვეყანაში დემოკრატიული პოლიტიკური ინსტიტუტების შექმნასა და მათ გამართულ ფუნქციონირებაში. იმისათვის, რომ პირს აღნიშნული უფლებით სარგებლობის შესაძლებლობა მიეცეს, აუცილებელია მან გარკვეულ ასაკს მიაღწიოს. ეს ასაკი განსხვავებულია იმის მიხედვით, თუ საარჩევნო უფლების რომელი სახის რეალიზაციას აქვს ადგილი. საარჩევნო საკითხთან დაკავშირებით საინტერესო მიდგომას იჩენდა საერთაშორისო სამართალი, რომელიც ადგილობრივ არჩევნებში მონაწილეობის უფლებას არა მარტო ქვეყნის მოქალაქეებს, არამედ ერთა თვითგამორკვევის რეჟიმში მყოფ იმ პირებსაც ანიჭებდა, რომლებმაც კანონმდებლობით დადგინდ ასაკობრივ ზღვარს მიაღწიეს (10).

საქართველოს კონსტიტუციით განმტკიცებული არჩევნების საყოველთაობა საქართველოს მოქალაქეთა მიერ არჩევნებში აქტიური და პასიური საარჩევნო უფლებით მონაწილეობის შესაძლებლობას გულისხმობს. აქტიური საარჩევნო უფლების განხორციელების შესაძლებლობა პირს მხოლოდ 18 წლის ასაკიდან ეძლევა. ამასთან დაკავშირებით, უნდა აღინიშნოს, რომ ევროპის საბჭოს საპარლამენტო ასამბლეას არაერთხელ განუხილავს საარჩევნო ასაკის შემცირების საკითხი და შემოფოტება გამოუთქვამს საარჩევნო პროცესებში მოზარდი თაობის მონაწილეობის კლებასთან დაკავშირებით, რაც დემოკრატიის განვითარებასა და გაძლიერე-

ბას აფერხებს. როგორც ასამბლეის ახალგაზრდულ საქმეთა კომიტეტის წევრები აღნიშნავენ, განსაკუთრებით საგანგაშოა 18-დან 24 წლამდე ასაკის ახალგაზრდების ნიჰილისტური დამოკიდებულება პოლიტიკური პროცესებისადმი მთელი ევროპის მასშტაბით. კვლევები მოწმობს, რომ რაც უფრო დიდი ხნის ლოდინი უწევთ მათ აქტიურ პოლიტიკურ საქმიანობაში ჩართვამდე, მით უფრო პასიური ხდებიან წლების მომატებასთან ერთად (11, 1).

შევნიშნავთ, რომ პასიურ საარჩევნო უფლებასთან დაკავშირებით კონსტიტუციაში განხორციელებული ცვლილება და ასაკობრივი ზღვრის შემცირება, ქართული პოლიტიკური სინამდვილიდან გამომდინარე, არ უნდა იყოს მიზანშეწონილი. პარლამენტი პოლიტიკური საქმიანობის სასტარტო პოზიცია არ უნდა იყოს. უმჯობესი იქნებოდა ახალგაზრდები, თავდაპირველად, ადგილობრივ დონეზე ჩაბმულიყვნენ პოლიტიკურ საქმიანობაში და მიეღოთ შესაბამისი გამოცდილება, რომელსაც ისინი, სამომავლოდ, ასაკის მომატებასთან ერთად განავითარებდნენ საპარლამენტო მოღვაწეობაში.

გამოთქმულია მოსაზრება იმასთან დაკავშირებით, რომ გარკვეულ ასაკს მიღწევა პირს ერთდროულად უნდა წარმოუშობდეს როგორც აქტიური, ისე პასიური საარჩევნო უფლების რეალიზაციის შესაძლებლობას. თუმცა მიგვაჩნია, რომ აქტიური და პასიური საარჩევნო უფლების რეალიზაციის შესაძლებლობის თანაბარ ასაკობრივ ნიშნულზე დაყვანა არ უნდა იყოს მიზანშეწონილი, ისევე და ისევე აღნიშნულ საარჩევნო უფლებათა შორის არსებული განსხვავების გამო. როგორც აქტიური, ისე პასიური საარჩევნო უფლების რეალიზაცია, გარკვეულწილად, ანგარიშვალდებულებასა და პასუხისმგებლობასთანაა დაკავშირებული, მაგრამ აქტიური საარჩევნო უფლების რეალიზაციის შემთხვევაში მათ პირი საკუთარი თავის წინაშე უფრო გრძნობს, მაშინ, როცა პასიური საარჩევნო უფლებით სარგებლობის მთავარი მიზნის მიღწევისას გამარჯვებული კანდიდატი პასუხისმგებელი და ანგარიშვალდებული ხდება არა მხოლოდ საკუთარი თავის, არამედ ამომრჩევლის წინაშეც. შესაბამისად, შედარებით მაღალი ასაკობრივი ზღვარი პასიური საარჩევნო უფლებისათვის უზრუნველყოფს არჩევნებში უფრო გამოცდილი, განათლებული და პასუხისმგებელი კანდიდატის მონაწილეობის შესაძლებლობას.

მართალია, გარკვეულ ასაკობრივ ზღვარს მიღწევა პირს წარმოუშობს საარჩევნო უფლების რეალიზაციის შესაძლებლობას, მაგრამ საქართველოს კონსტიტუციის 28-ე მუხლის მე-2 ნაწილი აქტიური საარჩევნო უფლების რეალიზაციის შესაძლებლობას ართმევს პირს, რომელიც სასამართლოს განაჩენით სასჯელის აღსრულების დაწესებულებაში იმყოფება, გარდა იმ პირისა, რომელმაც ჩაიდინა ნაკლებად მძიმე დანაშაული. საარჩევნო უფლების რეალიზაციის შესაძლებლობის დიფერენცირება ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმის ხარისხის მიხედვით გაუმართლებელია და, ერთგვარად, უსამართლობისა და უთანასწორობის განცდას ბადებს. თავისუფლად შეიძლება ითქვას, რომ არჩევანის თავისუფლება ადამიანის ძირითადი, ბუნებითი უფლებაა, რომელიც მას ნებისმიერ მდგომარეობაში უნდა გააჩნდეს. თუკი სახელმწიფოს მთავარ მიზანს დამნაშავეს რესოციალიზაცია წარმოადგენს, როგორ მიაღწევს იგი ამ მიზანს, თუკი დამნაშავეს შეუზღუდავს ისეთ უფლებას, როგორც არჩევანის უფლებაა? სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრებით დამნაშავე პასუხს აგებს მის მიერ ჩადენილი ქმედებისათვის და გაუმართლებელია მისთვის დამატებით „კონსტიტუციური სასჯელის“ დაკისრებაც აქტიური საარჩევნო უფლების ჩამორთმევის სახით.

ორიოდ სიტყვით საქართველოს საგადასახადო სამართალში საგადასახადო-სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილე ფიზიკური პირების ასაკის შესახებ. სხვა კანონები, მათ შორის საგადასახადო კანონმდებლობაც (მ. 37, ნ. 1) აკონკრე-

ტებს კონსტიტუციის მე-14 მუხლის დებულებას, იმის შესახებ, რომ „გადასახადის გადამხდელს უფლება აქვს საგადასახადო ურთიერთობებში მონაწილეობა მიიღოს თავისი კანონიერი წარმომადგენლის ან უფლებამოსილი წარმომადგენლის მეშვეობით, ან დამოუკიდებლად განურჩევლად ეროვნული, ეთნიკური, რელიგიური და ა. შ. კუთვნილებისა. საგადასახადო ურთიერთობებში გადასახადის გადამხდელის პირადი მონაწილეობა არ ართმევს მას უფლებას ჰყავდეს წარმომადგენელი, ისევე როგორც წარმომადგენლის მონაწილეობა არ ართმევს მას უფლებას პირადად მიიღოს მონაწილეობა აღნიშნულ ურთიერთობებში“ (12, 63). უფლებაუნარიანობა ჯერ კიდევ არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ პირი გახდეს საგადასახადო ურთიერთობების მონაწილე (იყოს ექსპორტ-იმპორტის სასაქონლო ოპერაციების (საბაჟო რეჟიმების) მონაწილე). ამისათვის პირი ქმედუნარიანიც უნდა იყოს, ე. ი. უნარი ჰქონდეს თავისი მოქმედებით დამოუკიდებლად შეიძინოს უფლებები და მოვალეობები და განახორციელოს ისინი, რაც რიგ ფაქტორებზეა დამოკიდებული. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით (მ. 11-12) საქართველოს მოქალაქეს თავისი უფლებები და მოვალეობები სრული მოცულობით შეუძლია განახორციელოს 18 წლის ასაკის მიღწევიდან, საგადასახადო კოდექსი კი არ შეიცავს ისეთ მითითებებს, რომელთა მიხედვითაც გარკვეული ასაკის მიღწევის შემდეგ სუბიექტს შეუძლია დამოუკიდებლად განახორციელოს საგადასახადო კანონმდებლობით გათვალისწინებული უფლებები და მოვალეობანი. ადმინისტრაციულ სამართალდარღვევათა კოდექსი კი ითვალისწინებს, რომ ადმინისტრაციული სამართალდარღვევის სუბიექტი შეიძლება იყოს 16 წელს მიღწეული პირი.

აქვე ორიოდ სიტყვით, შენიშვნის სახით, საგადასახადო სამართლის სუბიექტი – ფიზიკური პირის ასაკის შესახებ. კერძოდ, მიგვაჩნია, რომ საგადასახადო სამართლის პასიური სუბიექტი შეიძლება იყოს არასრულწლოვანიც, მაგალითად, მას მემკვიდრეობით ერგო გარდაცვლილი მამკვიდრებლის ბიზნესი და მისი მეურვე (მზრუნველი) ახორციელებს მის მაგივრად ბიზნესსაქმიანობას, იხდის გადასახადებს, მის ნაცვლად ეწევა იმპორტ-ექსპორტის სასაქონლო ოპერაციასთან დაკავშირებულ ოპერაციებს მისსავე სასარგებლოდ. მაგრამ თუ გადავხედავთ სამოქალაქო კოდექსის სპეციალურ 65-ე მუხლს (ნ. 2), წავიკითხავთ, რომ „თუ კანონიერი წარმომადგენელი 16 წლის ასაკს მიღწეულ პირს ანიჭებს საწარმოს დამოუკიდებლად გაძღოლის უფლებას, მაშინ ამ სფეროსათვის ჩვეულებრივ ურთიერთობებში იგი შეუზღუდავად ქმედუნარიანი ხდება. ეს წესი გამოიყენება როგორც საწარმოს დაფუძნების, ასევე ლიკვიდაციისა და შრომითი ურთიერთობების დაწყების ან დამთავრების მიმართაც“. ნორმა ე. წ. „მკვდარ ნორმათა“ კატეგორიას განეკუთვნება საქართველოს სამართლებრივ სივრცეში, რამეთუ იგი პრაქტიკულად გამოუყენება, თუმცა მოქმედი, პრაქტიკული სივრცის არსებობისას, სამოქალაქო კოდექსის ამ მუხლის ამოქმედება გულისხმობს მეწარმე ემანსიპირებული ფიზიკური პირის მიერ არა მარტო საწარმოს დაფუძნებას, არამედ ამ საწარმოს სახელით გადასახადების გადახდასაც (დამატებული ღირებულების, აქციზი, მოგების, გადასახადი, ასევე სპეციალური დაბეგვრის რეჟიმებით მომუშავე მიკრო ბიზნესის, მცირე ბიზნესის და ფიქსირებული გადასახადის გადასახადები) და, რადგან მას სამეწარმეო საქმიანობის განხორციელება მოუხდება ამ საწარმოში მომუშავე უამრავ მუშა-მოსამსახურეებთან ერთად, კანონი ითვალისწინებს მისი კანონიერი წარმომადგენლების მიერ არასრულწლოვანი პირისათვის (16-18 წელი) საწარმოს მართვის ფუნქციების მინიჭებისას, მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს თანხმობას (რაც გულისხმობს სახელმწიფოს კონტროლის მექანიზმების გამოყენებას ამ საწარმოში მომუშავე პირთა შრომითი უფლებების დაცვისას), როგორც ამ უფლების ჩამორთმევისას ამავე ორგანოს თანხმობას, რამეთუ „ამ უფლებამოსილების შეწყვეტისას

იკვეთება თვით არასრულწლოვანის, როგორც დამოუკიდებელი მეწარმის ინტერესებიც. ამიტომაც, თუ რამდენად საფუძვლიანად ითხოვს მშობელი არასრულწლოვანზე მინიჭებული უფლებამოსილების შეწყვეტას, ეს მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანომ უნდა გადაწყვიტოს“ (2, 210). გამოდის, რომ არასრულწლოვანი ემანსიპირებული მეწარმე ფიზიკური პირი, განსხვავებით სრულწლოვანი მეწარმე ფიზიკური პირისაგან სახელმწიფო კონტროლოსა და ზედამხედველობის ქვეშ გამოდის საგადასახადო-სამართლებრივ (სამეწარმეო) ურთიერთობებში.

ისევე საგადასახადო-სამართლებრივი პრობლემების შესახებ არასრულწლოვან ფიზიკურ პირებთან დაკავშირებით. მეწარმე ფიზიკური პირები (ცხადია, ემანსიპირებული, არასრულწლოვანი ფიზიკური პირებიც), რომლებიც საწარმოს მენეჯერებად აირჩიეს (დანიშნეს) ჩართული არიან ექსპორტ-იმპორტის სასაქონლო ოპერაციებში, ვთქვათ იღებენ ნედლეულს უცხო ქვეყნის მეწარმეებისაგან ქვეყნის შიგნით გადასამუშავებლად (13, მ. 234-236) {სასაქონლო პროდუქციის მისაღებად}, ან კიდევ საინტერესოა, აქვთ თუ არა უფლება თვითონაც აქტიურად ჩაერთონ ამ ოპერაციებში და დამოუკიდებლად შემოიტანონ საქონელი საქართველოს საბაჟო ტერიტორიაზე. ეს საკითხი ჩვენ საგადასახადო-საბაჟო კანონმდებლობაში სადავო საკითხად მოგვანჩია, რამეთუ ჯერ ერთი, თუ კანონიერმა წარმომადგენლებმა მას ანდეს საწარმოს მართვის უფლება, გასარკვევია, „საწარმოს“ ცნების ქვეშ მხოლოდ ე. წ. „შიდა ნედლეულზე“ მომუშავე საწარმოები იგულისხმება, რომლებიც ნაწარმ პროდუქციას ქვეყნის შიგნით განათავსებენ თავისუფალ მიმოქცევაში, თუ უცხოური ნედლეულის ბაზაზე მომუშავე საწარმოები, რომელთა შემთხვევაში არასრულწლოვან მეწარმე ფიზიკურ პირს მოუხდება საზღვარგარეთიდან ნედლეულის შემოტანა და ურთულეს ბიზნესსაქმიანობაში ჩართვა „მსოფლიო მასშტაბით“. მზად არის კი ასეთი სერიოზული ბიზნესპარტნიორობისათვის ემანსიპირებული მეწარმე, ვთქვათ 16 წლის მოზარდი? ეს დისკუსიის საკითხია, რომელიც საკანონმდებლო დონეზე რეგლამენტირებას და დარეგულირებას მოითხოვს. იმასაც თუ გავითვალისწინებთ, რომ 16 წლის მოზარდი სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის სუბიექტიც შეიძლება გახდეს, ვთქვათ, კანონიერ წარმომადგენლებთან ერთად საზღვარგარეთიდან დაბრუნებისას თუ საქართველოს ტერიტორიაზე ნარკოტიკული საშუალებები შემოიტანა, - სერიოზულ დაფიქრებას მოითხოვს.

ვფიქრობთ, რომ არასრულწლოვანი მეწარმე მზად ვერ იქნება აქტიური სუბიექტი იყოს მსოფლიო გლობალურ ბიზნესსაქმიანობაში, იგი ხომ მაინც არასრულწლოვანია. კარგი იქნებოდა, თუ საკანონმდებლო რეგლამენტაცია გამოკვეთილად იქნებოდა წარმოდგენილი საგადასახადო კანონმდებლობაში ამ პრობლემასთან დაკავშირებით და არასრულწლოვან მეწარმე ფიზიკურ პირს მხოლოდ „შიდა პროდუქციის მწარმოებელი“ საწარმოების მენეჯერებად ავირჩევდით (დავნიშნავდით), რადგან მსოფლიო გლობალურ ბიზნესსფეროში ჩართვა ასაკობრივ გამოცდილებასთან ერთად დიდ ფსიქიკურ დატვირთვასაც მოითხოვს, რომლისთვისაც, არ გვერინია, მზად იყოს არასრულწლოვანი მისი ასაკის გამო. ახალგაზრდის ყველაზე დიდი პრიორიტეტი „ის არის, რომ მას ახლის შეგრძნების, რეფორმირების, განახლების, გარდაქმნის, მოკლედ, აზვირთებული ცხოვრების შეგრძნება აქვს“ (1, 151); მაგრამ ბიზნესსაქმიანობის ამ ურთულეს პროცესში, როცა მის ლაბირინთებში გარკვევა ხშირად სრულწლოვან გამოცდილ ბიზნესმენებსაც კი უჭირთ და უდიდეს ენერჯიასა და ძალისხმევას მოითხოვს, არასრულწლოვანის ასეთი მძიმე პასუხისმგებლობით დატვირთვა, იქნებ, ვცდებით, მაგრამ ჩვენ ნაადრევად მიგვანჩია. პრობლემის გადაწყვეტის ამ გზას გვთავაზობს საზღვარგარეთის ქვეყნების უმეტესობის საგადასახადო-საბაჟო კანონმდებლობა.

ლიტერატურა:

1. ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა წესრიგი საქართველოში, თბ., 2007.
2. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, თბ., 2002.
3. სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, ლადო ჭანტურია, თბ., 2011.
4. ommentar, Pütting/Wegen/Weinreich
5. საქართველოს პარლამენტის 2014 წლის 5 თებერვლის დადგენილებით შეუერთდა „მშობლის პასუხისმგებლობისა და ბავშვთა დაცვის ზომების შესრულებასთან დაკავშირებით იურისდიქციის, გამოსაყენებელი სამართლის, აღიარების, შესრულებისა და თანამსრომლობის შესახებ“ პააგის 1996 წლის 19 ოქტომბრის კონვენციას.
6. სტატიაზე მუშაობისას ასეთი სტრუქტურული ქვედანაყოფი იუსტიციის სამინისტროში ჯერ კიდევ შექმნილი არ იყო.
7. შრომის სამართალი, დავით ძამუკაშვილი, თბ., 2009.
8. www.gyla.ge ახალი „შრომის კანონი“ - არსებული რეალობის მოწესრიგების მცდელობა.
9. www.gfsis.org მაკა დანიაშვილი. პოლიტიკურ ქულებს შეწირული საპენსიო რეფორმა.
10. www.gfsis.org მაკა დანიაშვილი. პოლიტიკურ ქულებს შეწირული საპენსიო რეფორმა.
11. საარჩევნო ასაკი საზღვარგარეთია ქვეყნებში, კვლევითი დეპარტამენტი, კანონშემოქმედებითი საქმიანობის საინფორმაციო უზრუნველყოფის განყოფილება, საინფორმაციო ფურცელი.
12. ხარაზი ი., საქართველოს საგადასახადო სამართალი, პირველი ნაწილი, მეორე გადამუშავებული გამოცემა, თბ., 2013.
13. საქართველოს 2011 წლის საგადასახადო კოდექსი.

Ia Kharazi, Ketevan Kvinikadze ***Age as a source of origin of the rights and obligations*** **Summary**

People are born with certain rights and increased with the age, the circle of this rights are gradually increasing. Legislator has great responsibility to the regulation of the relations, which are basically related with the age. Any person involved in legal relations must be aware of the importance and possible consequences of this relationship. In order to be able to predict the possible outcomes of a particular legal relationship, it is essential to have appropriate level of mental development, that is usually done in parallel with increasing age. Different age stages a person has the opportunity to enter into a legal relationship with the counterparty. The only difference is in the legal nature of this relationship. The more difficult legal relationship is, the higher level of responsibility and different standards for the age are established. The article is about the age as the source of origin of the right according to the both private and public law.

Ия Харazi, Кетеван Квиникадзе
Возраст как источник происхождения прав и обязательств
Резюме

Люди рождаются с определенными правами и увеличенный с возрастом, круг этот расширяется, постепенно увеличивается. Законодатель несет большую ответственность перед регулированием отношений, которые в основном связаны с возрастом. Любое заинтересованное лицо в юридических отношениях должно знать о важности и возможных последствиях этих отношений. Чтобы человек был в состоянии предсказать возможные итоги особого правоотношения важно, чтобы у него был соответствующий уровень умственного развития, который обычно дается параллельно с увеличивающимся возрастом. У различных этапов возраста человека есть возможность вступить в правоотношение с контрагентом. Единственная разница находится в правовом характере этих отношений. Более трудное правоотношение, более высокий уровень ответственности и различных стандартов для возраста установлен.

Zamira Shonia, Maia Giorgobiani
(Georgia)

**FOR THE DETERMINATION OF ISSUE OF ESSENCE
IN POVERTY STATISTICS**

Poverty is an economic ailment, affecting all segments of population, although in different forms. Difference between rich and poor is very interesting and significant issue as for people who lead a life of luxury, as for starving poor and, as for constantly restless middle class representatives. Poverty and richness or level of live in general have always been matter of concern of the distinguished people and public figures interested in fate and misfortune of mankind on all stages of community development. Sage utterances can be found in the Georgian written proceedings in different times. Great Shota Rustaveli called for supporting poor in his masterpiece and that's why even in his time one tenth part of the state income annually was spent for helping poor. Georgian writer and scientist Sulikhan-Saba Orbeliani categorically indicated that being indigent (poor) is bad but having too much can spoils a man as well. Great later and contemporary public figures and Georgian historians I. Chavchavadze, A. Tsereteli, I. Javakishvili, N. Berdzenishvili and others in their historical and economic works often touched upon this ailing problem of Georgian population.

What is the reason of still vivid interest toward standard of life and poverty of people? The answer to this question should be searched in the depth where the basic of economic science has been originated. Problem of poverty troubles even highly developed countries but developing countries face its acuteness, complexity and scope especially morbidly.

Poverty in Georgia – legacy of backwardness (70s and 80s of last century) exploded in 90s that was contributed by full economic disorder and rapid decline, rapture of interconnection/interdependence with allied countries and other subjective factors (civil war, erroneous monetary and fiscal policy, speedy development of corruption).

In spite of working out different governmental programs of poverty eradication this problem is still pending.

If we judge according to data provided by National Statistical Service of Georgia, poverty level toward cost of living makes up 37%, and less than 10% of population is rich.

Poverty level difference becomes apparent between urban and rural populations. Poverty level of rural population outnumbers poverty level of urban population 1, 4 times.

Determinative and crucial indicator of poverty level is unemployment. The higher is the level of unemployment, the more is the risk of getting under poverty line. During 2007-2012 numbers of people under poverty line increased from 6, 4% to 9, 7%. Source: Agency of Social Service.

Unemployment still actual today is one of the reasons of differentiation of populations income and standard of living. According to 2012, 307 thousand people in Georgia were unemployed. This number increases as according to 2011 only 295, 1 thousand people were unemployed. Unemployment springs up serious problems as economic as social and political respect. Deplorable state of poor principally is evoked by unemployment. Number of people living under poverty line identified in Georgia by the Ministry of Health and Social Welfare increases from day to day.

Index of relative poverty level of population is estimated on the basis of total household consumption taking into account mutual consumption on one equivalent adult.

Statistical agency disseminates two indicators of registered poverty:

- Number of grant-in-aid population
- Share in all population

Here is registered poverty in dynamics of 2007-2012

YEARS	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GRANT-IN-AID PEOPLE (one thousand people)	279,5	368,4	436,3	430	411,1	436,0
(AVERAGE ANNUAL) Percentage in all population	6,4	8,4	9,9	9,7	9.2	9,7

Source: Ministry of Health and Social Welfare of Georgia

As we see, number of grant-in-aid people did not increase since 2009. It is caused not by improvement of standard of life but by the rating points according to those are assessed population living in poverty line. It should be indicated that a social agent, visiting family, assesses all the household articles and income and adjudges specified points. Family that collects less than 57000 points receives grant-in-aid and support. Due to hardening criteria poor population can not get into this program.

Study of poverty in each concrete incidence, first of all, starts from study of population's income and consumption. It concerns poverty monetary indicators. Average income of urban population in 2011 was 322.4, in 2012 – 372.2. Average income of rural population, correspondingly, in 2011 was 287.4, and in 2012 – 319, 9. Growth rate in urban regions is 115, 4% and in rural regions - 110, 9%. Average monthly expenses of population are: for urban population – in 2011 – 262, 8; in 2012 – 275, 8; for rural population – in 2011 – 262, 8; in 2012 – 275, 8.

Although by 2012 income and expenses rates drew closer, that's positive, population of Georgia constantly suffer of income deficit and, conformably, cannot satisfy their existing needs. At last, we can say that poverty is acute and deeply rooted. The situation is better in the sphere of access to education and healthcare.

In practice it is interesting to consider JENE coefficient in different features (indicators) that shows deviations of some indicators from the equal distribution. During equal distribution it is equal to zero and in case of unequal deviation – it is equal to one.

Average monthly income and expenses of urban and rural population in millions of GEL

Table 2

YEARS	2011	2012
CASH INCOME	0,52	0,49
TOTAL INCOME	0,46	0,43
CASH EXPANCES	0,50	0,49
TOTAL EXPANCES	0,42	0,41
TOTAL CONSUMPTION	0,46	0,45

Naturally, low meaning of JENE coefficient indicates to comparatively high standard of life, but we cannot say that in this respect the situation in Georgia is hopeful. High JENE index indicator presents a problem preventing defeating poverty and economic growth. Economic growth should be high and long to cover the poorest segment of the population.

Facts and experience show that the strategy of struggle against poverty faces a very complex task. This strategy will be conducive not only to growth of internal total product, but also will create mechanisms through those all the poor segments of population will benefit of employment, income, education and healthcare.

ზამირა შონია, მაია გიორგობიანი
სიღარიბის სტატისტიკის არსის საკითხის გარკვევისთვის
რეზიუმე

სტატიაში აღნიშნულია, რომ სიღარიბის კატეგორიასთან დაკავშირებით სტატისტიკურ ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა. მკვლევართა უმეტესობას მიანიჭია, რომ ღარიბად ითვლება მოსახლეობის ის ნაწილი, რომელსაც აქვს შემოსავლები საარსებო მინიმუმს ქვემოთ. ასევე საუბარია სოციალურ-ეკონომიკურ ლიტერატურაში სიღარიბის არსის, გაზომვის და სახეების შესახებ გავრცელებულ ძირითად საკითხებზე, გაანალიზებულია სიღარიბის დონის განმსაზღვრელი მნიშვნელოვანი ინდიკატორი, როგორცაა უმუშევრობა, აგრეთვე სიღარიბის ფულადი ინდიკატორები და ჯინის კოეფიციენტი.

Замира Шония, Майа Гиоргобиани
К вопросу о сущности статистики бедности
Резюме

В статье отмечается, что в статистической литературе существуют разногласия, касающиеся категории бедности.

Большинство исследователей полагают, что бедным считается та часть населения, у которых доход ниже прожиточного минимума.

В статье также рассмотрены распространенные вопросы о сущности и лицах бедности в социально-экономической литературе, также проанализированы важные индикаторы уровня бедности, такие как безработица, денежные индикаторы и коэффициент джина.

Leyla Babayeva
(Latvia)

COMPANIES' SUSTAINABLE DEVELOPMENT ON THE BASIS OF THE FORMATION OF THE CRISIS MANAGEMENT SYSTEM

The history of the market economy shows that it develops unevenly and irregularly; fluctuations in production and marketing, the emergence of crises are the general consistent pattern of its development.

It is impossible to give a definition of a crisis, which would be acceptable by everyone, because a crisis is a special state of an object of management (or a process), considered in the dynamics. There is a great variety of the objects of management. Their diversity is huge, as well as there is the huge diversity of the states through which the objects of management pass and which are differently evaluated by different social groups (shareholders, managers, staff, consumers, suppliers, governments, competitors). Moreover, each subsequent crisis is different from the previous one.

Theoretical background

The researcher of the crisis phenomena P. Anthonissen wrote that in the economic cycle there is a characteristic feature, namely a crisis, which he defined as a sudden and abrupt, as a rule, replacement of a rising trend by a decreasing tendency, whereas within the reverse process, such a sudden turn usually doesn't happen (1, 21). The above described statement should be supplemented by the fact that in the case of a crisis, the contradictions in the social and economic systems become more exacerbated, that threatens their viability.

T. W. Coombs, in his turn, in the book "Code Red in Boardroom" notes that the Greek word *krisis* means "solution" (4, 9). Subsequently, the notion of "crisis" has been extended; it is applied to any abrupt transition, to all the changes, perceived as a violation of continuity, the current trend.

The researchers D. R. Gilpin and P. J. Murphy outlined a crisis as a sudden and unexpected situation, threatening to the priority development objectives and leaving for people a limited time period to make decisions (6, 21).

It should be noted that a crisis can become apparent both within a local value in the context of a particular enterprise, and in the context of the whole country, region, etc. As a result, a crisis is a drastic change in the activity, the consequences of which can be measured: the reduction in sales, share prices fall, social conflicts, etc.

On the basis of the analysis of the special economic and scientific literature on the topic of the research, the author has derived her own definition of a crisis. ***A crisis is a negative, profound and often unexpected change, which at the same time provides new opportunities for development.***

As it is noted by W. Crandall and J.E. Spillan in the book "Crisis Management in the New Strategy Landscape", the main function of a crisis is the destruction of those elements which are the least stable and viable and which to the greatest extent violate the orderliness of the whole. The system simplification takes place, as well as its resistance increases (5, 42).

The above described statement led the authors to the following thought: an economic crisis destroys the majority of the weakest and irrationally organized enterprises, discarding the outdated production methods, the ways of the organization of enterprises in favor of more modern approaches, methods and forms.

The crises researcher O. Lerbinger in the book "The Crisis Manager" notes that crises are cyclical (9, 36). The driving forces of an economic cycle, in their turn, are investments and

innovations. The transition from one phase cycle to the next phase cycle is observed in the dynamics of the investments. Thus, according to the author's opinion, in order to overcome a crisis, it is necessary to create the conditions for the increasing of investments.

T.W. Coombs in the book "Ongoing Crisis Communication" describes the driving forces of an economic cycle, stating that the transition from one phase cycle to the next phase cycle usually begins with the change in demand for something, which causes fluctuation of the investments (3, 24). On the basis of this assertion, the author has come to the conclusion that the way of overcoming of a crisis and an economic recovery usually begins with the increasing in demand for the consumer goods and services, which, in its turn, creates the conditions for the growth of the demand for the production facilities and capital goods, since the investment and employment start to grow, which, in their turn, promote the growth of the consumer demand.

As it is noted in the publication "Crisis Management" by Harvard Business School Press, the state is the initiator of the anti-crisis programs which are being carried out and implemented under the budget support and which are giving impulses for the revival of the economy (7, 72).

On the basis of the above mentioned information, the author has concluded that the essence of a crisis and the anti-crisis management tool can be determined for the different levels of the economy management: *the level of the national economy, the level of the industry branch and regional economy, the level of the enterprise.*

The researchers have different attitudes and viewpoints regarding the possibilities of forecasting of the crisis phenomena. Nevertheless, most of them agree that in some cases, crises can be foreseen and predicted (when crises occur due to the changes which could be understood and evaluated, because there is enough time to do it), and in others - not.

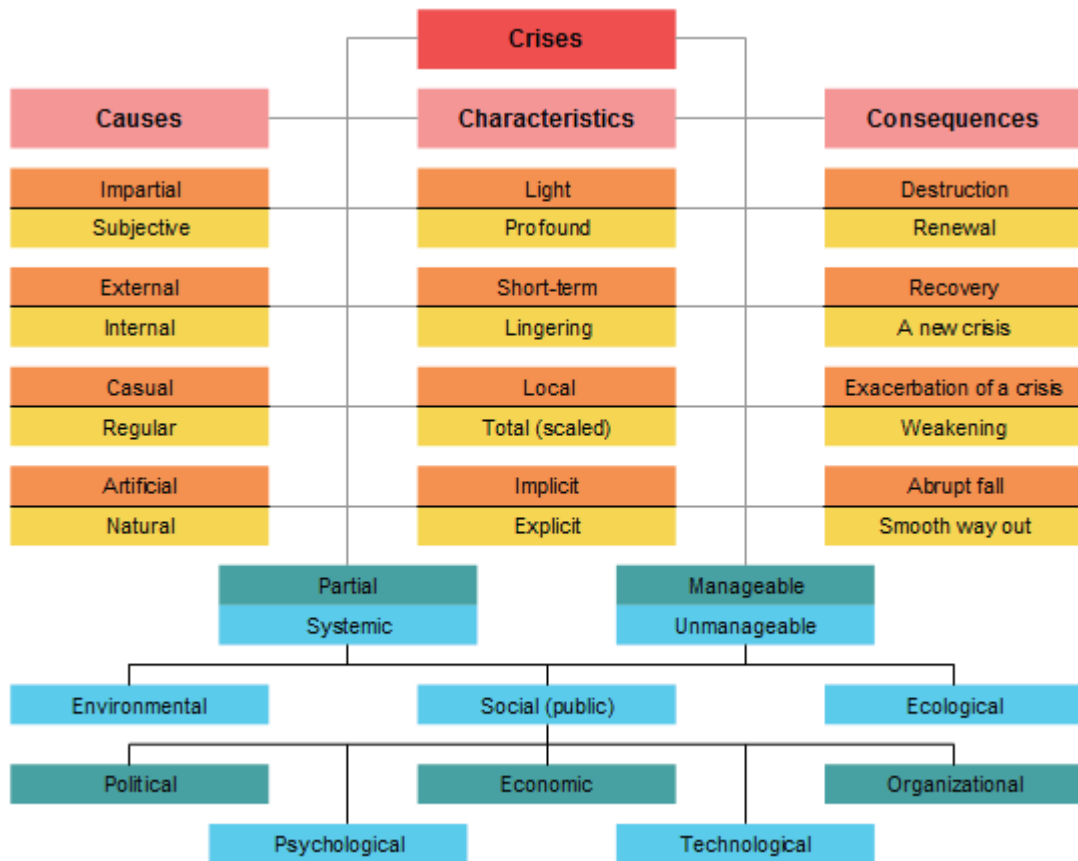
As it is noted by the crisis phenomena researcher H. D. O'Hair in the book "Handbook of Risk and Crisis Communication", in general, the sequence of actions in predicting crises is the following (12, 73):

1. defining the goals and time limits for the crises prediction;
2. understanding of the causes, the essence, nature and character of this crisis;
3. determining the obsolete and, conversely, promising, long-term elements of the system and the identification of the kernel of the future system;
4. determining the field (area), affected by the crisis;
5. studying of the external factors of the future crisis expansion, the interaction of the cycles, their synchronization and influence of resonance;
6. consideration of the ways of overcoming of the crisis, the analysis of several variants of the ways out of the crisis for different conditions, one of them is taken as the basic variant;
7. recognition of the errors in the forecast, in order to make adjustments and correction at the right time, to respond to the previously unknown factors;
8. analysis of the lessons of the crisis.

In the book "Why Some Companies Emerge Stronger and Better from a Crisis" II Mitroff notes that crises are various in their nature, causes and consequences. To manage them more effectively, they should be systematized in a certain way (see Fig. 1).

The total crises cover the entire socio-economic system, **the local** crises - only part of it. It is a splitting of crises according to the scale and scope of their influence.

According to the problems of crises, it is possible to single out macro- and micro-crises. A macro-crisis covers large scopes and scales of the problems. A micro-crisis covers only a particular problem or a group of problems. A local crisis or a micro-crisis can, like a chain reaction, spread to the whole system, because within the system, the organic interaction of all the elements exists and the problems can not be solved individually or separately.

Picture 1. **Classification of crises** (11, 17)

The social crises reflect the contradictions in the interests of different social groups, among these crises a special place is occupied by the political crises - crises of power, which often lead to the economic crises.

The organizational crises appear as a paralysis (or a drastic deterioration) of the organizational activity. The organizational cycles (crises) become apparent the most clearly by changing the stages of a life cycle of the companies and their products.

The psychological crises affect the psychological state of people whose symptoms are stress, panic, fear, dissatisfaction, feelings of insecurity, uncertainty etc. These are crises of the social and psychological climate.

The technological crises are connected with the exacerbation of contradictions during the development and introduction of new technological solutions during the process of changing of the technological order. These are crises of the scientific and technical progress.

The environmental crises dramatically worsen the living conditions and vital activity of people. These are crises of a human being's relationship with the nature, caused by the neglectful attitude to the requirements of the law of the natural balance.

The explicit crises pass noticeably and are easily detectable. *The implicit crises* pass less noticeable, and therefore it is much more difficult to avoid or limit them.

The profound (deep) crises or drastic crises can lead to destruction of the various structures of the economic system, many contradictions are tied into a complicated tangle, and such crises have usually a lingering character. *The light crises* pass less drastic, they are more manageable, and mostly they are short-term crises.

The researchers of the crisis phenomena R. R. Ulmer, T.L. Sellnow and M. W. Seeger in the book "Effective Crisis Communication" mention that the state is not an external system as regards to the market mechanism, but it is its constituent part, the element of the market economy. The state's regulation is aimed at eliminating the interruption in the functioning of the market mechanism, at creating the conditions for overcoming the crisis phenomena in the companies, in the branch industries and regions (15, 34).

The author agrees with the above statement, since in the management of the transformation of the economy the leading role is being played by the state. It is well known from the history that the markets in all the countries arose with the direct support of the state, they were formed in accordance with the interests of the state (its economic development strategy).

The researchers C. M. Pearson, C. Roux-Dufort and J. A. Clair, in their turn, in the book "International Handbook of Organizational Crisis Management" give the following definition to the state's (governmental) anti-crisis management – it is an organizational and economic, as well as the legal impact of the state to protect enterprises (branch industries and regions) from the crisis situations, to prevent their bankruptcy or to prevent the termination of their further existence (13, 112).

It should be noted that the state's (governmental) anti-crisis management of the markets includes the coordination of the market participants' activities using the market mechanism, which under certain conditions provides the best allocation of resources, as well as the motivation of the market participants to overcome the inevitable conflict of interests. Thus, the basis of the state's (governmental) anti-crisis management of the markets is the state markets regulation.

As noted by T. W. Coombs, in the circumstances of the economy under transformation, the state institutions of management solve the three main problems (2, 226):

1. Create markets where they didn't exist or where they are insufficiently developed;
2. Complete the market mechanism which works with interruptions, that is, they soften "market failures";
3. Contribute to the rise of the manufacturers' competitiveness, overcoming the specific limitations which hinder the sustainable economic development and which arise in the circumstances of the economy under transformation.

As it is noted by O. Lerbinger in the book "The Crisis Manager", the main instruments of the state in the course of the carrying out of the anti-crisis management and regulation under the crisis circumstances are the state financial support for the insolvent companies and tax discounts (breaks) (9, 277).

The author agrees with this statement, because the tax discounts serve as an effective tool for the regulation of competition in a certain industry branch. And that's why any investor, becoming the owner of a company, is primarily interested in the constant increase of the market value of his/her enterprise. As a result, if a company has a tax benefits and discounts, its total price consists of the market value of the equity capital plus the current market price of the tax winnings related with the attraction of the borrowed capital. The tax gain (winnings) is estimated based on the tax payment savings, calculated at the moment of settlement of tax accounts.

In the conclusion, it should be noted that the anti-crisis management, should be carried out both at the macro-level (in the context of the entire state), and at the micro-level (in the context of the enterprise). If at the macro-level, one has relatively recently started to pay the attention to the aspects of the anti-crisis management, at the local level (at the enterprise level), in its turn, the anti-crisis management has hardly been studied, and as a result, the anti-crisis management isn't almost

applied at this level. As a result, in case of a crisis, the majority of the companies remains unprepared and suffers huge losses, which eventually lead to a series of bankruptcies. The rest of the companies are forced to drift with the current and during a crisis to seek the methods how to minimize the destroying consequences to their business, caused by the crisis, and these methods, in their turn, bring only a relative advantage.

Literature:

1. Anthonissen P. Crisis Communication: Practical PR Strategies for Reputation Management & Company Survival. Published by Kogan Page Publishers. ISBN: 978-0-7494-5-5538, 2008.
2. Coombs T. W., Holladay S. J. The Handbook of Crisis Communication. Published by John Wiley & Sons. ISBN: 978-1-4051-9441-9, 2012.
3. Coombs T.W. Ongoing Crisis Communication: Planning, Managing and Responding. Published by Sage Publications. ISBN: 978-1-4129-8-3105, 2011.
4. Coombs T.W. Code Red in Boardroom: Crisis Management as Organizational DNA. Published by Greenwood Publishing Group. ISBN: 978-0-2759-8-9125, 2006.
5. Crandall W., Spillan J.E. Crisis Management in the New Strategy Landscape. Published by Sage. ISBN: 978-1-4129-5-4136, 2009.
6. Gilpin D. R., Murphy P. J. Crisis Management in a Complex World. Published by Oxford University Press. ISBN: 978-0-1997-1-6487, 2008.
7. Harvard Business School Press. Crisis Management: Master to Skills to Prevent Disasters. Published by Harvard Business Press. ISBN: 978-1-4221-6-0787, 2013.
8. Jaeger C. C., Renn O., Rosa E., Webler T. Risk, Uncertainty, and Rational Action. Published by Earthscan Publications Ltd. ISBN: 1-85383-770-9, 2001.
9. Lerbinger O. The Crisis Manager: Facing Disasters, Conflicts, and Failures. Published by Routledge. ISBN: 978-1-1365-9-4144, 2012.
10. Luessenhop E., Mayer M. Risky Business. Published by Simon & Schuster Inc. ISBN: 0-684-19739-1, 1995.
11. Mitroff I.I. Why Some Companies Emerge Stronger and Better from a Crisis: 7 Essential Lessons for Surviving Disaster. Published by Amacom Div American Mgmt Assn. ISBN: 978-0-8144-0-8506, 2005.
12. O'Hair H. D. Handbook of Risk and Crisis Communication. Published by Routledge. ISBN: 978-0-8058-5-7771, 2009.
13. Pearson C. M., Roux-Dufort C., Clair J.A. International Handbook of Organizational Crisis Management. Published by Sage Publications. ISBN: 978-0-7619-8-8519, 2007.
14. Vaughan E. J. Fundamentals of Risk and Insurance. Published by John Wiley & Sons, Inc. ISBN: 0-471-21687-9, 2003.
15. Ulmer R. R., Sellnow T. L., Seeger M. W. Effective Crisis Communication: Moving From Crisis to Opportunity. Published by Sage Publications. ISBN: 978-1-4129-1-4129, 2006.

ლეილა ბაბაევა
კომპანიის მდგრადი განვითარება კრიზისული მართვის სისტემის
ფორმირების საფუძველზე
რეზიუმე

ჩინურ ენაში კრიზისი გამოიხატება ორი იეროგლიფით – „მუქარა“ და „შესაძლებლობა“. თუ ამის ინტერპრეტირებას მოვახდენთ, კრიზისი, პირველ რიგში, გვასწავლის, რომ არ არსებობს შეცდომები, არამედ არსებობს გამოუყენებელი შესაძლებლობები.

კრიზისი თანამედროვე სამყაროში ობიექტური მოვლენაა და დასტურდება სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების ციკლური განვითარებით. კრიზისების საშიშროება ყოველთვის არსებობს, რადგანაც მისი დაწყება განპირობებულია ეკონომიკისა და სოციუმის განვითარების რეალური ტენდენციებით, მათი პერიოდულად განახლების აუცილებლობით.

ანტიკრიზისული მართვა უნდა განხორციელდეს როგორც მაკროეკონომიკის (მთელი სახელმწიფოს კონტექსტში), ასევე მიკროეკონომიკის (საწარმოს კონტექსტში) დონეზე. როგორც პრაქტიკა აჩვენებს, კრიზისის დადგომას საწარმოთა უმეტესობა მოუმზადებელი ხვდება და მნიშვნელოვან ზარალს განიცდის, რაც საბოლოო ჯამში გაკოტრებას იწვევს. დანარჩენები კი იძულებული არიან დინების მიმართულებით იცურონ და უკვე კრიზისის პირობებში ეძებონ გზები დანაკარგის მინიმალისაღაცისათვის, რასაც, თავის მხრივ, მხოლოდ შედარებითი სარგებელი მოაქვს.

Лейла Бабаева
Устойчивое развитие компаний на основе формирования системы
кризисного управления
Резюме

В китайском языке кризис обозначается двумя иероглифами – „угроза“ и „возможность“. Если это интерпретировать на современный манер, то кризис в первую очередь учит тому, что не существует ошибок, а существуют упущенные возможности.

Кризисы в современном мироустройстве – явление объективное и подтверждается циклическим развитием социально-экономических процессов. Опасность кризисов существует всегда, так как его наступление определяется реальными тенденциями развития экономики и социума, потребностью в их периодическом обновлении.

Антикризисное управление необходимо проводить как на макроуровне (в контексте всего государства), так и на микроуровне (в контексте предприятия). Как показывает практика, к наступлению кризиса большая часть предприятий остается неподготовленной и терпит огромные убытки, которые в итоге приводят к череде банкротств. Остальным же приходится плыть по течению и уже в процессе разгара кризиса искать пути для минимизации враждебных последствий для бизнеса, что в свою очередь приносит лишь относительную пользу.

ნანა პუტკარაძე
(გურჯია)

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ ГРАМОТНОСТИ В
СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ**

Книга является источником образования и информации. Она предназначена для того, чтобы предоставить индивиду нужную ему информацию, развить у него критическое мышление и навыки воображения. Она прямо пропорционально отражается на нашем состоянии – духовном и физическом, влияет на его нравственный и духовный мир. Как говорит Гурам Дочанашвили, после прочтения каждой новой книги мы становимся лучше, чем были прежде.

Проблема грамотности является одним из главных объектов социального и общественного исследования. а также предметом особого внимания со стороны психологов и педагогов.

Развитие навыков чтения начинается с раннего возраста часто с дошкольного периода и продолжается почти в течение всей жизни. В этом процессе особое место занимает возраст 9 - 10 лет. когда закладывается основа основных базовых навыков. Поэтому важно именно в этом возрасте идентифицировать проблемы, существующие в процессе обучения чтению, и планирование активности, направленной на повышение грамотности учащихся. Умение читать находится в непосредственной связи как с развитием мышления ребенка. так и с его формированием как личности. Таким образом, наблюдение за навыками чтения в этом возрасте предполагает выяснение того, насколько успешным будет ребенок в будущем, сможет ли он усвоить программу старших классов. стать полноценным членом общества.

Важно и то, что ребенка до книги нужно довести с помощью любви, а не принуждения страхом или наказанием, так как принуждение может отрицательно сказаться на психике ребенка и привести к плачевному итогу. Существует множество исследований, в которых выявляются отрицательные последствия принудительного обучения. В рамках одного из экспериментов одну группу детей принуждали читать тексты, а во второй группе дети по своему желанию выбирали мультфильм или желаемый рассказ. Если кому-либо из последней группы не давали прочесть интересный отрезок рассказа, то на следующий день он отказывался от мультфильма и просил продолжить чтение. Второй же группе так надоела книга, что без принуждения, по своей воле, никто из них никогда не читал ее.

1. Согласно статистическим данным, Грузия в XIX – XX вв. отличалась высоким уровнем грамотности, и государство этому вопросу придавало большое значение. Проводились литературные вечера, вечера поэзии, устраивали обсуждения прочитанных книг. Существовал в целом достаточно серьезный подход и итоги в целом были соответствующими. Ситуация в этой сфере, существующая сегодня, особое значение придала осуществлению исследований в данном направлении. Вообще подобные исследования имеют продолжительную историю, так как обучение чтению всегда было актуальным и проблематичным вопросом. К 1950 году уже существовало до 3000 исследований, посвященных этому вопросу, к настоящему же времени число подобных публикаций резко выросло. Среди них особенно большое место занимают исследования girls,

целью которых является проверка в различных странах мира умения 9 – 10–летних подростков осмыслить прочитанное и выявление факторов, влияющих на развитие умения учащихся читать. Грамотность, согласно многим теориям, подразумевает положительное отношение, позитивный настрой читателя к чтению. Из текстов различного рода читатель приобретает знания о вселенной и о самом себе и испытывает интеллектуальное удовольствие. Осмысливать прочитанное читателю приходится в контексте интеракции с текстом и уже существующим опытом. До начала чтения, в процессе чтения и после читатель использует лингвистические навыки, когнитивную и метакогнитивную стратегию, а также знания, накопленные к этому времени.

В частности, ученик, в основном фокусируется на трех вопросах: 1. Цель чтения. 2. Процесс осмысления прочитанного. 3. Поведение и отношения, связанные с чтением (1). Встает вопрос: как шаг за шагом привести ребенка к книге и с любовью – к чтению? Как сделать процесс чтения привлекательным для ребенка?

Чтение – самое лучшее средство взаимоотношения с ребенком. Но мы можем чтение книги из пассивного процесса перевести в приятное интерактивное действие. Дадим несколько советов, которые помогут превратить чтение в приятный для ребят процесс: дети очень любят передавать свои эмоции посредством рисования, поэтому можете после завершения чтения вместе рисовать и в рисунках передать впечатления, возникшие в результате ознакомления с книгой. Малыши будут весьма довольны, если после завершения чтения вместе придумаете новые истории о героях книги. Если с помощью мягких игрушек разыграете небольшой спектакль по прочитанной книге, то вы доставите детям подлинную радость и оживите прочитанную сказку. Процесс чтения станет еще более интересным, если ребенку поставите вопросы по прочитанному материалу. например, спросите у него: «Сделал ли бы он то же самое, что сделал главный?» И вправду развеселитесь, если постараетесь и вместе придумаете другое, новое окончание сказки. Можете заменить какую-либо часть сказки по своему усмотрению. Тем самым вы гораздо более интересной и близкой для детей сделаете историю, приведенную в книге.

Можете постараться и рассказать сказку с другой точки зрения. Например, придумайте (вы или ребенок), как мог бы волк рассказать историю о трех поросятах. Сделайте куклы главных героев. Может быть, и в виде просто вырезанных рисунков, прикрепленных к палочкам. Можете иногда устраивать встречи героев различных сказок. Например, устройте встречу Винни Пуха с Алисой и придумайте совершенно новую сказку. Можете провести игру «Отгадай героя», разыграйте эпизоды из сказок и поочередно, то вы, то дети, старайтесь угадать, о каких героях идет речь.

Чтение с раннего возраста очень важно для развития ребенка, и если вы сможете с помощью различных средств сделать процесс чтения более привлекательным, то обязательно добьетесь, чтобы ребенок полюбил книгу. В 1923 году в Каталонии начали отмечать международный день книги. В день смерти Сервантеса, 23 апреля, мужчины дарили женщинам цветы, а в ответ получали от них книги... То есть, в день кончины гениального Мигеля де Сервантеса женщины напоминали мужчинам и, соответственно, всей Испании, что книгу на свете ничего не заменит. 23 апреля было объявлено международным днем книги.

В развитие грамотности ребенка большой вклад вносят культурные, социальные, политические и экономические факторы. Успех страны в образовании и в воспитании грамотных людей в значительной мере зависит от того, насколько в стране ценят грамотность и связанную с ней активность. На значение грамотности влияет опыт общества вообще в оценке роли грамотности и вера. Семья, школа и вообще общество могут создать такую среду, в которой будет цениться чтение. Экономическое положение, существующее в стране, может оказать большое влияние на уровень грамотности и доступность

необходимых ресурсов. Важны также структура системы образования и особенности образовательной политики. Существуют факторы, которые, возможно, окажут большое влияние на прогресс чтения в школе. В развитии грамотности детей большую роль играет дошкольное образование. Как уже отмечалось, для развития умения читать особенно важны определенные учебным планом стандарты чтения, количество школьных библиотек, время, отведенное на обучение, методы, материалы и пути идентификации учеников с особыми потребностями. На грамотность детей большое влияние оказывает и семейная среда. Семейная микросреда может создать такой микроклимат, который будет способствовать тому, чтобы дети, используя язык и тексты различного вида, могли делать «открытия» и проводить «эксперименты». Выражение родителями или другими членами семьи своих взглядов, связанных с чтением, проявление ими интереса к чтению оказывает позитивное влияние на ребенка. В соответствии с исследованиями Pirls дети, которые дома имеют небольшой контакт с книгами и которым редко читают, и при этом в данных семьях имеется скудный образовательный ресурс, проявляют меньший интерес к чтению, испытывают трудности при осмыслении прочитанного.

Исходя из того, что обучение чтению зависит от языкового опыта ребенка, язык или языки, на которых дома беседуют, представляют важный фактор процесса развития грамотности.

В грузинской реальности это может быть проблема преодоления влияния диалекта на знание литературного языка. На развитие грамотности прямо или косвенно влияют многие факторы школы. Например, в школах, расположенных в материально стесненных поселениях, гораздо труднее создать среду, способствующую учебе. Часто дети из семей с низким материальным достатком учатся в таких школах, что еще более снижает уровень их грамотности. Важное значение имеет существование политики, связанной с грамотностью, а также школы на уровне школьного курикулума, создание директором школы позитивной школьной среды, формирование в школе положительного отношения к учащимся, подбор и поощрение таких педагогов, которые постоянно заботятся о саморазвитии, совершенствовании учебы и учебного процесса.

На развитие навыков чтения большое влияние оказывает среда класса. Стратегии и активности обучения, доступность книг оказывают значительное влияние на обучение и учебу в классе. Квалификация преподавателя, его забота о своем профессиональном развитии, сотрудничество с коллегами, его ожидания и отношения оказывают прямое влияние на ученика.

2. Очень важны характеристики классной комнаты. Среда, созданная в классе, и структура класса могут оказать значительное влияние на развитие грамотности учащихся. Класс может быть очень структурированным и концентрированным в отношении учителя или более раскрытым и ориентированным на ученика. Важным фактором является количество учеников в классе, а также отношения между учениками (обсуждение прочитанного) как в классе, так и вне его (1, 31). Значительную часть школьной атмосферы представляют характеристики учеников. Для достижения высоких показателей в чтении ученики должны быть здоровы, они должны иметь навыки, необходимые для обучения чтению. Большое значение имеет высокая мотивация. Важно также способствовать тому, чтобы выросли эффективность и самооценка учащихся, как читателей. Для этого учитель должен дать детям возможность выразить свои взгляды и создать литературные проекты.

Вместе с развитием умения читать растет значение того, сколько времени уделяет ребенок чтению и различным развлекательным активностям. Чтение с целью развлечения не только доставляет удовольствие ребенку, но и дает ему возможность тренировать приобретенные навыки. Исследования подтверждают, что между просмотром телепередач и

успехами в чтении существует отрицательная корреляция, а между временем, затраченным на чтение с целью развлечения и итогом, достигнутым в чтении, положительная.

3. Поведение, связанное с грамотностью, помогает индивиду реализовать свой потенциал в обществе. Хорошо читающие дети отмечают, что часто, вместе с чтением, они участвуют в таких социальных аспектах чтения, как чтение для других, хождение в библиотеку и разговор о книгах. Такая социальная интеракция, как анализ прочитанного текста, увеличивает возможность маленьких читателей осмыслить содержание прочитанного и осознать, что разные читатели могут по-разному оценить одно и то же произведение. Рост интереса детей к активностям, связанным с чтением, может быть достигнут в результате влияния сверстников. «Следует отметить, что дети с высокой самооценкой являются лучшими, чем другие, читателями» (1, 32).

Свободное чтение подразумевает не только простое декодирование текста и узнавание слов, но и понимание содержания, его осмысление, что требует большой практики. Отношение ученика к чтению, его положительный настрой могут повлиять на величину времени, отведенного чтению. Личностный интерес к прочитанному усиливает мотивацию ученика и помогает ему проникнуть глубже, чем поверхностная информация. Эти внешние факторы детально изучены в исследовании Pirls и дают прекрасную возможность для анализа того, проблемы какого типа существуют в системе образования страны и что следует изменить для повышения грамотности учеников.

Отдельным вопросом представляются успехи учащихся в чтении по половому признаку. Всегда был спорным вопрос о том, какой пол главный. Женщину представляли слабым существом. Сегодня женщина и мужчина равноправны, они имеют одинаковые возможности, если не считать их визуальных и физических данных. И в этой, интересующей нас сфере, данные и Pirls 2011, и Pirls 2006 свидетельствуют, что у девочек в чтении успехи гораздо значительнее, чем у мальчиков. Согласно Pirls 2011, преимущество девочек фиксируется почти во всех исследуемых странах, в том числе, в Грузии. Девочки в этом отношении успешнее мальчиков. Вопросом особого внимания является постоянно существующая разница между городскими и сельскими школами. У ребенка, выросшего в селе, имеются определенные комплексы и пределы, которые могут казаться неприемлемы для ребенка, выросшего в городе. Существуют и такие отдельные случаи, когда ребенок, выросший в сельской школе, знает больше, но не может проявить свои знания, а городской может и не знать, но, пользуясь своей активностью и отсутствием комплексов, так показать себя, будто он знает значительно больше, хотя такое положение носит временный характер. Город в смысле возможностей поиска информации имеет гораздо больше преимуществ. Новое вначале внедряется в городе и утверждается в школе, а затем поэтапно переходит в регионы. Это приоритет города, который и отразился в исследованиях.

Исследования Pirls 2006 и Pirls 2011 показали, что сельские учащиеся по уровню чтения значительно отстают от городских, которые значительно превосходят их во всех компонентах осмысления информационных и художественных текстов, как и вообще прочитанного материала.

Следует также выделить фактор публичных и частных школ. По умению читать ученики публичных школ существенно отстают от своих сверстников из частных школ. Отставание составляет 60 баллов. Эта разница статистически гораздо заметнее, чем разница между показателями городских и сельских учащихся. Ученики частных школ имеют значительное преимущество при осмыслении информационных и художественных текстов. А также во всех компонентах осмысления прочитанного. Анализ успехов учащихся публичных и частных школ выявляет проблему, существующую в сфере обеспечения равной доступности образования для всех.

Значительным компонентом является семейный фактор. Исследования подтверждают, что подростки, развитию грамотности которых способствуют в семье, являются хорошими читателями. Показатели в чтении выше у тех подростков, в семьях которых чтение книг является традицией, чьи родители стараются включить детей с раннего возраста в активность, связанную с грамотностью (например, в различного рода развлекательные игры с использованием букв и слов, Чтение небольших книжек и беседы о прочитанном и т. д.). Образовательный ресурс семьи в значительной мере отражается в успехах учеников. При этом дети, которые посещали учреждения дошкольного воспитания, показывают более высокий уровень грамотности. Обучение чтению – это сложный процесс, требующий много времени и сил. Родители для детей являются первыми, а в изучении чтения – самыми важными учителями. Следовательно, с самого детства от них зависит, каково будет отношение ребенка к чтению. Дети ведь сначала учатся читать, а затем читают для того, чтобы учиться. Конкретные характеристики семьи могут создать такой климат, который будет способствовать углублению интереса к чтению и развитию умения читать. Кроме семьи и учитель является тем важным фактором, который оказывает большое влияние на грамотность учащихся.

Как видим, в результате исследования выявилось несколько важных факторов, которые призваны способствовать росту грамотности учащихся и, в целом, успешному развитию процесса обучения и учебы, но для этого им необходимы: планирование целенаправленных активностей со стороны государства, а также поддержка со стороны общества. Первой и важнейшей проблемой является равная доступность образования, подразумевающая обеспечение возможности учиться. Каждый ученик должен получить образование в меру своих возможностей. Для школьников из села должны стать доступными все возможные образовательные ресурсы. Следует учесть и реформу системы дошкольного воспитания. В национальном учебном плане нет специальной учебной программы по изучению чтения. Необходимо совершенствовать программы подготовки будущих преподавателей начальных классов, акцент в этих программах должен быть перенесен на программу обучения чтению. С целью совершенствования программ подготовки будущих преподавателей начальных классов следует оказывать поддержку тем высшим учебным заведениям и программам, которые готовят преподавателей начальных классов. Ведь для подростка основным средством познания мира является учеба, а основой учебы является умение читать, залог совершенствования будущего поколения.

Литература:

1. «Цигниереба» («Грамотность»), 2013, Тб., (на груз. яз.).
2. Элбакидзе Н. Мы и наша грамотность. Интергазета «Масцавлебели» («Учитель»). 23.05.201... (на груз. яз.). 23.05.2013 http://mastsavlebeli.ge/?action=page&p_id=19&id=231
3. Сделайте так, чтобы дети полюбили чтение и учебу (на груз. яз.). <http://wol.jw.org/ka/wol/d/r20/lp-ge/2010526>

ნანა ფუტკარაძე
წიგნიერების პრობლემის ასპექტები თანამედროვე საზოგადოებაში
რეზიუმე

წიგნი წარმოადგენს განათლების და ინფორმაციის წყაროს, რომლის მიზანია ადამიანების შესაბამისი ინფორმაციით უზრუნველყოფა, კრიტიკული აზროვნებისა და წარმოსახვის განვითარება. წიგნიერების პრობლემა წარმოადგენს როგორც სამეცნიერო კვლევების, ასევე სოციალური და საზოგადოებრივი გამოკითხვების მიზანს. წიგნიერების საკითხი განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ფსიქოლოგებსა და პედაგოგებში.

წიგნიერების გავრცელება უნდა მოხდეს ადრეული ასაკიდან ყოველგვარი დაძალებისა და ზეწოლის გარეშე. ყველაზე სასურველი ასაკი 9-10 წელია. პროცესი უნდა იყოს სასიამოვნო და სახალისო ბავშვებისათვის, რათა თავიდან იყოს აცილებული სავალალო შედეგები. წიგნიერების დონის განმსაზღვრელი გამოკითხვების შედეგები დამოკიდებულია ბავშვების სქესზე, როგორც რეგიონებს, ქალაქებსა და სოფლებს შორის, ასევე საჯარო და კერძო სკოლებს შორის განსხვავებებზე. წიგნიერების დონის განმსაზღვრელი გამოკითხვა დაფუძნებული იყო მიკრო და მაკრო გარემოებების მნიშვნელობაზე. იმისათვის, რომ განხორციელდეს სწავლის და სწავლების პროცესი, ძალზე მნიშვნელოვანია აქტივობების დაგეგმვა, რომლებიც მიმართული იქნება ბავშვების უნარების ჩამოყალიბებაზე. აგრეთვე მნიშვნელოვანია, რომ განათლება იყოს თანაბრად ხელმისაწვდომი ყველასთვის, რადგანაც ბავშვისთვის სწავლა წარმოადგენს მსოფლიოს შეცნობის ძირითად საშუალებას და ცოდნის მიღების საწყისი არის კითხვის უნარი, რომელიც მომავალი თაობის სრულყოფის წინაპირობაა.

სტატიაში განხილულია ამ მიმართულების საკითხები და კვლევები. აღწერილია ის პრობლემები, რომლებიც აქტუალურია თანამედროვე საზოგადოებაში.

Nana Putkaradze
Some aspects of literacy problem in modern society
Summary

Book is a source of education and information, the purpose of which is to provide individuals with relevant information, develop critical thinking and imagination. Literacy problems are the objects of numerous studies as well as social and public surveys. It is the subject of special attention from psychologists and pedagogues.

Literacy fundamentals should be laid from the very early age without any kinds of pressure and coercion. The most preferable age for it is 9-10. The process should be enjoyable and fun for children in order to avoid dismal outcomes. Literacy survey results depend on the gender of children, differences between regions, cities and villages, as well as private and public schools.

Literacy survey was based on the fact of importance of the micro and macro environment. In order to facilitate learning – teaching process, the planning of the activities targeted at the development of child's skills is of foremost importance. It is also essential to provide equal access to education, since the basic means of awareness of the world for the children is learning and the advent of the knowledge is the ability of reading, which is a precondition for the excellence of the next generation.

The paper factually deals with the issues and surveys of the given direction. We tried to depict those problems that are relevant to modern society in this regard.

თამარ ხიტირი.....	3
<i>კოლექტიური არაცნობიერის არქეტიპები ქართულ, ფრანგულ და რუსულ სიმბოლიზმში: კროსკულტურული ანალიზი</i>	
Tamar Khitiri	
<i>Archetypes of collective unconsciousness in French, Russian and Georgian symbolism poetry: cross-cultural analysis</i>	
Тамар Хитири	
<i>Архетипы коллективной бессознательности во французской, русской и грузинской поэзии символизма: кросс-культурный анализ</i>	
თეა ცაგურია.....	9
<i>პოლიტიკური ზეგავლენა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების სხვადასხვა პერიოდში</i>	
Tea Tsaguria	
<i>The political influence on literary language development periods</i>	
Tea Цагурия	
<i>Влияние политических обстоятельств на грузинский литературный язык в разные периоды его развития</i>	
ნატალია პევნაია.....	13
<i>გემტალტ «терпение»-ს („მოთმინება“) ვერბალური მარკერები რუსულ ენაში</i>	
Natalia Pevnaya	
<i>The verbal markers of the Gestalt "patience" in Russian</i>	
Наталья Певная	
<i>Вербальные маркеры Гештальта «Терпение» в русском языке</i>	
ლალეზარ სადიგოვა.....	20
<i>რუსულ ენაში ზმნური ლექსემების სტრუქტურის საკითხისათვის (სასაუბრო და უღერადი ზმნების კონსტრუქციის მასალაზე დაყრდნობით)</i>	
Lalezar Sadigova	
<i>On the sememe structure of verbal lexemes in Russian (on the basis of structures with verbs of speaking and sounding)</i>	
Лалезар Садыгова	
<i>К вопросу об устройстве семемы глагольных лексем в русском языке (на материале конструкций с глаголами говорения и звучания)</i>	
მანანა ღამბაშიძე.....	26
<i>მარცხენა ველის სატელეტიპო სახელურ ფრაზაში გერმანული პროზის მასალაზე</i>	

Manana Gambashidze

The satellites of the left field in the nominal phrase on the materials of German prose

Манана Гамбашидзе

Сателлиты левого поля в номинальной фразе на материале немецкой прозы

სოფიკო კულეჯიშვილი37

ფრიდონ ხალვაშის მემუარული პროზის რამდენიმე ასპექტი

Sofiko Kulejishvili

Several aspects of Fridon Khalvashi memoir prose

Софико Куледжишвили

Несколько аспектов мемуарной прозы Фридона Халваши

არსენ ბერტლანი41

გრიგოლ ორბელიანის რუსული წერილები და კავკასიური ერთობის იდეა

Arsen Bertlani

Grigol Orbeliani's Russian letters and the idea of Caucasian unity

Арсен Бертлани

Русские письма Григола Орбелиани и идея кавказского единства

ნათელა გუდუშაური49

სინამდვილის მხატვრული ასახვის ნაციონალური თავისებურებანი ნ. გოგოლისა და ივანე ცისკაროვის ნაწარმოებებში

Natella Gudushauri

National identity of artistic images in Gogol and Tsiskarov's works

Нателла Гудушаური

Национальное своеобразие художественного отражения действительности в произведениях Н. В. Гоголя и Иванэ Цискарова

ანა ჯიოშვილი54

არქეტყები ჯ. ფაულზის რომანში „ჯადოქარი“

Anna Jioshvili

Archetypes in the novel "The Magus" by John Fowles

Анна Джошвили

Архетипы в романе Джона Фаулза «Mag»

თამარ ჩოკორაია59

თამარ მეფის ეპოქა, როგორც ოქროს ხანის ხატი კოლექტიურ მეხსიერებაში – შალვა დადიანის ისტორიული რომანის „უბედური რუსის“ მიხედვით

Tamar Chokoraia

Epoch of Queen Tamar as the Golden Age Icon in the collective memory – on the basis of a historical novel "Juri Bogolubski" by Shalva Dadiani

Тамар Чокорая

Эпоха царицы Тамар как икона коллективной памяти золотого века в историческом романе Шалвы Дадиани «Юрий Боголюбский»

ნინო ფარტენაძე.....68

*სინემატოკური ადაპტაციის ინტერკულტურული ასპექტები
შექსპირის პიესების მიხედვით*

Nino Phartenadze

Intercultural Aspects of Cinematic Adaptations Based on Works of W. Shekespeare

Нино Партенадзе

*Интеркультурный аспект синематической адаптации
по пьесам У. Шекспира*

არსენ ბერტლანი, ნათელა ღუდუშაური.....72

*გრიგოლ ორბელიანის რუსული წერილების
რამდენიმე შტრიხი*

Arsen Bertlani, Natella Gudushauri

Some traits of Grigol Orbeliani's Russian letters

Арсен Бертлани, Нателла Гудушаури

Несколько штрихов из русских писем Григола Орбелиани

ირინე ბრუნჯაძე.....77

*ინტელექტუალური ველის ამსახველი ლექსიკის თარგმანის თავისებურებები
ნ. დუმბაძის „მე, ბებია, ილიკო და ილარიონის“ მიხედვით*

Irine Brunjadze

*Peculiarities of Vocabulary Translation Included in Intellectual Field According to
“Granny, Iliko, Ilarion and I” by N. Dumbadze*

Ирина Брунжадзе

*Особенности перевода, выражающие лексику интеллектуального поля на
примере произведения Н. Думбадзе «Я, бабушка, Илико и Илларион»*

ტრიანტაფილუს კოტოპოულუსი83

*გიორგი ფარსაკიდესის „პირველი სამშობლო“ და ოდესის
ლიტერატურული წარმოდგენა*

Triantafyllos H. Kotopoulos

The First Homeland by George Farsakides and the literary representation of Odessa

Триантафилус Котопулус

*«Первая Родина» Георгия Фарсакидеса и литературное
представление Одессы*

ფილოსოფია – PHILOSOPHY – ФИЛОСОФИЯ

დენის სვირიდენკო94

*ვირტუალური აკადემიური მობილობა უმაღლესი განათლების
გლობალიზაციის კონტექსტში*

Denys Svyrydenko

Virtual Academic Mobility at the Context of Higher Education Globalization

Денис Свириденко

Виртуальная академическая мобильность в контексте глобализации высшего образования

ნატალია იუხიმენკო..... 100
*აღზრდა, როგორც პიროვნების ჩამოყალიბებისა და
სოციალიზაციის მექანიზმი*
Natalia Yukhimenko
Education as mechanism of becoming and socialization of personality
Наталья Юхименко
Воспитание как механизм становления и социализации личности

ტატიანა ლიშჩუკ-ტორჩინსკაია 106
*ისტორიის კვლევისადმი ფილოსოფიურ-სემიოტიკური მიდგომა:
მეთოდოლოგიური საფუძვლები*
Tatiana Lishchuk-Torchynska
*Philosophical-semiotic approach to the analysis of history:
methodological grounds*
Татьяна Лищук-Торчинская
Философско-семиотический подход к исследованию истории: методологические основания

სვეტლანა ჰანაბა..... 113
*განათლების კრიზისი, როგორც დიდაქტიკის
ფილოსოფიის პრობლემა*
Svetlana Hanaba
Education crisis as a problem of philosophy didactics
Светлана Ганаба
Кризис образования как проблема философии дидактики

**ისტორია და პოლიტოლოგია – HISTORY AND POLITOLOGY –
ИСТОРИЯ И ПОЛИТОЛОГИЯ**

სვეტლანა ავსენოვა..... 120
*ევროპა და აზია XIX საუკუნის მოგზაურთა თვალით: იანოშ კაროი ბეში
და მისი მოგზაურობის ჩანაწერები*
Svetlana Avseneva
*Europe and Asia through the eyes of travelers of the XIX century:
Janosh Karoy Besh and his travel notes*
Светлана Авсенёва
*Европа и Азия глазами путешественников XIX века: Янош Карой Беш и его путевые
затиски*

ლეონიდე ჯახაია 126
კორუფციის სოციოლოგიური კვლევის ცდა
Leonid Djakhaia
Experience of Sociological Research Corruption
Леонид Джахая
Опыт социологического исследования коррупции

საერთაშორისო ურთიერთობები – INTERNATIONAL RELATIONS –
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

ელდარ ამიროვი 129
აზერბაიჯანი და ზოროასტრული მემკვიდრეობა
Eldar Amirov
Azerbaijan and Zarathustric heritage
Эльдар Амиров
Азербайджан и зороастрийское наследие

სამართალმცოდნეობა – JURISPRUDENCE – ПРАВОВЕДЕНИЕ

ია ხარაზი, ქეთევან კვინიკაძე 136
ასაკის, როგორც უფლებებისა და მოვალეობების წარმოშობის წყაროს შესახებ
Ia Kharazi, Ketevan Kvinikadze
Age as a source of origin of the rights and obligations
Ия Харazi, Кетеван Квиникадзе
Возраст как источник происхождения прав и обязанностей

ეკონომიკა – ECONOMICS – ЭКОНОМИКА

ზამირა შონია, მაია გიორგობიანი 149
სიღარიბის სტატისტიკის არხის საკითხის გარკვევისთვის
Zamira Shonia, Maia Giorgobiani
For the Determination of Issue of Essence in Poverty Statistics
Замира Шония, Майа Гиоргобиани
К вопросу о сущности статистики бедности

ლეილა ბაბაევა 152
კომპანიის მდგრადი განვითარება კრიზისული მართვის სისტემის ფორმირების საფუძველზე
Leyla Babayeva
Companies' sustainable development on the basis of the formation of the crisis management system
Лейла Бабаева
Устойчивое развитие компаний на основе формирования системы кризисного управления

ნანა ფუტყარაძე 158

წიგნიერების პრობლემის ასპექტები თანამედროვე საზოგადოებაში

Nana Putkaradze

Some aspects of literacy problem in modern society

Нана Путкарадзе

Некоторые аспекты проблемы грамотности в современном обществе

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია:

<http://www.nplg.gov.ge>

E-mail: Tel.: (+ 995 32) 2 30 25 48; (+ 995 32) 2 54 14 49

indira@dzagania.com Mob.: (+995 93) 93 20 91

irsociety@rambler.ru

ჟურნალში გამოქვეყნებულ მასალაზე
პასუხისმგებელია ავტორი.

**Ответственность за содержание публикации
в журнале несет автор.**

**Authors are solely responsible for the content
of published materials.**

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 1, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

9771512436007